

OCAK 2016 **2**

saha

HELSİNKİ YURTTAŞLAR DERNEĞİ • ÜÇ AYLIK SÜRELİ YAYIN

GÖÇMENLERİN AYNASINDA TÜRKİYE

Türk Göç Politikasında Yeni Bir Devir - Didem Danış

Şenay Özden'le Suriyeli mülteciler üzerine

İbrahim Kaboğlu'yla yurttaşlık tartışmaları üzerine

COP 21 Sonrası İklim Değişikliği ve Göç - Ethemcan Turhan

Göçmen Ev İşçileri Piyasası - Ayşe Akalın

Ezgi Tuncer Gürkaş ve Pelin Tan'la göç mekânları üzerine

ISSN 2149-7885

Bu dergi Helsinki Yurttaşlar Derneği tarafından *toplumsal mutabakat, barış ve insani güvenlik* alanındaki çalışmalar kapsamında hazırlanmaktadır.

Sahibi: Ümit Fırat (Helsinki Yurttaşlar Derneği adına) **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Emel Kurma
Editör: Fırat Genç **Tasarım-Uygulama:** Nur Ayman **Fotoğraflar:** Aksi belirtilmediği sürece tüm fotoğraflar Fatih Pınar'a aittir. **Kapak Fotoğrafı:** Ahmet Gül **İnfoğrafikler:** Selin Altunkaynak (İçerik), Myra İletişim Tasarım Ajansı (Tasarım) **Katkıda Bulunanlar:** Sinan Cem Deveci, Umutcan Özen
Danışma Kurulu: Besim Bülent Bali, Evren Balta, Murat Belge, Bülent Bilmez, Ayşe Çavdar, Yetvart Danzikyan, Nalan Erkem, Nil Mutluer, Ümit Şahin, Zeynep Şarлак.

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Ocak 2016 **Matbaa:** Mart Matbaa Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.
Mart Plaza Merkez Mah. Osman Paşa Çiftliği Ceylan Sokak No: 24/1 Nurtepe, Kağıthane/İstanbul.

Helsinki Yurttaşlar Derneği: Dr. Refik Saydam Caddesi Dilber Apartmanı No: 39 Kat: 4 Daire: 12, Şişhane, Beyoğlu/İstanbul. **Telefon:** +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44
E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. Üç ayda bir Türkçe yayımlanır. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Helsinki Yurttaşlar Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri Avrupa Birliği tarafından "Barış, Uzlaşma ve İnsani Güvenlik için Sınır aşırı Yurttaşlar Ağı" projesi kapsamında desteklenmektedir. Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

- 2** **EDİTORYAL** » Fırat Genç
- 3** **MAKALE** » Evren Balta
GÜVENCESİZLİK, MÜLTECİLİK
- 6** **MAKALE** » Didem Danış
TÜRK GÖÇ POLİTİKASINDA YENİ BİR DEVİR:
BİR DIŞ POLİTİKA ENSTRÜMANI OLARAK
SURİYELİ MÜLTECİLER
- 12** **SÖYLEŞİ** » Şenay Özden
Gerçekleştiren: Ayşe Çavdar
MÜLTECİLER KONUSUNDA MUHALEFET
SINIFTA KALDI
- 18** **SÖYLEŞİ** » Oktay Durukan
Gerçekleştiren: Ayşe Çavdar
MÜLTECİ KİMDİR, BİZE NE ÖĞRETİR?
- 25** **SÖYLEŞİ** » İbrahim Kaboğlu
Gerçekleştiren: Ayşe Çavdar
SINIR TANIMAYAN YURTTAŞLIK
MÜMKÜN MÜ?
- 32** **MAKALE** » Ayşe Çavdar
HAYALETLER TOPLULUĞU:
SURİYELİLERDE YANSIYAN TÜRKİYELİLER
- 36** **MAKALE** » Ethemcan Turhan
KİMDİ GİDEN, KİMDİ KALAN? COP 21
SONRASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÖÇ
- 40** **MAKALE** » Ayşe Akalın
SON DÜZENLEMELER IŞIĞINDA GÖÇMEN
EV İŞÇİLERİ PİYASASI
- 46** **SÖYLEŞİ** » Köken Ergun
Gerçekleştiren: Zeynep Şarlak
“MUTLULUĞU” GURBETTE ÖRGÜTLEMELİK
- 51** **SÖYLEŞİ** » Rosalinda Lapasaran
Gerçekleştiren: Zeynep Şarlak
EVE DÖNENE KADAR, HER ŞEY
ÇOCUKLAR İÇİN
- 54** **SÖYLEŞİ** » Ezgi Tuncer Gürkaş, Pelin Tan
Gerçekleştiren: Fırat Genç
GÖÇ MEKÂNLARINDA ZOR, DİRENİŞ VE
DAYANIŞMA
- 62** **MAKALE** » Jaklin Çelik
İSTANBUL’A TEKİNSİZ BİR GİRİŞ: KUMKAPI
- 66** **MAKALE** » Murat Güreş
BİR MENDİL NİYE KANAR?
- 69** **MAKALE** » Kuvvet Lordoğlu
SURİYELİ GÖÇMENLERİN EMEK
PİYASASINDAKİ KONUMU: HATAY, KİLİS,
GAZİANTEP, ŞANLIURFA VE MARDİN
ÖRNEKLERİ
- 78** **MAKALE** » Sezin Öney
AVRUPA’NIN KALP KRİZİ: AB’YE ASIL
TEHDİT, OLMAYAN MÜLTECİ POLİTİKASI
- 84** **MAKALE** » Cemal Salman
ALEVİ DİASPORASINDA ÜÇÜNCÜ KUŞAK:
KOPUŞ MU, KENETLENME Mİ?
- 90** **SÖYLEŞİ** » Pınar Uyan Semerci,
Cavidan Soykan ve Kristen Biehl
Gerçekleştiren: Fırat Genç
GÖÇ: KRİZ Mİ, ZENGİNLİK Mİ?

BU SAYIDA

Savaştan, yoksulluktan, açlıktan kaçarak evlerini geride bırakan, daha iyi bir hayat umudunu yollarda arayan yüzbinlerce insanın var olduğu bir zamanda ve mekânda yurttaşlık kavramını ve pratiklerini nasıl düşünmeliyiz? **saha**, bu sorunun izini sürdüğü ikinci sayısında uluslararası göç ve mültecilik temasına odaklanıyor. Yurttaşlığı yurttaş olmayanın aynasında anlamamanın, gücü iyiden iyiye yitip gitmiş, anlamı bulanıklaşmış bir kavramın imkânlarını tam da dışarıda bırakılan üzerinden düşünmenin yollarını arıyor.

İlk sayımızda 2000’li yılların Türkiye’sine dair genel bir bilanço çıkarmış, insani güvenlik perspektifinden bakıldığında ekonomiden toplumsal cinsiyete, siyasal rejimin yapısından ekolojiye farklı alanlarda ne türden bir değişim gözlemlendiğini resmetmeye çalışmıştık. Muradımız, her ölçekteki iktidar ilişkilerinin kilit taşı hâline gelmiş olan güvenlik mefhumunun üzerine inşa edildiği zemini sarsmak, devletleri ya da şirketleri değil de insanı ve doğayı önceleyen bir anlayışla güvenlik kavramını yeniden düşünmenin imkânını sorgulamaktı. Geçmiş asırlardan süzülüp gelen yurttaşlık idealinin bugün hâlâ bir geçerliliği olacaksa, bizatihi yurttaşları hayatın her alanında sarıp sarmalayan güvensizlik/geleceksizlik hâllerini sorunsallaştırmak bu türden bir yeniden düşünme çabasının ilk adımı olmalıydı.

Bu ilk adımın ardından bu sefer göç edenlerin peşinden gidiyoruz. Neden göç ettikleri bir yana, bir kez yola koyulanların yolda ya da vardıkları yerlerde nelerle yüzleşmek zorunda kaldıklarını anlamaya çalışıyoruz. Kimi güncel tartışma başlıklarına dair farklı tavırlar ortaya koysalar da dosyamızda yer alan tüm yazılar ve söyleşiler, göç pratiğinin kendisini suçlaştıran, göçmenleri baş edilmesi gereken bir kriz nedeni olarak gören hâkim yaklaşımların aksine, odağa göçmenlerin tecrübesini yerleştiriyor. Uluslararası politikadan işgücü piyasasına, yasal-idari mekanizmalardan mekânsal pratiklere bir dizi alanda yaşanan değişimi, bu değişimin neden olduğu sorunları ve de potansiyelleri yurttaşla yurttaş olmayan arasındaki ikiliği zorlayarak sorguluyor.

Yarının ne getireceğini bilemiyor olmak, belirsizlikler içinde sarmalanmış bir şimdiki zaman içinde eğreti bir varoluş haline sıkışıp kalmak, bugünün dünyasında belki de en çok göçmenlerin hayatını tanımlıyor. Yollara düşenlerin, sınır kapılarına dayananların, vahşi dalgalara inat bir umut teknelere doluşanların fotoğraflarını gördüğümüzde şaşırıyor oluşumuz bundan olsa gerek.

Diğer yandan bizatihi bu kanıksamışlık halinin üzerini örttüklerini de inatla ortaya sermeli. Sınırları korumak için harcanan milyarların, görevlendirilen binlerce personelin ya da uygulamaya konan kontrol teknolojilerinin ardında yatan korkuyu, göçmenleri adeta tedavi edilmesi gereken bir baş ağrısı, istilacı bir virüs gibi gören anlayışı görünür kılmak bu yönde bir çabanın ancak ilk adımı olabilir. Daha elzem ve zorlayıcı olansa dünyanın dört bir yanını saran göç pratiklerinin içerdiği potansiyeli, göçmenlerin yerleşik olanlara katabileceklerini görüp kucaklamak.

Belirsizliğin kural haline geldiği bu alacakaranlık dünyaya yeniden ışık katmak için göçmenliği anlamak ve yeniden anlamlandırmak gerekiyor. Tam da bu nedenle **saha** bu sayısında yerleşik olanla yolda olan arasındaki bağa odaklanıyor.

GÜVENCESİZLİK, MÜLTECİLİK

Suriye iç savaşıyla birlikte küresel göç olgusu sıcak bir tartışma başlığı haline geldi. Ne var ki, tartışmanın ana eksenini giderek koyulaşan güvenlikçi bir perspektifle çizilmekte, göçmenlerin tecrübe ettiği çoklu güvencesizlik hâli tartışmanın dışında bırakılmakta. Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi, siyaset bilimci Evren Balta, dosyamıza giriş niteliği taşıyan yazısında, göç ve mülteci politikaları alanındaki bu aleni yarılmayı odağa yerleştiriyor.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2014 yılı raporu anlamlı bir başlıkla yayınlandı: "Dünya Savaşta." 2014 yılında bütün dünyada yerinden edilmiş insan sayısı İkinci Dünya Savaşı sonrası en yüksek boyutlarına ulaştı. UNHCR'in (son derece muhafazakâr tahminine göre) hâlihazırda dünyada savaşlar, çatışmalar, insan hakları ihlalleri, afetler, iklim değişikliği, açlık gibi nedenlere yerinden edilmiş 59,5 milyon insan var. Bu rakam yerinden edilmişleri dünyanın nüfus bakımından en büyük yirmi dördüncü ülkesi yapabilecek kadar büyük.¹

Yerinden edilen bu milyonlarca insan, kendilerini içinde buldukları "güvencesizlikten" kaçıyorlar. Nitekim dünya mülteci nüfusunun yüzde 53'ü küresel iç savaşların toplumsal dokuyu alt üst ettiği Suriye, Afganistan ve Somali'den

geliyor. Dünyadaki her dört mülteci bir tanesi Suriyeli. Bu üç ülkeyi Sudan, Güney Sudan, Kongo, Myanmar, Güney Afrika Cumhuriyeti, Irak ve Eritre izliyor. Bu on ülkeden olan mülteci sayısı dünya mülteci nüfusunun yüzde 77'sini buluyor.² Her gün 42.500 kişi yaşamını saran "güvencesizliği" daha güvende bir yaşam için arkasında bırakıyor ve yine her gün bu 42.500 kişi kendini daha büyük bir güvencesizliğin içinde buluyor.³

Çünkü güvencesizlik sadece yaşanan coğrafyaya ait değil. Ölümden, şiddetten yaygın ve geniş insan hakları ihlallerinden, açlıktan ve yoksulluktan kaçanlar göç yollarında tarifsiz bir insanlık dramıyla karşı karşıyalar. Çoğu zaman hayatları boyunca yaptıkları bütün birikimlerini kendilerine "güvenli bir gelecek" vadeden insan kaçaklarının ellerine veriyorlar. Sadece 2015 yılında Avrupa'ya deniz

Avrupa dünyanın yaşadığı bu en büyük mülteci krizini kendi sınırlarından uzak tutmaya çalışırken, mülteci nüfusunun yüzde 86'sına küresel refahın dağılımında dezavantajlı konuma sahip olan "kalkınmakta olan ülkeler" ev sahipliği yapıyorlar.

yoluyla ulaşmak isteyen mültecilerin sayısı 800.000 bin civarında.⁴ Güvenli bir yaşama yapılan bu son derece tehlikeli yolculukta sadece bu yıl içinde çoğunluğu çocuk olan 3.548 kişi hayatını kaybetti.

DÜNYADA ÜZERİNDE 50 MİLYONDAN FAZLA YERİNDEN EDİLMİŞ İNSAN VAR

2013 yılı sonu itibarıyla dünya üzerinde toplam **51,2 milyon insan** yerinden edilmiş durumdaydı. Bunların yalnızca **16,7 milyon** uluslararası koruma altında bulunuyor, yani resmi olarak BM kurumlarıca tanınmış mülteci statüsünde.

Geride kalanlardan **1,2 milyon** sığınma talep etmiş durumda; **33,3 milyon kişi** ise herhangi bir koruma statüsü olmaksızın yerinden edilmiş durumda.

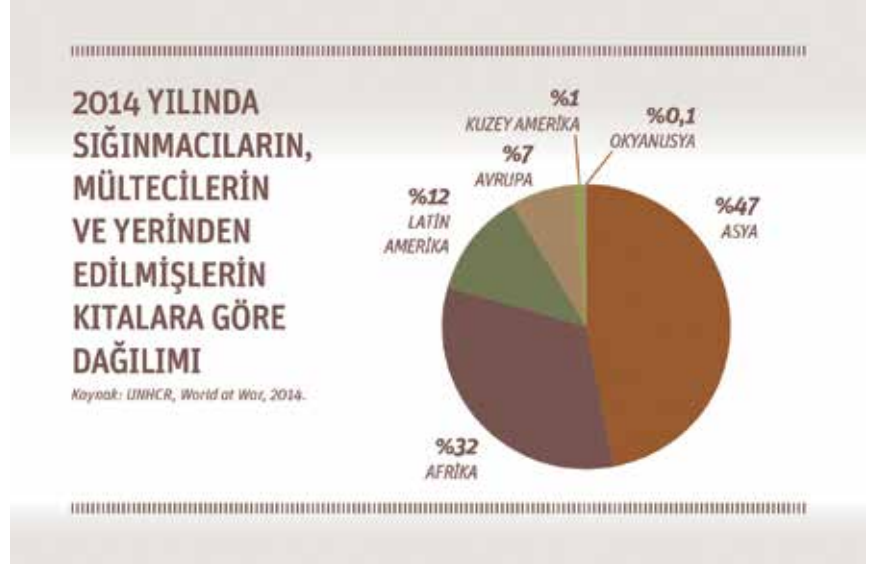
Kaynak: UNHCR, 2014 Yılı Ortası Eğilim Raporu.

kaynaklarını, göçmenleri uzak tutmak için kullanmayı tercih etti. Bir diğer deyişle mülteci sayısının artışına paralel olarak kaynaklar entegrasyondan militarizasyona kaydı. Sonuç, sınırları koruyan askeri şirketlerin güçlenmesi, mültecilerin “güvencesizlik” ve dışlanmaya mahkûm edilmesi ve kaynakların yeniden dağıtımını eşit ve adil bir biçimde sağlayacak uluslararası mekanizmaların giderek cılızlaşmasıydı.

13 Kasım 2015’de Paris’te gerçekleşen saldırı, bu küresel güvencesizlik rejimini daha da derinleştirdi. Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan gibi ülkeler Paris saldırısını mülteci krizine bağlamakta gecikmediler. Macaristan Başbakanı Viktor Orban’ın deyişle “bütün teröristler elbette göçmenler”di. Avrupa’nın kaybettiği güvenliği geri almak için Orban’ın önerisi “aşılabilir sınırlar inşa etmek”ti.⁶

Oysa mülteci krizine rakamlar üzerinden baktığınızda o kalenin epeydir inşa edilmiş olduğunu görebiliyorsunuz. 59,5 milyon mültecinin 6,7 milyonu Avrupa’da. Bu rakama Türkiye’de ve Rusya’da bulunan mülteci nüfusu da dâhil. Avrupa dünyanın yaşadığı bu en büyük mülteci krizini kaynaklarının önemlice bir bölümünü önlem almaya harcayarak kendi sınırlarından uzak tutmaya çalışırken, mülteci nüfusunun yüzde 86’sına küresel refahın dağılımında dezavantajlı konuma sahip olan “kalkınmakta olan ülkeler”

ev sahipliği yapıyorlar. “En az gelişmiş ülkeler”de ise dünya mülteci nüfusun yüzde 25’i bulunuyor. Sırasıyla en fazla mülteci nüfusunu barındıran ülkeler Türkiye (yüzde 11), Pakistan (yüzde 10,5), Lübnan (yüzde 8), İran (yüzde 6), Etiyopya (yüzde 4,6) ve Ürdün (yüzde 4,5).⁷ Türkiye 2014 yılı itibarıyla dünyada en fazla mülteci barındıran ülke statüsüne sahip.

Dolayısıyla güvencesizlikten güvenli bir yaşama doğru yolculuk yapan, bu güvenli yaşamın (görece biraz daha fazla) mümkün olduğu yerlerin sınırlarında inşa edilmiş duvarlarla karşılaşan mülteciler, gittikleri yerlerde kendilerini bir başka “güvencesizliğin” içinde buluyorlar. Gittikleri yerlerde çoğu zaman hukuki

statüden yoksun, temel insani ihtiyaçlara ulaşımın bile imkânsız olduğu koşullara adım atıyorlar. Barınacakları bir konutları, karınlarını doyuracak geçimlik kaynakları, çocuklarını okula gönderebilme ya da kayıtlı ve güvenceli işlerde çalışabilme imkânları olmadan. Üstelik bütün bunların değişebileceğine dair herhangi bir umut taşımadan.

Umudun yokluğunun bir nedeni de mültecileri en önemli güvenlik sorunu olarak gören, bir diğer deyişle insani bir trajediyi “güvenlikleştirilen” bir siyasal iklim ile karşılaşmaları. Nitekim mültecilerin yoğun olarak yaşamaya başladıkları hemen her ülkede, ama özellikle Avrupa’da, son 25 yıl içerisinde

Fotoğraf: Ahmet Gül

Mültecilerin yoğun olarak yaşamaya başladıkları hemen her ülkede, ama özellikle Avrupa’da, son 25 yıl içerisinde sığınma tartışmaları ciddi bir söylemsel değişiklik geçirdi. Mültecilerin “suçlulaştırılması” onların hem güvenlik aygıtının ırkçı muamelesine ve şiddetine daha çok maruz kalmasına hem de buldukları toplumda kabul edilmemelerine yol açtı.

sığınma tartışmaları ciddi bir söylemsel değişiklik geçirdi. Bu dönemde mülteciler artık ne yapılırsa yapılsın buldukları topluma entegre olamayacak, o toplumun temel dinamiklerini bozacak potansiyel suçlular olarak görülmeye başladılar. Hiç gelmemiş olmaları en iyisiydi, ama mümkünse geri dönmelerinin sağlanması gerekiyordu. Mültecilerin “suçlulaştırılması” onların hem güvenlik aygıtının ırkçı muamelesine ve şiddetine daha çok maruz kalmasına hem de buldukları toplumda kabul edilmemelerine yol açtı. Bir diğer deyişle mültecilerin kaçtıkları kurumsallaşmış iç savaş şiddeti, vardıkları yerlerde kurumsallaşmış bir gündelik şiddete dönüşüyordu.

Mültecilerin ayrıldıkları ve vardıkları yerlerde yaşadıkları “güvensizlik” duygusu ve hâli hiç kuşkusuz sadece onlara ait değil. Mülteciler çoğu zaman son 30 yılın iktisadi politikaları tarafından iyiden iyiye tahrip edilmiş sosyal dayanışma ağlarının, işsizliğin, yoksulluğun, kadınlara, çocuklara, farklı kimliklere yönelik şiddetin yaşandığı yerlerde “güvenlik” arıyorlar. Vardıkları yerlerde kendilerinininkine benzer bir ümitsizliği yaşayan kitlelerle karşılaşıyorlar.

Genellikle yaşamlarını mülteci olmak ve olmamak arasındaki ince çizgide yaşayan “yerleşiklerin” mahallelerine, kentlerine yerleşiyor mülteciler. Bu mahallelerde, kentlerde yaşayanlar için mülteciler sadece birer potansiyel suçlu değil, aynı zamanda herhangi bir “içerme” mekanizmasının çalışmadığı, sosyal devlet aygıtının parça parça olduğu yerlerde kendileri ile iş için, çocuklarının üniversite sınavındaki yeri için rekabet eden “gerçek” tehditler. Üstelik pek çok hükümet için de mültecileri günah keçisi olarak göstermek, kendi başarısızlıklarının üstünü örtmenin bir yolu. Bu dinamikler, kamusal kaynakların entegrasyon için kapalı olduğu durumlarda, mültecilerin piyasa ya da toplumsal dayanışma ağları yoluyla entegrasyonunu da zorlaştırıyor.

saha, bu sayısında kısaca ifade etmeye çalıştığım bu üçlü “güvensizlik” ağını masaya yatırıyor. Bu dosyadaki yazılar bir bütün olarak okunduklarında bize mültecilerin yerinden edilmelerine neden olan güvensizliği, onların varış yollarında ve vardıkları yerlerde yaşadıkları güvensizliği ve son olarak da mültecilerle karşılaşanların yaşadığı güvensizliği birlikte ele almadan mülteci krizine kolay bir çözüm bulunamayacağını gösteriyor.

¹ UNHCR, “World at War: Global Trends,” 2014, http://unhcr.org/556725e69.html#_ga=1.5742195.1570283042.1448349379, (erişim tarihi: 23 Kasım 2015).

² A.g.y.

³ A.g.y.

⁴ “As Migrants Continue to Arrive in Europe, Asylum Seekers Relocated,” *Missing Migrants Project*, 2015, <http://missingmigrants.iom.int/en/migrants-continue-arrive-europe-asylum-seekers-relocated>, (erişim tarihi: 23 Kasım 2015).

⁵ Hein de Haas, “Don’t blame the smugglers: the real migration industry,” 2015, <http://blogs.worldbank.org/peoplemove/dont-blame-smugglers-real-migration-industry>, (erişim tarihi: 23 Kasım 2015).

⁶ Matthew Kaminski, “All the Terrorists are Migrants,” *Politico*, 2015, <http://www.politico.eu/article/viktor-orban-interview-terrorists-migrants-eu-russia-putin-borders-schengen/>, (erişim tarihi: 24 Kasım 2015).

⁷ UNHCR, “World at War.”

TÜRK GÖÇ POLİTİKASINDA YENİ BİR DEVİR: BİR DIŞ POLİTİKA ENSTRÜMANI OLARAK SURİYELİ MÜLTECİLER

Avrupa Birliği ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması ne anlama geliyor? Suriyelilerin kitlesel göçüyle birlikte Türkiye'nin göçmen politikası ne yönde değişiyor? Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Didem Danış, Suriye iç savaşı sonrası ortaya çıkan tablo karşısında Türkiye ve Avrupa'daki siyasi iktidarların benzer biçimde faydacı, değerlerden uzak bir tutum takındığını vurguluyor.

Türkiye sosyal bilimlerinde çoğunlukla tali ve hatta suflî bir alan olarak görülen göç çalışmaları son dönemde büyük bir popülerlik kazandı. Bunda kuşkusuz medyada sunulan dramatik görüntüler kadar, Avrupa başkentlerinden Türkiye'nin büyüklü küçüklü pek çok kentine sayıları ve görünürlükleri artan Suriyeli mülteciler etkili oldu. 2015 boyunca Ege Denizi yoluyla Yunanistan'a geçenlere ve ne yazık ki bu zorlu yolculuğun bedelini canıyla ödeyenlere; Avrupa'da yürüyerek sınırları aşan göçmenlerle kolluk kuvvetlerinin çatışmalarına; ve gene aynı dönemde Türkiye dahil dünyanın bir çok yerindeki terörist saldırılarla göçmenler arasında bağlantı kuranlara tanık olduk.

2015 yılının Türkiye açısından da ayrı bir önemi olduğunu söyleyebiliriz. Henüz pek çok kişi farkında olmasa da Kasım ayı sonunda Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) arasında imzalanan anlaşma Türk göç politikaları açısından bir dönem noktası oluşturuyor. Bu yaz Avrupa kapılarını zorlayan "mülteciler krizi"¹ karşısında paçaları tutuşan Avrupalı siyasetçilerin meseleye acilen çözüm bulma çabası, Türkiye ve AB arasında gerçekleştirilmiş son toplantının üzerinden 11 yıl geçmiş ve Merkel başta olmak üzere bilumum Avrupa liderleri her fırsatta Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduklarını ifade

etmişken iki tarafın bir araya gelmesini sağladı.² Konunun uzmanı pek çok kişinin açıkça gördüğü üzere aslında iki tarafın da kendi çıkarları doğrultusunda ikiye bölünmüş davrandığı diplomatik bir oyun oynanmaktaydı. Türkiye'nin mülteci akınına yavaşlatması karşılığında AB hem Türkiye'nin AB sürecinde yeni müzakere fasılları açmayı kabul etmiş, hem de 72 maddelik listenin tamamlanması durumunda –özellikle de Türkiye'nin 2013'te imzaladığı Geri Kabul Anlaşması'nı uygulamaya geçirmesi koşuluyla– Türk vatandaşlarına "vizesiz Avrupa müjdesi" vermişti.

Af Örgütü başta olmak üzere mülteci ve göçmen hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin sert şekilde eleştirdiği bu "kirli pazarlık" aslında konunun uzmanları için hiç de yeni değil. Geri Kabul Anlaşması'nın gündeme geldiği 2010 yılında Göçmen Dayanışma Ağı bir imza kampanyası başlatmış ve bu "vize rüşvetinin" mülteciler için ne anlama geldiğini açık bir şekilde özetlemişti:

"Türkiye hükümeti, AB ile bir vize muafiyeti anlaşması imzalamaya çalışıyor. Eğer gerçekleşirse işadamları, işkadını, gazeteci, sanatçı ve akademisyenler AB ülkelerine vizesiz seyahat edebilecek. Karşılığında

Avrupa Birliği ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması, mültecilerin devletlerin iç ve dış politik manevralarında nasıl da kullanışlı bir araç olarak kullanıldığının en tipik örneklerinden biri.

AB'nin uzun zamandır Türkiye hükümetine imzalatmaya çalıştığı başka bir anlaşma dayatılıyor. "Geri Kabul Anlaşması" kabul edilirse, AB ülkelerinde belgesiz yakalanan ve Türkiye'den geçtiği tespit edilen göçmenler Türkiye'ye geri gönderilecek. Binlerce insan daha önce imzalanan Geri Kabul Anlaşmaları ile örneklerini Türkiye-Yunanistan sınırında gördüğümüz insanlık dışı muamelelere maruz kalacak; alıkonma ve geri gönderme merkezlerinde, insan haklarına aykırı koşullarda süresi belirsiz bir şekilde kapatılacak."

Beş yıl önce bu bildiriye "başkalarının zorla sınır dışı edilmesi, eziyet ve kahr çekmesi pahasına, bir kesime sağlanacak vize muafiyeti ayrıcalığını kabul

edilmez buluyoruz” diye bitirmiştik.³ Bugün aynı kirliliğin bir sonraki aşamasındayız. 2012’te imzalanan anlaşmanın uygulamaya geçmesi için yapılan bu –şimdilik– son anlaşma, mültecilerin devletlerin iç ve dış politik manevralarında nasıl da kullanışlı bir araç olarak kullanıldığının en tipik örneklerinden biri. Üstelik bu durum sadece Türkiye için değil, Almanya başta olmak üzere diğer AB ülkeleri için de geçerli. Şimdiye dek kabul ettikleri mülteci sayısı çok sınırlı olmasına rağmen müthiş bir panikle yeni gelişleri durdurmak isteyen AB ülkeleri, daha düne kadar otoriterleşme eğilimini zehir zemberek eleştirdikleri Türkiye’ye gerçekleşme ihtimali olmadığını bildikleri tatlı vaatlerde bulunmaktan çekinmiyorlar. Türkiye de, tıpkı bir zamanlar Libya lideri Kaddafi’nin yaptığı gibi, “isteklerimizi kabul ederseniz Avrupa’ya geçişleri engelleriz” pazarlığı yapıyor. Bundan sadece beş sene önce, Avrupa’nın göçmen meselesi Kuzey Afrika üzerinden Schengen diyarına “akın eden” siyah Afrikalıları. 2010 yılında İtalyan lider Berlusconi’nin davetiyle bu ülkeyi ziyaret eden ve bir zamanlar kendisini terörist ilan etmiş Avrupalı liderlerle samimi pozlar veren Kaddafi, Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen ve Avrupa’ya geçmeye çalışan göçmenleri

kastederek “bana yılda 4 milyar avro verin, istenmeyen göçü engelleyeyim ve Avrupa’nın ‘siyahileşmesi’ tehdidini bertaraf edeyim demişti.” Fiyatı biraz düşmüş olsa da, her konuda ilkelerden erdemden bahsetmeyi çok seven başbakan Davutoğlu da 3 milyar dolara benzer bir anlaşmanın altına imza atmış oldu.

Aslında Türk devleti, çok uzun süredir gündemde olan bu geri kabul anlaşmasının Türkiye’yi bir tampon bölgeye dönüştürme riski taşıdığı farkında. Göç alanının kıdemli uzmanlarından Kemal Kirişçi 2007’de yazdığı bir makalede Türkiye’nin “güvenli üçüncü ülke” veya “güvenli ilk sığınma ülkesi” olarak kabul edilmesinin olası ekonomik, sosyal ve

siyasî riskleri konusunda Türk yetkililerin kaygı duyduklarını ifade etmişti.⁴ AB süreci tamamlanmadan böyle bir anlaşmanın imzalanmasının Türkiye’yi ilelebet AB dışında bırakacağından endişe edilmekteydi. AB ise vizelerin tümünden kaldırılması durumunda Türkiye vatandaşlarının Avrupa’ya akın etmesinden korkuyordu. Sonuçta AB ve Türkiye arasında imzalanan anlaşmanın iki ucunda da aynı menfaatçi bakış hâkim olduğu için şimdilik bu kaygılar bir tarafa kondu. Avrupalı liderler bir yandan daha fazla mülteci ve göçmen girişi olmasını engellemeye, bir yandan da yeterince sert bir politika uygulamadıkları için kendilerini eleştiren ve göçmen karşıtı söylemleriyle aşırı sağ partilere yönelen kamuoylarını sakinleştirmeye çalışıyorlar. Türkiye ise dış politikada

Şimdiye dek kabul ettikleri mülteci sayısı çok sınırlı olmasına rağmen müthiş bir panikle yeni gelişleri durdurmak isteyen AB ülkeleri, daha düne kadar otoriterleşme eğilimini zehir zemberek eleştirdikleri Türkiye’ye gerçekleşme ihtimali olmadığını bildikleri tatlı vaatlerde bulunmaktan çekinmiyorlar. Türkiye de, tıpkı bir zamanlar Libya lideri Kaddafi’nin yaptığı gibi, “isteklerimizi kabul ederseniz Avrupa’ya geçişleri engelleriz” pazarlığı yapıyor.

korkunç bir hesap hatası yaptığı Suriye iç savaşının beklenmedik sonuçlarından biri olan “mülteci krizini” fırsata çevirmek istiyor. (Hafta tazelemek gerekirse, cumhurbaşkanımız “çok yakında Şam’a gidip Emevi Camisi’nde namaz kılacağız” dediğinde tarih 5 Eylül 2012 idi). Özetle, karşımızda Türkiye’nin tarihi boyunca yaşadığı en büyük mülteci krizini her zamanki pragmatik tutumuyla iç ve dış politika için araçsallaştırması var.

AKP tarzı yönetim şeklinin klasik yöntemlerinden biri olan bu araçsallaştırma yeni değil. 2010’da dönemin başbakanı Erdoğan, BBC Türkçede yayınlanan röportajında, ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu ve İsveç parlamentosunda alınan Ermeni Soykırımı’na tanıma kararlarına misilleme olarak Ermenistanlı göçmenleri sınır dışı edebileceğini söylemişti: “Benim ülkemde 170 bin Ermeni var; bunların 70 bini benim vatandaşımdır. Ama yüz binini biz ülkemizde şu anda idare ediyoruz. E ne yapacağım ben yarın, gerekirse bu yüz binine hadi siz de memleketinize diyeceğim, bunu yapacağım. Niye? Benim vatandaşım değil bunlar. Ülkemde de tutmak zorunda değilim. Yani şu anda bizim bu samimi yaklaşımlarımızı bunlar, bu tavırlarıyla ne yazık ki olumsuz istikamette etkiliyorlar, bunların farkında değiller.” Bu sözler, neoliberal yönetimsellik çağında devletin toprakları üzerinde bulunan kayıtsız yabancıların bilgisine sahip olabildiğini ama gerekli gördüğü durumlarda kullanmak üzere bu grupların mevcudiyetine göz yumduğunu gösteriyor. Göçmenler, ekonomiye ucuz işgücü olarak katkıda buldukları kadar, sınır dışı edilebilirlikleriyle de diplomatik bir enstrüman olabiliyorlar.

Kasım ayında AB ile imzalanan anlaşmaya dönersek, bunun en önemli sonucunun Suriyeli mültecilerin Türkiye’de kalıcı yerleşimlerinin önünün açılması olacağını söylememiz gerekir. Geri kabul anlaşmasının uygulamaya geçirilmesinin ardından, Avrupa’da gerekli belgeleri bulunmadığı için yakalanan yabancılar Türkiye’den geçtikleri kanıtlanırsa geri gönderilecekler. Bunun için, daha önce AB finansmanı ile kabul ve barınma merkezi olarak inşaatına başlanan tesislerden bazıları geri gönderme merkezine dönüştürüldü bile.⁵

Daha önce Yunanistanla imzalanan geri kabul anlaşması kapsamında az sayıda

Geri Kabul Anlaşması’nın aslında Türkiye’nin AB hayalini tümünden bitirdiğini söylemek gerekir. AB binbir çabayla bir tampon bölge haline getirmeyi başardığı bir ülkeyi “içeri” olarak, sınırlarını değiştirmeye yanaşmayacaktır.

yabancıların Türkiye’ye geri gönderilebildiği düşünülürse, AB ile uygulamaya konacak geri kabul anlaşmasının esas etkisinin caydırıcılık olacağını söyleyebiliriz. 2011 yılında yazdığı makalede Türkiye ve AB arasında bir geri kabul anlaşması imzalanmasını değerlendiren Ahmet İçduygu da bu tür anlaşmaların hedef ülkede bulunan düzensiz göçmenlerin sayısını azaltmaktan çok, caydırıcılık etkisi açısından önemsendiğini ifade etmektedir.⁶ Yunanistan’la imzalanan Geri Kabul Protokolü kapsamında 2002-2010 arasında Yunanistan 65.300 yabancıyı –Türkiye üzerinden yasadışı yollarla geldiklerini iddia ederek– geri göndermek istemiş, ancak Türkiye bu sayı içinden sadece 10.124’nün Türkiye üzerinden geçmiş olabileceğini kabul etmişti.⁷

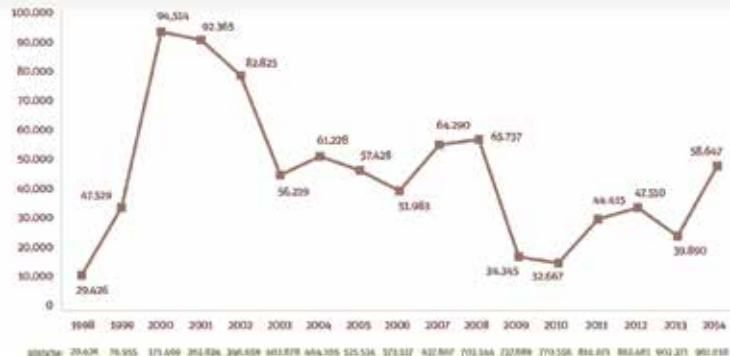
2016’da uygulamaya konulacağı konusunda anlaşılan AB-Türkiye geri kabul anlaşmasının da AB’deki tüm düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye gönderilmesiyle sonuçlanmayacağı aşikâr.

Sınırlı sayıda geri gönderilecek göçmenler Avrupa’daki mevcut yabancı sayısını azaltmaktan ziyade, yeni geleceklere “sizi istemiyoruz ve bundan sonra gelenleri geri göndereceğiz” mesajını verme amacı taşıyor. Anlaşılan o ki, Suriye’deki çatışma ortamının yakın zamanda bitmeyeceğini öngören Avrupa, önümüzdeki yıllarda bir kez daha bu yaz olduğu gibi yoğun bir akımla karşılaşma ihtimaline karşı önlem alıyor.

Türkiye ise hâlihazırda topraklarında bulunan bu nüfusu bir pazarlık aracı yaparak, hem Suriyelileri kabul ve barındırma masrafı olarak yıllık 3 milyar avro sözü almış, hem ülke içinde böyle bir karara itiraz edebilecek kesimlere sus payı vermek için “vizesiz Avrupa” kartı kazanmış, hem de uzun zamandır ihtiyaç duyulan bir dış politika başarısı olarak AB sürecini yeniden başlatmış oluyor. AB’nin sınır bekçisi olma maliyetinin, bu üçlü hediye paketiyle Türk yetkililer için tatmin edici şekilde karşılanmış olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu faslı kapamadan önce güya AB’ye katılım için gerekli başlıkların açılmasını sağlayan bu anlaşmanın aslında Türkiye’nin AB hayalini tümünden bitirdiğini söylemek gerekir. AB binbir çabayla bir tampon bölge haline getirmeyi başardığı bir ülkeyi “içeri” olarak, sınırlarını değiştirmeye yanaşmayacaktır. Paris saldırılarından sonra Fransa Başbakanı Manuel Valls’ın “Avrupa’ya daha fazla mülteci kabul edemeyiz” sözünü hatırlarsak, mültecileri komşu ülkelere yerleştirme planının ciddiyetini anlayabiliriz. Çok benzer bir görüşte olan

YILLARA GÖRE TÜRKİYE’YE GELEN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-istatistikleri_363_362_378_icerik

Alman Şansölyesi Angela Merkel'in AB sınırına tampon çekme arzusunun, 1 Kasım seçimlerinden hemen önce Recep Tayyip Erdoğan'a yaptığı ziyaret sırasında varaklı koltuklarda oturarak poz vermeyi bile sineye çekecek kadar büyük olduğu anlaşılıyor. Özetle, AB'nin kendi menfaati uğruna benimsediği ikiye bölünmüş politika, Türkiye tarafının yaptığı "başarılı" pazarlık sonucunda Türkler için "mülteci krizini" bir "fırsata" çevirmiş oldu.

Dünden bugüne Türkiye'nin göç politikalarında değişim

Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılından bugüne dek Türkiye'ye yönelik göçü temel özellikleri açısından üç döneme ayırabiliriz. İlki nüfusu millileştirmeyi hedefleyen ve soydaşların kabulünü esas alan "milli" dönem; ikincisi Soğuk Savaş'ın bitişiyle bölgedeki siyasî ve ekonomik dengelerin altüst olmasıyla ve küreselleşme etkisiyle biçimlenen "küresel" dönem; ve (şimdilik) sonucusu Suriyelilerin gelişine tetiklenen, Osmanlı ve müslüman-muhafazakâr söylemlerle desteklenen "post-milliyetçi neo-Osmanlı" dönem.

Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybetme sürecine girdiği 19. yüzyıl ortasından başlayıp 1990'ların başına kadar süren yaklaşık 150 yıllık dönemdeki göç politikalarına baktığımızda ciddi bir süreklilik olduğunu görürüz. "Milli" dönem diyebileceğimiz bu uzun süre boyunca, çöken çok etnikli-dinli imparatorluğun yerine milli bir devlet inşa edilmeye çalışıldı.⁸ Bu çabanın kuşkusuz en önemli ayaklarından biri de nüfus politikaları oldu. Ermenilerin tehciri ve kıyımı, Lozan Mübadelesiyle Rumların gönderilip Müslümanların getirilmesi, Levantenlerin ve diğer gayrimüslim azınlık gruplarının –bazen gönüllü, bazen zoraki– ülkeyi terketmesi, nüfusu millileştirme hedefine yönelik adımlardan sadece bazıları oldu.

Nüfusu hem çoğaltmayı hem de millileştirmeyi hedefleyen genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri 1923'den 1997'e dek 1,6 milyondan fazla göçmenin yerleşmesine önyak oldu. Büyük çoğunluğu "soydaş" olan bu nüfus hızlı bir şekilde Türk vatandaşlığına kabul edildi, aynı dönemde Türkiye'den giden/gitmek zorunda kalan gayrimüslim azınlıklarla nüfusun millileştirilmesi hız kazandı.⁹ Kısacası son yirmi yıla gelene dek eski Osmanlı coğrafyasında kalmış "soydaş"

CUMHURİYET TARİHİ BOYUNCA GÖÇ

1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan **384 bin kişi**

1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan **800 bin kişi**

1933-1945 yılları arasında Almanya'dan **800 kişi**

1988 yılında Irak'tan **51.542 kişi**

1989 yılında Bulgaristan'dan **345 bin kişi**

1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan **467.489 kişi**

1992-1998 yılları arasında Bosna'dan **20 bin kişi**

1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında **17.746 kişi**

2001 yılında Makedonya'dan **10.500 kişi**

Nisan 2011- Ekim 2015 arasında Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle **2 milyon kişi**

Bu sayıya çatışma ve eğitim gibi amaçlarla gelen yabancılar dahil değildir.

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-tarihi_363_363_380_icerik

grupların ülkeye kabulüne sıcak bakan bir politika hâkim oldu.

Türk halkıyla etnik, dinî ve kültürel bağı olduğu kabul edilen soydaşların hızla vatandaşlık alması ve kalıcı yerleşimine dayanan bu anlayış 1990'lardan itibaren terkedildi. 1990 sonrası dönemin öncekinden en temel farkı gelenlerin kimliğiyle ilgiliydi: Daha önce gelenler, genellikle muhacir, soydaş, Türk soylu görülerek "Türkiye'nin makbul göçmenleri"¹⁰ veya "yerli yabancılar" olarak adlandırıldılar.

1990 sonrası gelenler ise çok daha geniş bir coğrafyadan ve çok daha farklı etnik ve dinî kökenlere sahiptir. Bunlar arasında Sahra Altı Afrika'dan gelen siyahiler; eski Sovyet cumhuriyetlerinden gelen Moldovalı, Romen, Gürcü veya Ermenistanlılar; Avrupa'ya geçmek hayaliyle belirsiz süreler Türkiye'de duraklayan transit göçmenler; Kuzey Avrupa ülkelerinden gelen emekliler ve daha pek çok başka grup bulunmaktadır. Türk toplumuyla etnik ve kültürel bağı daha zayıf olan bu yeni göçmen gruplar yerleşik nüfus tarafından "gerçek yabancılar" olarak görüldü. Soydaşlık bağı sayesinde hızla "içeri" kabul edilen, çoğu zaman kolayca vatandaşlık kazanan muhacirlerden farklı olarak bu yeni göçmenler başta yasal statüleri olmak üzere hemen her konuda "belirsizlik" içinde kaldılar. Hem Türkiye'nin kalıcı yerleşime sıcak bakmayan göç politikaları, hem de bu geçicilik fikrini göçmenlerin de benimsemiş olmasından dolayı bu kesimin tutunma, yerleşme, başarıma hayalleri buraya yönelik olmadı.

Küreselleşmenin, ulus-ötesi tahayyüllerin bir başka yönü olarak "buradaki" deneyimler, daha çok "oral" için önemli görüldü. Türkiye bir tür "araf" oldu.

Sonuçta, devlet desteği ve sosyal hizmet programlarının olmaması veya çok az sayıda sivil toplum örgütünün bulunmasından dolayı, göçmenler tüm sorunlarını sahip oldukları veya burada inşa ettikleri sosyal ilişki ağlarına yaslanarak çözüme yoluna gittiler. "De facto entegrasyon" olarak adlandırdığımız bu durum her grubun sahip olduğu toplumsal sermayeleri harekete geçirerek kendi iç dayanışmasını ve toplumsal ağlarını örmesini gerektirdi.¹¹

Bu dönemin yasal alandaki en önemli gelişmesi, 2013'te AB entegrasyon sürecinin adımlarından biri olarak kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu oldu. Resmîyet kazanma tarihine bakıldığında Suriyeli mültecilerin etkisiyle hazırlandığı düşünülebilecek bu yasaya öncülük eden çalışmalar aslında 2005'te Göç ve İltica Ulusal Eylem Planı ile başlamıştı. 2013'teki yasa sığınmacı ve mültecilerin hakları açısından önemli iyileştirmeler sağlansa da, Türkiye'deki yabancılarla yönelik uygulamalardaki keyfiyet ve belirsizlik konusunda pek bir fark yaratmadı.¹² Avrupalı olmayan sığınmacıların Türkiye'de mülteci statüsüne kazanmasını engelleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi kısıtlamanın korunması, bahsi geçen geçicilik ve belirsizlik durumunun resmî prosedüre girmiş sığınmacılar için bile geçerli olmasına yol açıyordu. Daha da önemlisi, Özge Biner ve Cavidan Soykan gibi

araştırmacıların gösterdiği üzere, yasal çerçeve ne olursa olsun uygulamadaki geniş keyfiyet alanı çok ciddi hak ihlallerine neden oluyordu.¹³

Göç kabul tarihimizdeki üçüncü ve şimdilik son dönem, Mart 2011'de Suriye'deki çatışmalarla beraber Türkiye açısından yepyeni bir dönem başlatan Suriyelilerin kitlesel göçü oldu. Suriyelileri, Türkiye'ye sığınan veya göç eden tüm diğer gruplardan ayıran bazı özellikler var. Bunlardan birincisi sayının büyüklüğü. Kasım 2015 itibarıyla Türkiye'de 250 bine yakını kamplarda ve gerisi kentlerde yaşayan iki milyonun üstünde Suriye vatandaşı bulunuyor. Önceki kitlesel göç ve sığınma hareketlerinde gelenlerin sayılarını hatırlarsak, Suriyeli mültecilerin ne kadar büyük bir nüfus olduğunu anlamamız daha kolay olur. Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye'ye göç eden en büyük grup, 1923-1945 arasında Balkanlardan gelen 800 bine yakın "muhacir" oldu. Ama bunlar da hem peyderpey gelmeleri, hem de "Türk soyu ve kültüründen olmaları" nedeniyle o dönemde nüfus eksikliği çeken genç cumhuriyette büyük bir dostlukla karşılandı.¹⁴ Türkiye'ye sığınanlar arasında diğer başlıca gruplar arasında şunlar sayılabilir: Mübadele kapsamında 1922-1938 arasında Yunanistan'dan gelen 384 bin kişi; 1988'de Halepçe katliamından sonra Irak'tan Türkiye'ye sığınan 51 bin kişi; 1989'da Bulgaristan'daki asimilasyonist politikalarından kaçarak Türkiye'ye sığınan 345 bin kişi; 1991'de Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin rejiminden kaçan

467 bin kişi; 1992-1998 arasında Bosna'da süren savaşlardan kaçarak sığınan 20 bin kişi; 1999'da Kosova'dan gelen 17 bin kişi; 2001'de Makedonya'dan gelen 10 bin kişi.¹⁵ Bunlar arasında "muhacirler" hariç en büyük iki gruptan biri olan Irak'tan gelenlerin neredeyse tümünün ve 1989'da Bulgaristan'dan gelenlerin yarıya yakınının geri döndüğünü biliyoruz. Tüm bu veriler, iki milyondan fazla olduğu söylenen ve kısa sürede geri dönme imkanı olmayan Suriyeli mültecilerin sayıca ne kadar önemli bir grup olduğunu açıkça gösteriyor.¹⁶

Sayısal büyüklüğün yanısıra Suriyelileri diğer gruplardan ayıran bir diğer önemli nokta, hükümetin Türk soylu gruplar dışında kimseye göstermediği kadar "pozitif" bir kabul politikası uygulaması oldu. Türk devletinin son aylara kadar sürdürdüğü "açık kapı politikası" her ne kadar sivil toplum kuruluşları tarafından geçici ve muğlak olmasıyla eleştirilse de Ekim 2014'te kabul edilen Geçici Koruma Yönetmeliğiyle ve Suriyelilere geçici ikamet izni verilmesiyle, daha önce Ortadoğu'daki hiçbir insanî krizde olmadığı kadar olumlu bir iltica politikası benimsenmiş oldu. Bu dostane politika özellikle yabancı gözlemciler tarafından takdir edildi.¹⁷

Toplumsal kabul açısından baktığımızda ise toplumda ikili bir tavır olduğunu söyleyebiliriz. Suriyelileri "yük" olarak gören ve açıkça istemediğini ifade eden bir kesim, kira artışına, işsizlik sorunlarına olduğu kadar Suriyelilerle aradaki etnik-kültürel farklara da vurgu yapıyor.

Toplumun daha kalabalık bir kısmını oluşturan dindar-muhafazakâr kesimde ise, iki damardan beslenen bir yardım söylemi benimseniyor. Bunlardan biri din bağı ve Kuran'a dayanan "ensar-muhacir kardeşliği" fikri,¹⁸ diğeri ise neo-Osmanlı referansla kurulan "Türklerin Osmanlı'dan gelen bölge halklarına karşı tarihsel sorumluluğu" söylemi oluyor. Suriyelilere Kuran kurslarında din ve dil eğitimi veren, müftülükler aracılığıyla yardım dağıtan İslamî hayır kuruluşları "din kardeşliği" yaklaşımını sahiplenirken, bu nüfusa karşı toplumsal bir tepki yükselmesini de kısmen engellemiş oluyor.¹⁹

Özetlemek gerekirse, 1990'lardan beri farklı göçmen ve sığınmacı grupların gelişile yavaş yavaş bir göç kabul ülkesine dönüşen ama yetkililer tarafından hep görmezden gelinen durum, Suriyelilerin gelişi ve nihayet Kasım ayında Brüksel'de imzalanan anlaşmayla değişmiş bulunuyor. Uzun süre "misafir" olarak görülen, nihayet Ekim 2014'te Geçici Koruma Yönetmeliği ile kısmî de olsa yasal bir statü kazanan Suriyeli mülteciler için, AB ile imzalanan anlaşmayla birlikte, Türkiye'de kalıcı yerleşmenin önü açılmış oldu. Bundan sonra ise şimdiye kadar toplumda hâkim olan ve Suriyelileri "geçici misafir" olarak gören algının değişmesi ve burada kalıcı bir gelecek kurabilmeleri için en başta çalışma izni, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim olmak üzere gerekli temel adımların atılması gerekiyor. Umalım ki bu yeni dönem, ev alana vatandaşlık verilmesi gibi neoliberal projelerle yeni eşitsizlikler yaratan bir dönem olmasın.²⁰

¹ 2015 yılı içinde, 23 Kasım tarihine kadar, Yunanistan üzerinden Avrupa'ya giren yabancıların sayısı 744 bindi. Bunlar arasında ilk iki grup 388 bin kişiyle Suriyeliler ve 142 bin kişiyle Afganlar oldu. Bkz. http://missingmigrants.iom.int/sites/default/files/Mediterranean_Update_27_November_1.jpg.

² Fransız cumhurbaşkanı François Hollande tam da anlaşmanın imzalandığı dönemde Fransız gazetecilere "Türkiye'nin üyelik sürecini hızlandırma veya yavaşlatma için neden olmadığını" ifade etmişti. Hollande'a göre "bu mesele değişmedi" ve "koşullarda bir değişiklik olmadı". Bkz. http://www.lemonde.fr/europe/article/2015/11/29/crise-des-migrants-l-union-europeenne-et-la-turquie-trouvent-un-accord_4820070_3214.html.

³ Bkz. <https://bianet.org/bianet/dunya/125103-sinirsiz-bir-dunya-icin-bir-imza-siz-verin>.

⁴ Kemal Kirişçi, *Border Management and EU-Turkish Relations: Convergence or Deadlock*, EUI-RSCAS Research Project Series (CARIM Research Report, 2007/3), 17 ve 45. Geri Kabul Anlaşması ve Türkiye-AB ilişkileri konusuna en hâkim akademisyenlerden biri olan Kemal Kirişçi'nin fikirlerini önemsemem de Türkiye'ye büyük yük getirebilecek böyle bir anlaşmanın Türk vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanması durumunda "adil" olacağı konusundaki fikrine katılmam mümkün değil. Bu yaklaşım, konunun "görünmez" ama en önemli taraflarından biri olan –ve aralarından bazıları ileride mülteci olabilecek– göçmenleri tamamen yok saymaktadır.

⁵ Örneğin Kayseri'de 2012'de yapımına başlanan 750 kişi kapasiteli kabul ve barınma merkezi Ağustos 2015'te alınan bir kararla geri gönderme merkezine dönüştürüldü.

⁶ Ahmet İçduygu, *The Irregular Migration Corridor between the EU and Turkey: Is it Possible to Block it with a Readmission Agreement?*, EUI-RSCAS Research Project Series (EU-US Immigration Systems, 2011/14), 12.

⁷ A.g.e., 7.

⁸ Son 20 yılda yapılan sosyal bilim ve tarih çalışmaları sayesinde geç Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemi Türkleştirme politikaları üzerine oldukça zengin bir literatür oluştu. Bu konuda Ayhan Aktar, Rifat Bali, Rıdvan Akar, Fuat Dündar, Ahmet Yıldız ve daha pek çok başka araştırmacının çalışmalarına bakılabilir.

⁹ Kemal Kirişçi, "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices," *Middle Eastern Studies* 36, no. 3 (2000): 1-22; Soner Çağaptay, "Kim Türk, Kim Vatandaş? Erken Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Rejimi Üzerine Bir Çalışma," *Toplum ve Bilim* 98 (2003).

¹⁰ Didem Daniş ve Ayşe Parla, "Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek, Devlet," *Toplum ve Bilim* 114 (2009): 131-158.

¹¹ Didem Daniş, Jean-François Pérouse ve Cherie Taraghi, "Integration in Limbo: Iraqi, Afghan and Maghrebi Migrants in Istanbul," *Land of Diverse Migrations* içinde, ed. Ahmet İçduygu ve Kemal Kirişçi (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009).

¹² Cavidan Soykan, "A New Era after a New Law? A Sociological Analysis of the Turkish Asylum System in Times of Transition," *In motion: Movements, Crossings and Transfers in Turkey* başlıklı uluslararası atölyede sunulan tebliğ, The British Institute at Ankara, Ankara, 26-27 Eylül 2014.

¹³ Soykan, "A New Era after a New Law?"; Özge Biner, "Yasanın ve Sınırın İçinde kalabilmenin Kural(sızlığı): Türkiye'de Yasallık ve Sınırdışı Edilebilirlik Arasındaki İlişkiye Dair Çıkarımlar," *Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar* içinde, ed. Didem Daniş ve İbrahim Soysüren (İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2014), 383-401.

¹⁴ Sema Erder, "Balkan Göçmenleri ve Değişen Uygulamalar: İskân Kurumunun Dostları," *Türkiye'nin Ulusal ve Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023*, TÜBİTAK Raporu, Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya (İstanbul, Ocak 2014).

¹⁵ *Türkiye ve Göç* (Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2015), 10-11.

¹⁶ Sayısal büyüklüğe Avrupa açısından baktığımızda daha farklı bir tablo görürüz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 15 milyon kişinin evini terk etmek zorunda kalmasından sonra Avrupa'yı etkileyen en büyük kriz 1990'larda Balkanlardaki savaş ortamından kaçarak Avrupa'ya sığınan 1,2 milyon mülteci oldu. BMMYK'nın Ağustos 2015 verilerine göre, Suriye'deki çatışmanın dördüncü yılında 1,9 milyon Suriyeli Türkiye'de; 1,2 milyon Lübnan'da; 630 bin Ürdün'de; 132 bin Mısır'da ve 250 bin Irak'ta bulunuyordu. Ülke dışına kaçmış bu nüfusa ek olarak yedi milyona yakın kişi de Suriye içinde yer değiştirmek zorunda kaldı.

¹⁷ Örneğin, Oxford Mülteci Araştırmaları Merkezinin kıdemli araştırmacılarından Prof. Dawn Chatty her fırsatta Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik tutumunu "taksire değer" bulduğunu ifade etti. Chatty gibi Avrupalı akademisyen ve gazetecilerin, Türk iltica politikalarına iltifat ederken Türkiye'yi Avrupa ülkeleriyle değil de, Ürdün ve Lübnan gibi Ortadoğu ülkeleriyle karşılaştırdıklarını unutmamak lazım. Bkz. <http://researchturkey.org/interview-with-professor-dawn-chatty-the-situation-of-syrian-refugees-in-the-neighbouring-countries/>.

¹⁸ Ensar-muhacir kardeşliği, Medine'ye göç etmiş Mekkeli Müslümanların Medineli Müslümanlar tarafından "muhabbet ve samimiyetle kabul edilmesi" ve bu iki grubun kaynaşması için peygamber tarafından yerleşikler ve göçmenler arasında bazı kişilerin "kardeş" kılınmasına dayanan bir tür entegrasyon modeli olarak görülebilir.

¹⁹ Dinî yardım kuruluşları, müftülükler, dindar-muhafazakâr hayırseverler ve mülteciler arasındaki dörtlü ilişkiler üzerine henüz hiçbir araştırma bulunmuyor.

²⁰ Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi Ekim 2015'de katıldığı bir toplantıda dünyanın birçok ülkesinde satın alınan konutun bedeline göre bir vatandaşlık sistemi bulunduğunu söyledikten sonra, Türkiye'de belli bir fiyatın üzerinde konut edinen yabancıların hızlı bir şekilde vatandaşlığa alınması gerektiğini dile getirdi. Bkz. <http://www.gazetevatan.com/once-mutekabiliyet-simdi-vatandaslik--873987-ekonomi/>.

Mülteciler konusunda muhalefet sınıfta kaldı

Hamiş Derneği'nden Şenay Özden'le Türkiye'deki Suriyeli mültecileri konuştuk. Mevzu ne kadar yardıma ihtiyaçları olduğu değil, Suriyelilerin insan haklarının ve siyasi kişiliklerin tanınmasının neden önemli olduğu idi.

Rusya problemi başladığından bu yana sokakta “burada bir savaş patladığında gidebileceğimiz bir tek Rusya vardı, o da yok artık” yakınması duyuyorum. Türkiye Suriye’de olanlardan hangi dersleri alıyor, o dersleri nasıl değerlendiriyor?

Şenay Özden: En başından beri, 2011’de Suriyelilerin Türkiye’ye gelmeye başlamasından beri Türkiye’de ne hükümet ne de muhalefet bu işe manalı bir bakış açısı geliştirebildi. Ben muhalefeti de en az hükümeti suçladığım kadar suçluyorum bu konuda. Hatta daha da fazla suçluyorum. Çünkü 2011’de AKP hükümeti olmasaydı, bu ülke iki buçuk

milyon Suriyeli mülteciyi kabul etmezdi. Sınırlar açılmazdı. İster CHP, ister MHP, ister HDP olsun. Ancak 2011’den bu yana ne hükümet ne muhalefet, ne de sivil toplum kurumları Suriyeli mülteciler meselesine hak temelli yaklaştı. Hükümet zaten uzun bir dönem “bizim misafirlerimiz” dedi, ne diyorlar ensar...

Biz ensarız onlar muhacir.

Ş.Ö.: Dinî terim kullanmadığımda da misafirlik üzerinden yaklaştı. Muhalefet ne yaptı? Herkes kendi mültecisini sahiplendi. Kürt hareketi, Kürt Kobanêlileri sahiplendi. İslamcılar,

İslamcılarını sahiplendi. Aleviler, Alevileri sahiplendi. Türk milliyetçileri de Türkmenleri konuştu. Hiç kimse hak temelli bakmadı meseleye. Yani kimse mülteciliğin temel bir insan hakkı olduğundan söz etmedi, bu anlayışla harekete geçmedi, bu insanların şu haklarının olması gerekir demedi hiç kimse. Bu senin dediğinin kaynağı da bu. İşte en iyi ihtimalle “biz de bir gün mülteci olabiliriz” üzerinden ilişkililiyor insanlar meseleyle. Hâlâ hak temelli yaklaşılmıyor. 2011’den bu yana hükümet ya da muhalefet hak temelli yaklaşımı yaygınlaştırabilseydi şu andaki ilişkilene

Birinci derdimiz Suriye’de 2011’de başlayanın bir ayaklanma olduğunu anlatmak. 2011’de başlayan şey bir savaş ya da iç savaş değildi. Rejime karşı başlatılmış bir halk ayaklanmasıydı.

de “biz de bir gün mülteci olabiliriz” üzerinden olmayacaktı. Hayır kardeşim, biz bir gün mülteci olmasak da bu insanlar şu an burada mülteciler ve temel haklara sahip olmalılar. Bu insanlar rejimin şiddetinden, IŞİD’den, savaştan kaçtılar. İltica ettiler. Bu onların temel insan hakkı. Vatandaşların sahip olduğu bazı temel haklara sahip olmak onların en temel insan hakkıdır. Bu söylem Türkiye’de yerleşemedi.

Bir de merhamet söylemi var...

Ş.Ö.: Merhamet üzerinden, insanları zavallılaştırın bir bakış... “Vah zavallı Suriyeli savaştan kaçtı geldi, yardım edelim.” Yardım etme söylemi de insan hakkı algısı üzerine kurulu değil. Vatandaşla mülteci arasında hiyerarşi kuruyor. “Gelen zavallı Suriyelinin vatandaşın yardımına ihtiyacı var.” İnsani yardım, tüm bu ağlar vs. elbette çok önemli, çünkü insanların ihtiyacı var. Ama bir yandan bunu yaptık diye sorun çözülüyor bir yandan da çok sorunlu bir bakış açısı. Mesele yardım değil dayanışma olmalı.

Peki Hamiş bu manada ne öneriyor? Bugüne kadar ne tür işler yaptı? Yardım kuruluşlarından farkı ne?

Ş.Ö.: Hamiş Suriye Kültür Evi tam adı. 2014’ün Mart ayında Suriyeliler ve Türküyeliler tarafından birlikte kuruldu. Suriyeliler ve Türküyeliler tarafından birlikte kurulan Türkiye’de ilk dernek. Biz insani yardım yapmıyoruz, birlikte bir şeyler üretmeye çalışıyoruz. Şöyle ki: Türkiye’deki Suriyelilerin birçok kurumları, siyasi yapılanmaları var. Bir de Suriye’de çalışan birçok sivil toplum kuruluşu var. Suriye’deki okullara, kadınlara yönelik çalışmalar yapan kuruluşlar. “Topluluk merkezi” tarzı çocuklara yönelik işler yapan yerler var. Bunlar da Türkiye üzerinden çalışıyorlar. Çünkü Suriye’ye girip çıkabilecekleri tek sınır Türkiye. Oradaki sivilliği ve de sivil yapılanmayı korumak açısından, tüm o silahların arasında, çok önemli işler yapıyorlar. Ayrıca Suriyeli medya da ağırlıklı olarak

burada. Radyolar, gazeteler var. Mevcut olmayan tek şey Türküyelilerle birlikte kurulmuş bir alan. Bugüne kadar bu noktada ne Türküyelilerin böyle bir adımı oldu ne de Suriyeliler yaklaştı. Böyle bir eksiklik var. Dedik ki Türküyeliler ve Suriyeliler olarak bir arada yaşıyorsak birlikte üretim yapabileceğimiz bir alanımız olmalı. Hamiş’i bu amaçla kurduk. İkincisi, kültürel üretim yapma isteğimizdi. Kültürden kastım, “apolitik kültür” anlamındaki kültür değil elbette. Yani politikadan arındırılmış bir kültürden söz etmiyorum.

Yapılamaz zaten...

Ş.Ö.: Kesinlikle. Zaten bizim etkinliklere gelenler hiç apolitik olmadığımızı anlar. Birinci derdimiz Suriye’de 2011’de başlayanın bir ayaklanma olduğunu anlatmak. 2011’de başlayan şey bir savaş ya da iç savaş değildi. Rejime karşı başlatılmış bir halk ayaklanmasıydı. Bunu anlatabilmek ve bunun dünyanın farklı yerlerindeki direnişlerden bir farkı olmadığını gösterebilmek. Suriye, Mars’ta veya uzayda değil. Dünyanın farklı yerlerinde insanlar nasıl adalet, özgürlük istiyorsa Suriye’de olan da bunları talep eden bir halk ayaklanmasıydı. Bunu televizyona çıkan bir takım uzmanların değil, bizzat Suriyelilerin anlatmasını sağlamaya çalışıyoruz. Türküyeliler olarak Suriyelilerden dinleyelim hikâyeyi. Bu insanlar yaşadılar, başlattılar bu ayaklanmayı. Suriyelilerin sadece zavallı mülteciler olarak algılanmasına karşı bir müdahalede bulunmak... Bu “zavallı Suriyeliler” algısı Suriyelileri çocuklaştıran, onları birer siyasi aktör olarak görmeyen bir yaklaşımdan kaynaklanıyor.

Özne olarak görmüyor...

Ş.Ö.: Mültecilerin özelliklerini ellerinden alan, çocuklaştıran bir yaklaşım bu. Ne yazık ki çok yaygın. Bizim yapmaya çalıştığımız şey, “ya bu insanlar ayaklanma başlatmış insanlar” meselesini göstermek. Bu insanların bir siyasi duruşu var, hiçe sayamazsınız. Onlara, onları zavallılaştırarak yaklaşamazsınız. “Biz vatandaş olarak üstteyiz; zavallı mülteciler bizim yardımımıza muhtaç insanlar.” Hayır, böyle değil. Bu insanlar hiç de zavallı değil. Biz bunu anlatmaya, yardım anlayışına karşı, daha tabandan gelen dayanışma kanalları oluşturmaya uğraşıyoruz.

Buradaki Suriyelileri anlatır mısın? Burada kimler var? Neler yapıyorlar?

Ş.Ö.: Antep’te yaşayan Suriyeli bir arkadaş şöyle demişti: “Suriye toplum olarak geldi buraya.” Suriyeli diye tek bir tip yok. İnsanlar sokakta dilenen Suriyeli çocuklara bakıp, Suriye hakkında

Antep’te yaşayan Suriyeli bir arkadaş şöyle demişti: “Suriye toplum olarak geldi buraya.” Suriyeli diye tek bir tip yok. İnsanlar sokakta dilenen Suriyeli çocuklara bakıp, Suriye hakkında fikir beyan etme hakkını görüyorlar kendilerinde. Böyle bir şey yok. Suriyeliler tüm sınıfsal farklılıklarını da taşıyarak geldiler Türkiye’ye.

fikir beyan etme hakkını görüyorlar kendilerinde. Böyle bir şey yok. Suriyeliler tüm sınıfsal farklılıklarını da taşıyarak geldiler Türkiye'ye. Halep'in büyük iş adamlarından tutun sokakta dilenen en fakir yurttaşına kadar. Öncelikle bu sınıfsal farklılığı görmemiz lazım. Zaman geçtikçe gelenlerin fakirleştiğini görüyoruz. Her yerde olduğu gibi ilk başta kaçan sermaye olur. Suriye'de de aynı şey oldu.

Önce zenginler geldi...

Ş.Ö.: Coğrafi olarak baktığımız zaman Türkiye'ye gelenlerin çoğunun Suriye'nin kuzeyinden geldiklerini görüyoruz, çünkü ulaşım daha kolay. Halep, idlib, Der Zor, Rakka gibi bölgelerden... Şam'dan Türkiye'ye gelmek çok zor, çünkü bin tane kontrol noktasından tutuklanmadan geçmesi lazım. Mümkün değil. Yok mu oralardan gelen? Elbette var ama çok daha az. Ayrıca çok fazla Suriyeli aktivist de geldi Türkiye'ye, özellikle gençler. Bu insanlar Suriye'deki ayaklanmada en başından beri yer alan insanlar. Hani sokakta barış için protestolara katılanlar. Sosyal medya üzerinden protestoları örgütleyenler. Yurttaş gazeteciliği yapanlar. Kadın hareketinden olan kadınlar... Tüm bu sivil aktivistlerin çoğu Türkiye'de. Ve çoğu Avrupa'ya gitmemek için direniyor.

Neden?

Ş.Ö.: Avrupa'ya gitmemek için direniyorlar, çünkü Suriye'ye yakın olmak istiyorlar. Biliyorlar ki Avrupa'ya gittiklerinde her şey bitmiş olacak artık, yani her şeyin bittiğini kabullenmiş olacaklar. Bizlere düşen bu insanların aktivist olduklarının farkında olarak onlarla dayanışmak. Yani bu insanların ihtiyacı olan şey kışlık palto, bot, battaniye değil. Antep'te şu anda iki yüzün üzerinde Suriyeli sivil toplum örgütü var. Bilmiyoruz, haberdar değiliz. Türkiye'de radyoları var, çıkardıkları gazeteler var. Arapça çıkıyor. Çoğulcu, demokrat ve seküler bir Suriye istiyorlar. Talepleri bu. İşte bu yüzden onlarla bağlantıya geçmemiz gerekiyor. Suriye'de sadece IŞİD yok.

IŞİD Suriyeli bile değil ki Suriye IŞİD'den ibaret olsun...

Ş.Ö.: Çoğu zaten Suriyeli değil. Tüm dünyada bahsedilen tek şey IŞİD, Suriye dediğinde. Sadece IŞİD yok Suriye'de. Bizim diğer tarafı da görmemiz gerekiyor ve bu insanlar Türkiye'deler, bizimle birlikte yaşıyorlar.

Gelen farklı mülteci dalgalarına

Türkiye'nin tepkisi ne oldu? Devlet nasıl karşılık verdi?

Ş.Ö.: 2015 Mayıs'ına kadar açıldı sınır, bu tarihte kapandı. Sınırın neden kapandığına dair resmî bir açıklama yok. Ama tarih itibarıyla seçim öncesine denk geldi. Bahsettiğim bu sivil aktivistlerin Türkiye'de olma sebeplerinden biri zaten Suriye'ye yakın olma arzuları. İkinci sebep ise dünyanın farklı yerlerinde, Suriye'nin içi de dâhil olmak üzere Lübnan'da, Ürdün'de yaşayan Suriyelilerin Türkiye'ye vizesiz girebilmeleri (idi). Özgürce girebilecekleri tek yer Türkiye'ydi. Bu insanlar bütün çalışmalarını, eğitimlerini, atölyelerini, toplantılarını, konferanslarını Türkiye'de yapıyorlar. Birçok sinemacı, sanatçı, akademisyen burada. Mesela sinema atölyeleri düzenleniyor. Bunlar Lübnan'da düzenlenemiyor, çünkü Türkiye'deki Suriyelinin Lübnan'a girmesi zor. Veya yurttaş gazeteciliği eğitimi alıyor bu insanlar. Lübnan'da yapamıyorlar bunu, Türkiye'de yapıyorlar. Çünkü Türkiye'ye girebiliyorlardı. Dolayısıyla bu anlamda Türkiye'nin Suriyelilere sınırı açık tutması ve vizesiz alıyor olması çok olumlu idi. Özellikle bu sivil aktivizm için çok çok olumlu ama artık Türkiye de Suriyelilere vize uygulamaya başladı. Bu çok kötü bir gelişme Suriyeliler için.

Sivil toplum neden dâhil olmadı bu süreçte? Genel olarak Ortadoğu ve Arap dünyasına karşı büyük bir önyargı var, bundan mı kaynaklanıyor bu dışlayıcı tavır?

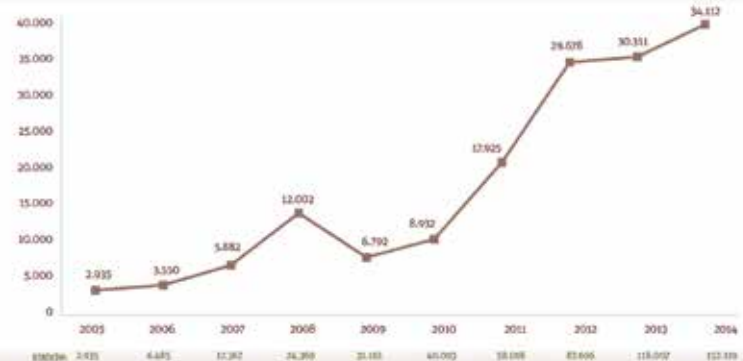
Ş.Ö.: Evet, ondan kaynaklanıyor. IŞİD'in yaptığı "seks köleliği" hikâyesini biliyoruz değil mi, kadınların nasıl tecavüze

uğradığını? Türkiyeli aktivistler, feministler, insan hakları örgütleri tarafından çok dile getiriliyor. Suriye rejimi de aynı yöntemi uyguluyor. Tanıdığım bir insanın başına geleni anlatayım. Suriyeli bir kadın sivil aktivist, tek yaptığı Suriye'de farklı bölgelere ilaç götürmek. Bir kontrol noktasında bir arkadaşıyla birlikte yakalanıyor. Rejimin askeri bizim kadın arkadaşına "ya benimle yatarsın ya da hepinizi tutuklarım" diyor. Kadın da bu adamla yatmak zorunda kalıyor. Eğer yatmazsa tüm arkadaşları tutuklanacak. Kontrol noktalarında sıkça yaşanan bir durum. Tutuklanan kadınlara yapılan tecavüzler de var. Tutuklanan erkeklerin ziyaretine gelen eşlerine, annelerine yapılan tecavüzler... Şebbihaların mahalle mahalle dolaşım yaptığı tecavüzler... Türkiye'deki Suriyelilerle konuş, gelmelerinin sebeplerinden biri de tecavüze uğramaktan korkmalarıdır. Buna dair Türkiye'de herhangi bir feministten, insan hakları aktivistinden, bir muhalif veya muhalif olmayan medyadan tek bir haber gördün mü? Yok. Sanki Esad rejimi süper... Çünkü kendisi sık, karısının başı açık, "Batılı", "modern"... Sanki kadınlara yönelik rejimden gelen hiçbir şiddet yokmuş gibi... Aynı zamanda seksist bir rejim bu. Bunun farkına varmak çok önemli. Ama maalesef Türkiye'deki muhalefet Esad rejiminin yaptığı hak ihlallerini görmek istemiyor, çünkü Türkiye'deki muhalefetin kafasında "Rejim IŞİD'e karşı" anlayışı var.

İç politikadaki gündemle mi karıştırıyorlar?

Ş.Ö.: Düşmanımın düşmanı dostumdur mantığına varan bir yere geliyor. Suriye halkını değil, IŞİD'i görüyor. IŞİD'in

TÜRKİYE'DEN YAPILAN ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU SAYILARI

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri/363_363_378_icerik

karşısında da rejim varmış gibi görüyor. Halkı tamamıyla yok sayan bir bakış. Türkiye’de Araplara yönelik bir ırkçılık zaten var: “Arap’tan özgürlük hareketi çıkmaz. Arap zaten geri kalmıştır. Baş örtülü bir kadın zaten kadın haklarını savunamaz, feminist olmaz.” Tüm bu önyargılarla beraber, aslında inanılmaz modernist bir bakış açısından bahsediyoruz. O modernist bakış açısı sebebiyle Suriye halkının mücadelesi ve de rejimin şiddeti görünmez oluyor. Youtube’da bir video var: İdlib’in bir köyünde bütün kadınlar Nusra Cephesi’ne karşı eylem yaptılar. Hepsinin başı örtülü. Bu haber olmadı Türkiye’de, ama Rojava’nın gerilla kadınlarını sürekli duyuyoruz. İdlibli kadınlar gerilla kılığında değil, başları örtülü... Tek bir haber olmuyor. Kimse duymuyor. Özgürlükçü siyaset yapmak istiyorsak, biraz kendi kafamızdaki sınırların ve görmek istediğimiz şeylerin dışına çıkıp bu insanlarla ilişkilenenmemiz gerekiyor.

Suriyeli mülteciler burada bir şekilde dâhil oldukları siyasi çekişmeyle nasıl baş ediyorlar?

Ş.Ö.: Şimdi biraz sesli düşüneneğim. Türkiye’de hükümete yakın medyayı çok

takip etmiyorum. Nasıl bir diskurları olduğunu çok fazla bilmiyorum. Birçok Suriyeliyle kayıt olurken polise, kayıt merkezlerine gittim. Kesinlikle “Sen Arap mısın, Kürt müsün, Sünni misin, Alevi misin?” diye sormuyorlar. Sağlık hizmetine erişebiliyorlar, bunda da bir ayrım yok. Mültecilere yönelik siyaseti düşünüyorum. Kobanêlilerin durumunu bilmiyorum çünkü maalesef Suruç’a gitme fırsatım olmadı o sırada. Orada belediyelerin çalışmalarını duydum daha ziyade ancak AFAD ne yaptı, bilmiyorum. O yüzden bir şey söyleyemiyorum. Hükümete yakın STK’lara baktığımızda –elimde bir kanıt olmamakla birlikte kestirebiliyorum– oraya “ben Sünni değilim” diye giden birine yardım yapmamak gibi bir durum ortaya çıkmış olabilir. Hükümetin geçici koruma kanunu mesela, yazılı mevzuatta ayrımcılık yok. Ama Suriyelilerle ilgili kanunlar Arapçaya çevrilirken, Kürtçeye çevrilmiyor. Hak temelli çalışan birçok STK var Türkiye’de, mültecilere yönelik bir sürü şeyler yapıyorlar. Onlar da çevirmiyorlar. Şu anda bir STK’nın mültecilere yönelik kanunlarla ilgili bir kitapçığını Arapçaya çeviriyorum, Kürtçeye çevirecekler mi, bilmiyorum.

Türkiye’nin kendi içerisinde Kürtlerle ve hükümetin Sünni karakterinden dolayı Alevilerle kurduğu gerilimli bir ilişki var. Suriye’deki savaşı da bu açıdan algılıyorlar. Suriyeliler bu arada kalma hâliyle nasıl başa çıkıyorlar?

Ş.Ö.: Seçimlerden önce Suriyelilerin sosyal medya ağında sürekli birbirilerine “seçim günü sokağa çıkmayın” dediklerini görüyoruz. “Seçim günü sokağa çıkmayın, seçimden önce Türkiyelilerle siyaset konuşmayın” diyorlar. Bu çok önemli. Gerçekten somut bir veri arıyorum şu anda. O yüzden sesli düşünüyorum. Şunu düşünüyorum, Sünni olmayan bir Suriyeli arkadaşımın başına bir iş geldi mi Türkiye’de? Veya farklı bir muameleye maruz kaldı mı?

Devletin muamelesinden bahsetmiyorum. Onu gayet güzel anlattın. Sokaktan bahsediyorum. Kendilerini iş bulamamasının, ev kiralalarının artmasının sorumlusu olarak görenlerle aynı sokakları nasıl paylaşıyor bu insanlar?

Ş.Ö.: Bu Türkiye’ye has bir şey değil. Göçmen alan, ezilen iki gurubun birbiriyle karşı karşıya geldiği her yerde var. Bunun ne hükümetin ne de muhalefetin

mezhepçi politikalarıyla ilgisi var. Bu, sınıfsal bir mesele. Sınıfın da tabii etnik ve mezhepsel boyutları var, bunu inkâr edemeyiz. Burada bizim görmemiz gereken oradaki Kürt işçiyi de Türk işçiyi de Suriyeli işçiyi de sömüren bir işverenin var olduğu. Ama orada karşı karşıya gelen Kürt-Türk-Suriyeli işçiler.

Tam olarak sormak istediğim de bu zaten, tepki Suriyeliye dönüyor, Suriyeli ne yapıyor?

Ş.Ö.: Avrupa'da göçmenler, Amerika'da Meksikalılar aynı şeyi yaşıyor. Kadın meselesine bakalım. Suriyeli kadınların ikinci eş olarak imam nikâhıyla alınması. Bunları yapan Türkiyeli erkekler, değil mi? Bu erkeklerin Türkiyeli eşleri Suriyeli kadınlara ne diyorlar? "Bunlar gelip kocamızı çaldı. Çok makyaj yapıyorlar, çok oynaklar. Kocalarımızı çaldılar." Suriyeli kadın da Türkiyeli kadın da mağdur. Bu mağduriyeti yaratan erkek. Ama erkeğe yönelen bir suçlama yok. Suçlama Suriyeli kadına yöneliyor. Bu da tabii ki ataerkil sistemin bir sonucu. Burada ataerkil sistemle, öbür tarafta işçiler söz konusu olduğunda ise kapitalist sistemle ilgili. Şu an sömürülen Suriyeliler arasında Kürt de var, Arap da var, Türkmen de var. Sünni de var, Dürzi de var, Alevi de var. Başa dönüyoruz, bütün bu meselelerin temelinde mültecilik meselesine hak temelli yaklaşmıyor oluşumuz yatıyor. Bu insanlara çalışma izni verilmediği için, çocuk emeği sömürüsü olduğu için yaşıyoruz bu sorunları.

Suriye'deki siyasal çatışma ve tartışma buradaki Suriyeli mülteciler arasındaki ilişkilere ne kadar yansıyor?

Ş.Ö.: Suriye'deki en önemli siyasal tartışma ya da çatışmalardan birisi

Türkiye'de çok fazla kalıp ve sınırlarımız var. Dünyayı bu kalıplar ve sınırlar içinde algılıyoruz. Bu kadar kutuplaşmış olmamız bizi kendi siyasetimiz içinde de kalıplara sıkıştırıyor. Benim kendi deneyimim, Suriyelilerle ilişkim bu kalıplarımı yıkıyor. Bazı kavramlar yeniden anlam kazanıyor.

muhalefetin silahlanması mı yoksa sivil kalması mı gerektiği üzerine. Bir grup "hiçbir zaman silahlanılmamalıydı" diyor, sivil olarak kalmaya devam etmeliydi düşüncesini savunuyor. Diğer bir grup da "biz bu rejimi biliyoruz, ilk şiddet kullanan bu rejim oldu, silahlanmasaydık mesele baştan biterdi" diye düşünüyor. Bu grup "muhalefeti silahlanmaya iten rejimin şiddetiydi, dolayısıyla silahlanmamak zaten mümkün değildi ve silahlanmak zaten bizim tercihimiz değildi, rejimin bizi ittiği noktaydı" düşüncesinde.

İkincisi, uluslararası alandaki tartışmalara dair, işte mesela tam da şu günlerde Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi'nden çıkan "geçiş süreci" meselesi. "Esad'lı geçiş mi, Esad'sız geçiş mi" tartışması var. Büyük çoğunluk Esad'lı geçiş reddediyor. Mesela seçimler olacak, deniyor geçiş için. "Bu seçimlerde nasıl bir şeffaflık sağlanabilir? Biz neyine güvenelim" diye düşünüyorlar. Bu rejim, yani Esad olduğu sürece bu seçimlerin şeffaf olmayacağı çok açık. 4 buçuk milyon mülteci Suriyeli nasıl oy kullanacak? Bir söylenti var: Rejim, mültecilerin oy kullanması için geçerli pasaportları ve ülkeden çıkış belgesi olması lazım, diyormuş. Bu mültecilerin oy kullanamaması demek olur, çünkü Suriyelilerin çoğunun pasaportu yok. Ayrıca Suriye içinde de yerinden edilmiş milyonlarca insan var. Nasıl oy kullanacaklar? Dolayısıyla bu seçim önerisinin bir geçerliliği yok.

Peki mevcut siyasal tartışma ortak bir siyasi arayışa evrilme potansiyeli taşıyor mu?

Ş.Ö.: Bu tartışma hep vardı ve devam ediyor. Siyasi olarak bir sürü farklı yelpaze var. Bunların ne kadarı bir araya gelip ortak bir platformda birlikte çalışabilir? Şu anda çok zor. Esad rejimi devam ettiği müddetçe Suriye toplumu içindeki yarılma da derinleşiyor. Mezhepsel bir boyuta taşıyor çatışma, çok daha fazla kutuplaşıyor toplum.

Suriyeli mültecilerin Türkiye tecrübesinden kendi siyasallığımızı ilişkin ne öğrenebiliriz?

Ş.Ö.: Bizim Türkiye'de çok fazla kalıp ve sınırlarımız var. Dünyayı bu kalıplar ve sınırlar içinde algılıyoruz. Bu kadar kutuplaşmış olmamız bizi kendi siyasetimiz içinde de kalıplara sıkıştırıyor. Benim kendi deneyimim, Suriyelilerle ilişkim bu kalıplarımı yıkıyor. Bazı

kavramlar yeniden anlam kazanıyor. Meselenin sadece "seküler vs. İslamcı" olmadığını gösteriyor; tüm bu ikilikleri yıkıyor Suriye. Kategorileri çeşitlendiriyor, içlerini açıyor. Türkiye'de kendini muhalif-sol olarak tanımlayanların birçoğunun Kemalizm'den çıkamadığını, ne denli modernist baktığını görüyorum. Suriyeli aktivistler bu kalıpları kırıyorlar, çok önemli bir modernizm eleştirisi yapıyorlar. Türkiye'den Suriye'ye baktığımız zaman yine çok modernist bir bakış açısıyla bakıyoruz. Tüm bu "Esad rejimi vs. İŞİD" veya "İŞİD/Nusra Cephesi" yöntemiyle Suriye'de olan her şeyi yorumlamak bizim bakış açımızın aslında ne kadar modernist olduğunu gösteriyor. Çünkü orada bir halkı yok sayıyoruz.

Kolaycı ve konformist bir bakış açısı.

Ş.Ö.: Çok kolaycı. Suriyeli bir yazar var, Yasin (el) Hac Salih. "Suriye'de bir kravatlı faşistler bir de sakallı faşistler var" diyor. Kravatlı faşistler Esad rejimi, sakallı faşistler İŞİD... Her ikisi de faşist. Kimse bu iki faşizmden birini seçmek zorunda değil. Orada bir halk var ve Türkiye'den bu gözüküyor. Türkiye'den baktığımız zaman İŞİD'e karşı Esad rejimini seçmek durumundaymışız gibi gözüküyor. Tüm bu bahaneleri, o modernist bakış açımızı kırmak için Suriyeli aktivistlere ihtiyacımız var. Biz Suriyelilerle yan yana yaşıyoruz, ama bir arada yaşamıyoruz.

Birbirimizle de bir arada yaşadığımız söylenemez...

Ş.Ö.: Bu çok önemli. Suriyelilerden çok sık duyduğum bir şey: "Türkiye'de iç siyasette ne olduğu bizi ilgilendirmiyor." Çünkü Mısır'da bunu yaşadılar. Sisi darbesiyle Mısır'dan sınır dışı edildiler. Türkiye'de de aynı şeye maruz kalmak istemiyorlar. Türkiye'nin iç siyasetindeki tartışmalara en ufak bir şekilde katılmak istemiyorlar. AKP siyasetiyle aynı noktaya gelemezler. Ama bu, muhalefetin siyasetiyle aynı noktaya gelebilecekleri anlamına da gelmiyor. Bu çok daha zor.

Neden daha zor?

Ş.Ö.: Somut örnekler vereceğim. HDP Haziran seçimlerinde yüzde 13 oy almıştı. Seçimden hemen sonra Selahattin Demirtaş ne yaptı? Hemen sonra Hizbullah'ın kanalı El-Menar'a röportaj verdi. İkincisinde ne yaptı? Hizbullah'a yakın bir gazeteye röportaj verdi. Hizbullah Suriye'de rejimin en büyük destekçisi. Niye yapıyorsun bunu? Türkiye'de muhalefet Suriyelileri "bunlar

AKP'nin Suriyelileri" diye suçluyor. O zaman sen yaklaş, bu insanların derdini dinle. Türkiye'deki 2 buçuk milyon Suriyelinin ülkelerinden kaçmasının sebeplerinden biri olan Hizbullah'la yakın ilişki kuruyorsan, bu insanları AKP'nin Suriyeliyi olmakla suçlayamazsın. HDP böyle. CHP'nin Esad'a yakın bir tavrı olduğunu biliyoruz. Açıklamalar var. Herkes google'lasın, medyadan baksın. Bu insanlar CHP'yle ortak bir zeminde nasıl durabilir? Mümkün değil. Farklı dereceleri, farklı fraksiyonları var solun. Ya alenen Esadçılar ya da alenen Esadçı olmasa da Esad'a karşı laf söylemek bir tabu. Türkiye'de birçok Suriyeli muhalif solcu var. Bu insanlar Türkiye soluyla yan yana gelemezler, çünkü Suriye'de kendisini öldüren rejimi destekliyor buradaki sol. Dolayısıyla mesele AKP'yle yan yana durabilmek değil. Eğer bir grup bu insanlarla siyasi olarak dayanışmaksızın, Türkiye'deki siyasette tavrı almalarını bekliyorsa hata kendisinde. Geçenlerde bir eylem oldu İstanbul'da. Birden fazla örneği var bunun aslında. Eylemde Suriyeli sığınmacılara, mültecilere çağrı yapıyorlar "siz de gelin bizim eylemimize" diye. Benim aklım almıyor. 4 buçuk yıldır şu ülkede

Esad karşıtı bir eylem yaptın mı? Hayır. Şimdi niye bu insanların senin eylemine gelmesini bekliyorsun? Ayrıca mültecileri polisle karşı karşıya nasıl getirirsin? Bu kadar siyasi ben-merkezcilik olmaz. Suriyeli bir yazarın sözü var: "Dünya davamızda bizimle dayanışmadı, sesini çıkarmadı. Ama şimdi mülteci meselesi ile Suriyeliler tüm dünyayı dönüştürüyor." Çok doğru.

Gittikleri her yeri dönüştürüyorlar...

Ş.Ö.: Olumlu ve olumsuz anlamda dönüştürüyorlar. Sınırların anlamsızlaştığını gördük Suriyelilerle birlikte. Ne Türkiye-Avrupa sınırı denen bir şey kaldı, ne de Türkiye-Suriye sınırı. Avrupa'nın içindeyse sınırlar yükselmeye başladı. Schengen içindeki sınırlara tekrar duvarlar örülmeye başladı.

Peki Suriyeliler nasıl dönüştürüyor?

Ş.Ö.: Suriyeliler kendi alanlarını geri talep ediyorlar, bunu nasıl yapacaklarını öğreniyorlar, yeni yöntemler geliştiriyorlar. Kendi sözlerine sahip çıkıyorlar ve bu artık geri döndürülemez. Bu anlamda ayaklanma başarılı oldu. Suriyeliler halen, bu bir devrimdir diyorlarsa bu yüzden diyorlar. Farklı

Suriyeli bir yazarın sözü var: "Dünya davamızda bizimle dayanışmadı, sesini çıkarmadı. Ama şimdi mülteci meselesi ile Suriyeliler tüm dünyayı dönüştürüyor."

ülkelerin, farklı siyasi deneyimlerini görüyorlar. Hem onlar bizi dönüştürüyor hem de buradaki dinamikler onları dönüştürüyor. 7 Haziran seçiminden sonra bazı Suriyelilerle konuşuyorum, koalisyon olacak mı, olmayacak mı gibi. Türkiye'nin tüm koalisyon tarihini biliyorlar. Ben bilmiyorum o kadar. "Şu sene şu koalisyon, şu sene şu olmuş, şu olursa böyle olur" diye anlatıyorlar. Artık hiçbir ülkenin iç siyaseti sadece kendi iç siyaseti değil. Suriye bunu yaptı dünyaya. Şu anda Türkiye'de olan bitenler Türkiye'nin iç siyasetiyle sınırlanmaz. Avrupa'da olan da öyle. Faşist partiler yükseliyor. Bunun nedeni de mülteci karşıtlığı ve IŞİD korkusu. Ülkelerin siyasi sınırları Suriyeliler sayesinde yıkıldı. Bu Suriye için de geçerli. ☹️

Mülteci kimdir, bize ne öğretir?

Suriye krizinin başlamasıyla birlikte Türkiye uzun yıllardır ertelediği büyük bir hukuki sınavın kapısından girmiş oldu. Mülteci Hakları Merkezi'nden Oktay Durukan'la devletin Suriyelilerle kurduğu hukuki ilişkinin Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları için ne anlama gelebileceğini konuştuk.

Mülteci Hakları Merkezi ne iş yapar?

Oktay Durukan: Mülteci Hakları Merkezi 2015 Mart ayından itibaren, daha önce Helsinki Yurttaşlar Derneği çatısı altında Mülteci Programı ismiyle yürüttüğümüz faaliyetlerin yeni kurumsal çerçevesini teşkil ediyor. 12-13 yıldır sığınmacıların Türkiye'de hukuksal koruma mekanizmalarına erişimini sağlamaya yönelik çalışmalar yapıyoruz. Faaliyetimizin ilk yıllarında, o zaman Türkiye'de bu alanda ne bir yasa ne de resmi bir karar verici makam bulunduğundan, işe sığınmacıların BM Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından

yürütülen prosedürle ilgili sorunlarına odaklanan bir hukuki destek hizmeti sağlayarak başlamıştık. Kısa süre sonra fark ettik ki Türkiye'ye sığınan, burada korunma arayan kişilerin maruz kaldığı zorluklar bu işin düzgün bir mevzuat çerçevesi, politikası olmamasından, idari takdire dayalı bir keyfîlik düzeninden kaynaklanıyor. Dolayısıyla yıllar içinde giderek artan ölçüde, sığınma alanındaki mevzuat ve politikaların gelişmesini, iyileşmesini teşvik etmeye yönelik savunuculuk çalışmaları yapmaya başladık. Özellikle sorunlu meseleler uygulamalarla ilgili raporlar ve tavsiye

belgeleri hazırladık, siyaset aktörlerini, bürokrasiyi etkilemeye yönelik gayret içine girdik. Bir taraftan da, yalnızca BMMYK prosedürü değil, o zamanlar Emniyet'in yetki alanında olan ulusal sığınma işleyişi, idari gözetim ve sınır dışı gibi sığınmacıların idareyle karşılaşmasında ortaya çıkan sorunlarla da ilgili hukuki destek ve avukatlık yardımı sunmaya başladık. Bununla beraber Türkiye'de sığınma arayanların sayısı giderek artarken, uygulamalar gittikçe çetrefilleşirken, bu alandaki hukuki yardım ihtiyacının mütevazı imkânlarla çalışma yürüten az sayıda sivil toplum

örgütünün karşılayamayacağı kadar büyük olduğunu görüyorduk. Bu tespitten doğru, baroları, adli yardım mekanizmasını ve genel olarak Türkiye'deki hukuk camiasını bu konuda seferber etmeye yönelik, avukatların sığınma hukuku alanında uzmanlaşmasını desteklemeye yönelik kapasite geliştirme çalışmaları yapmaya başladık. Türkiye'nin pek çok yerinde eğitimler düzenledik, avukatlar için başvuru kaynakları hazırladık. Bütün bu çalışmalarımız devam ediyor. Dolayısıyla, Merkez hem uzman ekibimizin yürüttüğü doğrudan hukuki destek faaliyetiyle tek tek sığınmacıların dosyalarına, işlemlerine müdahil oluyor, hem de daha sistem düzeyinde, politika ve uygulamaların seyrini izlemeye, iyi yönde gelişmesi için baskı ve etki kurmaya yönelik bir izleme ve savunuculuk işlevi üstlenmeye gayret ediyor.

Suriyelilerin hukuki konumunu anlatır mısın?

O.D.: Mülteci/sığınmacı kavramlarıyla alakalı ciddi bir kafa karışıklığı uzun yıllardır var Türkiye'de. Müsaade edersen ben sığınma durumuna dair hukuksal kavramları biraz ayırtmaya çalışayım, Suriyelilerin özel durumunu anlayabilmek için böyle bir kavramsal muhasebeye ihtiyaç var. Türkiye'deki bu alanı düzenleyen yeni bir yasa var: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Oradaki tanımı itibarıyla "mültecilik" çok spesifik bir statü. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1'inci maddesindeki tanımdan yola çıkıyor: Özetle 1951 Sözleşmesi, etnik/dini aidiyet, siyasi faaliyetler, cinsel kimlik, cinsel yönelim gibi sebeplerden kendi ülkesinde hedef alınan, takibat altında kalan ya da kanunların devlet makamlarının korumasından yararlanamayan, bu sebepten kendi ülkesini terk edip başka ülkelerde sığınma arayan kişilerin korunmasına dair devletlere birtakım yükümlülükler getiriyor. Dolayısıyla, 1951 Sözleşmesi'ndeki anlamıyla "mülteci" sayılmak için, belirli sebeplerden dolayı bireyselleşmiş bir tehlikenin söz konusu olması gerekiyor. Sözleşme'ye göre taraf devletler bu kriterleri karşılayan kişilere "mülteci" statüsü veriyor ve bir dizi hak ve hürriyetten yararlandırmayı taahhüt ediyor.

Oysa daha geniş manasıyla, insanları mülteci eden, kendi ülkelerinde güvende olmadıkları için başka ülkelere sığınmaya mecbur eden sebepler her zaman böyle belirli kişileri, profilleri hedef alan, odaklı

tehlikeler değildir. Örneğin Suriye'de olduğu gibi bir iç savaş hâli içinde, insanlar o ülkede zaten kimse güvende olmadığı için, bombalar kurşunlar herkesin üzerine geldiği için, yani bizim "genel şiddet ortamı" dediğimiz sebeplerden, ülkelerinde kamu düzeni kalmadığı için, güvenlik olmadığı için kitlesel bir şekilde kaçmak zorunda kalır, komşu ülkelere sığınır. İşte böyle mülteci olanlar, 1951 Sözleşmesi'ndeki tanım bakımından "mülteci" sayılmayabilir. Ama devletlerin savaş, iç çatışma durumlarından dolayı kendilerine sığınan kişilerle ilgili de uluslararası insan hakları hukuku ve savaş hukukundan gelen koruma yükümlülükleri vardır. Nitekim gerek AB iltica hukukunda, gerek bizim Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda, bu tipten "genel şiddet ortamı" koşullarından dolayı mülteci olmuş kişilere "ikincil koruma" diye isimlendirilen bir statüyle koruma sağlanması öngörülmüştür. Türkiye'de 1951 Sözleşmesi'ndeki "mülteci" tanımının kısıtlarından ayrı olarak, bir de "coğrafi sınırlama" meselesi var. Vakti zamanında 1951 Sözleşmesi hazırlanırken Türkiye o müzakereye katılan hükümetlerden biri. Türkiye ve başka bazı ülkelerin önerisiyle deniyor ki, "Sözleşme'ye taraf olacak ülkeler, isterlerse mültecilerin korunmasıyla ilgili yükümlülüklerini coğrafi olarak sınırlayabilsin; bir seçenek olarak, isteyen ülkeler kapılarını yalnızca Avrupa ülkelerinden kaçıp sığınan kişilere açacağını taahhüt etsin, isteyen ülkeler böyle bir coğrafi sınırlama getirsin." O dönemde Türkiye ve başka bazı ülkeler Sözleşme'nin 1-b maddesindeki bu seçeneğe istinaden Sözleşme'ye böyle coğrafi sınırlamayla taraf oluyorlar.

Sözleşme'nin hazırlandığı dönemin siyasi koşullarıyla açıklanabilecek bu "coğrafi sınırlama" seçeneği daha sonra 1967'de kaldırılıyor, ancak Türkiye gibi Sözleşme'ye 1967 öncesinde taraf olan devletlere isterlerse bu sınırlamayı muhafaza etme imkânı tanınıyor. İşte yıllar sonra bugün Türkiye 1951 Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler arasında bu sınırlama politikasını hâlâ muhafaza eden tek Avrupa ülkesi. Bu politikanın bir sonucu olarak, yeni Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda, 1951 Sözleşmesi'ndeki tanım itibarıyla, bireyselleşmiş zulüm tehlikesi sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye'ye sığınmış, ama "Avrupa dışından" gelmiş, yani Avrupa Konseyi üyesi olmayan bir ülkeden kaçıp Türkiye'ye sığınan kişilere "mülteci" statüsü değil "şartlı mülteci" diye isimlendirilen başka bir statü verilmesi öngörülmüştür.

Şimdi Suriyelilerin durumuna bu hukuksal tanımlamalar üzerinden bakarsak, ülkelerindeki iç savaştan dolayı Türkiye'ye sığınan bu insanların tamamının "genelleşmiş şiddet ortamı" koşullarından kaçtıkları için yasadaki "ikincil koruma" diye isimlendirilen statünün kriterlerini karşıladıklarını, aralarında özel olarak takibata uğramış, hedef alınmış kişiler varsa –coğrafi sınırlama mefhumu sebebiyle "mülteci" statüsü değil ama– yasadaki "şartlı mülteci" diye isimlendirilen statünün tanımı içine girebileceklerini görüyoruz. Ama şimdi en baştaki soruya dönersek, Türkiye devletinin Suriyelilere verdiği hukuksal statü bunların ikisi de değil. Türkiye Suriye'den gelen kitlesel akın karşısında, "geçici koruma" diye isimlendirdiği tamamen ayrı bir hukuksal çerçeve inşa etti. Bugün itibarıyla Türkiye'de devlet makamlarına kayıtlı yaklaşık 2 milyon civarında Suriyeli

–ki bunların içinde Suriye’den gelen Filistinliler de var– Türkiye’de “geçici koruma” statüsüyle bulunuyor. Türkiye özetle dedi ki Suriye’deki olaylardan dolayı kitlesel olarak sınırlarıma gelen, sınırlarımı geçen bu insanları ben mevcut bireysel sığınma işleyişi dışında ayrı bir hukuksal zeminde hâl yön edeceğim. Suriye’den sığınan herkese, ayrıca bir inceleme değerlendirme yapmadan, peşinen ismine “geçici koruma” diyeceğim ayrı bir hukuksal statüsü vereceğim, Suriye’deki durum düzeline kadar Türkiye’de kalmalarına müsaade edeceğim.

Bu bir yandan ilk bakışta olumlu gibi geliyor, ama bir yandan da Türkiye Suriyeli mülteciler için uluslararası hukuk ve yeni yasadaki tanımların dışında, kendi bildiği gibi bir istisna alanı mı açmış oluyor?

O.D.: Hem evet, hem hayır. Aslında bu “geçici koruma” yaklaşımı devletlerin kitlesel sığınma durumları karşısında pratik ve geçici bir çözüm olarak başvurabildiği bir hâl çaresi. Örneğin bizim yeni yasanın Suriyelilerle ilgili uygulamaya dayanak oluşturan 91. maddesi, AB iltica hukukundaki aynı isimli kavramdan esinleniyor. Oradaki temel muhasebe şu: Devletler diyor ki, bizim sığınma sistemlerimiz kişilerin tek tek, makul sayılarda geldiği, iltica başvurusu yaptığı bir başvuru ve değerlendirme prosedürü üzerine kurulu. Kişiler sığınma talebinde bulunuyor. Biz onların sığınmadan yararlanma kriterlerini karşılayıp karşılamadıklarına dair bir inceleme yapıyoruz. Gerçekten savaş yahut zulüm olaylarından dolayı ülkesine güvenli bir şekilde dönemeyeğine kanaat getirdiğimiz kişilere bir sığınma statüsü veriyoruz. Bu statü, kişilerin biraz önce konuştuğumuz kaçma nedenlerine göre “mülteci” statüsü olabilir, “ikincil koruma” statüsü olabilir. Sığınma kriterlerini taşımadığını değerlendirdiğimiz kişilerin ise başvurularını reddediyoruz. Oysa örneğin komşu bir ülkedeki savaş durumundan dolayı kitlesel bir sığınma durumu hâsıl olursa, makul sayıda bireysel sığınmacı için dizayn ettiğimiz bu prosedürleri milyonlarca insan için çalıştırmak çok zahmetli, hatta mümkün değil. Ayrıca zaten biz gelen herkesin aynı savaş durumundan dolayı ülkesinden kaçmak zorunda kaldığını biliyorsak, demek ki herkes için ayrı ayrı bir inceleme yapmaya gerek de yok. İşte örneğin AB ülkeleri böyle bir

tasarımla, bu tipten kitlesel sığınma durumlarında kişilere “geçici koruma” adı altında peşinen ve acilen bir hukuki statü vermeyi düşünmüşler. Böylece hem doküman olmaları, bazı temel haklara ve hizmetlere erişebilmeleri mümkün olsun, hem de en azından bir süre için bu kitlesel akına sebep olan koşullar düzelecek mi düzelmeyecek mi takip etmemize imkân verecek bir zaman kazanmış olalım. Dolayısıyla evet, “geçici koruma” yaklaşımı bu bakımdan kitlesel sığınma durumlarında başvurulabilen bir istisnai tedbir, ama diğer yandan tasarının arkasında böyle anlaşılabilir pratik bir gerekçe var. Gerçi Avrupalılar bu mefhumu kendi ortak iltica hukuklarında tanımladılar düzenlediler, ama bugüne kadar uygulanmasını gerektirecek, bireysel sığınma prosedürlerini kullanarak hâl yön etmeleri mümkün olmayan bir kitlesel akınla karşı karşıya kalmadılar. Türkiye bizim yeni yasanın “geçici koruma” maddesini AB hukukundaki bu örnekten feyz alarak koymuştu. Sonra Suriyeli mülteciler akın edince, hükümet AB hukukundan ödünç aldığımız ama Avrupalıların bugüne kadar hiç uygulamasını yapmadığı bu mefhumu devreye sokmaya karar verdi. Sonra bilahare, bu geçici koruma uygulamasının detayları 2014 Ekim ayında, bu yasanın 91. maddesine

dayanan ayrı bir yönetmelikle düzenlendi. Özetle Türkiye diyor ki: Afganlar, Iraklılar, İranlılar ve diğer uyruklardan sığınmacılar yeni yasada gösterilen usullere göre bireysel sığınma başvurusu yapacaklar, durumlarını değerlendireceğiz, yasadaki kriterleri taşıyanlara “şartlı mülteci” ya da “ikincil koruma” statüsü verebiliriz. Suriye’den gelen mülteciler ise, bu prosedüre hiç girmeyecek, yalnızca bir kayıt yaptıracak ve Türkiye’de “geçici korumadan” yararlanacak. Dolayısıyla, bir yandan da evet, Türkiye Suriyeli mülteciler için böyle bir istisna alanı tesis etmiş oldu. İstisna demişken, genel olarak mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası hukuk çerçevesinin kendisinin de aslında bir istisna rejimi olduğunu tespit etmek gerek. Müsaade edersen işin esasına dair küçük bir parantez açmak isterim?

Lütfen devam et.

O.D.: Devletlerin pasaport, vize sormadan, savaş ve zulüm sebeplerinden dolayı ülkelerinde barınamamış, kaçmak zorunda kalmış olan mülteci durumundaki insanlara kapılarını açma, mültecileri koruma yükümlülüğü, aslında egemenlik yetkisi dediğimiz mefhumun ve modern devletler sisteminin istisnası. Hep söyleriz ya, Birleşmiş Milletler çatısı altında

İL	GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ	BARINMA TİPİ		GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
		Adet	Tipi		
HATAY	Altınözü 1 Çadırkent	263	İhtilaf	1.374	Suriyeli
	Altınözü 2 Çadırkent	622	Çadır	2.923	Suriyeli
	Yayladığı 1 Çadırkent	236	Çadır	2.616	Suriyeli
	Yayladığı 2 Çadırkent	320	İhtilaf	3.040	Suriyeli
	Yayladığı 3 Çadırkent	530	Çadır	4.803	Suriyeli
GAZİANTEP	İskaliye 1 Çadırkent	1.898	Çadır	8.578	Suriyeli
	İskaliye 2 Çadırkent	2.304	İhtilaf	11.104	Suriyeli
	Karkamış Çadırkent	1.686	Çadır	7.240	Suriyeli
	Mülp 1 Çadırkent	1.858	Çadır	10.748	Suriyeli
	Mülp 2 Konteynerkent	928	Konteyner	5.001	Suriyeli
ŞANLIURFA	Çaylıngözü Çadırkent	4.771	Çadır	19.072	Suriyeli
	Alkakaia Çadırkent	5.000	Çadır	28.783	Suriyeli
	Harcan Konteynerkent	2.000	Konteyner	14.072	Suriyeli
	Vitazanlı Çadırkent	4.300	Çadır	17.454	Suriyeli
	Sarıçay Çadırkent	7.000	Çadır	22.775	Suriyeli
KİLİS	Öncüoğlu Konteynerkent	2.060	Konteyner	10.372	Suriyeli
	Erbeyli Beşirçay Konteynerkent	1.597	Konteyner	23.399	Suriyeli
MARDİN	Midyat Çadırkent	1.300	Çadır	3.017	Suriyeli
	Başyurt Çadırkent	3.270	İhtilaf	1.721	Iraklı
	Derek Çadırkent	2.800	İhtilaf	3.150	Iraklı
KAHRAMANMARAŞ	Merkez Çadırkent	3.584	Çadır	17.711	Suriyeli
OSMANİYE	Cevdetiye Çadırkent	2.052	Çadır	9.162	Suriyeli
ADİYAMAN	Merkez Çadırkent	2.260	Çadır	9.832	Suriyeli
ADANA	Sarıçam Çadırkent	2.162	Çadır	10.605	Suriyeli
MALATYA	Beydağ Konteynerkent	2.083	Konteyner	7.773	Suriyeli

örgütlenmiş bir devletler sistemi var. Her devlet kendi ülkesinde, kendi sınırları içinde egemen sayılıyor. Devletler dünya üzerindeki araziye paylaşmışlar, sınırlar çizmişler. Benim vatan daşı olmadığım başka bir ülkeye girmem, bulunmam o ülkenin iznine tabi. O zaman demek ki herkes vatan daşı olduğu ülkede, durduğu yerde duracak. Egemenlik yetkisinin çizdiği, kapısını beklediği sınırlar bir anlamda hepimizi kendi ülkemizde yaşamaya, kendi devletimizin hükümlerine tâbi olmaya mecbur ediyor. Bütün devletlerin sınırlarından kimin geçeceğini, kimin geçemeyeceğini denetleme yetkisi var. Ama buna mukabil, aynı BM sistemi ve uluslararası insan hakları hukuku bu egemen devletlere vatan daşlarının canını, malını koruma, güvenliklerini sağlama yükümlülüğü de getiriyor. Modern devletler sisteminin temel varsayımı bu.

E peki, kendi devletim beni korumuyorsa, koruyamıyorsa ya da beni doğrudan hedef alıyorsa, bu yüzden kaçmak zorunda kalmışsam, kapısını çaldığım devlet benden pasaport, vize mi isteyecek? Ya da bana herkes kendi yerinde dursun deyip beni sınırdan geri mi çevirecek? İşte mültecilik hukuku, insanlar kendi ülkelerinde güvende olamadıkları için kaçmak zorunda kaldıklarında, yani bizim “ulusal düzeyde koruma” dediğimiz varsayım iflas ettiğinde devreye giriyor. Devletler camiası, birimizin mülteci ettiği insanlar için hepimiz ortak bir sorumluluk taşıyoruz diyor, “uluslararası koruma” mefhumu üzerinden devletlere kendilerine sığınan mülteci durumunda kişilere kapılarını açma, onlara normal şartlarda sadece vatan daşlarına sağladıkları bir takım hak ve güvenceler sunma yükümlülüğü getiriyor. Bu bakımdan, uluslararası mültecilik hukuku aslında bir istisna rejimidir. Bir istisna rejimi olarak da pek çok muğlaklık ihtiva eder ve mültecileri koruma yükümlülüğü atfedilen devletlere de oldukça geniş bir yorum ve takdir alanı bırakır. İşte bu manada Türkiye bağlamında Suriyelilerle ilgili konuştuğumuz “geçici koruma” yaklaşımı da uluslararası mülteci hukukunda aslında açıkça düzenlenmeyen bir fiili duruma hâl çaresi olarak icat edilmiş: Kitlese sığınma durumu. Uluslararası mülteci hukuku ve insan hakları hukuku, kimsenin zulüm, işkence göreceği ya da hayatının tehlike altında olacağı bir yere geri gönderilmemesini emrediyor. Yani kapıdan çevirip ölüme yollayamazsın. Ama bir kere kapıyı

açtıktan sonrası muğlak. Örneğin 1951 Sözleşmesi’nde sığınma başvurularının nasıl alınıp inceleneceğine dair herhangi bir usul hükmü yoktur; kitlese sığınma durumlarında bir devletin yükümlülükleri nelerdir konusunda hiçbir bahis yoktur.

2014’te çıkan Geçici Koruma Yönetmeliği’nden söz ettin. Türkiye’nin geçici koruma uygulamasının teknik anlamda mevzuatın dışında olmadığı anlaşılıyor, fakat geçici koruma altındaki insanlar Türkiye’de gerçekten koruma altındalar mı? Ya da korumadan kasıt tam olarak ne? “Geçici” kelimesi tam olarak ne anlama geliyor?

O.D.: Türkiye’nin bu “geçici koruma” mefhumunu AB’den esinlendiğini söyledik ama Geçici Koruma Yönetmeliği’ne baktığımızda Türkiye’nin kavramın içini kendi bildiği şekilde, AB hukukundaki açılımından oldukça farklı düzenlediğini görüyoruz. AB hukukundaki “geçici koruma” tasavvurunda bu tedbir kitlese sığınma durumlarında, tam da isminin çağırıldığı şekilde “geçici” bir çözüm olarak tarif ediliyor. Deniyor ki, biz kişilerin acil hukuksal koruma ve insani ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere bir geçici koruma rejimi ilan ettik. Bundan sonra, en fazla üç senelik bir müddet bu insanların ülkelerini terk etmelerine neden olan sebeplerde bir iyileşme oldu mu, kaçtıkları ülkeye barış geldi mi izleyeceğiz, eğer bu sebepler hâlâ yerinde duruyorsa, demek ki geçici korumadan yararlanan mültecilerin yakın zaman içinde ülkelerine dönme ihtimali olmayacak, eğer öyle ise demek ki artık “geçici” değil uzun vadeli bir hâl yolu düşünmemiz lazım. O durumda AB iltica hukukuna göre, kişilere durumlarına göre “mülteci” ya da “ikincil koruma” statüsü verilerek, hem daha ileri seviyede haklardan yararlanmalarına hem de uzun vadeli entegrasyonlarına imkân sağlanması öngörülüyor.

Hâlbuki Türkiye’nin 2014 Ekim’inde çıkan yönetmelikte tarif ettiği geçici koruma uygulamasında süre sınırlaması yok. Bir kitlese sığınma durumunda “geçici koruma” rejiminin ilan edilmesi de sona erdirilmesi de tamamen Bakanlar Kurulu’nun takdirinde. Yani hükümet isterse on yıllarca bu geçici koruma diye isimlendirdiği uygulamayı sürdürebilir. Buradan doktrine bağlayalım: Demin konuştuğumuz üzere, mültecilik koruması, yani devletlerin başka devletlerin yurttaşlarına birtakım temel güvenceler sağlamakla alakalı yükümlülük altına girmesi başlı başına bir istisna. Esas

prensip kişilerin “ulusal düzeydeki koruma” mekanizmalarından, yani vatan daşı oldukları ülkenin korumasından yararlanabilmeleri, vatan daşı oldukları ülkede güvende olmaları. Mültecilik koruması bu varsayımın iflas ettiği yerde, istisnai olarak devreye giriyor. Ama mültecilik hukuku, mültecilik hâlini bir “geçici çözüm” olarak tasarımılar. Mülteci durumuna düşenlere sığınan devlet koruma sağlar. Bu bir “geçici çözümdür”, ama uzun vadeli “kalıcı çözüm” kişi için “ulusal düzeyde korumanın” yeniden tesis edilmesidir. Yani ya kendi ülkesindeki şartlar düzelecek, kişi ülkesine dönecek ve güvende olacak ya da iltica ettiği, sığındığı ülkede artık uzun vadeli olarak yerleşecek, yani entegre olacak. Amaç, bir kere kişiye mültecilik veya başka bir uluslararası korunma statüsü verildikten sonra, eğer geldiği ülkeye dönmemesinin koşulları yeniden oluşmuyorsa artık sığındığı ülkede uzun vadeli bir hayat kurabilmesinin imkânlarını yaratmak. O süreç şöyle seyredir: Kişiler örneğin Fransa’ya, Almanya’ya, İsviçre’ye sığınır. Durumlarıyla ilgili bir değerlendirme yapılır. Gerçekten de ülkelerine dönemeyecek durumda oldukları görülürse onlara bir uluslararası koruma statüsü verilir. Ondan sonra kişiler, o ülkelerin kendi vatandaşlık kanunlarına göre belki üç yıl sonra, belki beş yıl sonra, belki yedi yıl sonra vatandaşlık başvurusu yaparlar. Vatandaşlığa kabul oldukları noktada da işte BM devletler sisteminin temel varsayımı yeniden tesis olmuş demektir. Artık sığındıkları ülkenin vatan daşı olarak “ulusal düzeyde” korundukları için istisna rejimi olan mültecilik korumasından faydalanmaya ihtiyaçları kalmamıştır. Avrupa Birliği’nin –bugüne kadar hiç uygulanmayan– “geçici koruma” mefhumu bu esasa göre düzenlenmiş. Diyolar ki biz kitlese sığınma durumlarında en fazla üç sene boyunca bir geçici koruma uygulaması yaparız, ama kişilerin ülkelerine dönmemesinin şartları oluşmuyorsa, bilahare orta-uzun vadede entegre olabilmeleri, kaybettikleri hayatlarının yerine yeniden hayat kurabilmeleri için imkânları, yolları açarız. İşte Türkiye’nin geçici koruma uygulamasında böyle bir uzun vadeli entegrasyon stratejisi yok. Suriye’deki güvenlik krizi orta, hatta uzun vadede çözülebilecek gibi görünmüyor. Bugün Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin ülkelerine, evlerine dönmeleri muhtemelen hiç mümkün olmayabilir. Yakın dönemde, Somali gibi, Afganistan gibi, Irak gibi

kendi içinde çatlayıp ateş altında kalan ülkelerin iflah olamadıklarını, buralardan kaçıp mülteci olanların bir daha dönemediklerini gördük.

Bana bir tehdit içeriyormuş gibi geliyor bu. Suriyelilere deniyor ki bugün geçici koruma altındasın, ama yarın ne olacağı belli değil, bugün kalmana müsaade ediyorum, yarın gitmeni isteyebilirim.

O.D.: İstersen bu politika nasıl hasıl oldu, biraz süreci konuşalım. Suriye'den Türkiye'ye toplu geçişler 2011 Mart ayının sonunda başladı. Bir hafta sonu 250 kişilik bir ilk Suriyeli sığınmacı grubu Hatay'da sınır boyuna gelmişti. O zaman hükümet çok önemli bir açıklama yaptı. Dedi ki, "bu bir sığınma olgusudur, gelenler Suriye'deki çatışmadan kaçan insanlardır. Bu insanlara sınırlarımızı açmak bizim borcumuzdur. Bundan sonra geleceklere de kapılarımız açık olacak." Sonradan geçici koruma ismiyle resmiyet kazanan politikanın temel prensibi buydu: "Suriye'den gelenlerin bir savaş durumundan kaçtıklarını teslim ediyoruz. Sınırlarımızı açacağız. Kimseyi zorla Suriye'ye geri göndermeyeceğiz. Temel insani ihtiyaçlarını karşılayacağız." Bunu Türkiye'nin daha önceki yıllarda benzer durumlarda verdiği refleksi karşılaştırdınca, Suriye'den gelenlere sınırları açma kararı çok olumlu bir ilk adımdı. Hakkını teslim etmek lazım. Hemen kamplar kuruldu. Ciddi kaynaklar aktarıldı, gelenlerin temel ihtiyaçları karşılanmaya çalışıldı. Bununla beraber, yine o ilk dönemde "Yüz bin kişi bizim için psikolojik bir sınırdır" mealinde açıklamalar da oldu. Sığınma hareketi devam ederken, hükümet bu işin bu kadar uzun süreceğini ve mülteci krizinin bu seviyelere geleceğini hesap etmemişti. 2012 yazından itibaren Türkiye geçişleri sınırlamaya yönelik birtakım tedbirler almaya başladı; sınır kapılarından ve geçiş noktalarından kabul edilenlerin sayısı çok azaldı; sınırın Suriye tarafında bekleyenlerin sayısı arttı. Bir noktadan sonra da Suriye'deki durumun giderek kötüleşmesiyle tamamen düzensiz, kontrolsüz geçişler çok arttı. Ama bir yandan sayıların bugünkü seviyesine gelmiş olması, Türkiye'nin geçişleri topyekûn engelleme, o anlamda sınırları kapatma yönünde bir direnç göstermediğinin işareti. Neticede bugün itibarıyla bütün Türkiye'ye dağılmış vaziyette ve artık çoğunluğu kayıt altında 2 milyon küsur Suriyeli sığınmacı var. Bu muazzam bir nüfus.

Süreç içinde bu noktaya gelirken, hükümet ve üst bürokrasinin Suriye'den gelen sığınma akınıyla ilgili tek bir büyük stratejik tahayyülle değil, çoğu zaman "acaba şimdi ne yapmak lazım? Gelişen realite karşısında daha önce yaptıklarımızdan farklı ne ekleyebiliriz?" diye düşünüp, adım adım bir politika kurduklarını gördük. Yani önce sınırlar açıldı, ilk verilen refleks doğru bir refleksti, ama gelenlere "misafir" dendi; sonra sığınma hareketinin devam ettiği görülünce 2011 Ekim ayında, daha yasa henüz çıkmamışken, "geçici koruma" lafzı ifade edilmeye başlandı. Kamp dışında yaşayanların temel ihtiyaçlarıyla ilgili birtakım tedbirler alınmaya başlandı. En nihayetinde geç de olsa 2014 Ekim'inde çıkan Yönetmelik'le kitlesel akınla sığınan iki milyon küsur insan bir hukuksal statüye kavuştu. Şimdi bu hukuksal statüyü iyileştirmek için, bundan sonrası için düşünmeye konuşmaya başladık. Mevcut politikanın birçok eksiği var, süreç boyunca tedbirler, düzenlemeler çoğu zaman fiili durumun, ihtiyaçların gerisinde kaldı. Ama toplam muhasebede bu kadar ciddi bir kitlesel sığınma akınıyla karşı karşıya kalan, üstelik yakın zamana kadar iltica alanını düzenleyen bir yasası bile bulunmayan bir ülkede hükümetin ve üst bürokrasinin bugüne kadar cesaretle attıkları olumlu adımların hakkını teslim etmek lazım. O yüzden ben -bütün zaaflarına rağmen- "geçici koruma" politikasının esneklik ve takdir alanının geniş tutulmasını Suriyeli sığınmacılara yönelik bir tehditten ziyade, Türkiye'nin daha önce hiç karşı karşıya kalmadığı bu kadar büyük bir kitlesel akını idare etmekte zorlanıyor olmasıyla açıklamak lazım diye düşünüyorum. Türkiye daha önce hiç yapmadığı bir şeyi yaptı. Bir komşu ülkeden kaynaklanan toplu sığınma hareketine sınırlarını açtı. Bununla da kalmadı bu nüfusun bütün Türkiye'ye dağılmasına da izin verdi.

Türkiye'nin daha önceki yıllarda benzer durumlarda verdiği refleksi karşılaştırdınca, Suriye'den gelenlere sınırları açma kararı çok olumlu bir ilk adımdı. Hakkını teslim etmek lazım. Hemen kamplar kuruldu. Ciddi kaynaklar aktarıldı, gelenlerin temel ihtiyaçları karşılanmaya çalışıldı.

Sınır bölgesine sıkıştırmadı.

O.D.: Evet, artık bütün Türkiye'ye yayılmış ve mevcut duruma baktığımızda muhtemelen hiçbir zaman Suriye'ye dönemeyecek bir nüfustan söz ediyoruz. Türkiye'nin daha önce böyle bir tecrübesi olmadı. Bir taraftan bu sığınma olgusunun siyasi, ekonomik, güvenlik vs. birçok boyutuyla ilgili endişelerin var. Bir taraftan da mülteci istemeyen, mülteci meselesini uzakta tutmaya çalışan Avrupa Birliği'yle Türkiye üzerinden devam eden transit göç meselesiyle ilgili ve Suriye siyasetiyle alakalı müzakereler yürütüyorsun. Bir taraftan ülke içindeki siyasetin çatışma hatları keskinleşiyor. Bu dinamik koşullar altında hükümet esnekliklerini muhafaza etmek kaygısıyla büyük ölçüde siyasi ve idari takdire dayalı bir politika oluşturdu. Yönetmelikte zaman sınırlaması yok dedik, hükümet isterse bu kişileri on yıllarca geçici koruma rejimi çerçevesinde tutabilir, ama isterse veya gerekli görürse de, "artık bu nüfusun Türkiye içinde entegre olması ihtiyacı var, geçici koruma politikası ihtiyacı karşılamıyor" diyebilir, örneğin iş piyasasına erişimle başlayarak birtakım yeni adımlar atmaya başlayabilir. Bunun olabilmesi için, siyasetin, kamuoyunun bu konuları konuşması tartışması lazım, birilerinin hayır demesi, birilerinin daha fazlasını talep etmesi lazım. Ama Suriye'de, Irak'ta, hatta belki İran'da yarın ne olacağı belli değil, böyle bir coğrafyada bu kadar belirsizlik içinde merkezine güvenlik, ulusal çıkar hesaplarını değil, insan haklarını, mültecileri koyan bir politikanın çıkması kolay değil.

Belirsizliğin idaresi.

O.D.: Aynen. Belirsizliğin idaresinde esneklik her zaman siyasi karar vericinin tercih edeceği bir şeydir. Ama tabii mültecinin derdi ve bizim davamız ise tam tersi bu esneklik ve belirsizlik alanlarını somut haklar, güvencelerle tanzim etmek. Evlerinden yurtlarından olmuş, bin güçlkle ayakta durmaya çalışan bu insanlarla daha fazla dayanışma içinde olmamız lazım. Bu insanlar Türkiye'de kendileri ve aileleri için güvenli bir gelecek göremedikleri için hayatları pahasına o kayıklara, botlara biniyorlar. Mültecilerin idari takdire dayalı bir politikaya değil, hak temelli, öngörülebilir, eğer başka türlü mümkün olmayacaksa Türkiye'de tutunabilmelerine, yeniden hayat kurabilmelerine imkan sağlayacak bir entegrasyon politikasına ihtiyacı var. Bence Geçici Koruma Yönetmeliği bunun

Belirsizliğin idaresinde esneklik her zaman siyasi karar vericinin tercih edeceği bir şeydir. Ama tabii mültecinin derdi ve bizim davamız ise tam tersi bu esneklik ve belirsizlik alanlarını somut haklar, güvencelerle tanzim etmek.

için bir ilk adım teşkil etti, eksiklerine rağmen ilk anda kısa vadeli ihtiyaçları karşıladı, şimdi bundan sonrasını tasarlamak yeni adımlar atmak gerekiyor.

Anlattıklarından şunu anlıyorum. Türkiye “geçici koruma” politikasının geçicilik hâlini bir tür siyasi hareket alanı olarak görüyor. Aslında kitlesel akın durumunda geçici tedbir olarak düşünülmesi gereken bir yaklaşımı, Suriyeli sığınmacılar için ucu açık politika olarak kullanıyor, istisna hâlini kurallaştırıyor adeta.

O.D.: Doğru, oysa mülteciler için bu bir askıda kalma hâline tekbül ediyor. Bu insanların bu askıda olma hâlinde ne zaman ve nasıl çıkacaklarını, Suriye’deki şartlar değişmezse ve gidecek başka

bir yer bulamıyorlarsa kendileri için çocukları için Türkiye’de nasıl bir gelecek kurabileceklerini görebilmeleri lazım. Ama siyasi iradenin Suriyeli mültecilere bir gelecek taahhüdünde bulunabilmesi için, Türkiye’de siyasetin mültecilerin uzun vadeli entegrasyonu meselesiyle yüzleşebilmesi, cesaretli adımlar atabilmesi için öncelikle kapsamlı bir kamuoyu tartışmasına ihtiyacı var, bunun neticesinde Türkiyelilerin bu birkaç milyon insanı uzun vadeli “bizden” kabul edecek bir irade ortaya koyması lazım.

O tartışma bir taraftan yapılıyor aslında.

O.D.: O tartışma bence ancak yeni yeni başladı. Herhangi bir Avrupa ülkesinde seçmen sandığı giderken her partinin göç konusunda, mülteciler konusunda pozisyonunun ne olduğunu biliyor. Göç meselesi ulusal siyaset gündemi içinde en üstteki birkaç meseleden biri. Çok mütevazi sayıda sığınmacı giden ülkelerde de bu böyle. Türkiye’ye bakıyoruz, bugün Türkiye’de Iraklıları, Afganları ve diğerlerini de katarsak muhtemelen 2 buçuk milyon üzerinde bir sığınmacı-mülteci nüfusu var. Bu neresinden bakersak bakalım olağanüstü bir durum. Hâlbuki bununla alakalı bir feryat figan hâli yok. Bence bu toplum kesimlerinin mültecileri henüz uzun vadede Türkiye’de kalıcı

olarak düşünmemelerinden kaynaklanıyor. İnsanların üzerine düşünmeden, olası tereddütlerini, itirazlarını ifade etmeden, komşu ülkeden gelmiş iki küsur milyon mülteciyi hadi bakalım “bizden” kabul etmesi gerçekçi değil bence. Bu rızayı kurmak, bulmak lazım. Bence siyasi iradeden bugünkünden daha kucaklayıcı ve daha kesinlikli bir sığınma politikası bekleyebilmek için, siyasetin göç meselesini konuşmaya başlaması lazım ki halk kesimleri de, yurttaşlar da bu konuda ne düşündüklerini söyleyebilsinler ve kendi aralarında da konuşmaya, tartışmaya başlasınlar. Oysa 2 buçuk milyon sığınmacı ağırlayan Türkiye’de siyaset hâlâ bildik fay kırıkları üzerindeki konular neyse onlar üzerinden dönüyor. Burada hükümetin Suriyelilerle ilgili aslında son derece olumlu bir dizi adımı atarken bile meselenin esasını çok fazla konuşmamayı tercih ettiğini tespit etmek gerek. Ne iktidar partisinde ne de muhalefet partilerinde bu meselenin kısa-orta-uzun vadede bütün boyutlarını ele alan bir tartışma yok. Toplum bu işi sahiplenmeden, eğrisini doğrusunu tartmadan siyaset kurumunun “geçici koruma” politikasından öte, bu büyüklükte bir sığınmacı nüfusunun uzun vadede Türkiye’de yerleşmesini öngören daha ileri bir politikası üretmesi kolay değil. Bunun

için muhtemelen çok çatışmalı ve sancılı olabilecek bir siyasi-toplumsal tartışmaya ihtiyaç var. Türkiye’de bunu örmeye başlamamız lazım.

Türkiye bugün Güneydoğu’da devletin dört büyük ilçede ilan ettiği sokağa çıkma yasaklarını ve bu yasaklar altında gerçekleştirdiği operasyonlarda ölenleri bile konuşmuyor, ki o ölenler bu devletin yurttaşları. Bu mesele nasıl konuşulur hale gelecek?

O.D.: Bu söylediklerinle bu ana kadar konuştuğlarımız ister istemez ilişkili. Neticede mültecilerle ilgili mesele esas olarak bir hukuk devleti ve demokrasi meselesidir. Biraz önce eşi benzeri görülmemiş bir kitlesel sığınma olgusuyla karşı karşıya kalmış bir ülkede siyasetin, kamuoyunun meselenin esasını, geleceğini neredeyse hiç konuşmadığını tespit ettik. Bu, Türkiye’de siyaset kurumunun, yurttaşların karar verme süreçlerine katılımını sağlaması gereken mekanizmaların güçsüzlüğünün de bir işareti. Yurttaşların temel güvencelerinin sağlandığı, temel hak ve özgürlüklerin güvence altında bulunduğu bir ülkede o ülkeye sığınanlar da güvende ve rahat olacaklardır. O bakımdan mültecilerin korunmasıyla ilgili meseleyi Türkiye’nin demokrasi ve insan hakları mücadelesi içinde bir mecra olarak düşünmek gerekiyor. Bizim bağlantı noktamız da o. Yurttaşların insan haklarını koruyacak mekanizmalarla Türkiye’ye sığınan mültecilerin insan haklarını koruyacak mekanizmalar aynı mekanizmalar. Onun için mücadele aslında tek bir mücadele.

Dolayısıyla mültecilerle ilgili meseleler, bizim hukuk devleti, demokratik katılım gibi mekanizmaları ne kadar işletemediğimizi gösteriyor.

O.D.: Hukuk devletinden söz edilebilmesi için bir kere idarenin davranışlarının öngörülebilir olması lazım. Yasalar çerçevesinde idarenin uygulamalarına tâbi vatandaşların ve vatandaş olmayanların hangi kurallara tâbi olduklarını önceden öngörebiliyor olmaları lazım. İdareyle kişiler karşı karşıya geldiği zaman idarenin yetki alanını, kişilerin hak güvence alanlarını tarif eden, uluslararası normlara uygun şekilde güvence altına alan nitelikli bir mevzuat çerçevesi olması lazım. Ama bu yetmez. Bir de bu sistemin kâğıt üzerinde öngörüldüğü gibi çalışmasını güvence altına alacak güçlü bir yargısal denetim mekanizması lazım. Kişilerin yasayla, mevzuatla tanımlanmış haklarına erişebilmeleri için onlara hukuki destek sağlayacak avukatların, hukuki destek aktörlerinin bulunması lazım. İnsan haklarının ihlal edilme ihtimali olan her alanda etkin izleme aktörlerinin bulunması lazım. Kurumsal nitelikte izleme mekanizmalarının tesis edilmesi lazım. Sığınmacıların haklarını konuşacak, geçişlerin yakalamaların gerçekleştiği sınır boylarında, düzensiz göçmenlerin, hareket halinde mültecilerin tutulduğu idari gözetim yerlerinde idari makamların yaptığı uygulamaların denetimini sağlayacak güçlü ve donanımlı bağımsız izleme aktörlerinin bulunması lazım. Bunların olmadığı yerde bu hakların güvence altına alınması

Yurttaşların temel güvencelerinin sağlandığı, temel hak ve özgürlüklerin güvence altında bulunduğu bir ülkede o ülkeye sığınanlar da güvende ve rahat olacaklardır. O bakımdan mültecilerin korunmasıyla ilgili meseleyi Türkiye’nin demokrasi ve insan hakları mücadelesi içinde bir mecra olarak düşünmek gerekiyor.

sağlamak mümkün değil. Meseleyi siyasi takdirin, idari uygulayıcının keyfiyetine bıraktığımızda herkes iyi niyetli de olsa mutlaka yanlış yapanlar olacaktır. Sığınma olgusunda, kişilerle ilgili verilecek bir yanlış karar, kişinin kaçtığı ülkeye geri gönderilmesine yol açabilir, o yüzden sığınma prosedüründeki yanlışların hukuki yollardan tamir edilebilmesi, ihlallerin caydırıcı denetim mekanizmalarıyla önlenmesi hayati önem taşır.

Mültecilerle ilgili tartışma, yurttaşlığın içeriğine yönelik bir tartışmaya dönüşebilir mi?

O.D.: Öyle olmasını ümit etmek lazım. Sığınmacılar aslında “dışardan” gelip bize yani hâlihazırda “içerde” bulunanlara bir ayna tutuyor. Mülteciler geldiği vakit, Suriyeli mülteciler diyoruz ama bunların içinde Sünni Araplar var, Kürtler var, Hıristiyanlar var, kadınlar var, eşcinseller var. Burada kendilerine benzeyenlerle dayanışmaya çalışıyorlar. Bir yandan da Türkiye içindeki cepheleşmelerin, çatışmaların içinde istemeden pozisyon almak durumunda kalıyorlar. Bazen hükümetin Suriye politikasından memnun olmayanların, hedef şaşırap mültecilere kötü gözle baktıklarını, tepki gösterdiklerini görüyoruz. Bir taraftan Kobanê sürecinde aslında Suriye’deki kırılmanın hareketi geçirdiği bir kitlesel sığınma hareketinin bizim yurttaşlık tartışmamızdaki bir büyük çatlağı nasıl daha da görünür hale getirdiğini gördük. Çeşitlilik ne kadar fazlaysa, o çeşitliliği bir arada tutacak hukuk devleti ve demokrasi çerçevesinin de o kadar güçlü olması gerekir. Türkiye’de şimdi biz eskisinden de daha fazla çeşitliliği olan bir toplum olduk. Demek ki daha fazla demokrasiye, daha fazla hukuk devletine ihtiyacımız var. ☺

Sınır tanımayan yurttaşlık mümkün mü?

Marmara Üniversitesi'nden anayasa hukuku profesörü İbrahim Kaboğlu ile Suriyeli sığınmacıları, müstakbel iklim göçlerini, bütün bu koşullar altında bir yurttaşlık ve anayasa tartışmasının nasıl yapılabileceğini konuştuk.

Mültecilerin hukuki haklarından yoksun bırakılmaları ve bu babda kurgulanan mekanizmalar yurttaşlık tarifinin geleceğini yeniden düşünme zorunluluğu getiriyor. Devletin mültecileri konumlama ve bu sorunu yönetme biçimi, yurttaşlık kavramının geleceği konusunda endişe etmemizi gerektiriyor mu sizce?

İbrahim Kaboğlu: Siz yurttaşlık kavramını ifade ettiniz. Ben ikinci büyük kavram olarak egemenlik kavramını da kullanacağım. Türkiye gibi toplumlarda yurttaşlık haklı olarak önemsenen bir kavram. Avrupa da, gelişmiş toplumlar

da önemsiyor. Fakat her iki tarafın önemsemesi birbiriyle örtüşmüyor. Bizim için özellikle eşitlik için önemli. Eşit yurttaşlıktan söz ettiğimizde aslında etnisiteyi, kadın-erkek, doğu-batı, Kürt-Türk ayrımlarını aşacağız diyoruz. Yurttaşlık bu bakımdan cumhuriyetin en önemli, ama hep tökezleyen bir kazanımdır. Hiçbir zaman sınıf geçemedi, hep bütünlümlü bir kazanım oldu. Ve son zamanlarda, bu konuda en çok rahatsız olduğum meselelerden biri cumhurbaşkanı ve başbakanın “Kürtler, Türkler, Abazalar, Çerkezler” diye uzun uzun sayması. Bu konuşmalar

bana hep “Yurttaşlarım” hitabıyla başlayan Atatürk’ün 10. Yıl Nutkunu hatırlatır. Çünkü mevcut başbakan ve cumhurbaşkanının ürettiği bu söylem bir yönüyle tehlikelidir, diğer bir yönüyle ise yerinde değildir. Çünkü asla hepsini sayamazsınız, birilerini mutlaka ihmal edeceksiniz. Keza en çok ihmal edilenler de Müslüman olmayan azınlıklar oluyor. Kimse Museviler, Rumlar, Ermeniler, demiyor. Türkler ile başlıyor ama bir yerde duruyor. Bana son derece sorunlu geliyor bu hâl. İkinci olarak da, Sünniler, Aleviler, Dürziler, Yezidiler... O da çok sorunlu, çünkü laiklik açısından benim Sünni

veya Alevi olup olmamam başbakanı ilgilendirmez. Tıpkı onun ne olduğunun beni ilgilendirmedeği gibi. Kimlikler her yerde ortaya çıktı, deniyor. Ama bizdeki kadar fazla ve gereksiz gündeme getirilmediği gibi, politika aracı olarak da kullanılmadı. Bu kadar tehlikeli. Kürtlere bireysel ya da kolektif hak tanınması başka bir şeydir, ama iki de bir "Sen Kürt'sün" diye çıkışta bulunulması başka bir şeydir ve insan hakları açısından da sorunludur.

Yurttaşlığın eşit yurttaşlık olması için laikliğe de ihtiyacımız var. Cumhuriyetin sacayağı diyebileceğimiz –eğer kurabilseydik– yurttaşlık, laiklik, eşitlik bu noktadan çıkar. Ama bunu yapamadık. Tabii yapamadık diye vazgeçmemek gerekir. Burada şöyle bir sorumuz var: Kendi içimizde hazır yurttaşlık gibi, hatta derinleştirilmiş yurttaşlık gibi bir kavram varken, kimliklere yaslanan başka bir arayışa giriyoruz. Bu açıdan Leyla Zana'nın yeminindeki "Türkiye milliyeti" daha kapsayıcı. Bana göre yurttaşlık açısından 66. maddedeki "Türk yurttaşlığı" tanımı ilk üç maddeye aykırıdır. Çünkü ilk üç maddede Türkiye devleti var, Türkiye Cumhuriyeti var, sonra birden Türk nerden çıkıyor? Siz üçüncü maddede "Türkiye Cumhuriyeti bağımsız, bölünmez bir bütündür" dediğiniz zaman ülkenin adı Türkiye, devletin adı Türkiye devleti. Şu halde milletin adına Türk diyemezsiniz. Dil bilgisine de aykırı; o Türkiye devletidir. Yurttaş olarak da, halk olarak da 1924 Anayasası'nda olduğu gibi Türkiye halkıdır. Ben yurttaş olarak bireysel anlamda kullandığım zaman Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı oluyorum, kolektif anlamda Türkiye halkı oluyoruz. Dolayısıyla bu açıdan bence bu kazanımları yeniden tesis etmek ama çelişkileri açıcı yorumlarda bulunmak gerekir. Bu yorumlar için anayasayı mutlaka yeni baştan yazmaya da gerek olmayabilir, pekâlâ yorumlayabiliriz de.

Ama yurttaşlığı kutsamamamız da gerekiyor, çünkü kutsadığımız ölçüde şu ikileme karşı karşıya geliyoruz: Ben yurttaşım, ama aynı zamanda insanım. 1789 Bildirgesi'nin başında neden "İnsan ve yurttaş hakları" deniyor? Çünkü Locke'çu anlayışa göre devlet yokken de haklar vardı. Devlet ancak siyasal hakları garanti eder, ben insan olarak zaten belli haklara sahiptim. Devleti ben kurdum ve haklar benimdir. Bu açıdan baktığımız zaman insan olduğumuzu hiçbir zaman

unutmamamız gerekiyor. İnsanla yurttaş arasında çok doğrudan yakın bir ilişki var. Ben benimle eşit yurttaş olarak kabul edebildiğim ölçüde insan olarak saygı gösteriyorum, bunu yapabilmem ölçüsünde de bir Suriyeliye, bir Yezidiye, bir Iraklıya, bir Arap'a, "bu sınır ötesinden gelmiştir" ayrımını yapmadan insan gibi davranıyorum.

Bütün bu düzenekte egemenliğin rolü nedir?

İ.K.: Egemenlik kavramı çok sofistike, hatta kutsal kavramlar üzerine kuruludur. Egemenlik, sınırlar, sınırların dokunulmazlığı, işte burada yine yurttaş-insan ayrımında insan; ötesi de insan berisi de insan. Ama sınırımı geçerse ben onu öldürebilirim diye bir şey yok, hayır öldüremezsin. Kapıma gelen şu güvercin ne yapıyor, Kardak Adaları ile dalga geçiyor. Kardak Adaları'nın egemenlik hakkı üzerine, biz *homo sapiens* olarak, Yunanlının mı yoksa benim mi diye öldüresiye kavga ediyoruz. Ama oradaki eşeklerin, faunanın, floranın umurunda değil. Balıkların umurunda değil. Onlar bize göre daha gelişmiş. Öğrencilere egemenliğin aslında çok büyüttüğümüz, ama esasen göreceli bir kavram olduğunu anlatmak için zaman zaman Türkiye-Yunanistan ilişkilerinden bahsederim. Kardak Adaları örneğinde kuşlar, çevre, doğa dalga geçiyor egemenlik kavramıyla. Bizim oluşturduğumuz yapıyı sınırlardır bunlar. Dolayısıyla birinci açıdan yurttaşlığın iki yüzü var burada: İçeride yurttaşlığı pekiştirebildiğimiz ölçüde insanı keşfedebiliriz, ama bunu yapabildiğimiz ölçüde de Suriye'den gelen kişiyi "O oranın yurttaşıdır, benim değildir" gibi bir ayrımcılığa tâbi tutmamamız gerektiğini de insan olarak anlarız. Bu bakımdan, bu iki temeli çok iyi oturtmak gerekiyor. Bunu yaptığımız zaman da egemenliğin ne kadar göreceli bir kavram olduğunun daha iyi ayırdına varırız. Egemenlik şöyle tanımlanıyor klasik tanımında: Aslı ve üstün hukuki iktidar. Hâlbuki artık böyle bir iktidardan söz edemeyiz. Özellikle uluslararası insancıl hukukun ortaya çıkışından, 1990'lardan bu yana, Amerika'nın müdahalesi sonucu BM nezdinde oluşturulan bu kavramdan sonra egemenlik çok değişti.

Onun ötesinde bir de çevre faktörü var. İklim Zirvesi diye bir şey var, ama iklim zirvesine gelinceye kadar bütün bu küresel ısınma, doğal felaketler, çevresel

Egemenlik kavramı çok sofistike, hatta kutsal kavramlar üzerine kuruludur. Kapıma gelen şu güvercin ne yapıyor, Kardak Adaları ile dalga geçiyor. Kardak Adaları'nın egemenlik hakkı üzerine, biz *homo sapiens* olarak, Yunanlının mı yoksa benim mi diye öldüresiye kavga ediyoruz. Ama oradaki eşeklerin, faunanın, floranın umurunda değil. Onlar bize göre daha gelişmiş.

felaketler ve tanık olacağımız büyük göçler söz konusu. Böyle bir dünyada "egemenlik aslı ve üstün iktidardır, benim rızam olmadan buraya giremezsiniz" diyebilir misiniz? Hayır. Egemenliği klasik anlamında kullanacak olursak sınırdan insanları durduramayacağımız gibi iklim faktörleri nedeniyle göç edenleri de durduramayacağız. Sınırları insanlar çizmiş. Artık doğa başka bir müdahalede bulunuyor. Bu bakımdan depremler egemenlik kavramını sorgulattı örneğin. Van Depremi esnasında Çin'deydim. Geldikten sonra öğrendim ve inanmadım; dönemin başbakan yardımcısı "Biz hemen dış yardımlara, evet, demedik, kendi gücümüzü test etmek istedik" demiş. Kendi gücünü nasıl test edersin? Betonun altında ölümle pençeleşen insanlar varken güç testi olmaz ki.

Yurttaşlık ve egemenlik kavramları üzerinden baktığınızda mültecilere uygun görülen "misafirlik" ne ifade ediyor? Yurttaşla misafir, turistle mülteci arasındaki hiyerarşi yeniden mi kuruluyor? Bu hiyerarşi uygulamada insan kavramını yeniden tarif ediyor olabilir mi?

İ.K.: Ben kutsal sıfatını yalnızca yaşam hakkı için kullanıyorum. "Şehitler ölmez" denir ya mesela, çok kızarım. Ölür, Tahir Elçi öldü. Ne dersiniz deyin boştur. Önemli olan onu yaşatmaktır. Onun için hak ve özgürlükler açısından hiyerarşi kabul edilemez. Yaşam hakkı üstün bir hak. Hiyerarşi kabul etmemenin mantığı ise şu: Örneğin kadın-erkek eşitiz, dediğimde insan haysiyeti kavramı çıkıyor karşıma. Kadın ve erkek haysiyet bakımından eşit, diyorum. Haysiyet

bakımından eşit, dediğim zaman namus kavramını kullanmıyorum. Çünkü namus kavramını kadınlar için kullanmam gerekiyor. Hayır, diyorum, namus değil haysiyet kavramını kullanacağım. Çünkü her türlü eşitliği güvence altına alabilen kavram haysiyettir. Tersini kanıtlanmadığınız sürece bu kişi şundan daha haysiyetlidir veya daha az haysiyetlidir diyemezsiniz. Dolayısıyla eşittir diyorum. Bu neden önemli? Çünkü bunu yapmadığım zaman namus cinayetinin kurbanı kadın, indirimin yararlanıcısı da erkek oluyor. Oysa namus yerine haysiyet kavramını kullandığımda erkek-kadın fark etmiyor. İnsan hakları açısından eşitlik kavramını savunurken yaşam hakkından da eşit yararlanılmasını sağlıyorum. Namusu kadın için kullandığımda erkek onu öldürebiliyor, kadının yaşamını yok ediyor. Kendi de hapiste değil, aramızda dolaşiyor. Çünkü indirimden yararlanıyor. Bunun sebebi, insan hakları alanını henüz pekiştirememiş oluşumuz. Hukuktan insan hakları ile çelişen kavramları ayıklayamadığımız için oluyor.

Saydığınız yerli, yabancı ve diğerleri ayrımını da insan haklarını pekiştirdiğimiz ölçüde en aza indirebiliriz. Anayasamızın 16'ncı maddesi şöyle: "Yabancıların durumu: Temel hak ve özgürlükler yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir." Yurttaşla göre sınırlıyorsun, ayrı bir yetkilendirme yapıyorsun ama onun da sınırını uluslararası hukuka göre yapacaksın. Festus Okey veya diğerlerinde olduğu gibi, "E bu yabancı zaten" diyemezsiniz. Aksine yabancıyı daha çok kollamak durumundayım. Şunun gibi: Ben hekimim, hasta sedyede yatıyor, benim ona karşı insan hakları açısından çok daha özenli davranmam lazım, çünkü onun bana karşılık verme durumu yok. Tıpkı bir yabancıya eşit konumda olmadığı gibi. 16'ncı maddeyi yorumlarken, insan haklarının temel verilerini dikkate alarak yeni kavramlarla takviye yapmamız gerekiyor. Polis "Yabancılar ayırıcı" diyemez, 16'ncı madde sana o hakkı vermiyor. Mülkiyet hakkıdır, oy hakkıdır falandır filandır, yurttaşla özgü haklarla diğerleri arasındaki mesafeyi işaret ediyor.

Buradan ilerliyoruz sizin sorunuza doğru. Sığınmacılık bir statüdür. Sığınmacı, kaçtığı ülkeden yaşamını kurtarıyor. Yaşamından olmaksızın başka bir başka ülkede sığınmacı olmayı hiç kimse istemez. Ama tabi ki bu statünün de

Statü siyasal açıdan baktığımızda önemli olmaya başlıyor. Çünkü sadece "sen de insansın, benim gibisin" demenin bir yararı yok. Çocuğu eğiteceksiniz, barındıracaksınız. Hastalanınca hastaneye götüreceksiniz. Burada barınılmaz dediğimiz yere onu koymamalıyız. Bu açıdan baktığımızda siyasal bakış açısı ile insan hakları bakış açısı arasında bir hukuki kategori, statü gerekiyor.

iyileştirilmesi gerekiyor. Fakat misafir demek bizim kulağımıza hoş geliyor. Şu anda Türkiye'deki çoğu Suriyelinin statüsü ne? Çok azı sığınmacı statüsü alabilmiş durumda. Gerisi fiili olarak tolere ediliyor. Kimimiz öldürüyoruz, kimimiz evimize alıp yemek yediyoruz. Burada iki meseleyi ayırmak gerekir: İlki, Türkiye'ye sığınan Suriyelilere hukuken bir statü tanımak konusu, ikincisi ise insan hakları bakışlı bir yaklaşım geliştirme konusu. O da insan, o da çocuk, o da kadın. Haysiyet ve insan hakları açısından herhangi bir yurttaşla bu şekilde ülkesini bırakıp buraya gelmiş bir sığınmacı arasında hiçbir fark yok. Statü siyasal açıdan baktığımızda önemli olmaya başlıyor. Çünkü sadece "sen de insansın, benim gibisin" demenin bir yararı yok. Çocuğu eğiteceksiniz, barındıracaksınız. Hastalanınca hastaneye götüreceksiniz. Burada barınılmaz dediğimiz yere onu koymamalıyız. Bu açıdan baktığımızda siyasal bakış açısı ile insan hakları bakış açısı arasında bir hukuki kategori, statü gerekiyor. Şöyle bir ikili bakış açımız var, önce gelenlere nasıl davranıldığı ile sonradan gelenlere nasıl davranıldığı. "Biz misafir seven bir toplumuz, özel kategoriler, statüler oluşturmamıza da gerek yok" şeklinde açıklamalarda bulundu hükümet yetkilileri. Bizim meslektaşlar bile "Biz zaten misafirperveriz" tepkisini verdiler. Ama gelinek nokta gösterdi ki misafirperverlik yetmiyor. Doğrudur, Avrupa Türkiye kadar sığınmacı almıyor. Ama hakkını teslim etmemiz gerekir, alacağım kişiyi nerede yatıracağım, gerekli sosyal yardım hizmetini verebilecek miyim, imkân sağlayabilecek miyim, okula gönderebilecek miyim, gibi meseleleri

dert ediniyor. Bunu dert edinmediğiniz zaman sığınmacı almanın bir anlamı olur. Öte yandan Türkiye'ye de milyonlarca insanı almasaydınız diyemezsiniz, ama bir kez aldıktan sonra da uluslararası kamuoyunu mobilize etmekte geç kalması ve biraz kabadayı davranışlarda bulunması Türkiye'nin hatasıdır. Milyonlarca kişiyi Esad'a karşı kullanmak istedi. "Ben büyüğüm, ben hallederim" tavrı ile "Esad'ı göndereceğim" söylemi insan haysiyetiyle hiç bağdaşmıyor. Gene de Türkiye cömert davranıyor ve kapasitesinin çok çok ötesinde bir şey yapıyor.

Ama bir yandan da bu nüfusu uluslararası ilişkilerinde olduğu gibi iç siyasette de araçsallaştırıyor.

İ.K.: Onu da yaptı. Bu şekilde nüfus akışını da özendirmiş oldu, lakin gelenler hayal kırıklığına uğradılar. Türkiye daha büyük önlemler alabilirdi. Gelenleri sokak kuytularına tıkıştırıp suç şebekelerine itmek, kadın ticaretine kurban etmek yerine, bütün bunları engelleyecek politikalar geliştirebilirdi. Dolayısıyla, Türkiye siyasal irade olarak evet dedi ama bunun yanı sıra hukuki düzenlemeler konusunda, organizasyon konusunda siyasal irade yönünde gösterdiği cömertliğin çok daha azını yaptı. İnsan hakları açısından zaten son derece sınırlıyız. Biz de yurttaşlar olarak organize olmadık, ancak duyarlı kesimler Suriyelilerle daha çok ilgilenir oldu.

Neler yapılabildi?

İ.K.: Belki hükümet "Yazlığı olanlar evlerini şu kadar kişiye 1-2 ay açar mı?" gibi bir politika geliştirebilirdi ya da "Arapça bilen, Kürtçe bilen emekli öğretmenler acaba bunlara gönüllü olarak ders verir mi?" diye bir kampanya başlatabilirdi. Bütün bunlar organizasyon problemidir, eğer misafir statüsünden hukuki ve siyasal düzenlemeleri anlıyorsak bir çözüm olabilir. Kaynakları mobilize etmek için, sivil toplum gücünü mobilize etmek için kullanılabilir. Ama misafirlik statüsünü "Biz zaten konukseveriz, gelsinler ne kadar varsa gelsinler" diye algılasak yarardan çok zararla sonuçlanan bir durumla karşı karşıya kalırız.

Türkiye'deki Suriyelilerin çok az da olsa bir kısmı kamplarda yaşıyor ve kamplar dışarıya tamamen kapalı. Kamptan çıkan birinin geri dönmesi mümkün değil. Kampta yaşamıyorsanız ve size misafir kartı verildiyse, bulunduğunuz şehirden

başka bir yere gittiğinizde verilen çok az imkândan yararlanma hakkınız da olmuyor. Hatta ülkeden çıkamıyorsunuz. Bu manzarayla ilgili sorum şu: Bütün bu uygulamalar yurttaşlık kavramının geleceği hakkında bize ne söylüyor? Bir tür neoliberal yurttaşlık diyebileceğimiz bir şeyin pratiği diyebilir miyiz bu manzara için?

İ.K.: Dile getirdiğiniz sorunlar, haliyle kullandığınız malzemeler oldukça çeşitli ve çok yönlü. O nedenle bazı ayrımlar gerekiyor. İsterseniz biraz batı yakasına bakalım, sonra buraya gelelim. Avrupa'da da yurttaşlık önemli fakat orada da yurttaşlığın iki yüzü var. Ülke çok gelişmişse yurttaş olmayan daha çok entegre oluyor. Danimarka gibi ülkelerde yabancı kökenli olanların başbakanlığa tırmanabilmesi gibi. Fransa başbakanı çok iyi Katalanca konuşuyor, çünkü 20 yaşında kadar Katalunya'da yaşamış bir göçmen. 30 yıldır Fransa'da, ama ülkenin başbakanı. Biz Hatay'da ölen Sünni mi Alevi mi bunun çetelesini tutuyoruz. İster istemez temel bir fark var. Az önce derste öğrencilere siyasal rejimleri anlatırken Fransa-Türkiye örneğini verdim. Ankara'da 10 Ekim katliamı olduğu zaman, el sıkma tartışması yaşanıyor. Batsın o el, kırılınsın, çünkü yüz küsur insan öldü. Fransa'da benzeri oldu, ama iktidar-

muhalafet ayrımı olmaksızın herkes saygı gösterdi. Buradaki siyasal kültür ile oradaki siyasal kültür birbirinden farklı. Biz biri öldüğü zaman önce kimdir, nedir diye bakar ve ona göre tavır alırız. Öğrencim kötü muameleye tabi tutulduğu zaman, hangi görüştedir diye sorgularsam hocalığım, insanlığım sıfırdır. Bu açıdan bakıldığında batının şöyle iki yüzü var. Batıda kuşkusuz yurttaşlık kavramını aşan bir insan hakkı ya da birey-özne, kadın hakları, çocuk hakları gibi kavramlar var. Bizde kişi farklılığına indirgeniyor ve farklı olana dışlayıcı bir tavırla yaklaşıyor.

Batı yurttaşlığı da geçip insan kavramına ulaştı. İnsanı da özgür birey olarak görüyor, bize göre çok farklı. Türkiye'de insan haklarını ihlal ediyoruz, fakat esas ihlali kendi yurttaşımıza yapıyoruz. Fakat batı yabancıya yapıyor ayrımcılığı. Önce medeniyet, sonra da dil eklenince her ne kadar yurttaşlık kavramının ötesine geçilmiş olsa da ve kökenler bizdeki kadar sorgulanmıyor olsa da bir biçimde yerli-yabancı ayrımı var. Bu ayrılık, ister istemez insan hakları eşitsizliği yaratıyor. Yerli ile yabancı arasında, hele hele Hristiyan ile Müslüman arasında bir farklılık yaratıyor ama aynı şekilde egemenliğin de Avrupa'da sorgulanması

gerekiyor. Sen iç sınırlarını açtın, devletler arasında pasaportsuz gezebiliyorsun. Ama o kazara Suriye'de doğduğu için onun yolunu kesiyorsun, orada ölsen de alman diyorsun. İşte fark burada. Batıya dönük bir eleştiri yaparken bizimkilerin kullandığı İslamofobia gibi sözcükler yerine buralardan hareket edilmesi gerekir, çünkü bu nokta daha birleştiricidir. İslamofobia'nın birleştirici bir özelliği yok, çünkü ben de korkuyorum. Bana kurşun doğrultmayacağını bilemiyorum. Hristiyan olsam herhalde daha da çok korkardım, ama bakıyorum gene de Batılılar İslam vurgusu yapmamaya, hemen suçlamamaya gayret ediyorlar. Daha net bir dil kullanıyorlar. Avrupa'ya karşı "İslam'dan korktuğun için sahilde öldürüyorsun" demek yerine, "İnsan yaşamı temelinde sınırlarını bu şekilde öremezsın" gibi daha evrensel, daha birleştirici kavramları kullanmak gerekiyor. Batı'nın kullandığı standartlar açısından zannediyorum ki din ayrımını temel almaktan ziyade daha çok insanlık-yurttaşlık kavramı ilişkisi ile egemenlik yapay bir şey olduğunu belirtmemiz gerekir. Beni işgal etmek için geliyorsun, Samir Amin'in söylediği gibi, Amerikalılar Portekizlilerden vize istememişlerdi, yerliler vize uygulamıyorlardı. Sen topunla tüfeğinle gidip işgal ediyorsun,

ama orda ölümden kaçan insanlara hayır diyorsun. Ben bunu İslam'a indirgeyemem, çünkü biz ki en hakiki Müslümanız derdik ama bir İslam ülkesine açılan savaşa katılmak için tezkere oylanırken AKP adeta çıldırmıştı evet dedirtmek için herkese. Bizim günahımız çok fazla. Tam o gün Yunanistan'a ders vermeye gitmiştim Atina sokakları bangır bangır, havaalanında beni alan asistan kız "Sayın Profesör geldiniz, ama ders veremeyeceksiniz" dedi. Niçin, diye sordum, "çünkü sokaklar çok dolu, üniversiteye girmeniz tehlikeli" dedi. Sebep, savaşa hayır gösterileri idi. "Bu kadar dolu olsun da, varsın ders vermeyeyim" dedim. Oysa Irak'a komşu Müslüman tek NATO ülkesi bu karşı duruşun onda birini yapamadı. Ne hükümet yapabildi, ne de sivil toplum. Bu yüzden batıya dönük eleştiriyi İslamofobia'ya indirgemekten yana değilim. Bütün bu mevzuları daha soğukkanlı biçimde sorgulamak gerekir.

Yeni bir müzakere zeminini mümkün kılmak amacıyla mı?

İ.K.: Tabii ki. Yarın bir gün iklim göçü olacak. Sen daha fazla gaz tükettin, daha fazla kirlettin o zaman sonuçlarına da daha çok katlanacaksın tartışması yapacağız. Tıpkı Suriyeli birinin, "Suriye'yi ateşe veren, kana bulayan ben değilim, şu halde bu savaşın mağduruyum" deme hakkının olmaması gibi. İklimin ısınmasının sebebi ben değilim, o yüzden sen de bu yapay devlet sınırını kaldıracaksın, bu kadar katkı davranamazsın. Yeni bir dil kurulması gerekiyor hızla. Ve aslında bu dilin neoliberalizm, marksizm, sosyalizm gibi bütün siyasal düşünceleri revize etmesine, 21. yüzyılda karşılaştığımız sorunlara yönelik yeni bir bakış açısına evrilmesine gayret etmemiz lazım. Kimimiz insan hakları ideolojisi, kimimiz insan hakları

Büyük bir çevresel olgu çıktı karşımıza. O zaman anayasa kuramını da önce ülkeyi koruyucu hükümler, sonra insan, sonra siyasal örgütlenme anlamında yeniden oluşturmalıyız. Çünkü biz ülke sayesinde varız ve devlet de bizim sayemizde var.

bilimi, dedi. Bunlar büyük ideolojilerin yerini alabilir mi diye konuşuyorduk, ama işte büyük bir çevresel olgu çıktı karşımıza. O zaman anayasa kuramını da önce ülkeyi koruyucu hükümler, sonra insan, sonra siyasal örgütlenme anlamında yeniden oluşturmalıyız. Çünkü biz ülke sayesinde varız ve devlet de bizim sayemizde var.

Bu çok radikal bir dönüşüm önerisi. Doğa ile olan ilişkiyi de yeniden düzenlemem, onu da yurttaşlık çerçevesinde formüle etmem gerekiyor.

İ.K.: Geçmişte anayasalar yapılırken yurttaş devlet karşısında korunsun diye çaba sarf edilmiş, şimdi yine devlet karşısında korunmalıyım ama doğa da bana karşı korunmalı. Ben doğaya karşı sınırlanmalıyım; devlet hem bana hem de doğaya karşı sınırlanmalı. Çünkü sınırlanmadığım zaman Boğaz Köprüsü'nün oraya Zorlu Center'ı kondururum ve depremi düşünmem. Demek ki bu yeni koşullar yeni bir tasarımı gerekli kılıyor. Yeni tasarımı ise ulusal sınırlar içerisinde düşünmüyoruz. Kura ve Aras nehirleri karşısındaki nükleer santral patladığı zaman Ermenistan sınırını tanımıyor, ben sadece Ermenileri öldüreceğim, demiyor.

21'inci yüzyılda sınır düşüncemizi değiştirmek zorundayız. Göçmenler konusu da belki bizim bu siyasal öğretileri, dünya-doğa-insan ilişkisini yeni baştan düşünmemiz için olumlu bir malzeme veriyor. Savaş nedeniyle sığınmacı olanların durumları acil olduğu için göz önünde bulunduruyoruz, ama asıl problem ekolojik göçler başladığında ortaya çıkacak. Bir günah keçisi var, Esad gitmeli mi kalmalı mı? Buna indirgeniyor sorun. Tsunamiyi nasıl durduracaksınız? Ben anayasacı olarak yeni bir anayasa yapılacaksa depreme ilişkin hükümler koymak zorundayım. Klasik alanlar yeni baştan düşünülmesi.

Sorunuzun yeni yurttaşlık tanımına, misafirlik mi sınır ötesi mi kısmına geliyorum. İzninizle Tahir Elçi'yi de anmış olayım. Çünkü 7 Kasım cumartesi günü Diyarbakır'da bir toplantı yapıyorduk. "Silahların gölgesindeyiz, sokağa çıkma yasağı anayasaya aykırıdır," diyorduk. Bu sorunları da yurttaşlık statüsüne alarak biz de düşünmeliyiz. Aynı devlet mi, yoksa bu sınırlar korunur ama sınır ötesi varsa onlara özgü bir statü mü koyarsınız? Kürt değilsem, benim statüm genel yurttaşlıktır, ama Kürt olduğumu

21'inci yüzyılda sınır düşüncemizi değiştirmek zorundayız. Göçmenler konusu da belki bizim bu siyasal öğretileri, dünya-doğa-insan ilişkisini yeni baştan düşünmemiz için olumlu bir malzeme veriyor. Savaş nedeniyle sığınmacı olanların durumları acil olduğu için göz önünde bulunduruyoruz, ama asıl problem ekolojik göçler başladığında ortaya çıkacak.

söylüyorsam devlet bana öyle bir statü vermeli ki sınır ötesinde aynı kökene sahip olduğum kişilerle ilişkilerim kesintiye uğramasın. Bunu devlet biçimi altında yeniden düşünmemiz gerek. Yeniden düşündüğümüzde bugün karşılaştığımız tel örgüden dönme konusu yarın yeni bir tasarımı olacak. Türkiye Cumhuriyeti korunacak ama yurttaşlık nezdinde sınır berisinde ve sınır ötesinde duvar, tel örgü, büyük ağaç gibi köklü ayrımlar yerine zaten ilişkileri olan, benzer statüleri olan, yardımlaşabilen, çok radikal ayrımları olmayan iki toplum gibi düşünmeliyiz. Bunlar neoliberalizmle olmaz. Çünkü neoliberalizm bir noktada iflas ediyor. Yerliye yeşil kart verdik ama sonuçta ne yerlinin sağlık hakkını ne de misafirinkini güvence altına alabildik. Çünkü anayasanın 2'nci maddesinde yer alan sosyal devlet özelliğini unuttuk. Sosyal devlet özelliği olacaksa yeşil kart değil daha farklı bir mekanizma kurmalıyım. Sosyal devlet yerlilerle sınırlı değil ki. Eğitim hakkı açısından da vatandaş-vatandaş olmayan ayrımını aşmamız gerekiyor. Üstelik bu gereklilik mutlaka yeni bir anayasayı gerekli kılıyor. Eğer bizde irade varsa mevcut anayasa hükümleri içerisinde de bunu yapabiliriz.

Anayasa Mahkemesi'ne bu devlet sosyal devlet niteliğini yerine getirmiyor diye başvuru yapıldığını hiç duymadım. Genelde insan hakları açısından başvuruluyor. Barınma hakkı konusunda biraz başvuru oluyordu, ama devlet bana nitelikli eğitim sağlamıyor diye bir şikâyet hatırlıyorum. Bu söylediğiniz

yorum hangi mekanizmalarla geliştirilebilir?

İ.K.: Almanya Anayasası'nda çevre hakkı diye bir kavram yoktur, çünkü 1949'da bu kavram yoktu. Ama Almanya Anayasası yaşam hakkını güvence altına alıyor. Anayasa Mahkemesi 1979'da verdiği kararlar çevre hakkı zaten yaşam hakkının içinde vardır, dedi. Dolayısıyla o günden bugüne Almanya'da çevre hakkı anayasal ölçekte tanınmış bir hak olarak görülüyor. Siz var olan anayasayı değiştirebileceğiniz gibi açık hükümlerini de değiştirebilirsiniz. Bizim Anayasa Mahkemesi'nin iyi kararları da var ama henüz başarılı bir sınav vermedi. Devlet yetkilileri ve yürütme organı açısından anayasanın öngördüğü sosyal devlet ilkelerinin kullanılmadığını söyleyebiliriz. Bu anayasa, 1961 Anayasası'nın sosyal devlet ilkelerine göre daha geri. Fakat bu anayasa bile sosyal devletin gereklerini ikinci plana atmıyor. Neoliberal deyimini sürdürürsek... Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, bunlar karma yapılı ekonomiler. Bizde ise karma yapı kalmadı. Her şeyi özelleştirdik. Bu bir gerekliliğin değil, tercihin sonucuydu. Ne

kadar çok özelleştirirsek o kadar çok para kazanırız, dedik. Kapitalist sistem aynı dünya görüşleri olsa da aynı sonuçları doğurmuyor. Ya da biz karma ekonomiyi sürdürseydik belki daha iyi bir durumda olabilirdik. Bunu bir anayasal engel veya gereklilik olarak almamak lazım. Ama şunu da yadsıyor değilim. Yeni bir anayasa yaparsak, o zaman bu yeni anayasaya tıpkı Türkiye fay hatlarında bulunduğu için depreme ilişkin birkaç hüküm koymamız gerektiği gibi, bölgesel konumu nedeniyle, yurttaşlık statüsünü geliştiren, asimilasyon politikası uygulamayan hükümler de yerleştirmemiz gerekir. Ki Avrupa genelde asimile etmeye çalışır ve bu çabanın iyi tarafları da var kuşkusuz. Diyor ki, ben şimdi Türk'e Türkçe mi öğreteceğim, Fransızca öğretim hiç değilse yetiştiririm diyor. Asimile etmemek bizim kozumuz da olabilir. Fakat bu koşullara özgü hakları güvence altına alan bir anayasa yapılmalı o zaman. Brezilya Anayasası'nda çevresel eğitim hakkına ayrılacak bütçe belirtiliyor, siz eğitim hakkının da ötesinde çevresel eğitim yapacaksınız, diyor. Bizim de burada böyle bir durum karşısında

Türkiye'ye sığınan insanları yurttaşlıkla eşit statüde nasıl kurtarırız diye bakmamız gerekiyor. Onları hem kendi ülkelerine yabancılaştırmadan, özlemlerini, dönüş isteklerini kapatmadan, ama aynı zamanda burada da insanlık dışı bir muameleye maruz bırakmadan konumlandırabileceğimiz bir düzenleme. Bunun için kuşkusuz ki yeni anayasal düzenleme yapma gereği var. Ama bu, bizi bugünkü politikanın nedeninin anayasa olduğu sonucuna götürmez. Bu bir tercihtir. İnsancıl açıdan yabancıları almak iyi bir şeydir, ama onların insanca bir ortamda yaşamasını sağlamak da önemlidir.

Bu biraz da hükümetin iç ve dış politikada izlediği tercihlerin bir sonucu galiba. Buradaki Suriyeli nüfus hem AB'ye hem de Suriye'ye yönelik politikalarda bir koz olarak değerlendiriliyor.

İ.K.: Bu gayriinsani bir siyaset. İnsan olarak baktığımızda biz de benzeri bir şeyle karşı karşıya kalabilirdik. İŞİD Ankara'nın kalbine geldikten sonra hiçbir

Türkiye'ye sığınan insanları yurttaşlıkla eşit statüde nasıl kurtarırız diye bakmamız gerekiyor. Onları hem kendi ülkelerine yabancılaştırmadan, özlemlerini, dönüş isteklerini kapatmadan, ama aynı zamanda burada da insanlık dışı bir muameleye maruz bırakmadan konumlandırabileceğimiz bir düzenleme. Bunun için kuşkusuz ki yeni anayasal düzenleme yapma gereği var. Ama bu, bizi bugünkü politikanın nedeninin anayasa olduğu sonucuna götürmez.

güvencemiz yok. Biz nasıl bir muameleye tâbi tutulurduk? Az önce tartıştığımız egemenlik ve yurttaşlık kavramları çerçevesinde ne kadar göz ardı etmek de dinsel faktörün bu kadar büyük bir ayrımcılık yaratıyor olmasının artısını ve eksisini düşünmemiz gerekir. Biz dinimiz diye toz kondurmuyoruz, İslam terörist üretmez diyoruz, ama hiçbirimiz de İslam ülkelerini bu konuda eleştirmiyoruz. Hep batıyı eleştiriyoruz, ama batı yaşanılacak tek yer gibi görünüyor. Herkes batıya gitmeye çalışıyor. Suudi Arabistan'da o kadar hacı adayı izdiham altında eziliyor, fakat hiçbir İslam ülkesi de çıkıp "Ben bu yıl vatandaşlarımı hacca göndermiyorum" diymiyor.

Genel olarak bir haysiyet problemi var galiba. Bütün anlattıklarınızdan anladığım şu: Haysiyet tarifiyle yurttaşlık tarifi arasındaki bağın kurulamamış olmasından kaynaklanıyor yaşanan insani problemlerin büyük bir bölümü.

İ.K.: Tabii ki temelde o var. Bir de esas savaş İslam içinde yaşanıyor. Bunu görmezlikten geliyoruz. İran-İrak Savaşı 1979'da başladı. O zamana kadar İsrail falan derdik, ama hayır, bu İslam içi bir

savaş. İslam içi savaş bizi aynı zamanda İslam üzerine düşünmeye davet ediyor. Geçen yıllarda öğrencilerime, karikatür krizi olduğunda Fransa'da kırma dökme oluyor, Türkiye'de neden olmuyor, diye sorardım. Çünkü Türkiye laik ülke, diye cevap verirdiler. Şimdi onu deme hakkımız kalmadı. Silvan'da polis "Allah-u ekber" diye slogan atıyor. Eğer devletin polisi "Allah-u ekber" diye slogan atıyorsa ve bu konuda hiçbir işlem yapılmıyorsa, IŞİD teröristlerinin "Allah-u ekber" diyerek öldürmesiyle polisin oradaki edimi arasında fark kalmıyor. Devlet başkanı sürekli dinsel referans aldığı zaman dünyevi ve uhrevi ayrımı kalmıyor. Biz Batı'yı şu ya da bu biçimde eleştirsek de, Batı'nın şu güne kadar ki oluşumu ve gelişimi içinde "Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya, Sezar'ın hakkı Sezar'a" ilkesinin rolü büyüktür. Rönesans ve Reform hareketleri uhrevi ve dünyevi olanın ayrılmasıyla alakalı. Biz ise tersine döndük.

Tanrı'nın hakkı Sezar'a oldu.

İ.K.: Aynen öyle oldu. 10-15 yıl önce laikliği daha çok telaffuz ederdik, şimdi sanki laiklik bir günahmış, bir korkuymuş, anti-demokratik bir şeymiş gibi görülüyor.

Oysa belki de tekrar tekrar o kazanımların ne kadar önemli olduklarını vurgulamamız gerekiyor. Bütün bu yurttaşlık, neoliberallik konusunun ötesinde, Tanrı'nın hakkının Tanrı'ya, Sezar'ın hakkının Sezar'a verilmesi çok önemli.

Peki yeni anayasa konusundaki tartışmaları ne kadar anlamlı buluyorsunuz bütün bu koşullar altında?

İ.K.: Anayasa konusunda çeşitli toplantı önerileri geliyor. Cevaben bu şekilde toplanmanın bir anlamı olmadığını söylüyorum. Çünkü biz yeni anayasa için çok çalıştık, Türkiye'de anayasaya sivil toplum emeği çok fazla oldu, ama hiç dikkate alınmadı. Öyle yol ve yöntemler geliştirmeliyiz ki, bu yol ve yöntem katılımcı anayasanın bir parçası olabilsin. Bir etki yaratabilecekse, bir katkı sağlayabilecekse sahaya ineyim. İki örgüt değil 22 örgüt birlikte yapmalı bunu. Ve öncelikle yöntem tartışılmalı. Aksi halde biz konuşuruz, herkes bildiğini yapar. Ben Tunus deneyimini yaşadım, hayli gittim geldim. 2011'de Kartaca Üniversitesi'nin açılış dersini vermeye gittim, dekan "Sayın Kaboğlu, öğrencilerimiz bir anayasa meclisi oluşturduklar kendi önerilerini sunabilirler mi müsaadenizle?" diye sordu. 15 Eylül'dü tarih, 19 Eylül'de Ankara'ya geldik. Meclis başkanı anayasa profesörlerini toplantıya çağırdı. Bir iki meslektaş darbe olmadan ayrıca anayasa yapılamaz dedi, büyük kısmı "Yes, you can!" dedi. Yani siz yaparsınız bize ihtiyacınız yok, diyenler oldu. Benim gibi birkaç arada kalan saf kişi de "Olur ama şartları var, bu meclis ancak 175'e ekleme yapar ve anayasanın yolunu açar, bir kurucu meclis kurulur, siz de devam edersiniz görevinize, öyle olur" dedik. Meclis başkanının beklediği ise o "Yes, you can!" tepkisiydi tabii. Tunus, katılımcı anayasa örneğini verdi ve kadınlar biz haklarımızı kaybetmek istemiyoruz diye sokaklara çıktılar. Kurucu meclis kurdular ama onu da sürekli kuşattılar. Biz hazırladık, çalıştık, raporlar yazdık burada yapılacak bir sivil anayasa için. Hiçbir kıymeti olmadı. Eğer katılımcı anayasa konusunda bir katkımız olacaksa ve nasıl olacağını tartışabilirsek sahaya inelim. Ben icabında sokağa çıkabilecek miyim? 500 kişi, 1500 kişi sokağa çıkabilecek mi? Ben komünistim, ben sosyalistim, bunları aşır batısıyla doğusuyla çevresiyle flora fauna *homo sapiens* ile bunu yapabiliyor muyum? O nedenle anayasa, anayasacıların işi veya hukukçuların işi değildir. ☹️

HAYALETLER TOPLULUĞU: SURIYELİLERDE YANSIYAN TÜRKİYELİLER

Suriyeli göçmenlerin gelişi, hâlihazırda burada olana, buraya dair ne söylüyor? Ayşe Çavdar, mülteciler ve mültecilik hâli karşısında “yerli” olanın verdiği ya da vermediği tepkilerin peşinden giderek bu çetrefilli soruya yanıt arıyor.

“Fakat Doğulu kendince anladı Doğu Avrupalıları –bütün yoksul Romenleri, Bulgarları, Polonyalıları– ve onlardan hoşlanmadı. Hepsi aynı pisliğin içindeydiler, aynı bildik insan çöplüğü.”

Kimse onların kardeş olduklarını düşünmezdi. Nasıl bir kardeşlik olurdu ki bu, aynı kötü talihin kardeşliği mi?”

Dubravka Ugresic¹

saha'nın bu sayısında okuduğunuz ya da okuyacağınız iki söyleşi Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin insan haklarından ve siyasi özelliklerinden nasıl soyundurulduklarını anlatıyor. Hem Şenay Özden hem de Oktay Durukan, söyleşi boyunca defaatle Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin, Batılı ve Doğulu hükümetlerin yapmadığı bir şeyi yapıp sınırlarını ülkelerindeki çatışmadan kaçan insanlara açmasının ne denli olumlu bir siyaset olduğunu belirtiyorlar. Özden, Suriyeli ve Türkiyelilerin bir arada kültürel/ politik faaliyette bulunabilecekleri bir açıklık yaratma gerekliliğini anlatıyor. Durukan ise mültecilerin haklarını savunmaya yönelik her adımın aslında bu ülke yurttaşlarının yurttaşlık hâllerinin güvencesi olacak mekanizmaları sağlamlaştırmak anlamına geldiğinden söz ediyor. Ve nihayet bir diğer söyleşide anayasa hukukçusu İbrahim Kaboğlu, yurttaşlık meselesini pratik olarak çoktan geçerliliğini yitirmiş ulusal sınırlar temeline konuşmanın anlamsızlığını hatırlatıyor. Bu üç söyleşiden yola çıkarak

Türkiye'nin sınırlarını Suriyelilere açmak suretiyle kendi siyasal ve hukuksal yapısını dünyanın yeni koşullarına hem de herkesten önce uyarlamak için bulunmaz bir “fırsat” yakaladığı sonucuna varıyorum. Her üç söyleşi de Türkiye'deki neredeyse 2 buçuk milyonu bulan Suriyeli nüfusun varlığından neler öğrenilebileceğini aktarıyor.

Ne var ki sokak “krizi fırsata dönüştürmeyi” reddediyor, daha doğrusu sokağın “krizi fırsata dönüştürmek”ten anladığı şey tam olarak bu değil. Suriyelilerle her karşılaşma Türkiyeliler için dil, din, tarih(sel anlatı), yaşam tarzı, kültürel değerler vb. farklılıklar üzerinden kurgulanan hayalî sınırları ve duvarları hem Suriyelilere hem de bu vesileyle kendilerinden farklı gördükleri Türkiyeli “öteki”lere karşı güçlendirme ve yükseltme gerekçesi oluveriyor. İlk yıllardaki merhamet, yerini giderek keskinleşen bir korku ve dışlama söylemine terk etmiş durumda. Ortaya çıkan manzara ise merhamet ve korku söylemlerinin ne denli özdeş olduğunun delili. Her iki söylem de mültecileri insan olma hüviyetinden soyunduruyor. Hukuk alanının dışına itilen mülteci önce yardıma muhtaç bir varlığa, ardından istismar edilebilir, alınıp satılabilir ve hatta öldürülebilir “çıplak hayat”a indirgeniyor. Böylece yurttaşlar ulus-devletin hukuki sorumluluk ve yetki alanı içerisinde tanımlı kişilikleri dolayısıyla birbirlerine yapamayacakları şeyleri mültecilere yapabilir kılınıyorlar. Hukukileştiği ölçüde daralan alanlarını hukuki ve siyasi

haklarından soyundurdukları Suriyeli mülteciler etrafındaki tasarruflarıyla genişletiyorlar.

Bu genişleme haline “fetih” demeyi öneriyorum: Suriyeli mülteciler “geçici koruma” rejimi ile aynı sokakları paylaştıkları insanların sahip oldukları haklardan mahrum bırakılarak, hukuki haklarla mümeyyiz yurttaşlara gri bir hareket alanı olarak servis ediliyor. Durukan, Türkiye'nin sınırlarını açtığı Suriyeli mültecilere tanınan “geçici koruma” statüsüyle memleketin her yerinde dolaşım özgürlüğü sağlanmasının olumlu bir adım olduğunu söylüyor. Çok haklı... Kamplara sıkıştırılmayan Suriyeli mülteciler daha geniş bir hareket alanı buldular. Ne var ki Suriyeli nüfusun belirlediği her yer hukuki ve siyasi kişiliklerinden arındırılmış, yerlilerle eşitlenme olanakları gasp edilmiş yabancıardan oluşan bir yeni egemenlik ve rekabet alanına da dönüşmüş oldu. Suriyelilerin kamplarda tutulmaları daha

Suriyeli mülteciler “geçici koruma” rejimi ile aynı sokakları paylaştıkları insanların sahip oldukları haklardan mahrum bırakılarak, hukuki haklarla mümeyyiz yurttaşlara gri bir hareket alanı olarak servis ediliyor.

iyi olurdu demiyorum. Haşa... Hukuki ve siyasi kişiliklerinden soyundurulmuş mültecilerin kamplar dışında yaşama imkânına sahip olmaları, kamp hayatı dışında bir yaşama sahip olmaları anlamına gelmedi.

Bu noktada tutup Coca Cola reklamlarında sözü edilen "Türk misafirperverliği" bir masaldan ibaret, Suriyelilere nasıl davrandığımız, içinde yaşadığımız kültürün bize ne yalanlar söylediğini gösteriyor demek, mevzuyu başa sarmak olur. Suriyeli mültecilerin Türkiye'de gördükleri muamelenin yıllardır ders kitaplarının, televizyon programlarının, dini bayramlarda ve Ramazan aylarında ayyuka çıkarttığı ideal(ist) tipeştirmeleri nasıl değillendiğini herkes biliyor. Hangi sosyal medyayı beş dakika kurcalasak, birkaç arkadaşımızın o gün gördüğü bir duyarsızlık ya da zulüm vakasını "Biz böyle insanlar mıydık?" haykırışıyla duyurduğunu görür ve bıkkınlık içinde okuruz. Çünkü biliriz ki bütün bu ideal(ist) tipeştirmeler içinde yaşadığımız ve bir arada ürettiğimiz siyasal kültürün Allah'ın bildiği hakikati kuldan saklamak üzere inşa ettiği sığınaklardan ibarettir. Ders kitaplarının, büyükannelemimizin, başöğretmenlerin ve popülizmden başka ideolojik dayanağı kalmamış parlamenter demokrasi aktörlerinin toplumsal mühendislik girişimlerinin tasarımıdır o sığınaklar. Bu yüzden "hani biz iyi insanlardık, merhametliydik, vicdanımız nerede, biz de insan mıyız?" nevinden hayal kırıklığı ve sızlanma hâlleri kimseyi uyandırmaya yetmez. Aksine muhayyel "biz"den duyulan her hayal kırıklığı zulme mevzu hâli meşrulaştırır yeni bir savunma stratejisine dönüşür: "Bana mı sordular bu insanları buraya getirirken?" "Sanki biz kendi yoksulumuza bakabiliyoruz da!" "Burada savaş çıksa bizi kim alır?" "Hem bu Araplar zamanında bize ihanet etmemişler miydi?" "Pis bunlar, yıkanmıyorlar bile." "Hırsızlık arttı, dilencilere yol keser oldu." "Madem devlet açtı kapıları, devlet baksın." "Geldiklerinden beri iş bulamaz olduk, kiralılar yükseldi." "Ben olsam ülkemi terk etmez kanımın son damlasına kadar savaşırđım."

Mültecilere karşı handiye topluca ve eşzamanlı olarak üretilen bu savunma stratejileri değişen karmaşık içerikleriyle Suriyeliler değil, Türkiyeliler hakkında bir şeyler söylüyor. Yakından baktığımızda her bir saldırı cümlesinin aslında hiç de

mültecilerden kaynaklanmayan bir dizi korkunun onlara yöneltilmek suretiyle dile getirildiğini görüyorsunuz. Suriyelilere yöneltilmiş her öfke ya da dışlama cümlesi Türkiyelilerin Türkiye'den duydukları hayal kırıklığının ve kendi geleceğine ilişkin korkularının ve bu ikisinin toplamından türeyen bir umutsuzluğun işareti: Kimse onlara fikirlerini sormuyor. Yoksullarına bakamayan bir ülkede yaşıyorlar. Her an bir savaşın patlak verebileceği bir ülkenin yurttaşları onlar ve böylesi bir savaşta ihanete de uğrayabilirler. İçinde yaşadıkları toplumun hijyen problemi olduğunu düşünüyorlar (ve kulakları ve gönülleri, sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş bir kasabada özel hareket timleri tarafından gerçekleştirilen "temizlik hareketi"na hazırlayan şey de bu düşünce). En çok yoksullardan korkuyorlar, çünkü her an onlar kadar yoksullaşabilirler, işlerinden olabilir, mallarını-mülklerini ve sosyal sermayelerini kaybedebilirler. Devlet ile aralarındaki iradi bağ tek yönlü, devletin küllü iradesinden ancak sadakatleri ölçüsünde sebeplenebileceklerini biliyor ve adımlarını buna göre atıyorlar. Ne işleri, ne evleri, ne geleceklere, ne canları güvencede. Ve nihayet Türkiyelilerin gidecek hiçbir yeri yok.

Yabancıları içirme kapasitesi topluluklar, toplumlar hakkında çok şey söyler. Çünkü bir toplum yabancıları içerebildiği ölçüde değişime, dönüşüme ve kendini yenilemeye açıktır. Yabancıları içermeme hâli ölçüsünde içine kapanır ve ölür. Söz konusu yabancıların mutlaka başka ülkelerden gelmiş olmaları gerekmez: Başka şehirden gelen, başka türlü görünen, aynı dinin ibadetlerini daha az ya da daha çok yerine getiren komşu da yabancıdır. Hatta gençler ve çocuklar bile yabancıdır böyle bir toplumda. Kadınlar erkeklere, işsizler iş sahiplerine, eğitimliler eğitimsizlere, sarıñınlar esmerlere yabancıdır. Çünkü yenilenme enerjisini kaybetmiş topluluğun ataletini görünürleştirir ve kaçınılmaz sonu hatırlatır. Bu yüzden dönüşme, yenilenme kapasitesini yitiren ve aslında bu nedenle, yani hayatı devam ettirecek güce sahip olmadığı için gelecek korkusuna kapılan bir toplum kendi içindeki farklılıklara da düşman kesilir, herkes kendi alanının muhafazakârı olur. Buradan bakınca devletin Kürtlerle çözüm sürecini bitirip yeniden ve her zamankinden daha şiddetli bir savaşa girişmesi, seküler ve dindar kesimler

arasında yükselen söylemsel ve somut duvarlar, giderek kendini "millet" in güvenliğinden mesul polise indirgeyen bir siyasal iktidar ve mültecilere yönelik savunma mekanizmalarının yaygınlığı aynı sorunun farklı tezahürlerinden ibaret kalıyor. Azami benzerinden başkasına yer açmayan ve o yerde de gene kendi benzeriyle kıyasıya rekabetten başka bir ilişki kuramayan bir toplumda şu haberler sıradanlaşabiliyor.

6 Ocak 2016, CNNTURK: Sahte can yeleş faciası

Konak'ta bir zabıta baskını ile sahte can yeleş üreten bir atölye ortaya çıkartılıyor. Birinin ayağına taş bağlayıp denize atmaktan farksız can yeleklerinin üretiminde iki Suriyeli çocuğun da çalıştırıldığı anlaşılıyor.

19 Ocak 2015, Cumhuriyet: Suriyeli kadınlar, katalogdan kuma olarak seçiliyor

Kilis eşrafından bir zat Suriyeli kadınların, aslında daha çok kız çocuklarının Türkiyeli erkeklerle imam nikâhı usulüyle evlendirilmelerinden söz ediyor. Muhabirin Suriyeli bir erkekle konuştuğunu aktarma şekli, mültecilerin kız çocuklarına zaten kıymet vermedikleri, birkaç bin lira için onlardan vazgeçmeye hazır oldukları yolundaki önyargıyı destekler nitelikte.

23 Aralık 2014: Antalya Valisi Türker, Suriyeli sığınmacıları şehirden kovdu
Vali Muammer Türker şöyle açıklıyor durumu: "Ama prensip olarak Suriyelilerin Antalya'da kalıcı olmaması planlanıyor. Antalya'nın özelliğinden dolayı sadece Antalya'ya sağlanmış bir imtiyaz bu" diye konuştu. Söz ettiği ayrıcalığın sebebi büyük bir ihtimalle Antalya'nın turizmin "başkenti" olması. Bu sayede Antalya hangi "yabancı" ya kapılarını açabileceğine karar verme yetisine sahip.

Bu üç haber de "yabancı"nın insan olma hasletini tanımama hâlinin yansımaları. İlkinde taammüden bir cinayet işleniyor aslında ama mevzuya bakan idari kurum zabıta. İkincisinde herhangi bir tüketim eylemine konu olacakmışçasına kataloglanmış kadınlar söz konusu. Üçüncüsü ise biraz daha ironik: Antalya, turizm yani yabancılar ev sahipliği yapma kapasitesini korumak için yabancıardan arındırılmaya çalışılıyor. Hem de vali eliyle...

Neden herkes Batı'ya gidiyor?

"Şu kesin ki biz tıpkı Odisseus gibi Yunanistan'dan çok uzaktayız. Bu Caesarealı kuş-kadınlar peşimi bırakmadı: Geçip gitmekte olan gemiyi kandırıp yanlarına getirebildiler mi? Adamlar şarkılarını duyduklarında, kıyıda tehlikeyi göremez oluyorlar. Fakat mozaik bu ölüm tehlikesini canlandırmıyor. Hayır, bu sahne sanki tümüyle müziğin büyüüne kapılmış durumda. Kadınlar ellerinde bir şeyler tutuyor, birinin elinde flüt, diğerinin elinde bir lir var. Uçup gitmeye hazır müzisyen kadınlar gibi geliyor bana. Kahraman Odisseus ise onlara kulak kabartıyor ve kendini zincirlettiği için aynı zamana acı çekiyor."

Asiye Cebbar²

Temmuz 2015'te, facebook aracılığıyla örgütlenen kalabalık bir grup mülteci Edirne'den Yunanistan'a yürümeye karar verdi. Otobüs firmaları, taksi ve servis şoförleri mültecileri buldukları yerden bu güzergâha taşımamaları için uyarıldılar defalarca, cezalar kesildi. Edirne'nin

merkezindeki bir parkta, otogarda ve şehrin girişindeki bir arazide toplanan mülteciler aslında bu hareketle Batı'ya geçemeyeceklerini biliyorlardı. Bir araya gelmelerinin sebebi botlarla Türkiye'den Yunanistan'a geçmeye çalışırken hayatlarını kaybeden insanların hakikatine dikkati çekmekti. Batı kapılarını açmadığı için ölüyordu mülteciler. Peki, neden Türkiye'de kalmıyorlardı?

Konuştüğüm birkaç mülteci şu türden cümleler ettiler: "Türkiye'ye bizi misafir ettiği için teşekkür ederiz. Ama biz önüne konulanı yiyerek hayatını sürdüren insanlar olmak istemiyoruz. Çalışmak, çocuklarımıza bir gelecek hazırlamak için Avrupa'ya gidiyoruz." "Buraya geldiğimde 40 bin dolarım vardı, şimdi cebimde 500 liram var. Türkiye çok pahalı. Burada çocuklarımı yaşatabilecek kaynağım yok, mesleğim de işe yaramıyor." "Türkiye'ye minnettarız, ama artık gitmemiz gerekiyor. Sonsuza kadar misafir olarak yaşayamayız. Kimse kimseyi sonsuza kadar misafir etmez."

Sonrasında seslerini duyursalar da bu eylem bir bakıma ters tepti. Merkel'in Erdoğan'a yaptığı meşhur ziyaretle Türkiye, mültecileri burada tutması karşılığında bir dizi kazanım elde

Artık Avrupa Türkiye'nin insan hakları konusundaki ihlal ve zaafalarını gündeme taşımıyor. Ve tam da bu sayede Türkiye Kürtlerle her zamankinden daha amansız bir savaşa girişebilmiş durumda. Kıssadan hisse: "Yabancı"dan insan olma payesini esirgedikçe insan olma payesini kaybediyor bir topluluk.

etti. Çoktan uykuya yatırılmış AB'ye entegrasyon süreci tekrar gündeme geldi. Türkiye'nin AB'yi mülteci akımından korurken yapacağı harcamaları tazmin etmek üzere 3 milyar avroluk bir fon oluşturuldu. Türkiye vatandaşlarına Avrupa'ya vizesiz geçiş vaat edildi. Asıl önemlisi, Avrupa Türkiye'nin insan hakları konusundaki zaafalarını gündeme taşımamayı kabul etti. Avrupa Komisyonu

Başkanı Juncker, AB'nin Türkiye'nin insan hakları ihlallerine sürekli dikkat çekerek mülteci krizini çözemeyeceğini söyledi Ekim'deki zirveden sonra yaptığı bir konuşmada.

Hiç de komik olmayan bir şaka gibiydi bütün bu pazarlık. Suriyeli bir tanıdığım dalga geçti benimle: "Hadi gene iyisiniz, sayemizde AB yolları açıldı size." AB'nin sonucusu hariç verdiği hiçbir sözde duracağını düşünmüyorum. Entegrasyon süreci tartışılrsa da ilerleme kaydedilmeyecek. 3 milyar avronun ancak küçük bir bölümü ödenecek. Vizesiz geçiş çoktan rafa kalkmış durumda. Ama artık Avrupa Türkiye'nin insan hakları konusundaki ihlal ve zaaflarını gündeme taşımıyor. Ve tam da bu sayede Türkiye Kürtlerle her zamankinden daha amansız bir savaşa girişebilmiş durumda. Küssadan hisse: "Yabancı"dan insan olma payesini esirgedikçe insan olma payesini kaybediyor bir topluluk.

Hep bir ağızdan "Avrupa'ya da bak, mesele kendi toprağını mültecilerden korumak olunca ilkelerinden vazgeçiyor" diye bağırarak bu anlaşma yapılırken. Ama Avrupa'ya vizesiz geçiş ihtimali gözlerimizden umutsuz bir pırıltı halinde geçmedi değil. Çoktandır bütün bu

olanları bırakıp gidebileceğimiz yer arayışındayız. Çünkü burada kaldıkça büyük bir başarısızlığın parçası olmayı sürdürüceğiz...

Peki bu başarısızlığın muhtevası ne? Tam olarak kim, hangi konuda başarısız oldu ki içine kapanmakla sırtını dönüp gitmek arasında değişen kaçış stratejileri geliştirip duruyor bu toplum? Şöyle de sorabiliriz soruyu: Türkiye Cumhuriyeti hükümetine belli ki hiç kimsenin istemediği mültecileri buraya hapsedmek karşılığında kendi yurttaşları için Batı'ya vizesiz gitme ayrıcalığı isteten şey ne? Burada olmayan ne var Batı'da? Hani şu Batılı olmayanların başına gelen tüm kötülüklerin sorumlusu, islamofobinin ve oryantlizmin beşiği, dışlayan ve aşağılayan, düşmanlaştıran Batı. Madem bu kadar kötü, neden herkes oraya gitmek istiyor? Kötü muameleye talip olduğu için mi, yoksa burada daha iyisini inşa edecek kudreti kendinde göremediği için mi?

Ayna ayna söyle bana...

Bu sorunun cevabı Türkiye'de mültecilerin nasıl bir muameleye tâbi tutulduklarıyla yakından ilgili. Çünkü Türkiye eski ve yeni mültecilerden mürekkep bir ülke. Burada hiç kimse arzu ya da iddia ettiği kadar yerli değil. Dilde onca kutsanmasına rağmen mülkün bu kadar rahat el değiştirdiği, zenginliğin ve itibarın, haysiyetin, insanlık payesinin ve kalabalıkların bu denli kolayca yerinden edildiği bir ülkede hiç kimsenin bugünü, geleceği ve hatta geçmişini güvence altına alınmış değil. Yalnız mülteciler değil, her birimiz bir diğerimize sürekli ne kadar yabancı olduğumuzu hatırlatıyoruz. Nermin Saybaşıllı mültecileri, göçmenleri, sığınmacıları "hayalet yurttaşlar" olarak adlandırıyor. Hem "hayalet" hem de müstakbel "yurttaş" olarak korku salıyorlar yerlilere. Çünkü etrafta dolaşarak yerliliğin ve yerin geçiciliğini hatırlatıyorlar. "Göçmen, mülteci ve sığınmacı 'hayalet' figür olarak, 'evi' ve anavatanı yeniden düşünmeye olanak sağlayan ele avuca sığmaz bir figür olarak yeniden ortaya çıkar. Tam yerleşmeden ikamet edişleyle musallat olan birine dönüşür. Ev, mevcudiyet figürü olarak, dışarıda bıraktığı ya da bastırıldığı şey tarafından rahatsız edilir. 'Hayalet'in musallat olması evin mantığını geçersiz kılar."³

İddiam o ki, 2 buçuk milyon Suriyeli, Türkiyelilere kendi bitmek bilmez

hayalet hâllerini hatırlatıyor: Bedenlenememişliklerini, yersiz yurtsuzluklarını, yüzergezerliklerini, köksüzlüklerini ve ait/sahip olmak için verilmesi gereken savaştan, ödenmesi gereken bedelden sürekli kaçtıklarını... Artık sürdürülebilir olmaktan çıkmış mülksüz yabancıklarını. Georg Simmel yabancıncının topraksızlığına dikkat çekiyor: "Yabancı doğası gereği toprak sahibi değildir –sadece fiziksel anlamda değil, metaforik olarak da, mekan içinde olmasa da en azından toplumsal ortamdaki ideal bir konum içinde sabitlenmiş hayati bir töz olarak da toprağı yoktur. [...] Katkısız bir hareketlilik içindeki kişi yeri ve zamanı geldikçe tek tek her unsurla temas girer ama hiçbirine yerleşik akrabalık bağları, yerel veya mesleki bağlarla organik bir biçimde bağlanmış değildir."⁴

Söz konusu organik bağların da muhayyel olduklarını bir hayli evvel öğrendik. Hadi biraz Osmanlı'dan bahsedelim, yetmedi Selçukluya bağlanalım, teker teker etnik zenginliklerimizi sıralayalım, daha yüksek gökdelenler, daha ulu camiler inşa edelim... Nafile... Etraftaki yabancılar arttıkça beyhude bir yerleşme girişimi olarak yükseliyor muhafazakârlık. Yalnız iktidar saflarında değil üstelik. Şenay Özden boşuna yüklenmiyor muhalefete. Neden merhamet söylemi dışında bir ilişki/iletişim modeli üretmiyor ki en ilerici muhalif odaklar bile?

Hülasa mülteciler Türkiyelilere üzerinde durdukları mülkün geçiciliğini, ceplerinde taşıdıkları kimliğin sahteliğini, bağlanma stratejilerinin geçersizliğini hatırlatıyorlar her göze çarptıklarında ve her çarpışmadan kıvılcım çıkıyor bu yüzden. Bazen merhamet bazen dışlamaya dönüşüyor o kıvılcım ve belirlediği her yeri insansızlaştırıyor...

¹ Dubravka Ugresic, *Culture of Lies: Antipolitical Essays* (Penn State University Press, 1998), 242.

² Asiye Cebbar, *Mezarı Olmayan Kadın*, çev. Olcay Geridönmez (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2013), 75.

³ Nermin Saybaşıllı, *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*, çev. Bülent Doğan (İstanbul: Metis, 2011), 76.

⁴ Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis, 2009), 150.

KİMDİ GİDEN, KİMDİ KALAN? COP21 SONRASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE GÖÇ

İklim krizi dünyanın dört bir köşesinden insanların en öncelikli ve acil sorunlarından biri. Ne var ki, ana akım yaklaşımlar ekolojik krize ve neden olduğu sorunlara güvenlikleştirici ve teknoloji-odaklı politikalarla yanıt veriyorlar. Bu politikaların ceremesini çeken en büyük grupsa göçmenler. Peki, iklim adaletini gözetten bir perspektiften göç ve ekolojik kriz ilişkisi nasıl ele alınabilir? Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi'nde doktora-sonrası araştırmacı olarak görev yapan Ethemcan Turhan bu soruya yanıt arıyor.

Paris İklim Zirvesi (COP21) geçtiğimiz 12 Aralık günü alkışlar, görkemli ve dramatik zafer mesajları ve “dünyayı kurtardık” mesajlarıyla sona erdi. Avrupa Komisyonu başkanı Jean-Claude Juncker'ın 30 Kasım'da gerçekleşen ve 130'dan fazla devlet başkanının katıldığı COP21 açılışında sarf ettiği “iklim değişikliği bütün haliyle bölgeleri destabilize edebilir ve doğal kaynaklar üzerine çatışmalar ile kitlesel zorunlu göçlere sebep olabilir” sözleri pek çok lider tarafından farklı biçimlerde tekrarlandı. Zirveye damga vuran şeylerden birisi de iklim değişikliği altında göçün öneminin ve görünürlüğü'nün artması oldu. Büyük bir diplomatik cümbüş ve göstermelik sivil toplum katılımıyla üzerinde uzlaşılan Paris Anlaşması'nın giriş kısmı vesilesiyle, tarihte ilk kez,

göçmenler resmen uluslararası bir çevre sözleşmesinde tanınmış oldular. Dahası ABD'nin Demokrat başkan adayı Bernie Sanders'tan COP21 öncesi “A New Climate For Peace” (Barış İçin Yeni Bir İklim) isimli bir rapor hazırlatan G7 ülkelerine kadar uzanan bir yelpazede siyasi aktörler göçmen sayısının iklim değişikliğiyle artacağı fikriyle tam saha pres yaptılar.

İklim değişikliği-güvenlik-göç tartışmasının farklı yüzleri

Çevresel korkuları devletlerin güvenlik aygıtlarına ihale eden çevresel güvenlik anlayışının kökenleri, Robert Kaplan'ın 1994 tarihli “The Coming Anarchy” (Yaklaşan Anarşi) başlığıyla *The Atlantic*'te yayınlanan makalesinde bulunabilir. Makalesinde, Toronto Üniversitesi'nden

Thomas Homer-Dixon'a atıfla, “Hint kıyılarından Maldivlere, Mısır, Bangladeş ve Güneydoğu Asya'ya sular altında kalacak” bölgelerden onlarca milyon insanın göç edeceği fikrinden bahseden Kaplan, kalkınmış dünya karşısındaki en büyük tehdidin çevresel yıkım, aşırı nüfus, suç, kabilecilik ve salgın hastalıklarla dolu bir gelecek portresi olduğunu söyler. Bu etkili makalenin yayınlanmasını takiben ABD'de Clinton iktidarı döneminde ulusal güvenlik doktrinine alınan “çevresel güvenlik” kavramı, 11 Eylül ve Katrina Kasırgası sonrası güvenlikleştirilen istisna toplumunun en gözde kıyamet senaryosu olmaya doğru ilerlemiştir. Bu şekliyle içinde yaşadığımız iklim krizine ve onunla ilişkilendirilen göç dalgalarına verilen savunmacı yanıtlar da krizi teknokratlara havale etmek isteyen güvenlikleştirilmiş bir dünyanın yolunu döşemekte.

ABD'de Clinton iktidarı döneminde ulusal güvenlik doktrinine alınan “çevresel güvenlik” kavramı, 11 Eylül ve Katrina Kasırgası sonrası güvenlikleştirilen istisna toplumunun en gözde kıyamet senaryosu olmaya doğru ilerlemiştir. Bu şekliyle içinde yaşadığımız iklim krizine ve onunla ilişkilendirilen göç dalgalarına verilen savunmacı yanıtlar da krizi teknokratlara havale etmek isteyen güvenlikleştirilmiş bir dünyanın yolunu döşemekte.

Her ne kadar ortalıkta bolca spekülasyon ve ampirik kaynağı olmayan sansasyonel rakam dolaşsa da, iklim değişikliği-göç bağlamındaki tartışmalarda bir dizi farklı yaklaşımdan bahsedilebilir. Durham Üniversitesi'nden Andrew Baldwin iklim değişikliği ve göç tartışmasının akademik alanda (birbirini dışlamayan) üç biçimde tezahür ettiğine dikkati çeker.¹ Bunlardan bir tanesi iklim değişikliğinin politik ekonomisiyle göç ilişkisine

odaklanan neoliberalizm bağlantısı, bir diğeri ulus devlet ve egemenlik ilişkisi, sonucusu ise iklim göçmeni/mültecisi şeklinde vücut bulan yeni bir “öteki” kategorisinin oluşmasıdır. Birinci yaklaşım iklim değişikliği bağlamındaki göçün gitgide bir ekonomik faydaya (örneğin, sınır aşarak yeni bir ülkede tarım sektörüne emekçi olarak giren veya kente göç ederek yedek işgücü ordusuna katılan kırsal emekçi) bağlanmasını ve uyumlu bireyselleştirilerek tekil göç kararlarına dayandırılmasını eleştirir. İkinci yaklaşım iklim değişikliği kaynaklı göçlerin ulusal egemenliğe ve dolayısıyla güvenliğe etkisine odaklanan çalışmalarda görülebilir. Bu anlamıyla bir taraftan düzensiz göç yoluyla iklim krizine sebep olan egemen devletlerin sınırları aşındırılırken, diğer yandan deniz seviyesi yükselmesi sebebiyle küçük ada devletlerinin yok olmasının yaratacağı egemenlik boşluğu da sorunsallaştırılır. Üçüncü ve son kategori ise yeni bir ötekinin yaratılmasına, korkulacak bir “iklim mültecisi” figürünün oluşumuna dairdir.

Bettini ve Gioli'nin gösterdiği gibi, aslında iklim kaynaklı göçün giderek artan biçimde kalkınmacılıkla ilişkilendirilmesi bu üç kategoriye de açıklamaya yardım edebilir.² Göç ve kalkınma konulu akademik literatür çevresel değişimlerle göç arasındaki ilişkiyi inişli çıkışlı olarak gösterse de, son dönemde bu tartışmayı domine eden “bir uyum önlemi olarak göç” yaklaşımı esasında göçe sebep

olan kırılmalıkların temelinde yer alan sosyo-ekonomik marjinalleşmeyi ıskalamaktadır.³ Bu anlamda iklim mültecisi söyleminin zaman içerisinde göçmeni korkulan bir figürden, kurtarılması gereken bir figüre, oradan da kendi kendini kurtarması beklenen, rasyonel kararlar veren neoliberal bir bireye dönüştürdüğü söylenebilir. Bir yandan uyum adına iklim politikalarında ucuz ve güvencesiz emek gücü sağlayacak döngüsel/kısıtlı süreli göçler teşvik edilirken, diğer yandan hâlihazırda devam eden göç süreçlerinin iklim değişikliğinden ne şekilde etkileneceği üzerine bilgi ve veri eksikliği temel bir sorun teşkil etmeye devam ediyor.

İklim değişikliği-göç eksenindeki tartışmaların en temel sorunlarından biri de tehlikeli iklim değişikliğinin ne yapılsa yapılsın önlenemeyeceği gibi yanıltıcı varsayımlar. Malthusyen korkularla milyonlar, on milyonlar ve hatta yüz milyon seviyelerinde insanın yerinden olacağı gibi ampirik olarak temelsiz tezlerle sırtını yaslayan bu önerme elbette ki politik olarak da güçsüzcüleştirici. Küresel sıcaklıkları arttıran sera gazlarını zamanında ve yeterince azaltamayacağımız gibi bir varsayımdan hareket eden bu yaklaşım aynı zamanda “mümkün olan”ın sınırlarını da belirlemekte. Methmann ve Oels'in de gösterdiği gibi, özellikle son göç dalgasıyla iyice resmîleşen dayanıklılık (*resilience*) söylemi, bir yandan kıyamet ölçeğinde bir iklim değişikliğinin kaçınılmazlığına

vurgu yaparken diğer yandan göç, iklim krizi ve siyasi irade tartışmalarının da içini boşaltıyor.⁴ Böylelikle şok anlarında idare edilebilir hâle gelen topluluklar, iklim borcunu, yani maruz kaldıkları kayıp ve zararları, iklim krizinin müsebbibi olan gelişmiş ülkelerden tazmin etmek bir yana, kendilerini kurtarmaya odaklanmalı gibi bir resim çizilmekte. Bu tür bir söylem bir yandan göç bağlamında hak temelli bir yaklaşıma kapıyı kapatırken (örneğin, eğer hiç kimse illegal değilse neden göç etmek için iklimin birilerini mülteci etmesini bekleyelim ki!), diğer yandan da iklim krizinin yükünü dalgalar veya sınırlar arasında sıkışan kurbanlarının omuzlarına yüklüyor. Kısacası dayanıklılığa vurgu yapan bir anlayış, olası gelecek senaryolarını kısıtlayarak alternatif siyasi tahayyüllerin de önünü tıkıyor.

Göçmen/mülteci/ziyaretçi: Ne fark eder?

London Review of Books'da yakın zamanda yayınlanan bir makalede Ghaith Abdul-Ahad içinde yaşadığımız çalkantılı zamanları şöyle anlatıyordu: “Sınırdan batı Türkiye'ye doğru 1000 millik bir seyahat yaptıktan sonra esas yolculuk İzmir'den sahile bir taksi yolculuğuyla başlar. Yoldaki bir tabela sonraki aşamaya işaret eder: Ege Denizi üzerinden Yunan adalarına yolculuk.”⁵ Bu rota son birkaç yıldır iç savaş sebebiyle darmaduman olmuş Suriye ve ötesinden yeni bir dünya hayaliyle Avrupa'ya geçen yüzbinlerce kişinin günlük rutini olmuş durumda. Yine de 2 Eylül 2015

günü Aylan Kurdi'nin sahile vuran küçük bedeni haber ajanslarına düşene dek dünya bu trajediye gözünü kapamayı tercih etti. Kurdi'nin şahsında hepimizin gözünün önünde bir anda beliren trajedi göç, iklim değişikliği ve göçmenlerin varış noktalarındaki yabancı düşmanlığı konularını bu kez daha da güçlü biçimde gündemimize sokmuş oldu.

Her ne kadar iklim değişikliğiyle ilgili yazan, çizen, okuyan pek çok kişi (medyanın sansasyonel haber kaygısıyla yanlış yönlendirmesi de eklenince) iklim değişikliğinin doğrudan kitlesel göçlere ve bu göçlerin de neticede savaş, şiddet ve insanî krizlere yol açacağına inansa da, daha gerçekçi analizler göçün iklim değişikliğine uyum sağlamaktaki en temel yöntemlerden biri olduğu noktasında uzlaşıyor. Bu yaklaşım, iklim değişikliği-göç ilişkisi bağlamında kıyamet tellallığı yapan ve konuyu depolitize eden açıklamalara kıyasla, çok daha ayakları yere basan bir alternatif sunuyor. Netice itibarıyla insan toplulukları tarih boyunca hem göçer olmuş hem de değişen iklim şartları, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik dönüşümlere uyum sağlamışlardır. İçinde bulunduğumuz koşulları da iklim değişikliğini de 21. yüzyılda göç mefhumunu yeniden düşünmek, insan hareketliliğini yeniden tanımlamak için bir fırsat olarak değerlendirebiliriz.

Bu bir taraftan iklim değişikliğinin göçler üzerindeki çarpan etkisini anlamak, diğer taraftan iklim değişikliği ışığında

İster doğrudan politik ve ekonomik nedenlerle olsun, ister iklim değişikliğinin çarpan etkisine maruz kalmaktan ötürü olsun sınırlara dayanan göçmenleri yalnızca bir etik sorununa indirgeyerek depolitize eden yaklaşımların bizi içine kilitlediği duvarları aşmak gerekir.

göçü anlamak ve yeniden tanımlamak anlamına gelir. Böylesi bir yaklaşım da kaçınılmaz olarak göçün politik boyutlarını masaya getirir. Türkiye'nin ve Avrupa'nın içinde bulunduğu mevcut göç dalgasının ortaya çıkardığı ırkçı tepkileri ve bu konudaki yönetim beceriksizliğini de bu çerçevede ele almak faydalı olabilir. Her ne kadar liberal Avrupa'nın "hoşgörülü" kesimleri bu göçmen ve mülteci dalgasını "şefkat" ve yaşlanan bir kıta için "iktisadî fayda" çerçevesinde değerlendirse de sağ siyasetin farklı noktalarında duran kesimler hem emeğin ucuzlamasına hem de kamu kaynaklarının "düzensiz" göçmenler için harcanmasına tepkililer. Bu anlamıyla hoşgörü ve şefkat gibi kavramların sınır ötesi göçe ilaç olmadığı aşikâr. Ana akım sol siyasetin odağında

ise göç ve iltica politikalarının çoğunlukla sömürüye içkin, küresel emek fazlasını idare etmeye dönük bir yol olduğu fikri yer almakta. Yalnız tek başına bu açıklama da hayatları pahasına dalgalı bir denizde, çoğu zaman sahte can yelekleriyle Yunan adalarına geçmeye çalışan on binlerin gerçekliğine tam olarak denk düşmüyor. Bu bakımdan ister doğrudan politik ve ekonomik nedenlerle olsun, ister iklim değişikliğinin çarpan etkisine maruz kalmaktan ötürü olsun sınırlara dayanan göçmenleri yalnızca bir etik sorununa indirgeyerek depolitize eden yaklaşımların bizi içine kilitlediği duvarları aşmak gerekir. Meseleyi sadece iktisadi bir sorun haline getirerek göçmenlerin iradesini hiçe sayan yaklaşımlar da benzer şekilde dikkatle ele alınmalıdır. Dahası, işin hukuk ayağında liberal hoşgörü maskesini düşürmek adına, dünyanın ilk iklim mültecisine kapıyı aralayabilecek davanın Yeni Zelanda mahkemeleri tarafından esastan reddedilerek davalı Kiribati vatandaşının sınır dışı edilmesiyle sonuçlandığını da hatırlatalım.⁶

İklim değişikliği bağlamında göçü "idare edilmesi gereken" bir meseledense küresel ölçekte göçmenler ve mülteciler arasında ulus aşırı bağlar kuran dönüşürücü bir fırsat olarak ele almak faydalı olabilir. Yine de birey ve toplulukların göç kararlarını doğrudan iklim değişikliğine bağlayıp, buna indirgeyen yaklaşımlara (örneğin, iklim değişikliği → kuraklık → çatışma → göç) karşı şüpheli davranmakta fayda

var. Araştırmalar çevresel değişimin hiçbir zaman politik, ekonomik, sosyal ve kültürel durumdan bağımsız, vakum içerisinde hareket etmediğini gösteriyor. İçinde yaşadığımız coğrafyada da durum farklı değil.⁷ Dolayısıyla savaş hâli, siyasî istikrarsızlık ve şiddetin doğrudan iklim değişikliğiyle ilişkilendirilmesi kâğıt üzerinde şık dursa da, gerçekte göçün çok boyutlu ve çok katmanlı sebepleri var. Velhâsıl mesele, “kuraklık olursa göç olur, göç olursa iç savaş çıkar” kadar basit değil. Örneğin, 2007 yılında BM Genel Sekreteri Ban-Ki Moon tarafından “tarihin ilk iklim savaşı” olarak etiketlenen Darfur krizinde esas meselenin su kıtlığı değil su bolluğu olduğu, ortaya çıkan çatışmanın sebebinin de aslında su bolluğu olmadığı, suya odaklanılırken iklim krizinin de müsebbibi olan petrol mücadelesinin göz ardı edildiği, bu anlamda da sorunun kaynağının çevresel değişimden ziyade siyasî iktidar kavgası olduğu ve bu kavganın kökenlerinin de tarihsel olarak sömürgecilğe dayandığı gibi politik ekolojik çözümlerle ihtiyacımız var.⁸ Nihai olarak göçün ister iklimle ilişkili olsun ister olmasın, çözüm bekleyen bir sorun olarak değil insan durumunu açıklayan bir mesele olarak yeniden tanımlanması gerekir.

Paris sonrası iklim değişikliği-göç çalışmaları için bir rota

Açıkçası pek az şey tam da bu yazı yazılırken önüne düşen bir haberden daha güzel özetleyebilirdi iklim değişikliği ve göç ilişkisini: “Suriyeli mülteciler Berlin’de ilk kez bisiklete biniyor.”⁹ Bu örneğin de hatırlattığı gibi, tam da insanların binyıllardır yeni imkânlar, yeni hayatlar, yeni dünyalar kurmak için gerçekleştirdiği göçlerin yeni bir dalgasının içinde yaşarken, sermaye-odaklı, karbon-bağımlı kalkınmacılıkların çemberini aşınca “küresel iklim krizinin ötesinde göç ne anlama gelecek?” sorusunu hepimizin samimiyetle sorması gerekiyor.

İklimlerin değiştiği bir dünyada insan göçünü bir güvenlik meselesi haline getirmektense temel bir insanî değer olarak ele almalıyız. Bu aynı zamanda önümüzde uzanan gelecek içerisinde bu gezegende ortak olarak yaşayan insan topluluğu olmanın anlamını, ister Paris’te ister başka bir yerdeki, uzmanların insafına bırakmamak demektir. Örneğin eğer insan göçünü, yakın tarihli çalışmalara paralel olarak,

Göçün ister iklimle ilişkili olsun ister olmasın, çözüm bekleyen bir sorun olarak değil insan durumunu açıklayan bir mesele olarak yeniden tanımlanması gerekir.

iklim değişikliğine uyumun temel bir biçimi olarak ele alacak, göç olgusunu sadece uyum politikaları veya kayıp ve zararları tazmin konularının dar çerçevesine hapsedemeyiz.¹⁰ Bu anlamda hem göçü küresel Kuzey’in piyasalarına küresel Güney’den ucuz ve güvencesiz işgücü transferi olarak kurgulayan zihniyete karşı çıkarken hem de –Oxford Üniversitesi’nin meşhur neoliberal iktisat gurusu Paul Collier’in iştahla belirttiği türden¹¹– göçmenleri küresel Kuzey’in dışında tutarak, Suriye örneğinde olduğu gibi çeper ülkelerdeki “sürgün ekonomilerine” hapsedmeyi planlayan yaklaşımlara karşı durmalıyız.

İklim değişikliğini göç bağlamında samimi biçimde dert edenler tam da bu sebeplerle gezegensel “cankurtaran botu” yaklaşımını terk etmelidir. İklim krizinden çıkış için çareyi teknolojik çözümlerle güvenleştirmede arayan bu yaklaşım terkedilerek daha güvenli, yaşanabilir bir dünyada ten rengi, ırk, din, dil, toplumsal cinsiyet veya göçmenlik halinden bağımsız olarak herkese bir yer açılmalıdır. Paris’teki COP21 esnasında Fırtınaya Direnmek için Kök Gerekir isimli yerli halk temsilcilerinden oluşan delegasyonun iklim adaleti adına dayanışma için ilk soluğu Paris yakınlarındaki Vincennes göçmen toplama merkezinde kapısında alması buna ilişkin sembolik fakat güçlü bir mesajdır.¹² İnsan toplulukları olarak bizleri iklim krizinin gemi azağına aldığımız gelecekte koruyacak olan korku, tehdit ve sınırlar yerine samimiyet, adalet, eşitlik ve cesarettir. Velhâsıl “kimdi giden, kimdi kalan / giden mi suçludur her zaman?” diyen Murathan Mungan’ın o meşhur dizelerindeki gibi, şirazesini şaşırmış bir gezegende hayatta kalmak için yola düşen insanları da insanlığı da kurtaracak olan yegâne yol naçizane fikrimce budur.

¹ Andrew Baldwin, “Pluralising Climate Change and Migration: An Argument in Favour of Open Futures,” *Geography Compass* 8, no. 8 (2014): 516-528.

² Giovanni Bettini ve Giovanna Gioli, “Waltz with Development: Insights on the Developmentalization of Climate-Induced Migration,” *Migration and Development* (2015), DOI:10.1080/21632324.2015.1096143.

³ A.g.e.

⁴ Chris Methmann ve Angela Oels, “From ‘fearing’ to ‘empowering’ climate refugees: Governing climate-induced migration in the name of resilience,” *Security Dialogue* 46, no. 1 (2015): 51-68.

⁵ Ghaith Abdul-Ahad, “Some Tips for the Long-Distance Traveller,” *London Review of Books* 37, no. 19 (October 2015): 39-41.

⁶ Stuff, “Kiribati climate change refugee told he must leave New Zealand,” (21 Eylül 2015), <http://www.stuff.co.nz/national/72276281/kiribati-climate-change-refugee-told-he-must-leave-new-zealand>.

⁷ Hein de Haas, “Mediterranean migration futures: Patterns, drivers and scenarios,” *Global Environmental Change* 21 (2011): 59-69.

⁸ Jan Selby ve Clemens Hoffmann, “Beyond scarcity: Rethinking water, climate change and conflict in the Sudans,” *Global Environmental Change* 29 (2014): 360-370.

⁹ UNHCR, “Syrian refugees try cycling for the first time,” (27 Kasım 2015), <http://www.unrefugees.org.au/news-and-media/news-headlines/germany-syrian-refugees-try-cycling-for-the-first-time-in-berlin>.

¹⁰ Richard Black, W. Neil Adger, Nigel Arnell, Stefan Dercon, Andrew Geddes ve David S. G. Thomas, “The effect of environmental change on human migration,” *Global Environmental Change* 21 (2011): 3-11.

¹¹ Alexander Betts ve Paul Collier, “Help refugees help themselves,” *Foreign Policy* (Kasım-Aralık 2015), <https://www.foreignaffairs.com/articles/levant/2015-10-20/help-refugees-help-themselvesm>.

¹² It Takes Roots, “Migrant Justice Update,” (9 Aralık 2015), <http://ittakesroots.org/migrant-justice-update/>.

SON DÜZENLEMELER IŞIĞINDA GÖÇMEN EV İŞÇİLERİ PİYASASI

Göçmenlerin çalışma ve ikamet durumlarına ilişkin yakın zamanlı devlet müdahaleleri Türkiye'nin göç rejimi açısından ne ifade ediyor? Bu müdahalelerin ardından haklar ve ödevler bağlamında göçmenlik deneyimi ne yönde dönüşecek? Göç sosyolojisi alanında çalışmalar yapan İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Ayşe Akalın, bu sorulara göçmen ev işçileri piyasasına odaklanarak yanıt veriyor.

Göçmen ev işçilerinin aslında şöyle bir özelliği var; Türkiyelilerin göçmen kimliğindeki kişilerle en eski ve en yakın teması onlarla oldu. Türkiye'nin artık göç alan bir ülke olduğunu, emek piyasalarının artık Türkiye vatandaşları dışında kişileri de barındırdığını Türkmen oto yıkayıcıları, Gürcü fındık toplayıcıları, Suriyeli makinecilerden önce Türkiyelilere en yakından gösteren ev işlerinde çalışan göçmen kadınlar oldu.

Göçmen kadınların Türkiye'ye gelip ev işlerinde çalışma sürecini kabaca üç dönemde ele almak mümkün. Birincisi 1990'lardan itibaren Türkiye'nin göç alan bir ülke olmasının ardından Türkiye'ye gelen grupların bazılarının ev işine yönelmesiyle ortaya çıktı. Örneğin Filipinlilerin Türkiye'deki varlığını 1990 Körfez Savaşı'na kadar geri götürmek mümkün. Savaştan kaçarak Avrupa'ya geçmeye çalışan Filipinlilerin bir kısmının Türkiye'de kalmasıyla ev işi alanı yavaş yavaş Türkiyeli olmayan çalışanların da talep edildiği bir hizmet alanı haline geliyor.¹ Bu sırada '90 sonrası dalga olarak adlandırılan ve 1989'daki asıl büyük göç dalgasının ardından sınır kapılarının kapatılması ile Türkiye'ye ancak 3 aylık vize muafiyeti üzerinden geçici statüde gelebilen Bulgaristanlılar da yavaş yavaş bu alanda istihdam edilmeye başlıyorlar.² Ama birinci dalganın en önemli aktörü 1998'de Rusya'daki banka kriziyle ekonomisi bir anda çöken Moldova'dan gelenler oldu.³ Bütün bu yeni katılımlarla ev işi alanında "bakıcı", "yatılı hizmetli"

gibi adlandırmalar ile ifade edilen – Türkiyelilerin 1950'lerden beri unuttukları ama aslında ondan önceki dönemlerde "evlatlıklar", "beslemeler" gibi örnekleri sayesinde bu topraklarda da gayet iyi bilinen⁴– tam zamanlı ev hizmetlisi kullanımına geri dönmüş olundu.

2001 ekonomik krizi sonrasındaki dönemi göçmen ev işçiliğinin ikinci aşaması olarak kabul etmek mümkün. Krizin beyaz yakalı orta sınıf aileleri ciddi biçimde vurması göçmen ev işçilerine olan talepte geçici bir daralmaya sebep oldu. Ancak kriz aynı zamanda yatılı ev işçisine olan talebin sadece ani bir biçimde gelen bir göç dalgasının beklenmedik sonucu olmaktan öte kendi ilişkiler ağını, kültürünü ve kodlarını yaratan bir alan haline geldiğini teyit etmeye yarayan bir turnusol kâğıdı rolü de oynadı. Krizin etkilerinin biraz rahatlamasının ardından göçmen ev işçisi piyasası bu sefer de Türkiye'nin doğusunda bulunan Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerden yeni göç dalgaları çekti, böylece göçmen ev işçisi çalıştırmak Türkiyeli orta sınıfları tanımlayan bir olgu haline gelmiş oldu.

Göçmen ev işçileri piyasasının üçüncü dönemi olarak adlandırdığım zaman ise 2010'lu yıllara denk geliyor. Bu dönemin özelliği piyasanın yeni göç dalgalarıyla büyümesinden ziyade devletin bu alandaki politikalarında yaptığı önemli değişikliklerdir. Aslında 2010'lar Türkiye Devleti'nin genel olarak göç

yönetiminde ciddi değişikliklere gittiği bir dönemdir. Bu değişikliklerden en önemlisi Nisan 2013'te parlamentodan geçen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası'dır. Söz konusu yasa aslen Türkiye'deki sığınma mevzuatını düzenlerken, bir yandan da yabancıların Türkiye'de sahip oldukları resmi statüleri yeniden tanımlar. 6458 sayılı yasa, Türkiye Devleti'nin, 2000'li yıllarda olduğu gibi göçü neredeyse usulen çıkardığı uyum yasalarıyla yönetir gibi yapıyor olmayı bırakıp, bu alanı yakından yönetme kararlılığını göstermesi sebebiyle paradigmatik bir dönüşümün göstergesidir.⁵

Öte yandan yasanın içeriğinde işçi kimliğindeki göçmenlerin durumuna, yani göçün ekonomik saiklerine dair netliğe kavuşturulmuş fazla bir unsur yoktur. Bu konuda devletin pozisyonunu beyan eden asıl başvuru belgeleri Kalkınma Bakanlığı'nın 2014-2018 dönemine ait Onuncu Kalkınma Planı ve Çalışma Bakanlığı'nın 2014-2018 dönemine ait Stratejik Plan'dır. Bu belgelerde Türkiye'nin artık göç alan bir ülke haline gelmiş olmasının sonucunda önünde bulunduğu kalifiye olmayan yabancı iş gücünü kalkınma amaçlı olarak kullanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. 6458 sayılı yeni yasanın rolü ise bu belgelerde ifade edilen politika niyetlerine bütünleyici bir rol oynamaktır. Örneğin yeni yasa, yasal statüsü olmayan göçmenlerin sınır dışı edilmesi ya da oturma izni alma koşullarını ayrıntılı olarak düzenlerken

Fotoğraf: Ayşe Akalın

aslında göçmen kişinin topluma katılımının siyasi sınırlarını da çizmiş olur. Nitekim göçmen kimliğindeki işçilerin emeğinin sömürülmesi onların buldukları misafir ülkedeki hareketlilik hallerinin nasıl kısıtlandığıyla yakından ilişkilidir.

Göçmen ev işçileri ve yasal mevzuat

Ev işçileri özelinde ise asıl düzenleme 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Yasa’nın 1 Şubat 2012 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde değiştirilmesiyle gerçekleşti. Bu değişiklik Türkiye’de turist vizesi ile kalma süresini belirleyen “azami 90 gün” ifadesi “180 günde 90 gün” biçiminde yeniden tanımlandı. Burada asıl hedeflenen göçmen ev işçileri piyasasını en başından beri besleyen göçmenlerin kendi memleketleri ile Türkiye arasında sürdürdükleri “mekik göç”ün yasal olarak engellenmesiydi. 2012’den önceki dönemde göçmenler vizeleri dolmadan bir gün önce Türkiye dışına çıkıp vizenin dolduğu tarihten sonra tekrar giriş yaptıklarında yeni bir üç aylık süreli (ya da kendi ülkelerinin vatandaşlarına tanınan süre her ne kadarsa) vize alıyor, böylece

Yeni çalışma yasasının ardından işvereni bırakıp gitmek yasal statüden vazgeçmekle aynı anlama geliyor. Göçmen ev işçisinin kontratının sonlanması durumunda yasal statüsünü kaybetmeden onu başka bir işverene taşıması için on beş günü var. Çalışanın bu süre içinde kendine yeni bir işveren bulması ise oldukça ihtimal dışı.

Türkiye’de yasal olarak çalışmaya devam edebiliyorlardı. Süresi dolmamış bir vize TC vatandaşı olmayan birine yasal olarak çalışma hakkı tanımasa da onlara “yeterince yasal”, yani deport edilmelerini önleyecek kadar yasal bir statü sağlamış oluyordu. Ancak 1 Şubat düzenlemesi, vizeyi zincirleme biçimde yenileme uygulamasının sürdürülmesini imkânsız hale getirerek onu pratikte tedavülden kaldırmış oldu.

Aslında yasal olarak göçmen ev işçilerinin çalışma iznine başvurma hakkı 2003’te yapılan 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yasa ile mümkün kılınmıştı. Ancak Çalışma Bakanlığı yetkililerinin de teyit ettiği üzere yasa

o dönem AB uyum süreci kapsamında prosedürel olarak yapılmıştı. O zamandan beri ancak birkaç yüz kişinin yararlandığı bu yasa yapılırken göçmen ev işçilerine gerçekten çalışma hakkı tanınması gibi bir niyet söz konusu değildi. Devlette o zaman hâkim olan anlayışa göre göçmenlere bu tür olanaklar sağlamak göçü devlet eli ile teşvik etmek anlamına gelirdi ki bu da resmi pozisyonun tersi bir durumdu.

4817 sayılı yasanın oluşturduğu hukuki altyapının üzerine inşa edilen 1 Şubat 2012 oturma izni düzenlemesiyle göçmen ev işçilerinin önüne iki seçenek sunulmuş oldu. Göçmen ev işçileri ya tamamen kâğıtsız olarak çalışmayı göze

alıp polis kontrolünden olabildiğince uzak durmaya çaba gösterecekler ama böylece Türkiye’de çalıştıkları sürece her an deport edilme korkusunu göze alacaklar ya da kendileri adına çalışma izni başvurusu yapmaya istekli bir işveren bulup onunla olabildiğince devam etmeye çalışacaklardı.

Yeni uygulamadaki hali ile çalışma izni düzenlemesini bir tür sponsorluk sistemi olarak ifade etmek mümkün. Uygulamada işveren, henüz vizesi süresi dolmamış ya da daha henüz Türkiye’ye girmemiş çalışanı için Çalışma Bakanlığı’na başvuruda bulunur. Bakanlık onayları birkaç ayda tamamlandıktan sonra son adımda işverenin çalışanı adına SGK’da bir hesap açması ve ondan sonra her ay primlerini düzenli ödemesi gerekmektedir. Uygulamanın ilk döneminde Çalışma Bakanlığı yasallığı teşvik edebilmek amacı ile başvuruların çoğunu olumlu şekilde sonuçlandırdı. Ancak zaman içinde çalışma iznine başvurma saiklerinin hedeflenen amaçtan saptığı, düzenleme çerçevesinde yasal statü kazanması arzu edilmeyen kişilerin de (örneğin insan kaçakçılığı mağduru tanımına girebileceklerin) bu haktan yararlandığı kaygısıyla daha çok bakım alanında ve gerçekten tıbbi olarak bakıma ihtiyaç duyan kişilerin yanında çalışanlara çalışma izni verilmesi uygulamasına gidildi.

Çalışma Bakanlığı’nın verilerine göre ev işlerinde çalışan göçmen işçilere verilen çalışma izni sayıları 2011’de 474 iken, 2012’de 8.861, 2013’te 14.910, 2014’un ilk dokuz ayında ise 14.475 idi. Türkiye’de ev işlerinde çalışan göçmenlerin toplam sayısı bilinmediğinden bu rakamın nasıl bir orana tekabül ettiğini bilmek mümkün değil. Ama yorumcuların genel kanısı çalışma izni sahibi göçmenlerin, çalışma izni sahibi olmayanlardan çok daha az olduğu yönünde.⁶

Öte yanda çalışma izninin göçmen ev işçilerinin gündelik hayatlarına getirdiği önemli getirilerin de olduğunu belirtmek gerek. Bunların başında göçmen ev işçilerinin kendilerine verilen çalışma izni süresi boyunca SGK kapsamına alınması geliyor. Nitekim söz konusu çalışma izinlerinin süreleri dolduğunda uzatılması da işverenin çalışan kişi adına SGK primlerini düzenli ödemesine bağlı. Ödemesi eksik yapılan primler çalışanın yeni dönemde yasal statüsünü

kaybetmesine sebep oluyor. Diğer bir ifade ile göçmen ev işçilerinin çalışma izni sahibi olmalarının kamu maliyesi ile doğrudan bir ilişkisi var. Bilindiği üzere 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası’nın gereği olarak sağlık sistemi katılımcıların da katkılarına dayanan bir sistem haline gelmişti. Göçmen ev işçilerini prim karşılığı SGK kapsamına almak onlara bir yandan sistemden yararlanma imkânı sunarken diğer yandan da onları başka bir seçenekleri olmaksızın yeni sistemin finansörleri arasına eklemek anlamına geliyor. Bu durum göçmenlere çalışma izni hakkının getirilmesi konusunda görüşlerine başvurduğum Çalışma Bakanlığı yetkilileri tarafından da açıklıkla ifade edilen bir olgu.

Uygulamada çalışma izni düzenlemesi

Ancak göçmen ev işçilerinin yasal statüye kavuşmasının ardında resmi olarak belirtilmeyen durumlar da var ki o da meselenin güvenlik boyutu. Artık dünyanın neresinde olursa olsunlar göçmenlerin durumu öncelikle bir güvenlik sorunu olarak ele alınıyor. Bu da şu demek: Çalışma Bakanlığı her ne kadar göçmenlerin yasal statüde istihdamı lehine görüş bildirirse de, böyle bir görüşün somut politikaya dönüşmesi ancak ve ancak İçişleri Bakanlığı’nın onayı ile mümkün. Diğer bir ifadeyle, göçmen ev işçilerine çalışma izni düzenlemesi yapılması aslen bir Çalışma Bakanlığı politikası olsa da düzenlemenin hızlıca gerçekleştirilmesinin gerisinde yatan sebebi bu süreçte yetki sahibi olan hiçbir kurumsal aktörün meseleyi bir güvenlik sorunu olarak görmemiş olmasında aramak lazım. Bunu da birbiriyle bağlantılı iki ayrı faktörle açıklamak mümkün.

Bunlardan birincisi Türkiye’de göçmen ev işçilerine olan talebin kendine has koşullarıyla alakalı. Göçmen ev işçileri piyasasında bu kadar farklı milletten kadının bulunabilmesinin ya da zaman içinde bir göçmen grubun diğer bir grubun yerini alabilmesinin sebebi son

kertede göçmenlerin nereli olduklarının işverenler nezdinde neredeyse hiçbir öneme sahip olmaması. Yaptıkları işin yapısı itibarı ile göçmen ev işçilerinin hangi ülkenin vatandaşı olduklarından daha önemli olan Türkiye’de çalıştıkları süre boyunca memleketleri ya da aileleriyle asgari düzeyde irtibat kurmaları. Böylece duygusal ilgi ve alakalarını tam zamanlı ve kesintisiz olarak bakımından sorumlu oldukları aileye yönlendirebilirler. Zira göçmen ev işçileri aslında, Türkiye’nin bir yandan yaşanan nüfusu diğer yandan beyaz yakalı gruplar arasında kadının görece yüksek istihdam oranlarına sahip olması sebebiyle bakım alanında büyümekte olan bir açığı “göçmenlikten gelen yatılı hizmet sunabilme kapasiteleri” ile kapamış oldular.⁷ Göçmen ev işçilerini tanımlayan

Göçmen ev işçileri, bakım alanında büyümekte olan bir açığı “göçmenlikten gelen yatılı hizmet sunabilme kapasiteleri” ile kapamış oldular. Göçmen ev işçilerini tanımlayan en temel özellik yoksulluklarından ziyade yatılı çalışmaya olan istekleridir.

en temel özellik yoksulluklarından ziyade yatılı çalışmaya olan istekleridir. Nitekim eğer durum böyle olmasaydı, oranları gayet yüksek olan Türkiye'nin kendi kent yoksulları da bu alandaki talebi tek başlarına karşılayabilirdi. Hatırlanacağı üzere 1950-1990 arasında kentlerdeki apartmanlaşma ile kırsaldan kente göçün üst üste gelmesi sonucu ev hizmeti o dönemde "gündelikçi" kimliği ile anılan ve aslen evin temizliğinden sorumlu kişilerden temin edilir olmuştu. 1990'lardan sonra ise, nüfusun dönüşümüyle bakım açığının artması, şehirlerin giderek büyümesi, ev hizmetlerinin mesai saatleri dâhilinde karşılanamayacak kadar fazla ve çeşitli kalemler içerir hale gelmesi gibi faktörler sonucunda ev hizmeti alanında yeni sunum biçimlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz oldu. Bu da giderek göçmen ev işçilerinin talep gördüğü koşulların ortaya çıkmasına sebep oldu.

Sonuçta yatılı çalışmak hem işverenin hem de çalışanın işine gelen bir durumdur. Bu sayede işveren tarafı, ev hizmetlisinin mesai saatlerine riayet etmemesi, trafiğe takılması, çocuğu hasta

2010 sonrası değişiklikleri, göçmen ev işçileri piyasasının işleyiş dinamiklerinin çok fazla değişmeksizin devlet kontrolünün arttığı ve işveren ailenin daha aktif konuma getirdiği bir sisteme dönük değişiklikler olarak tarif etmek yanlış olmaz.

diye son anda işe gelmemesi gibi risk unsurlarını tamamen bertaraf etmiş olur. Çalışan kişi ise işverenin hanesinde onun için açılan yer sayesinde hem barınma kaygısı ya da masrafi olmadan kolayca iş bulma ya da değiştirme şansına kavuşmuş olur, hem de evin dışındaki olası deport edilme tehlikesine karşı işverenin hayatının orta sınıf unsurları arasına karışma imkânı bulur. 2012'de devlet göçmen ev işçiliği alanını düzenlemeye başladığında piyasadaki tablo aşağı yukarı böyleydi. Bir yandan göçmen ev işçileri büyük oranda yatılı olarak istihdam edilirken bir yandan da her bir çalışan kendi işverenin özel koşullarına adapte olmak durumundaydı. Bu da sayıları ne kadar olursa olsun her bir göçmenin bir Türkiyeli ailenin sorumluluğunda çalıştığı, yani güvenlik riskinin büyük oranda

bertaraf edildiği anlamına geliyordu. Söz konusu göçmenlerin zaten kadın ve ailesinden uzak, Türkiye'ye tek başına gelmiş kişiler olduğu düşünüldüğünde olası güvenlik riski asgari seviyeye inmiş oluyordu.

Göçmen ev işçilerinin çalışma izni düzenlenmesine hızlı bir biçimde geçilebilmesinin ikinci bir sebebi de devlette yaşanan elektronik dönüşümdü.⁸ Yabancılar için çalışma izni yasının ilk kez çıkarıldığı 2003 yılından farklı olarak bu sefer Çalışma Bakanlığı-İçişleri Bakanlığı-SGK arasında yeni bir elektronik sistem kurulmuş, göçmen kişinin iş başvurusu her türlü olası güvenlik taramasından kolayca geçirilip hızlıca değerlendirmeye alınabilir hale gelmişti. Her türlü çalışma izni kaydının

elektronik olarak saklanabiliyor olması işverenin kendi ev işçisinden sorumlu olma halini yeni bir aşamaya taşımış oldu. Sponsorluk sistemi aslında bir elektronik sponsorluk sistemidir. Zaten yatılı şekilde çalışması sebebiyle mekânsal olarak disipline edilmiş olan göçmen ev işçisi, bu yeni elektronik mecrada o güne kadarki kayıtlarını kendi rızası ile toplu biçimde devletin denetimine açmış olur. Dahası bundan sonraki aşamalarda da –SGK priminin düzenli ödenip ödenmediğinin takibi üzerinden– denetimi işverende ama kontrolü devlette olan yeni bir yönetim sisteminin nesnesi haline gelir.

Bu düzenlemeyle ilgili olarak bahsedilmesi gereken son bir ilginç nokta da hâlihazırdaki yeni çalışma izni düzenlemesinin aslında uygulamada eski sistemden hiç de farklı olmayan pek çok unsur taşıyor olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, çalışma izinleri dağıtılmaya başlamadan önce göçmenler Türkiye'ye turist olarak gelir, vatandaşı oldukları ülkeye tanınan vize süresince Türkiye'de çalışır ve vize süresi dolmadan az önce çıkış, dolduktan hemen sonra da tekrar giriş yaparak vize sürelerini pratik bir biçimde uzatırlardı. Bu durum onların işverenlerine sundukları hizmetlerinin de düzenli aralıklarla kesintiye uğramasına sebep olurdu. "Mekik göç" adı verilen bu sistem göçmen ev işçisi piyasasının dinamik bir biçimde devridaim yöntemiyle işleminin de temelini oluşturmaktaydı.

Şu anda yürürlükte olan çalışma izni düzenlemesinin uygulaması da aslında benzer bir şekilde işlemektedir. Yeni

düzenlemede çalışma izinleri önce bir yıllığına verilir. İşverenin, SGK primleri düzenli ödenen işçi adına ilk dönemin sonuna doğru ikinci dönem için tekrar başvuru yapma hakkı mevcuttur. Bu ikinci dönemde çalışma izni isteğe bağlı olarak iki yıllığına düzenlenebilir. Bu dönemin sonundaysa üçüncü dönem için yine aynı işlemin yapılması gerekmektedir. Bu sefer de çalışma izninin tek seferde üç seneye kadar verilmesi talebinde bulunulabilir. 6458 sayılı yasa sekiz yıldan sonra kısa dönem ikamet izni sahibi kişilerin uzun dönem oturma iznine başvurmasına yasal olarak olanak tanımaktadır. Ancak Çalışma Bakanlığı yetkililerinin belirttiği üzere, bu aslen Türkiye'ye yatırımcı olarak gelen kişiler düşünülerek yapılmış bir düzenlemedir ve kalifiye olmayan emek olarak tanımlanan grupların bu düzenlemeden yararlanma şansları yok denilecek kadar azdır. Diğer bir deyişle, tıpkı "mekik göçü" döneminde olduğu gibi çalışma izni düzenlemesinde de göçmen ev işçilerinin istihdamı geçici süreli zamansal parantezler dâhilinde devam etmekte, bu parantezlerin arasına da her seferinde devletin vize işlemini girerek ancak o sayede bir sonraki dönem için yasal onay alınabilmektedir. Nihayetinde 2010 sonrası değişiklikleri, göçmen ev işçileri piyasasının işleyiş dinamiklerinin çok fazla değişmeksizin devlet kontrolünün arttığı ve işveren ailenin daha aktif konuma getirildiği bir sisteme dönük değişiklikler olarak tarif etmek yanlış olmaz.

Bu yaptığım tespit meselenin güvenlik boyutunu özellikle vurguladığından

bazıları nezdinde fazla olumsuz bir yorum olarak görülebilir. Sonuçta 2012 değişiklikleri ile düzensiz bir alan düzenleme altına alınmış, dahası göçmen ev işçileri sosyal güvenlik kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak burada eksik olan bazı şeyler var. Örneğin göçmen ev işçileri SGK primlerini asgari ücret üzerinden hesaplanan miktar üzerinden ödüyorlar. SGK kapsamına alınmak aslında yasal olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla aynı sosyal haklara kavuştukları anlamına geliyor. Ancak örneğin buldukları statüde emeklilik hakkına kavuşmaları 20-25 yıl çalışmaları anlamına geliyor. Yukarıda da belirtildiği üzere, çalışma izinleri onlara birkaç yıllık geçici vizelerle verildiğinden, sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki haklardan gerçek anlamda yararlanacakları zaten öngörülmüş değil. Yabancıların çalıştıkları ülkede geçirdikleri süreyi emeklilik sürelerine saydırmaları ancak söz konusu iki ülke arasında bu yönde bir antlaşma olması ile mümkün. Kısacası, söz konusu olan göçmenler olduğunda, sosyal güvenliğin kapsamı da çoğunlukla eksik kalacaktır. O yüzden buradaki temel saiki göçmenleri sosyal güvenlik üzerinden güçlendirmekten çok, onları zaten işlemekte olan bir sisteme sistemi desteklemeleri amacı ile dâhil etmek olarak ifade etmek yanlış olmaz.

Denetim aracı olarak çalışma izni

Son olarak çalışma izni düzenlemesinin sebep olması muhtemel önemli bir sorundan bahsetmek istiyorum. Çalışma izni başvurusu, yeni sistemin uygulanmaya başladığı ilk dönemde göçmen işçilerin Türkiye'deki vize süreleri dolmadan işverenleri üzerinden yapılıyordu. Geçiş döneminin ardından şu anda başvuruların doğrudan kişinin kendi ülkesindeki konsolosluk üzerinden ve eşzamanlı olarak da işvereni tarafından Türkiye içinde yapılması gerekiyor. Bu da aslında sistemin bugüne kadar işleye gelmiş önemli bir denge mekanizmasının etkisini yitirdiği anlamına geliyor.

Şöyle ki, çalışma izni düzenlemesinden önceki "mekik göç" döneminde işçi Türkiye'ye gelir, bir süre eşinin dostunun yanına ya da en kötü ihtimalle ona aracılık eden şirketin tahsis ettiği bir yerde kalır, bu arada kendine uygun bir işveren arardı. Göçmen ev işçisi ile işveren arasında her ne kadar yapısal olarak eşitsiz bir güç ilişkisi olsa da göçmenlerin elinde de kendilerini işverenlere karşı

Fotoğraf: Ayşe Akalın

Göçmen ev işçisi ile işveren arasında her ne kadar yapısal olarak eşitsiz bir güç ilişkisi olsa da göçmenlerin elinde de kendilerini işverenlere karşı güçlendiren bir “güçsüzlerin silahı” vardı: yalan söylemek!

güçlendiren bir “güçsüzlerin silahı” vardı: yalan söylemek!⁹ Göçmen ev işçileri piyasasında yalan, ahlaki bir kusurdan ziyade söz konusu eşitsiz ilişkinin kaçınılmaz bir sonucudur. Pek çok işveren, yanında çalışan göçmen kişinin pasaportuna, yani onun şahsına ait olan geçerli tek kimlik belgesine el koyma hakkını kendinde bulur, zira bunu engelleyen herhangi bir kurum ya da yasa yoktur. Nitekim yatılı olarak çalışmaya rıza gösteren ev işçisi, bunun karşılığında işvereni ile çalışma saatleri ya da koşullarının iyileştirilmesi yönünde herhangi bir pazarlık yapma hakkından da feragat etmiş sayılır. Çalışma koşulları ne kadar kötü de olsa kısa vadede nakit para ya da kalacak yer ihtiyacında olan kişi bir süreliğine her türlü olumsuz koşulu göze alarak çalışmaya razı olur. Ama elbette o da ilk fırsatta durumunu düzeltmenin yollarını arayacaktır.

İşte tam bu noktada yalan aslında “mekik göç” uygulaması ile birbirini bütünleyen bir güçlenme yöntemi haline gelir. Aniden gelen bir telefon, göçmen ev işçisinin memleketteki annesinin ya da kardeşinin ya da çocuğunun hastalandığını ve kendisinin acilen eve dönmesi gerektiğini haber verir. Bu tür haberlerin elbette gerçek olduğu durumlar da vardır. Son kertede göçmen ev işçileri, sağlık hizmetlerinin ya da yaşam kalitesinin yüksek olduğu yerlerden gelmemektedirler. Ancak pek çok durumda bu tür ani telefonlar aslında göçmen ev işçisinin işvereninden onay almak zorunda kalmadan o işi apar topar bırakmasının tek yolu haline gelmiştir. Akabinde bazıları gerçekten de önce memleketine dönüp sonrasında tekrar Türkiye’ye gelir, diğerleri ise hemen başka bir fırsatın peşinde yeni bir işe yönelirler.

“Mekik göç” döneminde kolaylıkla uygulanan bu yöntemin çalışma izni düzenlenmesi ile beraber aynı biçimde sürdürülmesi oldukça zor. Zira artık işvereni bırakıp gitmek yasal statüden vazgeçmekle aynı anlama geliyor. Göçmen ev işçisinin kontratının sonlanması durumunda yasal statüsünü kaybetmeden

onu başka bir işverene taşıması için on beş günü var. Çalışanın bu süre içinde kendine yeni bir işveren bulması ise oldukça ihtimal dışı. Bundan sonra tekrar yasal statü ile çalışmak isterse yapması gereken ülkesine geri dönmek ve ancak yeni bir iş fırsatı bulduğunda Türkiye’ye yeni baştan yapılan bir çalışma izniyle giriş yapmak.

Bu da aslında çalışma izni düzenlenmesinin ifade etmeye çalıştığımız diğer sakıncasını teşkil ediyor. Daha önceki sistemde en azından çalışan kişiler işverenleriyle yüz yüze karşılaşmış onları kendilerince değerlendirme, çalıştıkları ortamdan memnun kalmadıkları durumlarda da çekip gitme koşullarını az çok kendileri yaratılabilir şansına sahiptiler. Şu andaki sistem ise çalışanı işverene çok daha katı olarak bağladığı gibi, bir kontratın başlatılması için tarafların yüz yüze tanışıp karşılaşmış olmaları dahi gerekmiyor. Yasal olarak yetkileri olmasa da fiilen aracılık yapan pek çok şirket, sunduğu hizmet paketine yalnızca çalışma izni başvurularını işveren adına eksiksiz yapmayı değil, işverene hiç sorun çıkarmayacak bir çalışan bulma sözünü de eklemiş durumda. Potansiyel çalışanı olacak kişi ile Skype üzerinden yapılacak bir iki görüşme, üzerine aracı şirketin “size hiç sorun çıkarmayacak, istediğiniz kadar çalışır ve buna itiraz edemez” yönünde verdiği teminatlarla işverenin, sadece Türkiye’ye komşu ülkelerden de değil, dünyanın herhangi bir yerinden, örneğin Sri Lanka ya da Endonezya’dan, kendisine ev işçisi getirtmesi işten bile değil. Sayıca çok olmamakla beraber bu tür vakaları şahsen ben de gözlemlerim. İnsan ticaretinin uluslararası hukukun araç ve kurumlarınınca bu kadar büyük bir mesele haline getirildiği bir dönemde, yasal olarak işleyen sistemin aslında insan ticaretinin kabul edilemez olarak addedilen pek çok unsuruna benzer biçimde işliyor olması, neoliberal dönemde devletin emeği “düzenlenmesinin” ironisi olsa gerek. Bu sebeple önümüzdeki dönemde ev işçileri piyasası önemli insan hakları ihlallerine gebe olabilir.

¹ Ayşe Akalın, “Mapping the Migrant Domestic Workers Market in Turkey: The Filipina Community,” *Waves of Diversity: Socio-Political Implications of International Migration in Turkey* içinde, ed. Zeynep Gülrü Göker, Ayşem Biriz Karaçay, Deniz Şenol Sert (İstanbul: Isis Yayınevi, 2015).

² Zeynep Kaşlı ve Ayşe Parla, “Broken Lines of Il/Legality and the Reproduction of State Sovereignty: The Impact of Visa Policies on Immigrants to Turkey from Bulgaria,” *Alternatives* 34 (2009): 203-227.

³ Leyla J. Keough, “Driven Women: Gendered Moral Economies of Women’s Migrant Labor in Postsocialist Europe’s Peripheries” (Doktora Tezi, University of Massachusetts Amherst, 2008).

⁴ Ferhunde Özbay, “Türkiye’de Ev Emeğinin Dönüşümü: Göç Ettirilen Kölelerden Kaçak Göçmen İşçilere,” *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* içinde, ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012); “Kölelikten Evlatlığa: Osmanlı İmparatorluğunda Kölecilik ve Dönüşümü,” *L’Esclavage africain sous l’Empire ottoman et les adoptions d’enfants d’esclaves* başlıklı konferansta sunulan tebliğ, Paris, 30 Mart 2007.

⁵ Meral Açıkgoz ve Hakkı Onur Arner, *Turkey’s New Law on Foreigners and International Protection: An Introduction*, Brifing Metni (Turkish Migration Studies Group (TurkMIS), University of Oxford, 2014); Esra Dardağan Kibar, “An Overview and Discussion of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection,” *Perceptions: Journal of International Affairs* 18, no. 3 (2013): 109-29.

⁶ Seyhan Erdoğan ve Gülay Toksöz, *The Visible Face of Women’s Invisible Labor: Domestic Workers in Turkey*, Conditions of Work and Employment Series 42 (Geneva: International Organization of Migration, 2012), <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/intl/297/>.

⁷ Ayşe Akalın, “Motherhood as the Value of Labour: The Migrant Domestic Workers’ Market in Turkey,” *Australian Feminist Studies* 30, no. 83 (2015).

⁸ Özgün E. Topak, “Governing Turkey’s Information Society,” *Current Sociology* 61, no. 5-6 (2013): 565-583.

⁹ Ayşe Akalın, “The Lie Which Is Not One: Biopolitics in the Migrant Domestic Workers Market in Turkey,” *The Post-Fordist Sexual Contract: Working and Living in Contingency* içinde, ed. Lisa Adkins ve Maryanne Dever (Palgrave Macmillan, 2015).

“Mutluluğu” gurbette örgütlemek

Yaptığı video işleriyle tanıdığımız sanatçı Köken Ergun, Filipinli göçmen işçiler hakkındaki ilk izlenimini İsrail’de edindi. İsrail nüfusuna oranla kalabalık sayılabilecek bir kadın topluluk, böylesi bir toplumda neredeyse otonom bir hayat kurmayı başarmışlardı. Bu otonominin kaynağı ise organize ettikleri güzellik yarışması ve birbirlerine tutunmak için geliştirdikleri mekanizmalardı. Hikâyenin başını, sonunu ve geleceğini Ergun’dan dinliyoruz.

Köken bu projeye nasıl başladın? Neden İsrail, neden Filipinliler?

Köken Ergun: 2009 yılında İsrail’de bir sanatçı misafir programına davet edilmişim. Oraya davet edilen birçok sanatçının İsrail’in Filistin topraklarındaki işgali üzerine iş yapması beklenir. Tabii çok korkunç bir işgal var orada ve ne kadar konu edilirse o kadar iyi olur, ama benim genelde temcit pilavına dönmüş konulara hep mesafeli bir yaklaşımım olur. Ne yapmalı, ne etmeli, neyi konu

etmeli diye düşünüp Tel Aviv sokaklarında dolaşırken merkez otagarının yakınlarında yürüyordum ki duvara acemice bantlanmış bir poster gördüm. Bir güzellik yarışması posteriydi. Postere âşık oldum. Üstünde bir telefon numarası vardı. Ben de aradım. Birisi çıktı. İsmi James. Sesinden travesti olduğunu fark ettim. Yaptıkları işle ilgilendiğimi söyledim. Buyur gel, dedi. Ertesi hafta gittim. Bu etkinlik *Tachana Merkezit* denen, son birkaç yıla kadar dünyanın en büyük

otogarı olarak bilinen devasa binanın içinde gerçekleşiyordu. *Tachana Merkezit* sanıyorum birinciliği Hindistan’da Bangalore’daki bir gara kaybetti. Böyle devasa bir bina. Cumartesi kimse olmuyor orada Şabat’tan dolayı. Yolcu peronları ve altında dükkânları olan yedi katlı bir bina. Ancak İkinci İntifada’dan sonra İsraililer tarafından kullanılmamaya başlanıyor. Bunun nedeni üst kattan kalkan otobüslere sıklıkla bomba konuluyor olması. Tel Aviv’de yaşayan

Yahudiler otobüse binmeye çekiniyorlar. Dolmuşla seyahate geçiş bu dönemde, İkinci İntifada sonrası başlıyor. Bu tarihten sonra bina boşalıyor ve binaya Tel Aviv’de yaşayan göçmen işçiler girmeye ve dükkân açmaya başlıyorlar. Hatta öyle ki, Tel Aviv’de domuz satılan tek yer burası. Ayrıca bu yer karanlık işlerin de döndüğü, devletin girmedeği, girmek istediği bir yer hâline geliyor.

İsrail’e en çok göçmen hangi ülkeden geliyor? Ne tür işlerle uğraşıyorlar?

K.E.: İsrail’de göçmenler arasında çoğunlukta olanlar Filipinliler. Hasta bakıcılık yapıyorlar.

İlk ne zaman gelmişler, bir bilgin var mı?

K.E.: 1991 yılında ilk gelişler başlamış. Yavaş yavaş İsrail vatandaşları ile evlene evlene dükkân açma imkânı kazanıyorlar. Burada bir takım restoranlar açıyorlar. Otogarın onların hayatında bu denli önemli olmasının şöyle pratik bir nedeni var. Filipinlilerin izin günleri Cumartesi gecesi başlıyor ve Pazar gecesine kadar sürüyor. Bu saat aralığının tatil olmasının nedeni Filipinlilerin Hristiyan olması. Katolikler. Bu yüzden kutsal günleri Pazar. Ancak onlar Cumartesi akşamından İsrail’in dört bir yanından otobüslere binip bu otogara geliyorlar. Bütün eğlence hayatlarını bu mekâna kuruyorlar. Sabaha kadar burada eğleniyorlar. Pazar akşamüstü ise yine otobüslerine binerek İsrail’in dört köşesindeki çalışma yerlerine geri dönüyorlar. Böylece Tel Aviv sokaklarına inmek zorunda kalmıyorlar. Korunmalı ortamda sosyalleşiyorlar. Pratik açıdan böyle. Bunu gördüm ve çok büyülendim. Elbette otogarda sadece Filipinliler yok. Başka ülkelerden gelen göçmen işçiler de var. Otogarın içindeki geniş koridorların bazılarında Tibet Sokağı ya da Nepal Sokağı gibi isimler konulmuş. Manila Sokağı da var. Manila Sokağı en cafcıflı yeri. Bizim İstiklal Caddesi gibi. Filipinliler oranın en kıdemli ve en çok nüfusa sahip göçmen topluluğu. Uzun süre İsrail’de oldukları için de İsrailililerle evlenip otogarda dükkân sahibi olma hakkı kazanmışlar. Bu da onları bir nevi patron yapıyor otogar sınırları içinde. Otogarın en alt katında da bir gece kulübü var. Bahsettiğim güzellik yarışması burada yapılıyordu. Ben de bu yarışmayı seyretmeye gittim. İzin aldıktan sonra bir kadın asistanımın yardımıyla da çıktım. Yarışmayı düzenleyenlere birbirimizi çok sevdik. Soyunma odalarına girmek konusunda ısrar etmediğim için bana

ayrıca güvendiler, çünkü onları çıplak fotoğraflamak isteyen çok sayıda İsraili basın mensubu olmuş. Bu fotoğraflar ana akım medyada dolaştırılıp “Otogarımızda bakın neler yapıyor Filipinliler” gibi manşetler atılmış... Biz arkadaş olduk. Beraber takılmaya başladık. İki hafta sonra yarışmanın finali vardı. O sıradaki çekimler çok daha rahat oldu. Bir sene sonra tekrar gittim. Bu sefer filmimde gördüğün hastabakıcı kadınların bazılarıyla, özellikle yakın arkadaş olduklarımla röportajlar yaptım. İşim sergilendiğinde bu röportajların üçünü de yerleştirmeye dâhil ediyorum.

Seni bu projeden sonra Türkiye’deki Filipinlilerle yan yana görüyoruz.

Filipinlilerin İstanbul’da 2014’te düzenledikleri güzellik yarışmasında ve spor festivalinde. İsrail sonrasında Türkiye’ye nasıl taşydın bu ilişkileri?

K.E.: Ben bu işi nerede sergilesem küratörlere şartım şu oluyor: Muhakkak bu sergiye o ülkedeki Filipinli göçmenler gelecek. Yani açılışa onlara davetiye gidecek. Oturularak seyrediliyorsa en ön sırada yer ayrılacak. Bu işi Paris’te gösterdik. Londra’da, Berlin’de gösterildi. Şu anda Polonya’da gösteriliyor. Yakında Filipinli nüfusunun oldukça yoğun olduğu Hong Kong’da gösterilecek. Birçok yerde gösterildi anlayacağın. Türkiye’de de Ankara’da, SALT Ulus’ta gösterildi. Mesela Ankara’daki Filipinlilere ulaşmakta zorluk çekmiştik. Orada sayıları da az. Ama İstanbul’dakilere ulaşmayı başardım. Onlarla ilgili bir şey yaptığımı görünce hemen beni bağirlarına bastılar. Ben de onlarla zaman geçirmeye başladım ve birkaç ay içerisinde beni her yaptıkları etkinliğe davet etmeye başladılar.

İstanbul’da hangi kiliseleri kullanıyorlar?

K.E.: Öncelikle St. Antuan Kilisesi ve St. Esprit Kilisesi’ne gidiyorlar. Nurtepe’de bir atölye binasında yarattıkları bir şapel de var. Sonra filmi St. Esprit Kilisesi’nin arkasında Caritas binasında göstermeye karar verdim. Belki bilirsin orayı, göçmenler kullanır. Afrikalı göçmenler de kullanır. Böylece filmi İstanbul’a getirdik. Sonra SALT bize ses ekipmanları konusunda destek verdi ve biz de bir karaoke partisi yaptık. Karaoke çok önemli Filipinliler için, kültürlerinin bir parçası. Ondan sonra buradaki Filipinli cemaati beni iyi tanıyınca, sanıyorum Mayıs ayında yaptıkları güzellik yarışmasında sunucu olmamı istediler. Ben de kabul ettim.

Dünyadaki hastabakıcılar içinde Filipinliler *crème de la crème* sayılıyorlar, çünkü yıllar içinde bu konuda bir ün kazandılar. Bakıcı denince akla ilk Filipinliler geliyor. Öyle ki, mesela İsrail’de İsrailililer kendi aralarında bakıcıları ile ilgili konuşurlarken onlardan doğrudan “Filipinli” olarak bahsediyorlar.

2012 Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu’nun Türkiye bölümünde bu tarih itibarıyla ülkede 25.000 Katolik Hristiyan’ın yaşadığı ve bunların çoğunun yakın tarihlerde Afrika ve Filipinler’den gelen göçmenler olduğu söyleniyor. Ancak Filipinlilere dair net bir sayı verilmiyor. Türkiye’de ya da İstanbul’da çalışan Filipinli nüfusu hakkında aşağı yukarı bir fikir var mı?

K.E.: İsrail’deki kadar olmadığını biliyorum. Net sayıyı bilmek zor. Çünkü resmi yollarla gelen kadar gayri resmi yollarla gelip kaçak çalışanlar da var.

Türkiye’ye nasıl geliyorlar?

K.E.: Birçok yolu var. Şimdi dünyadaki hastabakıcılar içinde Filipinliler *crème de la crème* sayılıyorlar, çünkü yıllar içinde bu konuda bir ün kazandılar. Bakıcı denince akla ilk Filipinliler geliyor. Öyle ki, mesela İsrail’de İsrailililer kendi aralarında bakıcıları ile ilgili konuşurlarken onlardan doğrudan “Filipinli” olarak bahsediyorlar. Mesela bazen şöyle sorularla karşılaşabiliyoruz: “Senin Filipinlin nereli?” Bu soruya “Benimki Nepalli” ya da “Benimki Sudanlı” cevabı gelebiliyor. Kilolu hastaların bakımı için erkek Filipinliler getiriliyor. Ama onların sayısı kadınlardan çok daha az. 2000’li yıllarla beraber ajanslar yoluyla gelmeye başlıyorlar. Yurtdışında çalışan Filipinlilere OFW deniyor. Açılımı *Overseas Filipino Worker*. Bir OFW olmak ve işe yerleştirilmek üzere bir ajansa kabul edilmek için bir üniversiteden hemşirelik ve bakıcılık diploması almış olmak gerekiyor. Genelde Filipinli kadınlar bu diplomanın yanında bir başka konuda daha diploma alıyorlar. Filmde gördüğün Filipinli kadınların hepsi çift diplomalı. Bu ajanslar bu kadınlardan bir para alıyorlar. Bunun karşılığında onları farklı ülkelerdeki iş olanaklarından haberdar ediyorlar.

Bildiğim kadarıyla seçme hakları kısıtlı olsa da var. Ama bazen ajanslardan ziyade o ülkeye daha önceden gitmiş tanıdıklar, arkadaşlar vasıtasıyla iş fırsatı buldukları oluyor.

Dünyada en çok OFW nerede peki?

K.E.: Amerika'da. Sonra Suudi Arabistan'da var. İsrail'de ülke nüfusuna oranla büyük bir Filipinli nüfus var. Türkiye'de ise görece az ama çoğalıyor. Dediğim gibi yasadışı yollardan gelenler de var. Bunlar doğrudan uçağa atlayıp turist gibi geliyorlar. Ülkeye giriş yapıyor ve ondan sonra bir işveren bulmaya çalışıyor. Sigortasız ve izinsiz gelen bir çalışanı işveren kabul eder ve çalışmasından memnun kalırsa o zaman izni işveren almaya çalışıyor. Türkiye özelini bilmiyorum ama genelde böyle işliyor.

İzinli ve izinsiz çalışanların ücretlerinde fark vardır sanırım.

K.E.: İzinli olanlar daha yüksek ücret alıyorlar tabii.

Ben Türkiye'de bir ajansın sitesine girdim. Oldukça yüksek maaşlarla karşılaştım. 1100 ile 1500 dolar arasındaydı.

K.E.: Dünyadaki en pahalı bakıcılar Filipinliler. İki şekilde çalışıyorlar: *Live-in* ve *live-out*. *Live-in* evde gece-gündüz kalanlar. Onların ücretleri sanıyorum senin bahsettiğin aralıkta oluyor. İşveren Pazar gününü boş gün olarak vermek zorunda ve bir ya da iki senede bir Filipinler'e uçak biletini almak zorunda. *Live-out* şeklinde çalışanlar ise akşam kendi evlerine dönüyorlar.

Filipinli nüfusun ikamet için tercih ettiği mahalleler var mı peki? Bir gettolaşma söz konusu mu? Nerelerde sosyalleşiyorlar?

K.E.: İstanbul'da gettolaşma yok. Çünkü sayıları çok az. Genelde Beşiktaş, Kağıthane ve Nispetiye civarında yaşıyorlar. Sosyalleştikleri en temel mekân kiliseler. Pazarları kiliseler etrafında sosyalleşiyorlar. Ama Tel Aviv'de var. Tel Aviv'de *Tachana Merkazit*'in etrafı neredeyse bir Filipin köyüdür. İsrail'de o mahalleye pek girmez. Dünyada bu kadar ülke dolaştım, İsrail kadar ırkçısını görmedim. İsrail devletini ve halkını betimlemek için tek bir özellik belirtirsen "korku" derim. Korku ve yan ürünleri çok etkiliyor oradaki sosyal hayatı. Yabancıardan korktukları gibi,

erkek egemen bir toplum ve erkeklerin kadınlara karşı son derece maço tavırları var. Hem yabancı hem de kadın olan, üstüne üstük oldukça kalabalık olan ve beraber hareket eden bu Filipinli kadınlardan ayrıca korkuyorlar.

Ben senin sitende gezinirken Filipinli kadınların farklı etkinliklerin yanı sıra Filcom Sportfest adıyla bir spor festivali düzenlediğini gördüm.

K.E.: Evet. Filipinli kadınlar her sene Çengelköy'de *Sportfest* düzenliyorlar. Neden Çengelköy'de dersin; işveren profiline baktığımda, bunların gelir seviyesi ve genelde buna bağlı olarak eğitim seviyesi yüksek ailelerden oluştuğunu görüyorsun. Bir de Türkiye'de yabancı bakıcı alışkanlığı daha fazla Batı'da büyümüş olan insanlar için geçerli.

Bu nedenle Filipinliler genelde İstanbul'da Boğaz çevrelerinde çalışıyorlar. Bu aileler de olumlu bakıyor bu etkinliklere. Etkinliklerin çeşitliliğine geri dönersek bunun temel amacı bir arada olmak. Birbirlerine tutunmak. Bu yüzden çok fazla etkinlik yapıyorlar. Birbirlerinden kopmasınlar ve sıkılmasınlar diye. En seversen yaptıkları etkinlik ise güzellik yarışması. İsrail'de iki ayda bir yapıyorlar. Türkiye'de ise senede bir ya da iki kez yapıyorlar. Burada ilginç bir şey daha var. Bu kadınların Filipinler'de ait oldukları kabileleri var. Bütün Filipinler kabilelere ayrılıyor. İstanbul'da ayrıca her kabilenin kendilerine ait güzellik yarışmaları da var.

Neden peki?

K.E.: Çünkü farklı kabileler birbirlerinden pek haz etmiyorlar. Mesela *Mindanao*

Fotoğraf: Cemil Batur Gökçeer

kabilesi –Filipinler’in en güneyindeki ada– ve Luzon kabilesi –bu da en kuzeydeki ada– birbirleriyle çekişirler. Gurbetteyken de sık sık aralarında kavga çıkıyor. Birbirleri hakkında bolca gıybet döner. Bu yüzden birbirlerinden ayrı etkinlikler düzenledikleri oluyor. Bazen de bölgesel rekabetlerin ötesinde anlaşmazlık çıkar. Filipinliler cemaatinde bolca skandala rastlarsınız. İçlerinde ikiye bölünürler. Etkinlikler de bu bölünmeler üzerinden farklılaşır.

Peki Türklerle ilişkileri nasıl?

Burada kalıcı olmak gibi bir durum öz konusu mu? Evlilik yoluyla mesela.

K.E.: Türklerle evlenenler var. Türk vatandaşlığına geçen var. Ama daha çok kendi aralarında sosyalleşiyorlar.

Birbirleriyle nasıl iletişime geçiyorlar?

K.E.: Facebook. Filipinliler Facebook dışında fazla bir iletişim aracı kullanmıyorlar. Katiyen e-mail yazmazlar mesela. Telefonda da fazla konuşmazlar. Her ülkedeki Filipinlilerin bir cemaat lideri vardır. Bir nevi muhtarı. Bu kadın ilişkileri düzenlemekte önemli rol oynar.

Bu bir nevi muhtar dediğin kadınlar nasıl “muhtar” oluyorlar?

K.E.: Seçimle iktidara geliyor cemaatin liderleri. Lobi yapıyorlar. Mesela Türkiye’deki muhtarın adı Carmen. Yaklaşık 20 senedir İstanbul’da. Carmen nedense iktidara oturmuş durumda. Gitmiyor. Çok güçlü ve karizmatik bir kadın. Hatta benim sunduğum son güzellik yarışmasında onun kızı birinci seçilince bir sürü dedikodu oldu cemaatte.

Etkinliklerin temel amacı bir arada olmak. Birbirlerine tutunmak. Bu yüzden çok fazla etkinlik yapıyorlar. Birbirlerinden kopmasınlar ve sıkılmasınlar diye. En sevecek yaptıkları etkinlik ise güzellik yarışması. Türkiye’de senede bir ya da iki kez yapıyorlar. Bu kadınların Filipinler’de ait oldukları kabileleri var. Bütün Filipinler kabilelere ayrılıyor. İstanbul’da ayrıca her kabilenin kendilerine ait güzellik yarışmaları da var.

Çok mu önemli bu güzellik yarışmaları?

K.E.: Olmaz mı? Son derece büyük bir organizasyon. Hazırlıkları aylarca sürüyor. Elemeler oluyor. Sırf bu organizasyon için görevlendirilen saymanlar, muhasebeciler, sponsorluk ekibi var. Her ülkede düzenledikleri güzellik yarışmasının ana sponsoru ekseriyetle Filipinlere uçan bir havayolu oluyor. Emirates ya da Singapore Havayolları mesela. Bu havayolları her Noel mevsiminde yüzbinlerce Filipinliyi evlerine, ailelerine uçuruyor. Kayda değer bir müşteri kitlesi yani. Her yılbaşı yabancı ülkelerde çalışanların yaklaşık üçte biri ülkelerine uçarlar. Şimdi THY de başladı uçuşlara. Bakalım nasıl değişecek bu sponsorlar? Ayrıca güzellik ürünleri satan firmalar, estetik cerrahlar, dişçiler ya da Western Union gibi para transfer şirketleri sponsor olur. Hatta bu sonuncuları jüri de yaparlar. Kendi ülkelerinde de hayatlarında en önemli sosyal etkinlik güzellik yarışmasıdır. Eğer bir Miss World yarışmasında Filipinli bir güzel yarıştıysa o gün neredeyse ulusal tatil ilan ediyorlar. Herkes beraber seyredebilsin diye. Sokaklar boşalıyor. Kültürlerinin önemli bir parçası. Dolayısıyla gittikleri her ülkede, Katar, Fransa, İngiltere fark etmez, bu yarışmaları hep yapıyorlar.

Neden peki?

K.E.: Bir dönem Amerikan kolonisi oldukları için.

Amerika'daki *beauty pageant* geleneğini mi benimsemişler?

K.E.: Birincisi o. Şu andaki Filipinli kültürü tamamiyle 70 yıllık Amerikan koloninin ürünü. İspanyolların yaklaşık 500 yıl süren etkisinden Katoliklik dışında hiçbir etki kalmamış. Modern kadın algısı Amerikan güzellik yarışmalarına katılan kadınlarla özdeşleşmiş durumda. İkincisi ise çok güzel olmaları. Hakikaten Asya'daki, belki de dünyadaki en güzel kadınlar Filipinliler arasından çıkıyor.

Tel Aviv'de çektiğin güzellik yarışmasında bu alginın yansımaları var gerçekten.

Etno-modern dans diye geçen yarışma bölümlerinde söylenen şarkılarda da Amerikan etkisini görebiliyorsun.

K.E.: Oradaki bütün danslar Amerikan popçularından kopyadır.

Galiba Filipinli kadınlar toplumda epeyce güçlüler?

K.E.: Katolisizm felaketi gelmeden önce Filipinler büyük ölçüde anaerkil bir toplummuş. Bir tek Filipinler'in

Filipinlerde erkekler genelde çalışmıyorlar. Bildiğim kadarıyla Filipinler ekonomisinin ihracat gelirinin yüzde 30'u ve milli gelirlerinin yüzde 10'una yakını OFW statüsünde çalışan kadınlardan geliyor. Yaklaşık 12 milyon Filipinli yurtdışında çalışıyor. O kadınların ülkelerine yolladıkları paralar bunlar.

güneyindeki Mindanao adası Müslüman. Onlar da ayrılmak istiyor zaten. Bizzat gördüğüm için söylüyorum, Müslüman ya da Hıristiyan fark etmez, Filipinlilerde kadın tek tanrılı din öncesindeki adetlerini devam ettiriyor. Kadın her zaman çok ön planda ve çok rahat. İkincisi çok becerikliler. Filipinlerde erkekler genelde çalışmıyorlar. Bildiğim kadarıyla Filipinler ekonomisinin ihracat gelirinin yüzde 30'u ve milli gelirlerinin yüzde 10'una yakını OFW statüsünde çalışan kadınlardan geliyor. Yaklaşık 12 milyon Filipinli yurtdışında çalışıyor. O kadınların *workers remittances* dedikleri, ülkelerine yolladıkları paralar bunlar. Maaşlarını her ay Western Union yoluyla ülkelerine yollarlar. Çünkü geride çocuklar, bir eski koca, yaşlı bir anne bırakmışlardır. Maaşlarını olabildiğince harcamadan ülkelerine yollarlar.

Devlet de OFW politikasını destekliyor olmalı o halde.

K.E.: Kesinlikle. Bu yolla ülkeye çok döviz akıyor. Filipinler çok fakir bir ülke. Kamboçya ile beraber bölgedeki en fakir ülkelerden biri.

Katolikliğe vurgu yaptın, kiliselerde sosyalleştiklerinden bahsettin. Dindar bir toplumdun mu bahsediyoruz?

K.E.: Çok dindarlar. Bir kere Asya'daki tek Katolik halk. Bununla övünüyorlar. İkincisi beklenildiği gibi yurtdışına gidince din daha bir önem kazanıyor. OFW olmak Pazar günü sosyalleşmek demek. Ortak mekân da kiliseler. Bu yüzden en azından pratikte daha dindar hâle geliyorlar. Çok dua eden bir halk. Bir de mutsuzluğu reddeden bir toplum. Bir Filipinli mutsuz olamaz. Mutlular da zaten. Kendileri için *resilient* lafını kullanırlar. Yılmayan, dayanıklı, kendini çabuk toplayan anlamına gelir. Mutlu olma hâli kültürlerinde var.

Anladığım kadarıyla ülke içinde müthiş organize olmuş bir göçmen grubundan bahsediyoruz. Ülkeler arasında da bu iletişim ağı geçerli mi? Geçerliyse hangi yolla başarıyorlar bu iletişimi?

K.E.: Geçerli. Burada da Facebook. OFW ağı çok sıkı ve ben de bu ağa üyeyim.

İstanbul'daki bir Filipinli bakıcı Riyad'daki Filipinli cemaatinde neler olduğunu ya da Dubai'de o sene güzellik yarışmasının dedikodularını Facebook yoluyla hemen öğreniyor. Kısacası Facebook hayatlarındaki en önemli şey. Ondan önemli hiçbir sosyal medya ağı yok. Instagram, twitter vb. bunlar herhangi bir anlam taşıyor.

Senin tanıdıkların çerçevesinde, yurtdışında çalışmaktan, Türkiye'de olmaktan memnunlar mı?

K.E.: Benim tanıdıklarım mutlular. Eğer yasal bir statüde çalışıyorlarsa, sağlam bir işleri ve arkadaşları varsa bir OFW olmak, Filipinler'de bir köyde yaşamaktan daha çekici. Ayrıca birçoğu kocalarından ayrı olmaktan da gayet memnun. Sen herhangi bir OFW kadınla konuş kocalarınız ne yapıyor diye sorarsan, "içerler" diyeceklerdir. Erkekler arasında alkolizm oranı çok yüksek.

Evlilikler OFW olup aileden uzun zamanlı uzaklaşınca sürebiliyor mu?

K.E.: Boşanma ya da ayrılma oranı çok yüksek. Benim bildiklerimin çoğu da boşanmış ya da ayrılmıştır zaten. Kocalarında bahsetmez sadece geride bıraktıkları çocuklarından bahsederler. İstanbul'da da öyle, başka dünya kentlerinde de öyle. O adalarda yaşayan insanlar eskiden çok eşli bir toplummuş. Kadınlar cinselliklerinde çok rahatlar. İspanyollar ülkeye ayak bastıklarında çok şaşırılmışlar. İlk yaptıkları evlenmeyi ve örtünmeyi teşvik etmek olmuş. Ama Filipinlerde hâlâ köylerde yatak odaların kapıları birbirlerine açıktır. Ya da kiliseye gidin Pazar ayınındeki kadınların dekolterilerine inanamazsınız. Herhalde bütün Katolik dünyasında en açık giyinen dindarlar Filipinlilerdir. Eşcinsel ilişkilerde de çok rahatlar. *Ladyboy* diye bir kavramları var mesela, Güneydoğu Asya'nın başka kültürlerinde de yaygın olan. Neredeyse üçüncü bir tür gibi kabul edilir toplumda. Yani bizim Batı'da anladığımız eşcinsellikten oldukça farklı bir tarzda erkek eşcinselliği çok yaygındır Filipinliler arasında. Gurbette yaşarken de öyle. ☹️

Eve dönene kadar, her şey çocuklar için

Rosalinda Lapasaran Türkiye'deki Filipinli cemaatinin önde gelen isimlerinden. 16 yıldır Türkiye'de yaşıyor. Lakabı ise, güler yüzü ve güzel enerjisinden olsa gerek, Baby. Kendisiyle Türkiye'deki Filipinli kadınları ve buraya ve birbirlerine nasıl tutunduklarını konuştuk.

Fotoğraf: Ata Karın

Filipinler sürekli ekonomik kriz içinde olan bir ülke. Kadınlar için çok fazla iş bulma imkânı yok. Bu yüzden kadınlar ülke dışında iş bulmak için ellerinden geleni yaparlar. Türkiye iş olanakları açısından bizim için cazip bir ülke.

Rosalinda, kaç yıldır Türkiye'de yaşıyorsun?

Rosalinda Lapasaran: 16 yıldır buradayım ama maalesef çok az Türkçe biliyorum. Uzun yıllar yanlarında çalıştığım Türk aile çocuklarıyla sürekli İngilizce iletişim kurmamı istiyordu. Türkçe pratik yapma şansım olmadı. Bu yüzden röportajı İngilizce yapmamız gerekiyor.

Sorun değil. İlk önce Filipinli kadınların Türkiye'ye çalışmaya ne zamandan gelmeye başladıkları sorusuyla başlayalım istersen?

R.L.: Oldukça eski. Belki biliyorsunuzdur,

Filipinler sürekli ekonomik kriz içinde olan bir ülke. Kadınlar için çok fazla iş bulma imkânı yok. Bu yüzden kadınlar ülke dışında iş bulmak için ellerinden geleni yaparlar. Türkiye iş olanakları açısından bizim için cazip bir ülke.

Nasıl iş buluyorsunuz?

R.L.: Ajanslar yoluyla. Bunların bazıları devlete bağlı, bazıları ise özel şirket şeklinde çalışan ajanslardır. Ama bu ajanslara bizi işe yerleştirmeleri için büyük paralar ödemek zorundayız. Bu yüzden bazen yabancı ülkelere kaçak yollardan da giriş yapılabiliyor. Kaçak gelenler

daha önceden o ülkeye gelmiş olan arkadaşlarının yardımıyla iş buluyorlar. Sonrasında çalıştıkları aileler onlar için resmi izin alıyor. Kalışını yasallaştırmanın diğer bir yolu da bir Türk vatandaşı ile evlenmek. Türkiye’de de bu şekilde çalışmaya gelen çok Filipinli kadın var.

Türkiye’de çalışan Filipinli nüfusu hakkında bilgin var mı?

R.L.: Sanırım 4000’e yaklaştı. Yaklaşık 3000’e yakını İstanbul’da çalışıyor. Ama bu sayı gittikçe artıyor. Her yıl daha fazla Filipinli geliyor Türkiye’ye.

İstanbul’un dışında nerelerde çalışıyorlar?

R.L.: Bodrum, İzmir, Ankara, yaz aylarında Çeşme.

Çoğunlukla çocuk bakıcılığı için geliniyor değil mi?

R.L.: Evet, tek tük farklı işler yapanlar oluyor. İngilizce öğretmeni olan bir arkadaşım var mesela. Kendi işini açmış olanlar da var. Güzellik salonu sahibi bir arkadaşım vardı. Ama burada iş açmak zor çünkü kiralar çok yüksek. Bu nedenle genelde bakıcılık yapılıyor. Çalışmak için gelen erkekler de var. Kadınlar eşleri ile geliyorlar. Bazı işverenler karı-koca beraber gelsin istiyorlar. Erkekler evlerin bakımı ile ilgileniyor, havuz temizliği vesaire. Bir de suşi yapan restoranlarda çalışıyorlar. Benim kuzenim de bunlardan biri.

Peki çalışma izinleriyle ilgili herhangi bir zaman kısıtlaması var mı?

R.L.: Hayır. Ailelerle anlaşma sağlandığı sürece istediğimiz kadar burada kalabiliyoruz. İlk çalıştığım yerde 8 yılım geçti. Çocuklarını büyüttüm. Ayrılmak çok

zor oldu. Ailenin bir parçası oluyorsun. Ama her zaman böyle olmuyor. Bazı Filipinli kadınlar çok uzun kalmıyorlar. Ailelerin tavrı ya da kendi tavırlarındaki sorunlar nedeniyle kısa sürüyor buradaki maceraları. Ama aileyi severlerse benim gibi çok uzun süreler kalabiliyorlar.

Ekonomik durumu çok iyi olan ailelerin yanında çalışılıyor anladığım kadarıyla.

R.L.: Her zaman değil. Anne ve babanın çalıştığı, çocuklarına yabancı dil öğretmek isteyen orta tabakadan da aileler var. Her açıdan güvenebilecekleri bir bakıcı arıyorlar. Bir annenin çocuğu için yapabileceği her şeyi yapabilmemiz lazım. Bu belirli bir eğitim seviyesi ve tecrübe gerektiriyor. Benim hemşirelik diplomam var ama çocuk bakmak için bu şart değil elbette. Tecrübe daha önemli.

Görebildiğim kadarıyla son derece organize ve dayanışmacı bir cemaatsiniz. Her ülkede de kendinize bir lider seçtiğinizi öğrendim. Bunu biraz açar mısınız?

R.L.: Evet öyle. Ama bu aslında resmi bir talepten kaynaklanıyor. Her ülkedeki konsolosluklar istiyor bunu. Orada yaşayan Filipinlilerle ilişkileri sağlayacak, çalışanları duyurulardan, gelişmelerden haberdar edecek bir irtibat görevlisi gibi birini istiyorlar. 1992’den beri böyle biri var Türkiye’de. Adı Carmen. Bu röportajın sonrasında onunla buluşmaya gideceğim. Carmen çok enerjik ve akıllı bir kadındır. Herkesi tanır. Derdinizi anlayacak, İngilizce bilen bir doktora mı ihtiyacınız var, hemen Carmen’e müracaat edersiniz. Ben de *Internal Vice President* olarak görev yapıyorum. Sekretaryamız, muhasebecimiz var. Ciddi bir dernek gibi çalışıyoruz. Seçimle geliyoruz.

Bu aslında resmi bir talepten kaynaklanıyor. Her ülkedeki konsolosluklar istiyor bunu. Orada yaşayan Filipinlilerle ilişkileri sağlayacak, çalışanları duyurulardan, gelişmelerden haberdar edecek bir irtibat görevlisi gibi birini istiyorlar. 1992’den beri böyle biri var Türkiye’de.

Seçim nasıl oluyor? Kaç yılda bir seçime gidiyorsunuz?

R.L.: Üç yılda bir. Öncesinde yeri ve saati tüm cemaate duyuruyoruz. Facebook’ta büyük bir grubumuz var. Sosyal medya üzerinden iletişime geçmek sayımız göz önüne alındığında telefonda çok daha kolay oluyor. Son seçimleri Çengelköy’deki bir spor kompleksinde gerçekleştirdik. Ama şunu da belirteyim. Şu anda bizim gibi çalışan ve bize alternatif olarak ortaya çıkan bir grup daha var.

Filipinli cemaati ikiye mi bölünmüş durumda?

R.L.: Evet. Biz orijinal grubuz. Bizim kurallarımızı kabul etmeyenler bizden ayrılıp başka bir yapı kurdular.

Konsolosunuz ne düşünüyor bu konuda?

R.L.: Görebildiğim kadarıyla onları bizden daha çok seviyorlar (kahkahalar).

Türkiye’de birçok kültürel aktivite yaptığınızı biliyorum. Biraz bunlardan bahsedebilir misin?

R.L.: Her yıl Ağustos ayında gerçekleştirdiğimiz bir spor festivalimiz var. Onu da Facebook üzerinden duyuruyoruz. Voleybol ve basketbol dallarında karşılaşmalar yapılıyor. Yıl içinde antrenmanlar yapılıyor. Basketbolda 15 takımımız var mesela. Bir de her yıl güzellik yarışması düzenliyoruz. Bizim geleneğimizin bir parçası bu. Ayrıca yine her yıl Sevgililer Günü ve Noel partilerimiz olur. Bunların dışında her hafta yemek yiyip sohbet etmek için buluşuruz. Genelde evlerde olur bu buluşmalar.

İstanbul’da nerelerde yaşamayı tercih ediyorsunuz?

R.L.: Beşiktaş’ta. Kiraların yüksek olmasına rağmen Beşiktaş tercih ediliyor. Bu sorunu ev paylaşarak aşmaya çalışıyoruz.

Fotoğraf: Ata Kam

Ülkeden kaçmak kötü bir evlilikten kurtulmanın bir yolu olabiliyor. Yine de eve para yollamak zorundasın.

Kaç arkadaş kalıyorsunuz bir evde?

R.L.: Genelde beşer kişi paylaşıyor bir evi ama bu sayının ona çıktığını da biliyorum.

Burada yaşamakla ilgili Filipinli kadınlar ne hissediyor? Memnunlar mı hayatlarından ya da ciddi sıkıntılar yaşıyorlar mı?

R.L.: Elbette mutlular. Olmasalar giderler. Olabildiğince uzun kalmak istiyorlar. Ayrıca Türkiye’de çalışma izni almak birçok ülkeden daha kolay bizler için. Ailelerle genelde sorun yaşamıyoruz. Elbette tek tük sevimsiz olaylar olabiliyor ama biz mutluyuz burada olmaktan. Ben 16 yıldır buradayım ve günlük hayatta ırkçı ya da rahatsız edici bir tavırla hiç karşılaşmadım. Bu iki taraflı bir ilişki. Sen karşındakine iyiysen o da sana iyi davranıyor. Belki de ben çok şanslıyım. Tanrı bana yardım ediyor. Ama çalışma izni olmadan gelen Filipinlilerin başlarına kötü şeyler gelebiliyor.

Ne gibi?

R.L.: Kandırılıyorlar. Para karşılığında kendilerine çalışma izni çıkartacağını

söyleyen insanlara paralarını kapırdılar. Ama zaten kâğıtsız oldukları için resmi makamlara şikâyet edemediler. Biz aramızda destek olmaya çalıştık onlara.

Genelde ilişkileriniz cemaatinizin içinde mi cereyan ediyor? Türkiyeli arkadaşlarınız yok mu?

R.L.: Hayır yok. Türklere sadece işverenlerimizle ilişkilerimiz var. Ama burada yaşayan Nijeryalılarla ilişki içindeyiz?

Neden Nijeryalılar? Kesişme noktanız nedir? Dindaşlık mı?

R.L.: Evet. Nijeryalılar da bizim gibi Katolikler. Her Pazar aynı kiliselere gidiyoruz. Biz genelde Beyoğlu’ndaki St. Antuan Kilisesi’ne gideriz. Oradaki rahibimiz *Father Julius* Nijeryalıdır. Nijeryalılarla birlikte içinde olduğumuz dinî bir grubumuz var. Nijeryalı kadınlar da bizim gibi çocuk bakıcılığı yapıyor. İki cemaat arasında herhangi bir konuda sorun yaşadıklarında bana çözüm için geliyorlar.

Biraz açar mısın?

R.L.: Nijeryalı eşleri olan Filipinli kadınlar var mesela. Orada bir sorun yaşanırsa geliyorlar. Bir Nijeryalı-Filipinli kavgası oldu mu, işin tatlıya bağlanması için bana geliyorlar.

Sen iki cemaatin bir nevi ombudsmanısın sanırım?

R.L.: Aynen öyle ve böyle olmaktan çok memnunum. Birbirimize yardımcı oluyoruz.

Genelde çalışmak için erkekler dışarıya göç ederler. Sizde ise tam tersi oluyor. Ailelerine para yollamak için kadınlar yurt dışına gidiyor. Kadınların güçlü olduğu bir toplumsunuz diyebilir miyim?

R.L.: Hem evet, hem hayır. Filipinlerde kadına karşı büyük bir ayrımcılık yoktur. Ama yine de erkekler daha baskındır.

Bu kadar uzun ayrılıklar ülkede bırakılan eşlerle ilişkileri bozmuyor mu?

R.L.: Bizde boşanma çok zor. Katolik nikâhı malum. Yasal olarak boşanabilirsin ama çok yapılan bir şey değil. Ülkeden kaçmak kötü bir evlilikten kurtulmanın bir yolu olabiliyor. Yine de eve para yollamak zorundasın. Kocana güvenmiyorsan çocuğuna, kardeşine, annene-babana yolluyorsun. Her şey çocuklarımız için.

Burada kalıcı olmak gibi arzunuz yok öyleyse.

R.L.: Hayır. Çalışabildiğimiz sürece burada olmaya devam ederiz. Ama herkes bir gün geri dönmek arzusuyla ülke dışına çıkıyor. En azından benim bildiklerim böyle. ☺

Göç mekânlarında zor, direniş ve dayanışma

Suriye'deki iç savaşla birlikte Türkiye'ye yerleşmek zorunda kalan Suriyelilerin sayısı iki buçuk milyona yaklaşmış durumda. Bu ani nüfus hareketi, bizleri, göçmenler/mülteciler üzerine yeni biçimlerde düşünmek durumunda bırakıyor. Üzerine düşünmemiz gereken alanlardan biri de göçün mekânsallığı meselesi. Sorularımızı bu alanda uzun yıllardır araştırmalar yürüten, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden Ezgi Tuncer Gürkaş ve Pelin Tan'a yönelttik.

Göçün mekânsallığı dediğimizde iki saha birlikte ele alınabilir sanıyorum: Göçmenlerin yerleştiği kentler ve kamplar. Sizler Suriyelilerin en yoğun biçimde bulunduğu güney sınır kentlerinde doğrudan gözlem yapma şansına sahipsiniz. Suriyelilerin kentte yerleşme pratiklerine dair bize neler söyleyebilirsiniz? Özellikle sınır kentlerinde mevcut kentsel peyzajlar ve ilişkiler ne yönde değişiyor?

Ezgi Tuncer Gürkaş: Bu soru, bulunduğumuz bölge için biraz gecikmiş bir soru bana kalırsa. Özellikle son bir yıldır, "Suriyeli mültecilerin" göç süreçleri, Türkiye ve dünya gündeminde çok daha fazla görünür ve tartışılır hale geldiyse de, Türkiye'nin güneydoğu sınır bölgesi Ortadoğu'dan, özellikle Suriye'den gelen bu kitlesel göç hareketiyle yaklaşık dört yıl önce tanışmıştı. 2011 yılında, Suriye merkezli göç hareketinin ilk etkileri, Mardin'in sınır köylerinde ve ilçelerinde açık biçimde gözlemlenebiliyordu. Sözelimi, Kızıltepe'de Özgürlük Meydanı'nı dolduran erkeklerin iş beklmeleri, henüz yer bulamamış ya da kamplara yerleşmemiş ailelerin sokaklarda, parklarda kalmaları, birçok yerleşik ailenin evinde Suriye'den gelen misafirlerini ağırlaması, bu karşılaşmanın ilk görüntüleri ve duyularıydı. Varlıklı ailelerin bir kısmı iç savaş öncesinde Mardin'de, Urfa'da, Antep'te ev almışlardı, önceden hazırlıklı oldukları söyleniyordu. Fakat Suriye'den kaçak yollarla gelen, kendilerini zar zor sınıra atan çoğunluğun, kayıplar vererek zor şartlarda, yoksunluk içinde buraya ulaştıkları biliniyordu. Birkaç aile birlikte ev kiralarak, çok düşük ücretli, sigortasız işlerde, çoğunlukla esnafın

Özellikle son bir yıldır, "Suriyeli mültecilerin" göç süreçleri, Türkiye ve dünya gündeminde çok daha fazla görünür ve tartışılır hale geldiyse de, Türkiye'nin güneydoğu sınır bölgesi Ortadoğu'dan, özellikle Suriye'den gelen bu kitlesel göç hareketiyle yaklaşık dört yıl önce tanışmıştı. 2011 yılında, Suriye merkezli göç hareketinin ilk etkileri, Mardin'in sınır köylerinde ve ilçelerinde açık biçimde gözlemlenebiliyordu.

yanında ya da inşaatlarda çalışarak geçinmeye çalıştılar. Devletin barınma ve sağlık konularında sağladığı bir takım imkânlar da oldu. Acil biçimde kurulan kamplar bir süre için çözüm gibi göründü ancak giriş-çıkışın izinle yapıldığı bu kapalı alanların özellikle kadınlar için zorlayıcı şartlar barındırdığı belirtiliyordu. Bir süre sonra, ilçelerde yaşayanların dile getirdiği tepkiler duyulmaya başlandı. Suriyelilerin ucuza çalıştıkları için kendilerinin işsiz kalmalarından, ilçelerde hırsızlığın, fuhşun, illegal ticaretin artmasına, sağlık hizmetlerinin yavaşlamasına kadar bütün şikâyetler Suriyelilere yöneltilir olmuştu. Bir yandan akrabalık ilişkilerinden söz ediliyor, misafirperverlikten övgüyle bahsediliyorken öte yandan da

yaşam alanlarının işgal edilmesinden yakınılıyordu. Ancak bugün hâlâ geçişler sürse de, ilk karşılaşmanın şoku hem mekânsal hem toplumsal anlamda atlatılmış gibi görünüyor.

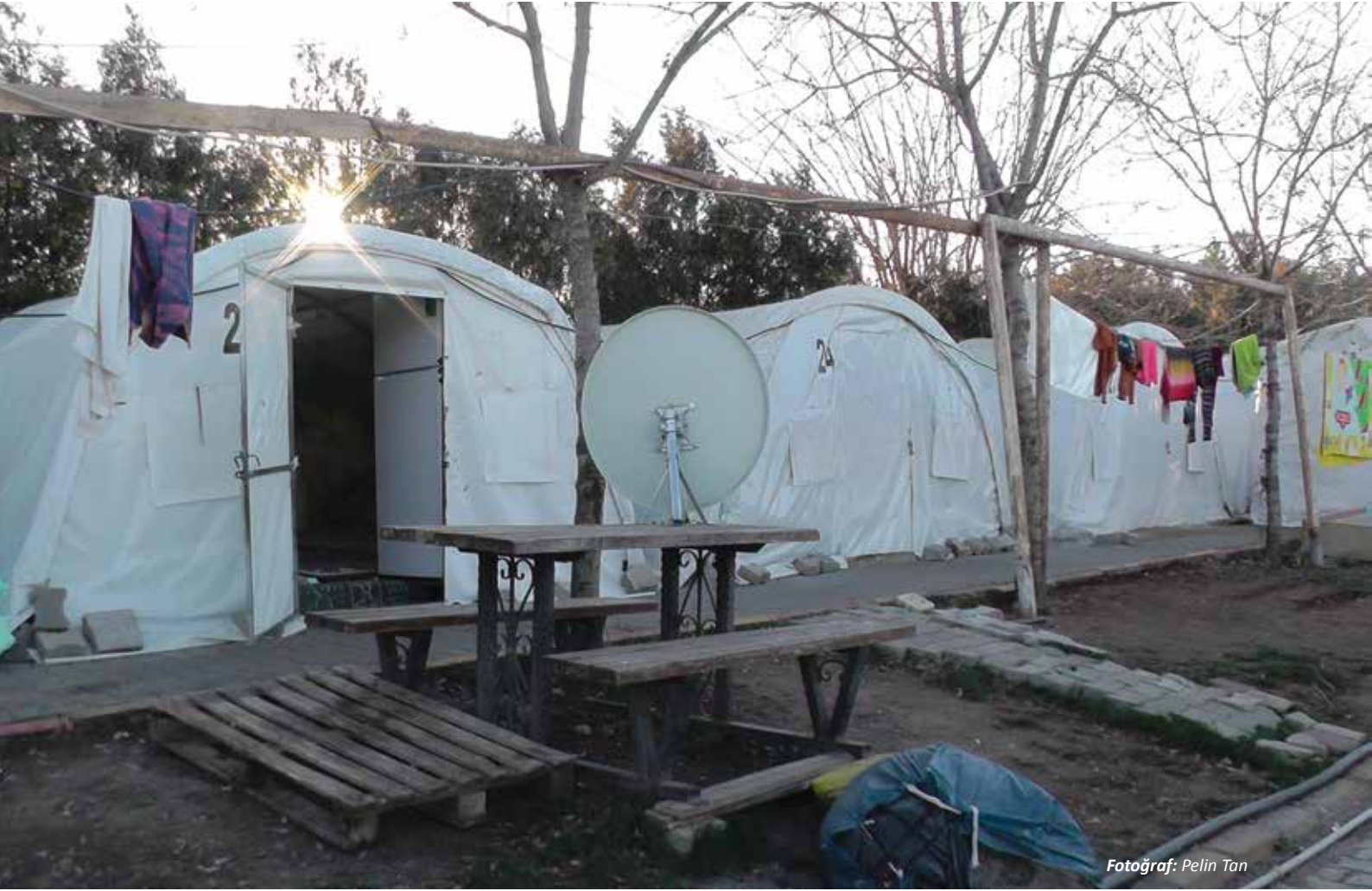
Mardin merkez, çevre ilçelerde olup bitenlere rağmen hep biraz kendi içine kapalı ve korunaklıdır. Burada, otogar binası geçici bir süre için Ezidi ailelerin barınma ihtiyaçlarına yönelik kullanıldı. Ancak bu örneğin dışında, olağandışı, ayrıcalıklı bir yerleşme pratiğine rastladığımızı zannetmiyorum. Cumhuriyetin ilk yıllarında buradan Suriye'ye göç etmiş olan aileler zaten kendilerini buralı olarak görmekteydiler. Dolayısıyla "geri dönenlerin" bir kısmı bu

kentlere yerleştiler. Burada, kimin Suriyeli kimin Türkiyeli olduğunu ayırt etmek çok kolay değil. Sokak dili Arapça ve Kürtçe olduğu için, iletişim dili Türkçe olanların bu farkı ilk bakışta anlaması oldukça zor.

Pelin Tan: Öncelikle şunu belirteyim, sürekli hızlı bir sirkülasyon ve dönüşüm var göçmen nüfus arasında. Bu nedenle geçici ikamet, yerleşik olmak, sınır kentlerindeki farklı kentlere mekânsal olarak angaje olmak gibi haller kendi içinde çok farklılık içeriyor. Yani "sınır kentleri" diye genelleştirdiğimiz kentler aslında ekonomik, kimlik, sınır geçiş noktalarına yakınlık, çatışma kenti olarak coğrafi koşullar içinde yer alışı ve yerel siyasi örgütlenme açısından farklılıklar

Fotoğraf: Ahmet Gül

Fotoğraf: Pelin Tan

gösteriyor. Örneğin Cizre, Nusaybin, Mardin'den Antakya'ya doğru tüm bu kentlerin aslında hem birbirlerinden farklı yerler olması hem de içlerinde/kenarlarında yer alan mülteci kamplarının farklılıkları durumu analiz etmeyi, araştırma yapmayı zorlaştırıyor. Acaba epistemolojik olarak "sınır kentleri" tanımının dışına çıkıp, "sınır"ın kendisi bir mekânsal metodoloji olabilir mi diye düşünüyorum. Geçmiş yıllarda farklı mimarlar ve kent araştırmacıları ile Kıbrıs, Hong Kong, Tijuana/Meksika, Balkanlar, Yunanistan, Batı Şeria'da sınırın oluşturduğu mekânsallaşma, emek koşulları, mimari metotlar üzerine çalıştım ve farklı koşullar gözlemladim. Örneğin, hangi kentin bürokratik güçte olduğu, hangi kentin ortasından sınır geçtiği ya da sınıra tampon bölge ile bağlandığı, hangi aktörlerin hangi alanı ne koşullarda kontrol ettiği gibi etmenler, göçmenlerin ikame yer ve koşullarını, sınır pratiklerini etkiliyor.

Mardin il olduğu için Valilik, Göç İdaresi, AFAD Müdürlüğü, kimlik verme yetkisine sahip Yabancılar Ofisi şehir merkezinde yer alıyor. Yabancılar Ofisi mesela Suriye'ye dönmek isteyenleri Kızıltepe'ye 30 km uzaklıktaki sınırdaki Şenyuva'dan ülke dışı ediyor. Günde bazen 50-70, bazen de 200 kişiyi buluyor, yani yoğun

bir sirkülasyon var. Bazı Suriyeliler, eski Mardin'in Savurkapı semtinde, yani Mardin'i çevreleyen anayola doğru, aşağıya doğru ucuzlaşan evlerde eski evleri kiralarak oturuyorlar. 2013'te yoğun bir ev kiralama (kiralalar 200-250 lira civarı), toplu aileler olarak yaşamaya başlamış. Diğer yandan, mesela Kızıltepe-Mardin arası İstasyon semti tarafında yer alan eski polis lojmanlarında, ki bunlar yıkılmak üzere, Suriyeli aileler yaşamaya başladı. Var olan fonksiyonunu belki de yitirmiş yerler bunlar. Diğer yandan, sınırın diğer tarafında akrabaları olan aileler var; bu insanların çoğu buraya gelip akrabalarının yanına yerleşti. Çalışma arkadaşım mimar Eda Soyal ile bu göçmenlerin kent içindeki ikame ve çalışma, hayatta kalmaları çabaları ile ilgili bir alan araştırması, mekânsal haritalama yapıyoruz. Bazı Suriyeliler geri dönmek için İstanbul'dan Mardin'e gelip Yabancılar Ofisi'nin organizasyonu ile Şenyurt'tan çıkış yapıyor. Genelde inşaatlarda çalışan Suriyeliler, Türkiye'nin çoğu yerinde olduğu gibi, ucuz işgücü olarak, bir sömürü teknesi olarak kullanılıyor.

Suriyeliler derken aslında Müslüman Arapları, Hıristiyan Arapları ve Ezidileri ayrı ayrı düşünmeliyiz. Yukarıda örneklendirdiklerim Araplar. Bana Ezidilerin kent içinde yerleşimleri

yokmuş gibi geliyor. Savaş koşullarında toplu olarak bir anda gelip belli bir süre ikameden sonra toplu olarak dağılan ya da dağıtılan bir insan grubundan bahsediyorum. Şöyle bir örnek var mesela: 2014 Ekim ayında yeni inşa edilmiş Mardin otobüs terminaline, Şengal'den gelen 600 kusur Ezidi belediye tarafından yerleştirildi. Kürtçe bilen emekli gönüllü öğretmenler gündelik yaşamına, gelen yardımların organizasyonuna katıldı. 2015'in ilk aylarından sonra bu grubun bir kısmı Şengal'e döndü, bir kısmı Nusaybin'deki mülteci kampına geçti, bir kısmı da Diyarbakır yolundaki Çınar'a yakın bir kampa yerleştirildi.

Kent içindeki bu tür büyük ölçekli mekânların farklı şekilde kullanılması kent yapısını ve otoyollar ağını farklı biçimde analiz etmemizi sağlıyor. Coğrafi ölçek olarak, Mardin'deki Midyat AFAD kampı ve Nusaybin AFAD kampı, kentin dışında fakat kent merkezinin sınırında diyebileceğimiz şekilde, kente yakın ve tarım alanlarının arasında yer alıyorlar. Mesela, bu tür örneklerin kent peyzajını geniş ölçekte etkileyeceğini düşünüyorum. Özellikle önümüzdeki yıllarda nizam planlarını, otoyolların inşasını, mültecilerin ana kent merkezi ile kurdukları emek/işkolu ilişkisini

etkileyeceğine eminim. Mardin/Midyat kampı kent merkezine yakın bir hatta kurulmuş, göçmenlerin Midyat merkez ile daha yakın ilişkileri var. Nusaybin kampı ise kent merkezine görece daha uzakta, dolayısı ile daha yalıtılmış bir yerde.

Şüphesiz her göç eylemi kendi içinde bir dereceye kadar bir “zor” ilişkisi içerir. Ancak Suriyeliler söz konusu olduğunda “zor”un belirleyiciliği çok daha belirgin, belki ancak Türkiye’de Kürtlerin 1990’ların başında başlayan göç pratikleriyle kıyaslanabilecek bir durumdan bahsediyoruz. Bu bağlamda iki göç kesiti arasında mekân kullanımı, barınma ve yer-kurma pratikleri açısından nasıl bir mukayese yapılabilir? Suriyeli nüfusunun kendi içindeki etnik, dinsel, sınıfsal ve cinsiyet ayrımları bu türden pratikleri nasıl belirliyor?

E.T.G.: İki göç de “zorunlu” evet. Gönülsüzce, varlığından yoksunlaşarak ait olunan yeri bırakmak zorunda kalmakla başlıyor süreç. Ancak 1990’lı yıllarda yaşanan göçlerin buradaki sonucuna baktığımızda, bu ailelerin Mardin merkezde, Kızıltepe’de ve Nusaybin’de büyük mahalleler kurmuş ve yeniden yerleşmiş olduklarını görüyoruz. Yukarı Mardin’de Saraçoğlu Mahallesi, aşağıda İstasyon Mahallesi; ilçelerde –Kızıltepe’de ve Nusaybin’de– yerleşimlerin önemli ölçüde büyümesine neden olan yeni mahaller, bu hareketliliğin sonucunda kuruluyor. Önemli bir mekânsal birliktelik söz konusu. Ancak, Suriye’den göç eden ailelerin böyle bir (politik) birliktelik içinde olduklarına, mahalle ya da mekânsal ortaklık kurduklarına henüz rastlanmıyor. Süreç bazı açılardan benzeşse de, sonuçlar açısından kıyaslama yapmak için erken olabilir.

P.T.: Sınıfsal ve etnik farkın belirleyici etkenler olduğunu düşünüyorum. Örneğin, Halep ve Şam’dan gelen durumu iyi olan ve Müslüman olan Araplar Nusaybin, Urfa ve Antep’te ufak dükkânlar açıp iş tutuyorlar, halktan da destek görüyorlar.

Farklı ölçeklerdeki kurumsal aktörlerin, örneğin merkezi devlet kurumlarının, belediyelerin, STK’ların ya da iş örgütlerinin Suriyelilerin kentlere eklenme, kentlerde yer tutma/kurma pratikleri karşısında ortaya koydukları yanıtları nasıl yorumlarsınız?

E.T.G.: Türkiye’de Suriye’den gelenler için örgütlü bir anlayışla hareket

edildiğini söylemek pek mümkün değil. Mardin’de yerel yönetimlerce düzenlenen yardım aktiviteleri oldu, konuya çok çeşitli biçimlerde dikkat çekildi ancak sivil girişimlerin daha etkin ve sürekli olduğunu görüyoruz. Sözelimi, emekli öğretmenlerden oluşan bir grup gönüllü sivil bir inisiyatifle, hatta kendilerine hiçbir isim vermeden Yenişehir’de Karayolları Parkı içindeki bir binayı kiraladılar ve sessiz sedasız bir şekilde, uzun süredir Suriyeli ailelere ikinci el eşya dağıtımını sağlamaktalar. Yukarı Mardin’de görece daha ucuz ev kiralama olan bu ailelere hem ev eşyası hem de giyecek sağlanması için mal dolaşımını işler hale getirdiler. Her Yerde Sanat Derneği de özellikle çocuklara yönelik etkinlikler düzenleyerek olumlu bir katkı sağlıyor.

P.T.: Bence insan sirkülasyonunun fazla olması ve bürokratik anlamda farklı mercilerin (Yabancılar Ofisi, Valilik, Belediye) organizasyonu yapması, aktörlerin de aşırı iş yükü altında olması ve dinî-ideolojik farklılıkları gözetmeleri ciddi problemler yaratıyor. Kriz yönetiminin yapılamaması ve göçmenlerin ikame organizasyonunun siyasi propaganda ile araçsallaştırılması ciddi problemler.

İkinci başlığa geçelim. Mülteci kampları her şeyden önce geçicilikle tanımlanan mekânlar. Ama dünyanın farklı yerlerindeki pratiklerden bu mekânların giderek kalıcılaşma eğiliminde olduğunu biliyoruz. Kamplar söz konusu olduğunda geçicilik-kalıcılık ilişkisini siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

E.T.G.: Olağanüstü bir hâl karşısında, acil olarak üretilmesi gereken barınma çözümü için kampların iyi niyetli çabalar olduğu söylenebilir. Olağanüstü hâlin askıya aldığı gündelik hayat burada da devam eder ancak sizin de dediğiniz gibi “geçicilik” etrafında örülür. Tüm insani ihtiyaçlarının karşılanması planlanmıştır ancak yine de orası “ev” değildir. Orada, ev ile ev olmayan arasında, belirsiz bir alanda kalırsınız. Bu hâlin geçeceğini, askıya alınmış hayatınızın “normale” döneceğini umarsınız. Ancak bazen bu hâl “normalin” yerini alır ve hayatınızın ta kendisi hâline gelir. Bir başka deyişle, istisnaî bir durum olarak gördüğünüz savaş, deprem ya da tatil hâlinin yerini, bunların sürekli hâle geldiği yeni bir durum alır. Kamp tam bu noktada ortaya çıkar; yani istisna hâli daimileştiğinde.

Bu hâlin geçeceğini, askıya alınmış hayatınızın “normale” döneceğini umarsınız. Ancak bazen bu hâl “normalin” yerini alır ve hayatınızın ta kendisi hâline gelir. Bir başka deyişle, istisnaî bir durum olarak gördüğünüz savaş, deprem ya da tatil hâlinin yerini, bunların sürekli hâle geldiği yeni bir durum alır. Kamp tam bu noktada ortaya çıkar; yani istisna hâli daimileştiğinde.

Evet, önceleri mülteci kampı olarak kurulmasına rağmen sonradan kentin olağan bir parçası hâline gelmiş, kentle birlikte dönüşen örneklerin de olduğunu biliyoruz. Bu hâl, tam da istenilen kapatılma hâlidir. Ortada bir çit, dikenli tel ya da güvenlik kapısı yoktur ancak siz oradan istesenez de artık çıkamazsınız. Biyopolitik iktidar sizi o kampa çoktan hapsetmiştir ve o gerçek hayatın ta kendisidir. Bu anlamda, mülteci kampı ile “kamp” anlatsı biraz farklılaşıyor. Birazdan bu noktaya tekrar döneriz.

Henüz bu alandaki tecrübemiz de araştırma birikimiz de sınırlı. Yine de sizler Türkiye’deki kampları nasıl yorumlarsınız? Kamplar, çoğu durumda devletler, uluslararası yönetim örgütleri ya da insani yardım kuruluşları gibi kurumsal yapılar tarafından inşa ediliyor ve işletiliyor. Diğer yandan bizahtî buralarda yaşayanların gündelik müdahaleleriyle de yeniden biçimlendiriliyor. Bu noktada mültecilerin mekânla kurduğu ilişkiye dair neler söylenebilir?

P.T.: AFAD kampları devlet tarafından tasarlanıp kuruluyor. Özel barınma alanları ve ortak mekânlar var. TV odası, kuaför/berber, mescit, süpermarket, okul, spor alanları gibi. Aileler, aşirete benzer gruplar kendi yaşam pratiklerine göre dönüştürüyor buraları. Örneğin, Midyat kampında TV odaları gibi ortak alanları insanlar kullanmak istememiş ve özel mekânlarında TV seyretmek istemişler. Özel mekânlarında yemek pişirme, ocak gibi pişirme alanlarını kendilerine göre uyarlıyorlar. Örneğin, başka bir kampta, çadırlar arasındaki yollarda gerilmiş voleybol fileleri görmüştüm. Kamplarda

insanlar her ne kadar AFAD tarafından belirlenmiş katı kurullarla tasarlanmış mekânlarda ikame etseler de, kalıcı yaşam koşulları jesti ile hareket ediyorlar.

Geçici çadır alanlarına yerleşmiş Ezidilerde lider aileler daha güçlü ve genelde ortaklaşa yaşam alanları kuruluyor. Özellikle kadınların birçok anlamda bu ikame yerlerinde daha güçlü olduklarını ve daha pratik çözümler ve sürdürülebilir öneriler geliştirdiklerini düşünüyorum. Örneğin, Mardin otobüs terminalinde 600 küsur Ezidi ikame ederken topluluk içinde lider konumunda olan bir aileden iki kadın başta olmak üzere mobil bir mutfak kurdular ve günlük gelen yardım yiyeceklerle tüm yemek üretim ve dağıtımını organize ettiler. Elde

çamaşır yıkayan kadınların su çeşmelerini kullanmaları ve bu kamptaki çeşme başlarında toplanmaları önemli bir araya gelme alanlarıydı.

E.T.G.: İşaret ettiğiniz üzere, hemen akla “kamplarda yaşayanların habituslarının, gündelik pratiklerinin bu mekânları dönüştürücü bir etkisi hiç mi olmuyor?” sorusu geliyor. Pek tabii ki mekânın, her gün yeniden ürettiğimiz sürekli eylemlilik hâli ve gündelik yaşantı içinde, değişmeden, sabit kalacağını öngörmek ya da ummak hata olur. Fakat bu, basitçe işlev kaymasının yaşandığı mekânları örnek vererek açıklayabileceğimiz bir hâl değil. Sözgelimi, Mardin’de henüz inşa edilmiş olan otogar binası, geçici olarak mülteciler için barınma mekânı

haline getirildiğinde, her bir birey verili mekânı kendi bildiği pratiklerle, biçimlerle dönüştürerek –atanmış işlevinin dışında– kullanmıştı. Akla ilk bu örnekler gelir. Ancak, soruyu bir de şu şekilde sormak mümkün: Biyopolitik iktidarla mücadele edilemez mi? Kampa kapatılan herkes bunu öylece kabullenir mi? Mesela isyan çıkmaz mı? Pekâlâ çıkar. İktidarla başa çıkma biçimi olarak, mekâna müdahale biçimi olarak, yaşam biçimi olarak isyan çıkar. Son zamanlarda kamplarda çıkan isyan haberlerine de denk geliyoruz. Bu isyanın illaki sesli bir protesto eylemi ile de ortaya çıkması gerekmiyor. Politik bir tavırda da isyanı görebiliriz. Sözgelimi, Kobane savaşı sırasında, Suriye’de özgürlük mücadelesi veren çocuklar Türkiye’de “terörist” olarak adlandırıldığı

için, hükümet destekli AFAD kampında değil de muhalif yerel belediye ile sivil inisiyatiflerin örgütlediği kamplarda kalmayı tercih etmiş bir grup insanın politik kararından, bir tür isyan olarak bahsetmek mümkün.

Kimi yorumcular, mülteci kamplarını tanımlayan temel karakterin "müphemlik ve geleceksizlik" olduğunu iddia edip, buradan hareketle kampları geleceğin başat kentsel formlarını anlamamızı mümkün kılacak bir metafor olarak okuyorlar. Siz bu türden "apokaliptik" çıkarımları nasıl değerlendiriyorsunuz?

P.T.: Önceki soruya bağlayarak yanıt verecek olursam; kalıcı kamp ve geçici kamp diye bir ayırım var aslında. Örneğin,

Kenti hiyerarşik olarak üstte duran bir yerleşim şekli, bir yaşam formu olarak görmek ve karşılaştırmak istemem. Sonuçta günümüzde kentlerin de nasıl yaşam alanları oldukları bir soru işareti. Kampları kentlerle karşılaştırmak yerine gelecekteki olası "otonom altyapılar", otonom ikameler, yerleşimler olarak, hiçbir yere aidiyeti olmaya yaşam formları olarak görmeyi tercih ediyorum.

geçen sene sonbaharda Suruç'ta yer alan geçici kamplar (açık alanlarda, bulgur fabrikası gibi yerlerde kurulan çadır kamplar); Mardin otobüs otoparkındaki yerleşim; Mardin-Diyarbakır yolunda Çınar'a yakın mesire alanına kurulan ve Ezidilerin ikame ettiği çadır kampları. Bunlar belediyelerin ve sivil örgütlerin yardımlarıyla organize oluyorlar, ayakta kalabiliyorlar. Bu kampları Ezidiler Şengal ve Kobane'ye döndükleri sürece geçici kamplar olarak adlandırabiliriz. Çoğu da döndü ya da AFAD kamplarına yerleştirildi. AFAD kampları devletin yürüttüğü resmî kamplar. Her türlü altyapı ve ihtiyaç bu kamplarda karşılanıyor. Bu durumda bu kampları kalıcı kamplar kategorisine koyabilirim. Kentleşmiş ve de geçici mülteci kampları ve buna benzer yerleşimler bana göre "çürüme"nin formları. Çürüme kavramını felsefeci Reza Negarestani'nin kullandığı anlamda kullanıyorum; yani bildiğimiz negatif anlamında değil. Negarestani, çürümeyi bir inşa süreci olarak tanımlıyor, yani bir formun katmanlaşarak dönüşmesi olarak. Tıpkı yaşayan bir nesnenin çürümesi gibi, aslında başka bir form kazanması. Ben istisnanın mekânları olarak kampları bu bağlamda katmanlı *post-human* yerleşimleri olarak görüyorum. Bence insan-sonrası zamana işaret eden bu tür yerleşimlerin katmanları üzerinden "apokaliptik" çıkarımlar ve spekülasyonlar hem epistemolojik hem de ontolojik olarak insan ve yerleşim ilişkisini değiştirebilir.

Kamplar bağlamında "müphemlik ve geleceksizlik"ten bahsedecek olursak; bence mülkiyet ve vatandaşlık ile doğrudan alakalı konular bunlar. Bu da doğrudan kentlerdeki "müphemlik ve geleceksizlik" meselesini akla getiriyor. Dolayısıyla ben de bu yerleşim formunu "geleceğin başat kentsel formlarını anlamamızı mümkün kılacak bir metafor olarak" okuyorum. Fakat benim için bu yeterli değil; "kent"i hiyerarşik olarak üstte duran bir yerleşim şekli, bir yaşam

formu olarak görmek ve karşılaştırmak istemem. Sonuçta, günümüzde kentlerin de nasıl yaşam alanları oldukları bir soru işareti. Kampları kentlerle karşılaştırmak yerine gelecekteki olası "otonom altyapılar", otonom ikameler, yerleşimler olarak, hiçbir yere aidiyeti olmaya yaşam formları olarak görmeyi tercih ediyorum.

Bir kampın altyapısı (elektrik, ısıtma, su, kamusal alanlar, konut) basit bir yerleşim için her zaman ihtiyaç olan ve tasarlanandır. Ezidilerin yaşadığı geçici çadır kamplarında sivil örgütlerle birlikte nasıl ortaklaşa organizasyon kurulduğunu izledim. AFAD kamplarında Suriyeli Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Ezidiler farklı şekilde kamp içi kamusal alanları ve konut alanlarını kullanıyorlar.

Afrika mülteci kampları üzerine uzun zamandır çalışan mimar Ömer Faruk Gönenç ile birlikte Güneydoğu'daki kampların mekânsal analizi üzerine çalışıyoruz. Bu araştırma için bir yandan Ürdün ve Filistin-Batı Şeria'daki şehirlere eklemiş ya da şehir dışında şehirleşmiş kamplarda uzun zaman çalıştık. Bu kent formlarından öğrenmeye çalıştık. Diğer yandan da bir sosyomimari metot geliştirmeye çalıştık. Bu konuda Filistinli mimar arkadaşlarımız da bize yardımcı oluyorlar. Bu otonom sayılabilecek ve iki intifada dönemi atlatmış bu kamplara baktığımızda geleceksizlik ya da müphemlik nosyonunu pek okuyamıyoruz. Ana karayolları kenarına kurulmuş Antep ve Urfa'daki gibi bazı kamplar, karayollarının geçiş hattı olmasından yararlanarak belki ileride iyi pazar ve ticarete sahip yerleşimler olacaklar, tıpkı Ürdün'deki bazı kamplar gibi.

E.T.G.: Ben de öncelikle bu çıkarımları, bir tür bilim-kurgu gerçeklik ya da "apokaliptik" metafor olarak görmediğimi, kapitalist ekonomi, siyaset ve din üçlüsünün hem hükmettiği hem de yönettiği bir dünya düzeni olarak

Kampa kapatılan herkes bunu öylece kabullenir mi? Mesela isyan çıkmaz mı? Pekâlâ çıkar. İktidarla başa çıkma biçimi olarak, mekâna müdahale biçimi olarak, yaşam biçimi olarak isyan çıkar. Son zamanlarda kamplarda çıkan isyan haberlerine de denk geliyoruz. Bu isyanın illaki sesli bir protesto eylemi ile de ortaya çıkması gerekmiyor.

algıladığımı ve hatta geleceğin değil, “bugünkü kentlerin kamplar hâline gelmiş oldukları” iddiasına katıldığımı söyleyeyim. Bunu açıklamak için bir önceki cevabımda bıraktığım noktaya, İtalyan siyaset düşünürü Giorgio Agamben’in “kamp” anlatsına geri döneyim. Agamben’de kamp “istisna durumunun kurala dönüşmeye başladığı zaman açılan mekândır.” Burası, istisna hâlinde tutulanın ne içeride –yani, hukukun koruduğu, yasaların geçerli olduğu kentte–, ne de dışarıda –yani, hukukun olmadığı vahşi ormanda– olduğu bir belirsizlik alanıdır. Bir başka deyişle, burada istisna hâlinin sürdürülmesi için içeri ile dışarı sürekli el değiştirir. Nerede tutulduğunuzu anlayamazsınız. Oysa müphemlik tam böyle bir durum değildir, en azından Bauman’ın anlatsında. Müphemlik, hemen dışlanan, ayrıştırılan ya da düzeltilen bir durumdur. Orada içeri ile dışarı net biçimde ayrılır. Tekinsiz iseniz, varlığınız müphem bir duruma işaret ediyorsa hemen içeriden men edilirsiniz. Ancak belirsizlik alanında işler böyle yürümez. Kimi zaman içeri davet edilip ani bir kararla kendinizi dışarda bulduğunuz, yasaların sizi koruyup korumadığına emin olamadığınız, hukukun askıya alındığı durumlarla yüzleştirdiğiniz, adaletin kapısından bir türlü içeri giremediğiniz bir ortamdasınızdır. Sanırım birçoğumuz için bugün dünya böyle bir yer hâline geldi. O nedenle, meseleyi doğrudan mültecilik hâli ve mülteci kampları üzerinden ele almak yerine, biyopolitik iktidarla aramızdaki ilişkilene biçimi üzerine düşünerek açmak da fayda görüyorum.

Son olarak, şehirlerin hâlihazırda var olan yerleşikleriyle yeni gelenler arasındaki karşılaşmaları mekânsal anlamda nasıl okuyabiliriz? Sert çatışmaları ya da faydacı/çıkarıcı ilişkileri kırarak, bunların ötesine geçecek dayanışma ağları kent mekânında nasıl oluşturulabilir?

P.T.: Mardin merkezde çorba, humus satan birçok yerin dayanışmacı yerler

olduğunu düşünüyorum. Sadece mültecilerin birbirleriyle değil aynı zamanda yerel insanların da onlarla kamusal alanda karşılaşma yerleri bunlar. Camilerin/mescitlerin bu anlamda önemli kamusal alanlar olduğunu ve dayanışma ağlarının kurulabileceği yerler olduğunu düşünüyorum. Bunun dışında farklı, kurumsal olmayan formlar ile de dayanışmacı ağlar kurulabilir. Örneğin, Sanatçı Ahmet Öğüt’ün inisiyatifi ile kurulan bir platform olan Sessiz Üniversite, son 4 senedir Avrupa’nın farklı şehirlerinde bir tür kent içi enformel dayanışma ağı platformu olarak işliyor. Alternatif eğitim üzerinden, mülteciliği/sığınmacıyı ulus-devlet vatandaşlığı ötesinde kurgulayan bir platform. Şu anda Atina ve Amman’dan gelen talep üzerine oralarda da kuruyoruz bu ağı. Belki Eylül’den itibaren Mardin’de denemeyi düşünüyoruz. Diğer yandan, 2016 sonbaharında Batı Şeria, Dheiseh Kampında beraber çalıştığım *Campus in Camp* platformu ile “Mardin Campus in Camp” uydur platformunu kuracağız. Yerellikler arası platformun dayanışmacı ağları güçlendirdiğine inanıyorum. Hem yüksek lisans hem lisans öğrencilerimle (aralarında Suriyeli sığınmacılar da var) bu tür ufak tefek, biraz yavaş ilerleyen platformlar üretmeye çalışıyoruz. Ayrıca, Antep’te görüştüğümüz Suriyeli üniversite öğrencileri, yerel halkla ilişki kurma ve kente eklenme bağlamında fikir üretip kendi aralarında bazı projeler yapmaya çalışıyorlar. Bence STK-insanî yardım maiyetince işlemeyen, farklı bilgi ve gündelik hayat metodolojileriyle birleşmiş organik ve kalıcı dayanışmacı formlar üretilmeli.

E.T.G.: Türkiye’deki baskın eğilim mekânsal ve toplumsal anlamda “değmemek, dokunmamak” üzerinden işliyor kanımca. Gündelik hayatta, mekânsal anlamda yan yana gelmek özellikle Batı kentlerinde tahammül edilebilir bir durummuş gibi okunmuyor. Kronik ve alerjik kimlik problemi ile

birlikte işleyen bir süreç bu. Ancak konu insanî yardım üzerinden ele alınınca herkes olabildiğince alçakgönüllü birer yardımsevere dönüşüyor. Suriyeli mültecilerle olan ilişkinin daha çok “muhtaç olana yardım” üzerinden işlediği görülüyor. Bu da, yardım edenle edilenin konumunda hiyerarşik bir ilişkiyi doğuruyor kaçınılmaz olarak. Böyle bir toplumsal algıyla, sorunuzda da belirttiğiniz üzere, ya sert çatışmalar ya da faydacı ilişkiler gündeme geliyor.

Ancak geçenlerde karşılaştığım “Mülteciler için sıra dışı barınma projeleri” başlıklı olumlu bir haber

Ben istisnanın mekânları olarak kampları bu bağlamda katmanlı *post-human* yerleşimleri olarak görüyorum. Bence insan-sonrası zamana işaret eden bu tür yerleşimlerin katmanları üzerinden “apokaliptik” çıkarımlar ve spekülasyonlar hem epistemolojik hem de ontolojik olarak insan ve yerleşim ilişkisini değiştirebilir.

hem meselenin mimarlar tarafından nasıl ele alınabileceğine hem de nasıl bir toplumsal biçimlenme ile mekân üretildiğine dair epeyce düşünmemi sağladı. Almanya’da Hannover Üniversitesi Mimarlık Bölümü’ndeki bir

grup öğrenci bu meseleye kafa yormuş ve oldukça iyi tasarım fikirleri ortaya koymuş. Fikirlerin çoğu mültecilerin yerleşiklerle iç içe yaşamasını destekleyecek şekilde, kentteki atıl ya da boş alanların kullanım potansiyellerini

değerlendirmek üzerine kurulu. Fakültelerinin çatısına kat çıkmak, kullanılmayan mavnaları yeniden işler hâle getirmek, dünya fuarında sergilenen bir pavyonu yurda dönüştürmek, blokları oluşturan yapı dizileri arasında kalan inşaat boşluklarına geçici, sökülüp takılabilir modüller tasarlamak fikirlerden birkaçı.

Belki mimarlık bu anlamda işe yarayabilir. İstanbul’da, İzmir’de uygulanabilecek kentsel ve mimari projeler ile birlikte yaşamın desteklenmesi için bir adım atılabilir. İşlerse sonrasında dayanışma ağları da kendiliğinden oluşacaktır. ☺

İSTANBUL'A TEKİNSİZ BİR GİRİŞ: KUMKAPI

Kumkapı, her daim bir göç kenti olmuş İstanbul'un belki de hareketlilikle en çok yoğrulmuş semtlerinden. Dün nasıl bir göçmen semtiyse, bugün de öyle. Jaklin Çelik, kendi hikâyesinin de içinden geçtiği bu semtin sokaklarında, binalarında, aralıklarında göçmenliğin, zorunlulukların, eşikte beklemelerin, güvensizliklerin izlerini sürüyor.

Tarihi Yarımada diye bildiğimiz yerin bir yanı sadece tarihsel geçmişiyle değil karaya vurmuşluğuyla da yarımır. Yarımlığıyla hem şimdiki zamanda burada tutunmaya çalışan mülteciler, hem de denizden medet umanlar için denize rağmen çıkışı olmayan bir mekândır. Delice büyüyen şehrin delik deşik sınırlarından içeri düşenleri biriktiren süslü bir torba gibidir. Torbanın

altındakiler sıkıştıkça üstündekiler dibe düşmeyecek olmanın güveniyle hareket kabiliyetlerini artırırlar. Alttaki sıkışmışlık üst taraftakilere tedirgin bir “neşe” verir...

Göçle birlikte büyüyen taleplerle şekli şemalı çoktan değişmiş olan İstanbul 1980'li yıllara gelindiğinde darbenin karanlığına gömülür. Her semt muhteviyatı farklı torbalara dönüşerek,

kimi genişerek kimi sağından solundan açılan deliklerden sızdırarak karşıladı bu dönemi. Yarımada'nın surları üzerinde, tarihi kapılardan biri olan Kumkapı da bu semtlerden biriydi. Yukarısında İstanbul Üniversitesi önünde geleceklerini kotarmak uğruna çatışan gençler; aşağısında Balıpaşa, Azak ve Osmanlı'nın ilk tiyatrosu Güllü Agop'un bir zamanlar tiyatrosunun bulunduğu

Gedikpaşa yokuşlarını kesen sokaklarda azınlıklardan boşalan evlerde, Anadolu şehirlerinden gelip yerleşen insanlar yaşamaya başlamıştı. Hepsi farklı kimliklere sahiplerdi ve onları Kumkapı ve çevresinde birleştiren, onlara gelecek vadeden bir yurt özlemiydi. Bu yurt huzursuz ama sınırsızlığıyla birinin diğerini görmezden gelmesine olanak tanıyacaktı. Semt, göçmenlerden oluşan tek bir organizmaya dönüşmüş olsa da aslında kendi labirentinde parçalara bölünmüştü. Kunduracılar, tekstil atölyeleri başta olmak üzere çeşitli meslek grupları onları başka semtlere taşıyan ekonomik lokomotiflerdi. Yani torbadan kurtulanlar başka semtlere doğru bir an evvel yol almaya bakacaktı. Burada durmamak gerekirdi, zira durunca öldüğünü geldikleri yerlerden öğrenmişlerdi.

Kumkapı ve Beyazıt arasında kalan Gedikpaşa Ermenilerin yoğun yaşadığı bölgelerden biriydi. Aşağısı deniz, yukarısı karaydı. Birçoğumuz böylesi ucu bucağı olmayan bir su birikintisi olan yerlerden gelmemiştik. Gelenler için su, başı sonu belli olmasa da sağı solu belli olan bir mefhumdu. Beyazıt Meydanı ile deniz arası hepî topu bir kilometrelik yolun ortasında durmuştu ibre bazılarımız için. Ne korkulası denize çekiyordu bir kuvvet, ne de korkularından dolayı yukardaki savaşa dâhil olabiliyorlardı. 1980'li yıllarda Beyazıt Çarşısı'nın girişinde o günkü şartlara göre market sayılabilecek çeşitliliğe ve büyüklüğe sahip, adını sahibinin bıyıklarından almış Pala Bıyık adında bir bakkal dükkânı vardı. Genişçe, yüksek tavanlı bir yerdi. Pala Bıyık'ın siyah-beyaz bir fotosu duvarda asılı dururdu. Şimdi hatırlamıyorum, acaba ölmüş de mi asılmıştı o fotoğraf oraya, yoksa jest olsun diye kendisi mi asmıştı resmini o duvara? Çatışmaların ortasında güvende olan tek şey duvarda asılı duran o fotoğraftı. Ve bizler Pala Bıyık'ın önünde bir kuyruktan ibarettik. Kuyruğun yekûnu dükkân sahibi için yağlı bir kuyruk görüntüsü oluştursa da, bizler o kuyruğa hasb-el kader eklemelenmiş, o günün şartlarında yolu kıt kanaate düşmüş, geçmiş hikâyeleri hepsi birbirinden kesif bireylerdik. Önümüz ve aramızın belli olduğu o kuyruk korkularımızın görünür haliydi aynı zamanda.

1970'lerde ve öncesinde Patrikhane'nin de orada olması sebebiyle Ermenilerin ve Süryanilerin tercih ettiği bir semtti Kumkapı. O yıllarda gelenler daha çok

Hepsi farklı kimliklere sahiplerdi ve onları Kumkapı ve çevresinde birleştiren, onlara gelecek vadeden bir yurt özlemiydi. Bu yurt huzursuz ama sınırsızlığıyla birinin diğerini görmezden gelmesine olanak tanıyacaktı. Semt, göçmenlerden oluşan tek bir organizmaya dönüşmüş olsa da aslında kendi labirentinde parçalara bölünmüştü.

doğu ve güneydoğudan dağılmış zincirin son halkalarıydılar. Kumkapı, 1915'ten arta kalan ve buldukları yerden göçen Ermeniler için söylenegelen "Kumkapı, Samatya, Yeşilköy havalimanı" hattının ilk durağıydı.

1980'lerin başında malum politikalar sonucu Kürtler gelmeye başlamıştı semte. Sonuna doğru ise Dersimli Aleviler. Her ne kadar gelenlerin talebi bir yurt arayışı olsa da bu durum bir yerleşiklik vaadinden ziyade huzursuz, konumu belli olmayan bir yaşam sunuyordu gelenlere. Çünkü semt çok göç alıyordu ve göçenlerin geçmişte onları tanıştıran hikâyeleri birbirine sürtünmeye başlamıştı geldikleri yerde. Şehrin vadettiği özgürlük alanı bir travmalar arenasına dönüşmüştü; müsaade edildiği ölçüde birbirlerinden parça koparmaları ise sistemin kaçınılmaz getirisiydi. Göçüp gidenlerin bıraktıkları evlerden yayılan ince sızılardan üzerine sistemin hırıltılı sesi çöreklenmişti. Ürkütücü, tehditkâr ve bir o kadar yabaniydi o ses.

Kentsel dönüşüm projesi kapsamında Tarihi Yarımada köklü bir değişime

hazırlanıyor şimdilerde. Yani başındaki Cankurtaran, yukarısındaki Sultanahmet neyse, oralara biçilen rol de onlardan aşağı kalır değil. Ama önce temizlemek gerekecek. Emlak simsarlarının işkencecileri andıran simaları pek bir korkutucu. Dolayısıyla gelecekteki cennetin şimdiki cehennem zebanileri, mal sahiplerinin ensesinde soluyan emlakçılar desem yeridir.

Ama onun öncesinde 2000'li yılların başından itibaren kentin yeni edindiği insan dokusu. Bu da aslında 1970'lerden itibaren değişmeyen göçmen dokusu üzerine inşa edilen çok kimlikli bireylerin üzerine kondurulan göçmenler. Bu doku öncekine oranla daha hasarlı. Çünkü önceki, bizlerin tanık olduğu ve hatta birçoğumuzun varlığıyla oluşan göç, aynı ülkenin irksal ve dinsel farklılığı gözetmeksizin aynı coğrafyanın aynı dilini konuşan bireyleriydi. Nüfus cüzdanlarımızda TC yazıyor olması bir güvence değil elbette ama bütün olumsuzluklarına rağmen tasnif edilmemizi kolaylaştırıyordu. Çünkü her ne olursa bu arızalı düzenek içerisinde kendimizi ifade edebiliyorduk. Kimin

1980'lerin başında malum politikalar sonucu Kürtler gelmeye başlamıştı semte. Sonuna doğru ise Dersimli Aleviler. Her ne kadar da gelenlerin talebi bir yurt arayışı olsa da bu durum bir yerleşiklik vaadinden ziyade huzursuz, konumu belli olmayan bir yaşam sunuyordu gelenlere.

dinlediğinin bir önemi yoktu. 2000'lerin göçü bizim göçümüzden farklıydı; bu kez iç savaş mağdurlarının yerini dışardan gelenlere bıraktıkları bir yerdi artık Kumkapı. Önceleri Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Ukrayna, Moldovya ve Romanya gibi ülkelerden gelmeye başladılar. Özellikle Ermenistan'dan gelenler buradaki Ermenilerde hayal kırıklığı yarattılar. Çünkü buradakiler azınlıktılar ama gelenler bir Ermeni ülke psikolojisiyle davranıyorlardı. Buradakilerin yabancı olduğu birçok alışkanlığı da beraberlerinde getirmişlerdi. Anadolu veya İstanbul Ermenileriyle aralarındaki en bariz farksa onların değerler anlamında Ruslaşmış Ermeniler olmasıydı. Üstüne bir de yoksulluk ve taşralılık eklenince buradakilerin onlarla ilgili algısı da farklılaştı. Buradaki 1915 algısı Ermenilerle Türkler ve Kürtler arasında aşılmaz bir bellek duvarıyken, onlarda ekonomik problemlerin ön plana çıktığı ama diğer yandan duvarsız ilişkiler kurulabileceğini de yaşam tarzlarıyla gösteriyorlardı. Bunun evrensel yanı tartışılmazdı.

1970'lerde doğudan gelenlerin doldurduğu İstanbul Ermenilerinin yaşadığı evlere o tarihlerde kimsenin aklının ucundan dahi geçirmemiş Ermenistan Ermenileri gelmeye başlamıştı. Bunlar bir anlamda 60'larda Almanya'ya göç eden Türk işçi ailelerine benziyorlardı. Ama tek bir farkla. Taşradan dahi gelmiş olsalar birçoğu eğitimliydi, eğitimli olmasalar bile mutlaka bir zanaata yatkınlıkları vardı. Ve uyum sağlıyorlardı. Böylelikle yukarda, İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu Laleli ve Beyazıt mıntıkasında bavul ticaretiyle uğraşan Rusların ticaret becerisinin altında ucuz emekle ama yine de ülkelerindekinden çok daha yüksek bir refah seviyesine erişmeye başladılar İstanbul'da. Zaman zaman söyleşilere aracılık ettiğim yurtdışı ve yurtiçi basın ve medya kuruluşlarına verdikleri demeçlerde burada Türklerle birlikte yaşamaktan sıkıntı duymadıklarını

anlatıyorlardı. Keza Gürcüler, Azeriler, Türkmenler ve Romenler de hallerinden memnundular. Ama birçoğunun çalışma izni olmadığı için kaçaktılar ve Kumkapı bir kez de onlar için çıkışı olmayan bir yer haline gelmişti.

Asıl "şenlik" 2011 yılında Suriye'de iç savaş patlak verdiğinde başladı. Kentsel dönüşüm projesi kapsamına alınan Tarihi Yarımada'da sitelere çekilen işgücüyle birlikte oradan ekmeğe yiyen göçmenlerin tırnaklarının da oradan sökülmesi demektir bu. Geçtiğimiz günlerde uzun süredir oraları bir hikâyeye yazmak dışında, yani bir kurmacanın değil de bu düz yazıyla ilgili dolaşmaya çıktığımda manzara her zamankinden daha vahimdi.

Nişanca'yla sahil arasında eskiden semt pazarının kurulduğu, Ermeni Patrikhanesi'nin de üzerindeki sokaklardan birinde bulunduğu uzunca bir cadde üzerinde olayın vahamet boyutlarını görmek mümkün. Geçtiğimiz yıllarda adı "Şarapnel Sokağı"ndan "Sevgi Sokağı"na dönüştürülen Patrikhane Sokağı'nın çehresi gibi insan simaları da değişmiş. Kumkapı meyhanelerinin başladığı yerden Aksaray'a kadar uzayan uzunca bir caddeden bahsediyorum. Bu cadde Suriye, Irak, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Romanya, Rusya, Ukrayna, Özbekistan, Sudan, Nijerya ve daha birçok ülkeden gelen göçmenlerin yaşadıkları bir alana dönüştü. Göçmenler sadece burada değil, Beyazıt sınırından aşağı, bahsettiğim yokuşları kesen sokaklarda ve Küçük Ayasofya sınırından Aksaray'ı da içine alan "hudutlar" içerisinde yaşıyorlar. Ama bu uzun cadde eskisi gibi olmasa da bir Pazar olma özelliğini sürdürüyor. Bu adreslerde eski yerleşiklerin kimler olduğunu dükkân tabelaları ele veriyor. "Batman, Diyar, Sason, Mardin," aklımda kalanlar. Sokak sergilerinin mevsimine göre yüz değiştiren ikinci el eşyalar satılırken, yeniler mağazalarda alıcılarını bekliyor. En göze çarpanları ise can yelekleri. Dükkân önlerinde asılı duran yeleklerin sağlı sollu göğüsleri üzerinde parıldayan fosforlu

gri şeritler, çöken akşam karanlığında buradayım diyor. Yelekleri alanların caddenin başından veya sonundan çıkma imkânları yok diğerleri gibi. Çünkü ara sokaklardan birinden denize erişmek zorundalar...

Cadde boyunca kaldırım kenarlarına kurulmuş çay ocaklarında oturan gençler keskin bakışlarla caddeden geçen yabancıları cimbızlıyor. Semtin çeteleri burada sinsice yabancılar üzerindeki baskılarını hissettiriyorlar. Uyuşturucu, fuhuş, hırsızlık başta olmak üzere her türlü silahın anlık bir öfkeyle ortaya çıkacağı ve yöneleceği bedeni kalabalığın içinden bir dere yatağı gibi Aksaray içine bir dere yatağı gibi Aksaray çıkışına tüküreceği kendini hissettiriyor burada. Ama yine de gündelik hayata dair rutin bir akış söz konusu. Buradakilerin hepsi suça bulaşık değil elbette. Çoğu kaçak yaşayan göçmenlerin üç maymunu oynamaları gerekiyor. Devletin torba içerisine attığı vahşi kediler arasında pençelerden korunmak adına bu suç cehenneminde mafya zebanilerine teslim etmişler kendilerini. Dolayısıyla o güzergâha giren her yerli vatandaş onlar için devleti temsil eden bir tehlikeye

dönüşüyor. Devletin Tarlabası'nda yaptığı kentsel dönüşümün orada süregiden uyuşturucu simsarlarını da, yani torbacıları da bu taraflara ittiğini düşünenecek olursak buraya torba demem boşuna değil.

Yiyecek tezgâhları: Yol boyunca çeşitli ülke yiyeceklerinin satıldığı tezgâhlar var. Tezgâh etrafına birikenler satıcılarla aynı tipolojiden. Yaklaşıldığında aynı dili konuştuklarında aynı ülkenin vatandaşı oldukları anlaşılıyor. Bu anlamda yiyecekler kendi aralarında görüntü ve kokuyla bir duygudaşlık aracı.

Yüzler: Kimse kimseyle göz göze gelmiyor ve görmüyor. Çünkü bu yabancı suç mekânında aşinalık en tehlikeli ele verici. Yüze tutulmuş objektif ise amansız bir tehdit.

Yabancı: Yabancı mekânın kendisi. Bu anlamda hem çok tanıdık hem de sınırları güvensizlikle inşa edilmiş bir dışlayıcı. İtilmişliğin, varoluşlarının buldukları yerde oluşturduğu ortak suçun tortusunu oluşturan bu insanlar yabancılığın da kayıt dışı tarihini oluşturuyorlar.

Tarih: Devlet tarafından imha edildiğinden onların dâhil olabileceği bir alan değil zaten. Onlar olsa olsa o hasarlı tarihin üzerini iflah olmaz bir mağduriyetle okunmayacak hale getiren aktörleri. Bu yüzden insanlar değil mekân mülteci.

Devlet: Bir nevi memurunu azletmiş, otomata dönüşmüş durumda burada. Bileti anca oraya kadar kesilmiş olanlar birbirlerine dönüşü olmayan biletler kesiyor. Yeni gelene müsamaha gösterme sebebi var olanı silmek. Suçta olduğu kadar suçlunun cezalandırılmasında da görünmezleşiyor. Böylelikle görüntüde zapt-u-rapt altına alamadığı denetleme taraflar arasında bir görev dağılımıyla kendi hukukunu oluşturuyor.

Güvenlik: Birbirleri arasında kaybolmuş bir dil var. Herkesin oraya düşüş sebebi belli. Birbirlerinden kazanacaklarına değil koparacaklarına bakıyorlar. Bu yüzden hemen bütün çehreler acımasız bir ifadeye bürüyor korkularını. On iki çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu bir kamyon altında can verdiğinde Suriyeli bir anne çocuklarını toplayıp, dışardaki hayatın başlarına neler

getirebileceğini göstermek için küçük ölünün başına dikiyor. En büyük kız 13 yaşında ve görüntüden bahsederken diyor ki "geceleri rüyalarım giriyor..." Oysa onlar daha Suriye'deyken rüyalar şiddetle perdelenmiş, hakikat de kâbusla el sıkışmıştı savaştan kaçan bu küçük zihinlerde.

Can yelekleri: Denizle kara arasındaki taşıyıcı otobandan daha tehlikeli. Çünkü bu yeleklerde tehlikenin tanımı da yok. Kurtuluş değil ölümü çağırıyor. Geçip gitmenin değil, külçe gibi ağır olan ölümün kefeni. O kadar yiyecek kokusunun arasında bu yelekler gömülmeyi unutulmuş ölümler gibi kokuyor. Fotoğraf makineme saldıranlar ise birer leş yiyciyi. Akşamın karanlığında yeleklerin üzerinde sağlıklı sollu göze çarpan fosforlu bantlar soğuk parlaklığıyla ölümün gözüne çekilmiş bir çift bant...

Bu yelekleri kimse sorgulamıyor, çünkü herkesin bu hayatta kurtulmak için üzerine geçirmeyi göze alabildiği can yelekleri var. Ama hiçbirini bunlar kadar göz göre göre ölüm vadetmiyor.

BİR MENDİL NİYE KANAR?

Türkiye'nin güney sınırlarında uzanan kentler Suriye iç savaşının etkilerinin en doğrudan izlenebildiği yerler. Gaziantep ise tüm bu şehirler arasında en öne çıkanlardan. Şehrin hikâyesi, artık biraz da Suriyelilere yönelen saldırıların, linç girişimlerinin, acımasız koşullarda emeklerini satmak zorunda kalanların hikâyesi. Gaziantep'te yaşayan ve sınır kentlerini yakından izleme imkânı bulunan gazeteci Murat Güreş, gündelik hayattan izlenimlerini derledi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye ile Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması'nı imzalaması ve sınır kapılarının açılması ile birlikte uzun yıllar gergin süren ilişkiler yerini gerçekten bir bahara bırakmıştı. Günlük 500-600 bin kişinin karşılıklı ziyarete, alışverişe, akrabalarına gittiği kentlerdeki insanların yüzü gülüyordu. Ne var ki, Arap Baharı domino etkisiyle Ortadoğu için bir kâbusa dönüşünce, Gaziantep'te başlayan tatlı Arap Nevruz'u da sona ermiş oldu.

Libya, Tunus ve Mısır'da iktidar sahiplerinin duvarlara asılı şatafatlı çerçeveleri çatırken, hegemonyaları da yerle bir oldu. Suriye'de bir gencin kendisini yakmasıyla başlayan ve duvarlardaki "Halk Bu Düzenin Yıkılmasını İstiyor" sloganı ile sembolleşen olaylar kısa sürede dalga dalga yayıldı. Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) adını alan muhalifler özellikle Halep'ten başlayarak Esad birliklerine karşı savaşıyor ve direnmeye başladılar. Suriye, kısa sürede El Kaide, El Nusra gibi sayıları 10-15 bini bulan, çoğu Afganistan, Bosna-Hersek ve Çeçenistan'da savaşmış tecrübeli ve mobilize İslamcı gruplarla dolup taşmaya başladı. Öte yandan sadece Halep'te yüzü aşkın küçük silahlı grubun oluşmuş olması silahlı çatışmanın yerel halk kesimleri arasında da yayıldığını gösteriyordu.

Suriye'de ne Esad rejiminden ne de silahlı muhaliflerden yana olan, savaşı da benimsemeyen sivil halk, çatışmaların şiddetlenmesiyle birlikte göç hazırlıklarına başladı. Türkiye'nin Suriye'deki iç savaştan kaçanlara "açık kapı politikası"

uygulayacağını açıklamasıyla birlikte yüzbinlerce insan 911 kilometrelik kara sınırı üzerindeki Cilvegözü, Öncüpınar, Mürşidpınar, Karkamış gibi sınır kapılarından Antep, Urfa, Mardin ve Hatay gibi illere girmeye başladı.

Türkiye devleti, Suriye'deki ayaklanmanın diğer Ortadoğu ülkelerindeki gibi çabuk sonuçlanacağını ve rejimin düşeceğini beklerken, Beşar Esad'ın ve Suriye devletinin direnci beklenenin ötesinde oldu. Savaştan kaçarak tel örgüleri geçenlerin sayısı milyonlara dayanmıştı. Suriye'deki savaşın bu kadar uzun süreceğini öngöremeyen Türkiye devleti, şimdi bu yıkımın sonucunda ortaya çıkan savaş mağdurlarını ikamet ettirmek zorunda idi.

Bu amaçla ilk olarak Kilis'teki Öncüpınar sınır kapısının yanına büyük bir konteynır kent inşa edildi, Gaziantep'in İslahiye ilçesinde de bir çadır kent kuruldu. Yine büyük göç alan Hatay'da da benzeri şekilde çadır kent kuruldu. İç savaşın uzaması ile birlikte sayısı yirmi beşi bulan çadır kentler, Gaziantep'in Nizip ve Karkamış ilçelerine, Şanlıurfa, Mardin, Kahramanmaraş, Adıyaman, Diyarbakır ve Hakkâri'ye kadar yaygınlaştı.

Uluslararası anlaşmalar bağlamında mülteci sayılmayan Suriyeliler "geçici koruma" altında kabul ediliyorlar, dolayısıyla net bir statüleri yok. Türkiye'de ilk elde Suriyelilere "misafir," misafirleri ağırlayanlara da "ensar" denilerek dinî motifler üzerinden ılımlı bir iklim yaratılmaya gayret gösterildi. Bu "misafir"

ve "ensar" kavramları başlangıçta gerçekten de etkili oldu. Esad'ın devrilmesi her sabah yeniden uyanıldığında "ân meselesi" oluyor, ne var ki istenen bir türlü gerçekleşmiyordu. Tüm bunlar olurken savaştan kaçarak sınır kentlerine gelen Suriyelilerin büyük bölümü kamplara gitmek istememiş, binlerce insan sağlıksız ve ilkel koşullar altında, hasbelkader buldukları bir odada çoluk, çocuk, yaşlı, genç demeden kalabalıklar hâlinde yaşamaya, geldikleri kentlere bir şekilde tutunmaya başlamışlardı bile.

Beşinci yılına yaklaşan Suriye iç savaşında kaba hesaplamalara göre 350 bin kişi yaşamını yitirdi. Birleşmiş Milletlerin resmi rakamlarına göre Suriye dışına göç edenlerin sayısı dört milyon, ama bu rakamın çok daha fazla olduğu tahmin ediliyor. Sadece Türkiye'de iki milyonu aşkın iç savaş mağduru Suriyeli var ve gelenlerin önemli bölümü kampların dışında yaşamayı tercih ediyor.

Geçmişte Suriye Arap Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan ya da orada yaşayıp da vatansız statüsünde olan, bugünse Türkiye'de geçici koruma rejimi altında bulunanların sayısı neredeyse 41 ilin nüfusuna denk geliyor. Böylesi bir nüfusun ortaya çıkardığı yerleşme ve barınma sorunları, aradan geçen beş yılda "misafir-ensar" ilişkisinin de bozulmasıyla birlikte, başka bir aşamaya geçti. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Gaziantep, Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Mardin gibi illerde zaman zaman ortaya çıkan gerilim ve sokak çatışmaları, nefret söylemi, ötekileştirme, yok sayma, aşırı

milliyetçilik, kenti sahiplenme duygusu, tahammülsüzlük ve ırkçılık görünür hale geldi.

Peki, neden bu duruma gelindi? Yoğun Suriyeli akını olan kentlerde göçmenlerin yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği ile bu kentlerde hâlihazırda hayatlarını sürdürenlerin gündelik yaşamları üzerindeki etkiler arasındaki makas, bazı çelişkileri beraberinde getirdi. Çünkü başta da belirttiğim gibi, böylesine büyük bir göçmen nüfusunun böylesine uzun bir süre yerleşik olacağı beklenmiyordu.

Benim bir gazeteci olarak gözlemlediğim ve öncelikli olduğuna inandığım temel sorunlar bu kentlerde halen devam ediyor. Hızlı bir liste vermek gerekirse; barınma, sağlık, eğitim, asayiş ve güvenlik, dil ve diyalog, çalışma hayatı, birlikte yaşamaya tahammülsüzlük. Toplu taşıma araçlarının ortak kullanımından ve yoğun trafikten kaynaklanan tartışmalar. Suriyeli kadınların durumu, fuhuş ve kuma meselesi, sokaklarda yatıp dilenen çocuklar. Ucuz işgücü sömürüsü ve halkın Suriyelileri aşırı dinci örgütlerle kıyaslaması ve onlara bu gözle bakması. El-Muhaberat başta olmak üzere yabancı ülke istihbarat servislerinin faaliyetlerinin şehir efsanesine dönüşmesi. Ekonomik

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Gaziantep, Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Mardin gibi illerde zaman zaman ortaya çıkan gerilim ve sokak çatışmaları, nefret söylemi, ötekileştirme, yok sayma, aşırı milliyetçilik, kenti sahiplenme duygusu, tahammülsüzlük ve ırkçılık görünür hale geldi.

durumu iyi olup da seçkin semtlerde yaşayan Suriyelilere yerel halkın nefretle bakması. Göç İdaresi il müdürlüklerinin işleyişinin tam olarak oturmaması ve aşılması çok zor olan bürokrasi. Suriye'den gelen doktor, avukat, mühendis gibi beyaz yakalıların tasnif dışı edilerek genel olarak ağır işçiliğe mecbur bırakılmaları. Çok farklı kurumlar üzerinden yapılan yardımların tek çatı altına koordine edilemiyor olması, bu alanda yeterli ve sağlam istatistiklerin oluşturulamaması. AFAD kartı olup da geçici ikamet belgesine de sahip olanların yurtdışına çıkmalarına izin verilmemesi. 1+1 evlerin ahlak polisi tarafından basılarak orada yaşayanların evli olup olmadıklarının sorgulanması. Suç işleyen Suriyeliler nedeniyle cezaevlerinin kapasitelerinin üzerine çıkması, koğuşlarda bir yatakta iki kişinin yatar hale gelmiş olması.

Tüm bunlar son derece reel sorunlar. Kâğıt üzerinde formüle etmeye çalıştığım

bu sıkıntıları birkaç yaşanmış örnekle somutlaştırmak ve fotoğrafı daha net hâle getirmek faydalı olabilir.

Hatay'da Suriyeli bir gencin küçük bir çocuğa tecavüz ettiği şeklindeki dedikodu, sonrasında Suriyeli kiracısının karısını taciz ettiği ortaya çıkan Hıdır Ç.'nin kadının kocası tarafından bıçaklanarak öldürülmesi, Gaziantep'te toplumun içinde biriktirdiği öfkeyi ve kini milliyetçilik kisvesi altında kusmasına neden olmuş, olaylar gece boyu sürececek bir cadı avına dönüşmüştü. Suriyelilerin kaldıkları evlere saldırılmış, işyerleri basılmış, sokakta suçlu suçsuz kim olduklarına bakılmaksızın Suriyelilere saldırılmıştı. Gaziantep Valiliği evlerinden topladıkları yedi yüz Suriyeli aileyi zorla kamplara gönderme kararı almış, olaylar birkaç gün daha devam etmişti. İşin enteresan tarafı ise, bu linç girişimi karşısında Suriyeli göçmenlerin Türk milliyetçiliğine sığınmak zorunda

kalmalarıydı. Suriyeli aileler, bu faşist saldırılara karşı kendilerini koronaklı hâle getirmek için evlerine Türk bayrağı asmak, bayrağı öpmek, sevmek, kutsamak zorunda kalmışlardı.

Kent ekonomisini yakından izleyen bir meslektaşımın gözlemleriyle teyit ettiği gibi, beş tane Organize Sanayi Bölgesi bulunan Gaziantep'te işverenler asgari ücretin üçte birine çalışmak zorunda olan Suriyelileri işe alıp kendi işçilerine yol vermeyi tercih ediyorlar. Bir fabrika sahibi 60 işçisini çıkarmış, yerlerine Suriyeli işçileri elbette ki sigortasız çalıştırmaya başlamıştı, örneğin. İşçilik ve sigorta giderlerinin düşmesinden duyduğu mutluluğu da “eşek gibi çalışıyorlar” sözleriyle özetlemeyi ihmal etmemişti.

500 bine yakın Suriyelinin geldiği Gaziantep'te ev fiyatlarının ve kiralaların iki katına çıkması, ev sahibi ve emlakçıların da bu durumu fırsat olarak görmesi muazzam bir öfke yaratmış durumda. Yazın parklarda yatıp kalkmak zorunda olan Suriyeliler nedeniyle sosyal donatı alanlarını kullanamayan kentlilerin bu durum karşısında kapıldıkları öfke işe işin bir diğer boyutu. Hastanelerde Suriyelilerle birlikte muayene sırası bekleyenlerin, onları küçümseyen, aşağılayan, “nereden çıktı bunlar?” ile başlayan sözleri ise ne yazık ki artık kanıksanır hâle geldi.

Göçün üzerinden geçen beş yıla rağmen mahallede, sokakta, parkta, toplu taşıma araçlarında, hastanede, okulda, kampta, kafede, yani kent yaşamının bütün alanlarında Suriyelilerin dertlerini ortaya koyacak bir iletişim kanalı bir türlü tesis edilemedi.

Diğer yandan göçmenlerin bürokrasi ile mücadelesiye tam bir komediye dönüşmüş durumda. Örneğin, Suriyeli bir gazeteci olan Muhammed Mallak hem AFAD kimlik kartına hem de bir yıllık geçici ikametgâh iznine sahipti. Muhammed Amerika Birleşik Devletleri'nden 15 günlük vize almıştı, ancak Göç İdaresi değil ABD'ye gitmesine, Gaziantep sınırları dışına çıkmasına dahi izin vermiyordu. Aslında yapılması gereken şey basitti: AFAD kartı iptal edilecek, geçici ikametgâhı ve ABD vizesi olduğu için Muhammed rahatlıkla yurtdışına çıkabilecekti. Ne var ki Muhammed yaklaşık bir ay boyunca Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne gidip geldiği hâlde bir dakikada çözülmesi gereken sorunu bir türlü oradaki yetkililere anlatamamıştı.

Sonuç olarak, iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalanların yoğun yaşadığı bölgeden bir gazeteci olarak ben, Suriye ve Ortadoğu politikası konusunda siyasal iktidarın öngörüsüzlüğü bir kenara, iki ülke halkı arasındaki sorunlar neden aşılıyor ve bu ötekileştirme hâli

neden daha da derin yaşanıyor sorusuna bakılması gerektiğini düşünüyorum. Göçün üzerinden geçen beş yıla rağmen mahallede, sokakta, parkta, toplu taşıma araçlarında, hastanede, okulda, kampta, kafede, yani kent yaşamının bütün alanlarında Suriyelilerin dertlerini ortaya koyacak bir iletişim kanalı bir türlü tesis edilemedi. Belki biz insanlara Türkçe öğretebilseydik, kendilerini ifade etme şansı tanıyabilseydik, sorunları algılama ve kabul etme, nihayetinde ortaklaşma, kardeşlik ve barış çok daha ulaşılabilir olurdu.

Gaziantep halkı Suriyelilere linç girişimi başlattığında, evinin önünden geçen gençleri görünce Türk bayrağını öperek, şirinlik muskası gibi o gruba kendini sevdirmeye çalışan yaşlı Suriyeli kadın geliyor şimdi aklıma! Ve bir şirin en acı dizelerini mırıldanıyorum: “boynu bükük duruyorsam eğer / içimden böyle geldiği için değil / ama hiç değil... dış değil, tırnak değil bir mendil niye kanar...”

SURİYELİ GÖÇMENLERİN EMEK PİYASASINDAKİ KONUMU: HATAY, KİLİS, GAZİANTEP, ŞANLIURFA VE MARDİN ÖRNEKLERİ

Suriyeli göçmenlere dair tartışma çoğu durumda elde somut veriler olmaksızın, mevcut siyasal konumlanışları tahkim edecek biçimde sürdürülüyor. Suriyeliler yekpare ve edilgen bir nüfus gibi görülüp, tartışmanın nesnesi konumuna indirgeniyor. Diğer yandan sayısı her geçen gün artan bu nüfusun ekonomik hayata ne ölçüde ve şekilde eklemlendiği, göçmen alan kentlerin sosyo-ekonomik yapılarının entegrasyona ne ölçüde imkân verdiği gibi sorular yanıt bekliyor. Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümü öğretim üyesi Kuvvet Lordoğlu, beş sınır kentinde gerçekleştirilen bir saha araştırmasının sonuçları üzerinden bu sorulara odaklanıyor.

Bu kısa inceleme, en çok sözü edilen göçmen grubu olan Suriyelilerin Türkiye içinde yerleştikleri ve sayıca önemli orana sahip oldukları beş kentte emek piyasalarında gözlenen değişimi anlama denemesidir.¹ Elimizde bulunan bazı sayısal verilerin düşündürdüğü çerçevenin sahada yapılan gözlem ve mülakatlarla doğruluğu anlaşılmaya çalışılmış, diğer yandan bu çerçevenin eksik kalan yönleri üzerine bir tartışma zemini ortaya konmak istenmiştir.

Bu kentlerde işgücü piyasalarının yeniden şekillenışı üzerine henüz geniş çaplı (yasal veya idari) düzenleme yapılmadığı için görüülen bütün yöneticilerin işgücü açısından sorunu tanımlamakta zorlandıkları ve oldukça liberal sayılabilecek bir biçimde yardım, destek ve misafirperverlik gibi kavramlar çerçevesinde sorunu çözmeye çalıştıkları sezilmiştir. Uzun erimli politika oluşturmak ile misafir kavram setlerinin çelişkisi sahada net olarak gözlemlenebilmektedir.

Bu yazıya temel oluşturan araştırma kapsamında beş sınır kentinde yerleşik

Suriyeli göçmenlerle dolaylı ve dolaysız ilişki içine girenlerle, göçmenlerle hiçbir ilişki içine girmeden sadece iş piyasalarındaki değişimden etkilenenlerle ve kamu idaresinde yönetici konumunda olanlarla görüşülmüş, bu kesimlerin konuyla ilgili görüşleri dikkate alınarak bu çalışma tamamlanmıştır.²

Burada bölgenin emek piyasalarındaki değişimi anlamak amacıyla sınırlı bir dönem dikkate alınmaktadır. Tunus'ta başlayan siyasal hareketlerin komşumuz Suriye'ye aksetmesi ve iç çatışmaların başlaması 2011 Mart-Nisan aylarına denk gelir. Doğal olarak bu çatışmaların komşusu olan ülkeler diğer ülkelere göre daha erken bir dönemde göç ve göçmen sorunları ile karşılaşmıştır. (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre Suriye örneğinde en fazla göç alan ülkeler Türkiye, Ürdün ve Lübnan olmuştur.) Bu itibarla ele alınan dönem 2011 ile saha araştırmasının tamamlandığı Nisan 2015 arasındadır. Zaman kısıtlaması dışında saha çalışmasındaki ikinci sınırlama Suriyeli göçmenlerin sayısal olarak en yoğun bulunduğu kentler üzerinden yapılmıştır. Geçici barınma merkezleri dışında

kalanlar tüm ülkeye yayılmış olsalar da en çok Suriyeli göçmen barındıran iller sırasıyla Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin'dir.³ Bu illerin bir diğer özelliği sınıra komşu olmaları ve sınırın hemen öbür tarafındaki köy ve kasabalarla akrabalık ve aşiret ilişkilerinin bulunmasıdır. Beş kent içinde akrabalık ilişkilerinin en yoğun olduğu iki kent Şanlıurfa ve Kilis'tir. Ayrıca aynı dilin paylaşılmasının ve kültürel benzerliklerin söz konusu beş kenti Suriyeli göçmenler açısından bir cazibe merkezi haline getirdiği anlaşılmaktadır. Bu bölgede süren çatışmaların durması halinde göç eden insanların geri dönüşleri açısından bu illerde bulunmak ciddi kolaylıklar sunmaktadır. Bu konuda yapılmış birçok çalışma göç edilen yer ile menşei ülke arasındaki yakınlığın sağladığı üstünlükleri açıklamaktadır.⁴

Beş sınır kentine ait işgücü verileri
Suriye ile komşu olan beş ilde toplam nüfus 2013 yılı itibarıyla 6 milyon 55 bindir.⁵ İşçileri Bakanlığı'nın Kasım 2014 verilerine göre bu illerdeki kayıtlı Suriyelilerin sayısı toplam 699 bindir.⁶ Resmî olmayan verilere göre ise bu illerde

kamplar da dâhil olmak üzere yaşayan Suriyelilerin sayısı 1-1,5 milyon arasında değişmektedir.⁷ Buna göre beş ilin toplam nüfusunun resmî verilere göre yüzde 11'i, resmî olmayan verilere göre ise yaklaşık yüzde 16'sı Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Beş ilin dışında yaşayanları ve de kayıtsız olanları dâhil ettiğimiz zaman Türkiye'de 2 milyonun üzerinde Suriyeli olduğunu varsayabiliriz. Bu durumda Suriyeli göçmenlerin genel nüfusa oranı yüzde 2 düzeyine ulaşmış olmaktadır.

sonrası yüksek seyretmektedir. Şanlıurfa ve Mardin'de ise işsizlik oranları hayli yüksek seyretmektedir. Bu iller yatırım teşvik sistemi içinde olsalar da yeterli istihdam yaratmadıkları anlaşılmaktadır.¹¹

İşgücü piyasalarındaki görünüm

Şüphesiz Suriyeli göçmenlerin, yoğun olarak yaşadıkları beş kent dışında da iş piyasalarına dâhil oldukları bilinmektedir. Beş il dışında en yoğun Suriyeli nüfusu barındıran İstanbul, Adana, Mersin, Konya, Kahramanmaraş, Bursa ve

kaynaklanmaktadır. Örneğin Mersin ve Gaziantep illerinde ticaret ve sanayi ile işteğal eden ve Suriyeliler tarafından kurulmuş olan çok sayıda şirket bulunmaktadır. Yalnızca Gaziantep'te bu türden 17-18 şirket mevcuttur ve bu şirketlerde çalışan çok sayıda Suriyeli göçmen bulunmaktadır.¹³

Berberlerinde getirdikleri sermaye ile bu şirketleri kuran Suriyeli göçmenlerin kimi zaman da Türk ortaklarla çalıştıkları anlaşılmaktadır. Kurulan yeni şirketlerin yanı sıra Suriyeli göçmenlerin bağımsız işyeri açtıkları, esnaf ve zanaatkarlık yaptıkları görülmektedir. Bu tür işyerlerinin başta perakende gıda olmak üzere kahvehane, berber ve kuyumcu dükkanlarını içerdiği gözlenmektedir. Bu işyerlerinin herhangi bir vergi muafiyeti olmamakla birlikte yerel vergi daireleri ve denetim elemanlarının Suriyeli işverenlere belirli bir hoşgörü ile davrandıkları anlaşılmaktadır.¹⁴

SINIR KENTLERİNDE İŞSİZLİK ORANLARINDAKİ DEĞİŞİM

	Gaziantep	Kilis	Şanlıurfa	Mardin	Hatay
2010	13,4	10,1	12,7	9,1	13,9
2011	14,4	12,6	8,0	12,3	12,7
2012	11,2	10,4	6,2	20,9	11,4
2013	6,9	7,7	16,3	20,6	12,2

Kaynak: TÜİK İl Bazında İşgücü Göstergeleri⁸

Yukarıdaki grafikte beş kentin işsizlik oranları görülmektedir. Buna göre 2013 yılında Gaziantep ve Kilis haricindeki üç ilde işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. Geleneksel olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde işsizlik oranlarının yüksek oluşunun gerisinde bölgenin diğer bölgelere göre daha az yatırım alması, hâkim unsurun tarım sektörü olması ve –Gaziantep dışında– hızlı göç vermesi gibi faktörler vardır. Gaziantep ise bu bölgenin lokomotif niteliğindeki önemli bir sanayi kentidir ve beş sınır kenti arasında net göç oranı pozitif olan tek kenttir.⁹ Dikkat çeken bir diğer nokta da Gaziantep'in 2000-2013 yıllarında nüfus artış hızı bakımından ilk sırada yer almış olmasıdır.¹⁰ Göç alması, yüksek nüfus artışına sahip olması ama buna karşılık istihdam oranının yükselmesi Gaziantep sanayi üretiminin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Gaziantep aynı zamanda yüksek ihracat potansiyeline sahip bir kenttir. Bunun dışında işgücüne katılım ve istihdam oranları da 2010 yılı

Ankara'dır. Bu kentlerde sanayi ve hizmet sektörlerinin istihdam yaratma kapasitesi daha fazla olduğu için buralarda ikamet eden göçmenler –basına da yansıdığı üzere– iş piyasasına daha çeşitli biçimlerde dâhil olabilmişlerdir.¹²

Suriyeli göçmenler gelişlerini takiben iş piyasalarına katılmaya başlamışlardır. İstihdam edilmek ve bir işte çalışmak arzularında temel nedenlerden biri de gelir düzeylerinin düşük olmasıdır. Bununla beraber Suriyeli göçmenlerin gelir düzeyleri arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Gelir düzeyi yüksek olanlarda Türkiye'den ayrılma ve batı ülkelerinden birine yerleşme niyeti çok daha belirgindir. Türkiye'de kalma niyeti taşıyanların bir bölümünün ülkeleriyle bağlantıları devam etmektedir.

Yoğun olarak yaşadıkları illerde Suriyelilerin iş piyasalarına üç farklı biçimde dâhil olduğu görülmektedir. Bu farklar illerin ekonomik durumlarından

Suriyeli göçmenlerin iş piyasasına dâhil oldukları muhtemelen en geniş alan bağımlı çalışma alanıdır. Bu bağımlılık ilişkisi ücret temeline dayalı olarak başta inşaat, tarım, ticaret ve sanayi sektörlerinde oluşmaktadır. Bu sektörlerde vasıf düzeyi yaptıkları işe uygun göçmenler olduğu gibi yapılan işin çok üzerinde vasıf düzeyinde çalışan Suriyeli göçmen işçiler de bulunmaktadır. Suriyeli göçmenler açısından bağımlı çalışma ilişkisindeki en temel sorun, ücretin yapılan işe göre yerli işçinin aldığından yaklaşık yüzde 50 altında olmasıdır. Vasıf gerektiren alanlarda, örneğin taş işçiliği gibi usta işçilik gerektiren iş kollarında ücret farklarının ortadan kalktığı, benzer düzeyde ücret ödendiği gözlenmiştir. Diğer yandan ücret temelli sorunların sadece düşük ücretten ödeme olarak kalmadığı, bazı durumlarda hak edilen ücretin bile ödenmek istenmediği görülmüştür.

Hatay

Hatay, sınır kapıları ve geçiş imkânları nedeniyle Suriye iç savaşından en çok etkilenen kentlerden biridir. Şehirdeki beş kampta yaklaşık 15 bin kişinin, kamp dışındakilerle birlikte ise toplam yaklaşık 250 bin kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Kamplarda ve kamp dışında kalanlar iş piyasalarına farklı biçimlerde katılmaktadırlar. Hatay için işgücü açısından etkileri üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

Suriyeli göçmenlerin gelir düzeyleri arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Gelir düzeyi yüksek olanlarda Türkiye'den ayrılma ve batı ülkelerinden birine yerleşme niyeti çok daha belirgindir. Türkiye'de kalma niyeti taşıyanların bir bölümünün ülkeleriyle bağlantıları devam etmektedir.

Bağımlı çalışma: Bu grupta çalışanları sayıların büyüklüğü nedeniyle tarım işçileri ve tarım dışı alanlarda çalışanlar olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Tarım alanı çapalama, ekim, mevsimlik işçilik, ürün toplama gibi farklı iş gruplarını içermektedir. Bu işlerde çalışan göçmenlerin genel olarak kendi ülkelerinde de çiftçilik yaptıkları anlaşılmaktadır. Gündelik işçi ücretleri yerli işçiye göre daha düşüktür, aracının payı önceden işvereni tarafından kesilmektedir.

Tarım dışı alanlarda ise Suriyeli işçiler imalat sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Yapılan işler, bölgenin diğer illerinde olduğu gibi, vasıf düzeyi düşük, yerli işçiler tarafından yapılmak istenmeyen işlerdir. Ücret düşüklüğü işverenler tarafından çoğu kez "bir yerli işçi yerine iki Suriyeli çalıştırmak daha uygun" biçiminde ifade edilmektedir. Hatay ilinin bütün ilçelerinde Suriyeli işçi bulunmasına rağmen en fazla yoğunluk Cilvegözü sınır kapısına yakınlığı nedeniyle Reyhanlı ilçesindedir. Reyhanlı ve Antakya şehir merkezinde Suriyeli işçilerin toplandığı ve iş beklediği alanlar çıplak gözle gözlemlenebilir durumdadır.

Bağımsız çalışma: Hatay'da Suriyeli göçmenlerin küçük esnaf olarak işyeri açarak faaliyette buldukları gözlenmiştir. Yörede iş yapan küçük esnaf ve zanaatkarların bu faaliyetten olumsuz etkilendiğine dair bilgiler alınmıştır.¹⁵ Reyhanlı ilçesinde ve Suriyeli göçmenlerin yaygın olarak oturdukları diğer semtlerde yerli esnafın mükellefiyetlerinin belirli oranda azaldığı açıklanmıştır. Ayrıca Hatay ekonomisinin önemli kaynaklarından biri olan sınır ticaretinin savaş nedeni ile durması sonucu 25 bin ailenin olumsuz biçimde etkilendiğini belirten raporlar bulunmaktadır.¹⁶ Hatay ve diğer illerde yaşayan Suriyeli ailelerin çocuklarının eğitimleri de kısmen Suriyeli öğretmenler tarafından verilmektedir. Bu öğretmenlerin Suriye'de izledikleri müfredatı takip ettikleri ve dersleri Arapça

verdikleri, aldıkları ücret değişmekle birlikte kamp içinde ortalama ayda 170 dolar, kamp dışında ise 230 dolar aldıkları ve bu ücretin UNICEF tarafından ödendiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Gaziantep

Bölgedeki beş il arasında en fazla ekonomik gelişmeye sahip olan ve ilginç bir şekilde Suriye iç savaşından bu yana işsizlik oranı azalan Gaziantep hareketli ve canlı bir iş piyasasına sahiptir. Bu açıdan bakıldığında en fazla nüfus artış oranına sahip olmasının yanı sıra, Suriye ile ticareti de çok büyük oranda artış göstermiştir. 2012 yılına göre 2013 yılında Suriye'ye yapılan ihracat yüzde 467 oranında yani beş kata yakın bir düzeyde artmıştır. İhracatın daha çok gıda ve çimento ürünlerini içermesi gerçekleşen

Vasıf düzeyi yüksek göçmenlerin geri dönüş olasılığı diğer göçmenlere göre daha düşüktür. Vasıf düzeyleri düşük olanların da ancak bir bölümünün geri dönüşünün mümkün olabileceği düşünülmelidir. Bu itibarla Suriyeli göçmenlerin geldikleri topluma entegrasyonu önem taşıyan bir unsur olarak görülmektedir.

ticaretin savaşın yıkımları ile yakından ilgili olduğunu göstermektedir.

Kentin sahip olduğu küçük sanayi niteliği Suriyelilere istihdam olanağı sağlamıştır. Gaziantep'te yapılan bir araştırma çalışan Suriyeli göçmenlerin yüzde 63'ünün kendi vatandaşları ile çalıştığını göstermektedir.¹⁸ Ayrıca Suriye vatandaşlarının getirdikleri sermaye sayesinde burada şirket kurdukları, ticaret ve üretim yaptıkları anlaşılmaktadır. 2014 itibarıyla Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı 209, Gaziantep Sanayi Odası'na kayıtlı 18 Suriyeli firma bulunmaktadır.¹⁹ Sanayi kuruluşlarının orta büyüklükte olanları tekstil ve gıda sanayi için üretim yapmaktadır. Bunların dışında küçük imalatın da yaygın olduğu Gaziantep'te lastik terlik üretimi yapan çok sayıda işyeri bulunmaktadır.²⁰ Gaziantep kenti bölgenin önemli sanayi ve ticaret odağını oluşturduğu için, birçok küçük işyerinin Suriyeli göçmenler tarafından işletildiği görülmektedir. Küçük esnafılık olarak adlandırılan işyerleri arasında en yaygın olanları (aromalı ve farklı türde kahvelerin bulunduğu) kahve satış ve sunum işyerleri, lokantalar, ekmek imalat yerleri, turizm-seyahat acente işletmeleri ve yöresel ürünlerin satıldığı yerlerdir. Ayrıca küçük sanayi bölgesindeki atölyelerde triko, kilim-savan, battaniye vb. küçük üretim yapıldığına ilişkin bilgiler alınmıştır.²¹ Açılan bağımsız işyerlerinin belirgin bir hoşgörü ile karşılandığını yukarıda Gelirler Kontrolörlüğü'nün yazılı emri üzerinden belirtmiştik. Benzer bir tavır yapılan görüşmelerden birinde de ortaya konmuştur:

"Suriye'den gelenlerin iş kurma taleplerindeki artış sonrasında Maliye Bakanlığı'ndan görüş istendi ve talep edilen evrak-belgelerin Suriyeliler tarafından temininde zorluk yaşandığının belirtilmesi üzerine Bakanlık bir yazı gönderdi. Gelen yazıda özetle 'evrak-belge taleplerini oldukça azaltın, muadil belgelerle işlemleri yürütün ve işlemleri kolaylaştırın' deniyor."

Bölge illerinde çok sayıda yardım kuruluşu çalışmaktadır.²² Bu kurumlardan alınan bazı bilgiler gelen Suriyeli göçmenlere ülkeye uyum, sağlık ve beslenme gibi konularda ilk ve acil yardım hizmetlerinin sağlandığı göstermektedir. Bu yardım kuruluşları dışında bölge illerinde faaliyet gösteren çok sayıda uluslararası kuruluşun

bulduğuna ve yardım sağladığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bir görüşmeci 28 yardım derneği bulunduğunu, bunlardan 14 tanesinin faal olduğu belirtmiştir.²³

Gaziantep ve diğer illerde birbiri ile ilişkili olarak çalışan çok sayıda yardım kuruluşunun aktardığı bilgiye göre iş piyasasında düşük ücretle çalışmanın yanı sıra ücretin alınmaması, vasıf düzeyinin çok altındaki işlerde çalışma gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Gaziantep'te Suriyeli göçmenlerle ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, alınan ücretlerin düşüklüğünün yanı sıra, meslekleri olmayan işlerde çalışanların oranı da hayli yüksektir.²⁴

Kilis

Kilis ekonomik ve sosyal göstergeleri açısından oldukça küçük ve gelişme düzeyi sınırlı olan bir ildir.²⁵ Net göç hızı en yüksek olan illerden biridir. Sağlık göstergeleri açısından bebek ölüm oranı en yüksek olan ildir. Diğer yandan kendi yerleşik nüfusundan daha fazla göçmen barındıran yerleşim yerlerinden biridir. Sınır ve Halep kentine yakınlığı nedeniyle çok sayıda Suriyeli göçmeni barındıran Kilis'in aslında bir transit merkezi olduğu, burada kayıt altına alınan Suriyeli göçmenlerin daha sonra farklı illere gittikleri aktarılmaktadır. İl içinde kalanların toplam geçiş yapanlara oranı yüzde 20 civarındadır. İl dâhilinde iki konaklama merkezi bulunmaktadır. AFAD bilgilerine göre bu merkezlerde 2014 Kasım itibarıyla 37 bini aşkın Suriyeli göçmen barınmaktadır.²⁶

Gelen göçmenlerin tümünün doğrudan savaş nedeniyle gelmedikleri, bir kısmının eğitim ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmak için geldikleri, hatta aralarında çok sayıda diyaliz hastası bulunduğu ifade edilmiştir. Diğer kentlerde olduğu gibi Kilis'te de göçmen işçilerin yaygın olarak inşaat ve tarım alanlarında çalıştıkları, ama kendi işyerlerini açanların da olduğu aktarılmaktadır.

Kilis sınıra çok yakın bir kent olduğundan akrabalık ilişkilerinin mümkün kıldığı çeşitli yardım mekanizmaları, farklı kuruluşlar tarafından Suriyeli göçmenler için işletilmektedir. Kilis kentinde Suriyeli göçmenlerin görünürlüğü diğer illere göre daha fazladır.²⁷ Bu bağlamda yardım yapan kuruluşlar maddi destekte bulunmak yerine göçmenlerin üretime

katılmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle (dikiş makinesi, boya veya fırça, kuaför malzemesi gibi) çeşitli iş aletleri yardım kuruluşlarınca göçmenlere verilmektedir. Gelen göçmenlerden eğitilmiş olanları yardım kuruluşlarında günlük 50-60 TL ücretle çalıştırılmaktadır. Bu kişiler Arapça bildikleri için Suriyeli aileler arasında değerlendirme anketi yaparak yardım alacak aileleri saptamaktadır. Sürekli çalışan Suriyeli göçmenlerin ise kadrolu ve maaşlı olarak aylık 1000 dolar civarında bir ödeme aldığı görüşmelerden anlaşılmaktadır.²⁸

Suriye'deki iç savaş öncesinde Kilis kenti konumu nedeniyle canlı bir ticaret merkeziydi. Örneğin savaş öncesi yaklaşık 6000 Kilisli aile geçimini kaçakçılık ile sağlarken, savaşın patlak verdiği 2011'den sonra kaçakçılık faaliyeti sadece bazı köylerle sınırlı kalmıştır.²⁹ Çok sayıda göçmenin bulunmasının ortaya koyduğu yaşamsal bir sorun da konut kiralılarının yükselmesi ve altyapının yetersiz kalmasıdır. Kilis'in sınırlı ekonomik yapısı nedeniyle gelen göçmenlerin arasında çocuk işçiliğinin yüksek olduğu, bunların atık toplayıcılığı veya küçük gıda satıcılığı yaptıkları görülmektedir.

Kilis'te Suriyeli göçmenlerin barındığı iki kamp bulunmaktadır. Bu kamplardan biri olan Öncüpınar yerleşim yeri Suriye sınırı ile tampon bölge arasında kalan arazide inşa edilmiştir. Bu kampta yaklaşık 20 bin kişi konaklamaktadır. Her aile için verilen alan yaklaşık 21 metrekaredir. Okul, sağlık ve alışveriş merkezinin bulunduğu kampta konaklamanın esasları ve güvenliği Kilis Valiliği tarafından düzenlenmektedir.

Şanlıurfa

Gaziantep'ten sonra bölgenin en büyük ili olan Şanlıurfa, büyük toprak mülkiyetine sahip araziler üzerinde kuruludur. Ataerkil ve geleneksel ilişkiler bu yörede daha yaygındır ve kırsal alandaki nüfusun ağırlığı hayli yüksektir. İstihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 32'si tarım ile uğraşmaktadır.³⁰ Özellikle pamuk bölgenin en önemli ürünüdür.

Diğer yandan Suriye'den gelen göçmenlerin etnik yapılarına göre farklılaşması en fazla bu kent içinde görülmektedir. Kent içinde bulunan toplam 4 kampta 80 bini aşkın Suriyeli göçmen bulunmaktadır. AFAD bilgilerine göre Şanlıurfa'da kamplar dışında kalanlarla birlikte toplam Suriyeli göçmen

sayısının 350-400 bin olduğu tahmin edilmektedir. Bu açıdan bölgede en fazla Suriyeli göçmeni barındıran kent Şanlıurfa'dır.

Şanlıurfa'ya dışarıdan gelen ve pamuk toplama işinde çalışan Suriyeli göçmenler yöredeki tarım işçiliğini daha da ucuzlatmaktadır. Gündelik ücretin 20-30 TL olması tarla sahipleri açısından cazip bir durum yaratmaktadır.³¹

Şanlıurfa kentinin diğer bir özelliği, etnik köken itibarıyla bu ilde yaşayanların çoğunlukla Kürt ve Arap olmalarıdır. Bu özellikleri Suriye'den gelen göçmenlerle bir dil ve kültür sorunu yaşanmadan bir arada yaşam sürdürmelerini mümkün kılmaktadır. Gaziantep'te yaşanan ve Suriyeli göçmenlerin kamplara yerleştirilmesiyle sonuçlanan olayların Şanlıurfa'da yaşanmamasında bu etnik aidiyetin ve yakınlığın önemli rol oynadığı tahmin edilebilir. Kültürel yakınlık, aşiret ilişkileri, tarım toplumu olmanın getirdiği rahatlık ve yörede dinî değerlerin önem taşıması Suriyeli göçmenlerle yaşanması muhtemel gerginlikleri azaltmaktadır.

Şanlıurfa hem Suriyeli hem yerli işgücüne iki sektörde istihdam sağlamaktadır. Bunlardan biri ve en önemlisi inşaat, diğeri ise toptan ve perakende ticarettir. İşyeri sayılarına göre bu iki sektördeki işyerlerinin tüm işyerlerinin yüzde 48'ini oluşturması dikkat çekicidir.³² Bu konuda bir görüşmecisi şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

"Denetlediğimiz inşaatlarda çalışan Suriyeli var. Bu sektörde yoğun olarak çalıştırılıyorlar. Örneğin denetlediğimiz

250 okul inşaatı bir yıl içinde bitirildi. Bu kadar işi sadece yerli işgücünün çıkarması mümkün değil. Bu işlerin yapımını yerli işçiler yanında Suriyeliler de çalıştırıldı. [...] Nedeni onlara ödenen ücretlerin ucuz olması ve hiçbir talepte bulunmamaları. Bazıları şantiyelerde yarı bitmiş dairelerde kalıyorlar. Onların varlığı genelde ücretlerin düşmesine neden oluyor. Ustalar günde 40 TL alıyor. Yerli ustalar ise 50-90 TL arası ücret alıyor. İşçi 30 TL, yerli 40-50 TL ücret alıyor. Ustalar düz işçi olarak çalışmaya razılar. Gerçi buraya gelen herkes kendini usta olarak tanıtıyor. İnşaat işine ilkin çok acemice başladılar. Ardından işi öğrendiler."³³

İnşaat sektörü Suriyeli göçmen işçilerin ücretli olarak en yoğun çalıştıkları alanı oluşturmaktadır. Ancak bu sektörde yapılan bütün işler vasıfsız emek gerektirmediği için ince ve zor işlerin yapımının bu işçilere verilmediği görüşmecilerce ifade edilmektedir. Suriyeli inşaat işçisi ile yerli inşaat işçisi arasındaki farkın zor koşullarda çalışmayı kabullenmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma karşılık ustalık ve vasıf gerektiren işlerde, örneğin taş işçiliğinde Suriyeli ustaların gündelik ücretlerinin yerli işçiden farklı olmadığı belirtilmektedir.

Şanlıurfa'da çalışma hayatı sadece bağımlı çalışan işçilerden değil, bağımsız işyeri açan Suriyeli göçmenlerden de oluşmaktadır. Küçük esnaf olarak berberlik, bakkal işletmeciliği, seyyar satıcılık, kuyumculuk yapanlar bulunmaktadır. Bu işyerlerinin çoğunlukla

Gaziantep kentinin Suriyeli göçmenlere yaklaşımını oldukça faydacı bir metropol refleksi biçiminde tanımlamak mümkünken, Şanlıurfa göçmenlere "Ensar" geleneği çerçevesinde daha yardımcı bir tarzda yaklaşmaktadır.

Suriyeli göçmenlere hizmet verdiği görülmektedir. Çay, kahve ve benzeri temel ihtiyaç maddeleri bu dükkânlarda Suriye'den getirilerek satılmaktadır. Bölgede satılan ekmekler yerine kendi üretimleri ekmekleri almak isteyen geniş bir Suriyeli topluluğu bulunmaktadır.

Göçmenlerin iş piyasalarına katılımları konusunda çalışma yapan kurumlar da vardır.³⁴ Bunlardan biri de Rızık İstihdam Ofisi adlı STK'dır. Bu ofis göçmen işçilere yönelik yaptığı çalışmaları kendi sitesinde şöyle tanımlamaktadır: "İş arayanların mesleki yeterliliklerini geliştiren ve onlara iş fırsatları bulma amaçlı ve istihdama yönelik, kâr amacı gütmeyen bir kurum." Bu kurum sadece Şanlıurfa'da kendilerine başvuran 13 bin Suriyeli göçmenin 3000'den fazlasına istihdam sağladığını aktarmıştır. Yapılan görüşme esnasında Suriyeli göçmenlere iş konusunda yardım ettiklerini, Türkiye'nin her tarafından gelen iş taleplerini toplayıp bunları ilgili buldukları göçmenlere ilettiklerini, onların iş bulmalarına yardım ettiklerini, bunu da bir ücret almadan yaptıklarını aktarmışlardır. Suriyeli göçmenlerin genel olarak çok uzun saatler çalışmayı istemedikleri, ancak iş bulunmadığı için mecbur kaldıklarını, gelen göçmenlerin çoğunun eğitim düzeylerinin düşük olması nedeniyle iş bulmakta zorlandıklarını aktarmışlardır.

Şanlıurfa'da inşaatlar dışında Suriyeli göçmenlerin çalışma alanlarından biri de tarım işçiliğidir. Geniş toprak mülkiyeti ve makine ile pamuk toplama olmasına rağmen ucuz işgücü nedeni ile göçmenlerin çiftçiler tarafından tercih edildiği aktarılmaktadır. Bu konuda Şanlıurfa Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Ali Rıza Türkmen şu değerlendirmeyi yapmıştır:

EKİM 2015 İTİBARIYLA SURİYELİLERE DAİR RESMİ VERİLER

Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Koruma Altına Alınan Suriye Vatandaşlarına Ait Genel Bilgiler

BARINMA MERKEZLERİ (10 İLDE 25 BARINMA MERKEZİ)*		
SURİYE	HATAY	14.957
	GAZİANTEP	42.788
	KİLİS	33.932
	ŞANLIURFA	101.902
	KAHRAMANMARAŞ	17.562
	OSMANİYE	9.154
	ADİYAMAN	9.711
	ADANA	10.745
	MARDİN	10.634
	MALATYA	7.639
	GENEL TOPLAM	258.504
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DÜŞÜNÜLÜNEN SURİYELİ SAYISI	1.808.097	
İÇİŞİLER BAKANLIĞI TOPLAM SURİYELİ SAYISI	2.066.601	

UNHCR ve Göç İdaresi Genel Merkezi'nin vermiş olduğu 2 milyon rakamı yalnızca kayıtlı Suriyelileri kapsamaktadır. Kayıtlı olanlar içerisinde yalnızca 260.000 kişi AFAD kontrolündeki kamplarda yaşamaktadır. Bu da yaklaşık 1.750.000 kayıtlı Suriyeli mültecinin yetkililere doğrudan ulaşmış olduğu anlamına gelir. Bunların yaklaşık 1,2 milyonluk kısmı sınır bölgelerinde yaşamalarını sürdürmektedir. Resmî rakamlara göre Suriyelilerle birlikte Türkiye nüfusu yüzde 2,1 oranında artış göstermiştir, ancak yetkililer kayıtsız olanlarla birlikte 2,5 milyondan fazla Suriyelinin Türkiye'de yaşadığını öngörmektedir. Bu da yaklaşık yüzde 2,5'tik bir artışa denk gelir.

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik/6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

“Mevsimlik tarım işçiliğinde Suriyelilerden önce Urfalılar çalışıyordu. Urfalılar 50 TL yevmiye isterken, Suriyeliler 20 ila 30 TL'ye aynı işi yaptıklarından zaman zaman Suriyelilerle yerli işçiler arasında gerilim oluyor. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin bu bölgeye gelmeleriyle Urfalıların başka illere geçici tarım işçisi olarak gidişi de arttı.”³⁵

Mardin

Suriyeli göçmenlerin sınır illeri arasında en az ikamet ettikleri il olduğu tahmin edilen Mardin'de yaklaşık 70 bin civarında kayıtlı Suriyeli göçmen olduğu İçişleri Bakanlığı verilerinden anlaşılmaktadır.³⁶ İl sınırları içindeki iki çadır kentte konaklayanların sayısı Kasım 2014 verilerine göre 2.881'dir.³⁷

Öte yandan Mardin iline ait işsizlik verileri 2011 sonrası yüzde 20 civarında seyretmektedir. Türkiye ortalamasının çok üzerinde olan bu oran Mardin'in ülke çapında ilk sıralarda bulunmasına

yol açmaktadır. Mardin'de iş piyasası hakkında bilgi veren iki görüşmeci ile yapılan mülakatta şu ifadelere rastlanmaktadır.

“İşverenlerle yapılan işgücü anket çalışmaları sırasında çalıştırmak için elemana ihtiyaçlarının olmadığını ifade ettiler. Oysa Suriyeliler gelmeden önce işverenler bizden işçi talebinde bulunuyorlardı. Suriyelilerin gelmesiyle iş piyasası doygunluğa ulaştı. Suriyeli mültecilerin gelmesiyle yerli işçilerin işsizlik oranında artış oldu. Yaptığımız

işgücü anketleri sonuçları bunu teyit etmektedir. Anket çalışması sırasında işverenlere kaç işçi çalıştırdıklarını sorduğumuzda bize sigortalı mı sigortasız mı diye yanıtlıyorlar. İlk cevap vermek istemiyorlar ama sonra detaylı bir şekilde anlatıyorlar. Bu durum organize sanayi bölgesinde açıkça gözlemlenebilmektedir. Suriyelilerin kaçak çalışmayı kabul etmeleri işverenlerin yerli işçilere karşı ellerini güçlendiriyor. Ama yerli işçiler İŞKUR'a tepki duyuyor. Suriyelilere karşı sadece onlar geldi

ÇALIŞMA İZİNİ ALABİLEN SURIYELİLERİN SAYISI

SURIYELİLER	2011	2012	2013	2014
KADIN	22	26	70	157
ERKEK	96	194	724	2384
TOPLAM	118	220	794	2541

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/csqb.portal?page=istatistik>

bizi işten çıkardılar şeklinde sitem ediyorlar. Ayrıca Suriye’de olup biteni yakından takip ettiklerinden ve buraya gelenlerin neler yaşadıklarını bildiklerinden Suriyelilere karşı fazla tepkili değiller. Bölgede kaçak çalışmaya bakış açısı daha esnek, göz yumuluyor. Kaçak işçi çalıştıran işyerlerine karşı toleranslı davranılıyor, para cezası kesilmiyor.”³⁸

Yukarıda belirtilen çerçevede Suriyeli göçmenlerin vasıf düzeyi düşük işlerde ve yerli işçilerin yapmak istemedikleri işlerde istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu işlerde güvencesiz çalışmanın en büyük riski iş kazasına uğranması halinde bildirim yapılmamasıdır. Böylece iş kazası geçiren işçinin hiçbir sosyal hakkı olmadığı gibi tedavi hizmetinden yararlanması da söz konusu değildir. Bir görüşmecinin ifadesi bu konuda şu şekildedir:

“Diyelim işçi çalışırken bir parmağını makineye kaptırdı. Bu iş kazasını bildirip başına iş açacağına, kalan

dokuz parmağıyla çalışıp ekmeğini kazanmayı tercih ediyor. Ayrıca iş kazasının bilinmesi ne işverenin ne de işçinin işine geliyor. Böyle bir durumda işveren kaçak işçi çalıştırmaktan para cezası alacak, işçi de kaçak çalışma suçundan ceza alacak veya en azından sınır dışı edilme tehdidi ile karşı karşıya kalacak”

Mardin bölgesinde çalışan Suriyeli göçmen işçilerin ağırlıklı Arap kökenli olduğu anlaşılmaktadır. Kürt kökenli olanların savaş nedeni ile Suriye’de kaldıkları aktarılmaktadır. Suriyeli göçmenlerin diğer illerdekine benzer biçimde akrabaları yardımıyla iş buldukları anlaşılmaktadır. Bölge insanının Arapça ve Kürtçe bilmesi nedeniyle çalışma hayatında çok fazla dil sorunu çekmedikleri anlaşılmaktadır.

Mardin içinde yapılan görüşmelerde ortaya çıkan ortak kanı Suriyeli göçmen işçilere karşı örtülü bir hoşgörünün var olduğudur. Bu konuda bir görüşmeci şu şekilde bir değerlendirmede bulundu:

“Bir keresinde Valilik işverenlerle yaptığı bir toplantıda şöyle bir telinde bulundu: Bu insanlar orada burada hırsızlık yapıp suça karışacaklarına kaçak çalışınlar daha iyi. Yani kaçak çalışmalarına göz yumuluyor. Aynı şekilde işyeri denetimlerinde kaçak Suriyeli işçilere rastlansa da görmezlikten geliniyor. İşyerinde çalışan işçilerin yüzde 30’a kadar olanları Suriyeli ise göz yumuyoruz, cezai işlem uygulamıyoruz.”³⁹

Mardin’de iş piyasasına dâhil olan göçmenlerin arasında vasıf düzeyi yüksek kişiler de bulunmaktadır. Ancak bu kişilerin çalıştıkları işler onların vasıf düzeyiyle ilgili alanlarda değildir. Bunun dışında az sayıda Suriyeli göçmen Mardin’de yatırım yapmıştır. Örneğin Mardin’in Midyat ilçesinde kurulu bir hayvan çiftliği, Kızıltepe’de bazı küçük market ve lokanta türü işyerleri Suriyeli göçmenler tarafından yönetilmektedir.

İstihdam piyasaları ve Suriyeli göçmenlere ilişkin bazı sonuçlar

Burada ele alınan görüşler iç savaşla bağlantılı olarak Türkiye’ye gelmek zorunda kalan Suriyeli göçmenlerin iş piyasaları üzerindeki muhtemel etkilerini anlamaya çalışmak amacıyla tasarlanmıştır. Burada belirlenen ana

noktalar iş piyasalarına dönük olmakla birlikte, kültürel ve toplumsal etkilerden ayrı ele alınmamalıdır.

- Suriyeli göçmenler emek arzı açısından homojen bir grup oluşturmazlar. Kırsal kökenli ve vasıf düzeyi düşük göçmenler olduğu gibi, kent kökenli ve belirli vasıflara sahip yüksek eğitilmiş göçmenler de bulunmaktadır. Bu itibarla Suriyeli göçmenlerin çalışma yaşamına katılımının yerli işçilerin yapmak istemedikleri işleri yapan işçilerle sınırlı görülmesi oldukça hatalı sonuçlar vermektedir.

- Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye düzensiz giriş ve çıkışlarından dolayı herhangi bir hak ve güvenceye sahip olmayışları onları özellikle inşaat ve tarım sektörlerinde ucuz işgücü kaynağı haline getirmektedir. Bölge içinde ucuz işgücü kaynağı oluşması yerli işçilerle göçmen işçiler arasında gerginlik ve çatışma riskini giderek yükseltmektedir.

- Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmenlerin buldukları ve ikamet ettikleri yerler onların sınıfsal ve ekonomik konumlarıyla yakından ilişkilidir. Muhtemelen en alt gelir düzeyine sahip göçmenlerin kamplarda kaldıkları anlaşılmaktadır. Kamplarda yerleşenler kamp dışında ikamet edenlerin yaklaşık yüzde 20’si kadardır. İkinci alt grup kamplara çeşitli nedenlerle giremeyen ve kent varoşlarında veya kırsal kesimde kendi olanaklarıyla ikamet edenlerden oluşmaktadır. Bu iki grubun gelir düzeyleri arasında yakınlık bulunmaktadır. Üçüncü grup orta gelir seviyesine sahip olanlardan oluşmaktadır. Bu gruptakilerin kentlerde ikamet ettikleri, bazı apartman dairelerini ortak olarak kullandıkları görülmektedir. Dördüncü gruptakilerin ise gelir düzeylerinin yüksekliği nedeniyle Batı ülkelerine göç ettiği veya etme hazırlığı içinde olduğunu varsaymak mümkündür.⁴⁰

- Bu dört grup göçmen için ayrı çalışma ve istihdam koşulları düzenlenmelidir. Bu göçmenlerden vasıf düzeyleri yüksek olanların geri dönüş olasılığı diğer göçmenlere göre daha düşüktür. Vasıf düzeyleri düşük olanların da ancak bir

bölümünün geri dönüşünün mümkün olabileceği düşünülmelidir. Nitekim sınır illerindeki üniversitelere devam eden Suriyeli göçmenlerin sayısında artış gözlemlenmektedir. Bunların dışında Türk dilini öğreten özel ve kamusal kurslardan yararlanan çok sayıda göçmen bulunmaktadır. Bu itibarla Suriyeli göçmenlerin geldikleri topluma entegrasyonu önem taşıyan bir unsur olarak görülmektedir.

• Suriyeli göçmenlerin geldikleri sınır illerinin birbirlerinden farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri vardır. Gaziantep ve Şanlıurfa bu anlamda bölgenin iki tipik kentidir. Gaziantep kentinin Suriyeli göçmenlere yaklaşımını oldukça faydacı bir metropol refleksi biçiminde tanımlamak mümkünken, Şanlıurfa göçmenlere “Ensar” geleneği çerçevesinde daha yardımcı bir tarzda yaklaşmaktadır.⁴¹ Bu geleneğe rağmen Suriyeli göçmenlerle yerli halk arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmakta, ancak Gaziantep’te olduğu gibi göçmenlerin kamplara geri gönderilmesi söz konusu olmamaktadır.

• Suriyeli göçmenlerin ancak küçük bir bölümü ülkede ticari ve sınıt şirketler kurmuş ve çalışma izni almıştır. Bu şirketlerin bir bölümünde Suriyeli göçmenler istihdam edilmektedir. Çalışma izni olan Suriyeli göçmen sayısı çok düşüktür. Yasalaşması beklenen yeni yabancılar çalışma yasasının Suriyeli göçmenlerin çalışma izinlerinde kolaylaştırıcı unsurlar taşınması beklenmektedir. Ancak bu konuda belirli teşviklerin öngörülmesi gerekmektedir.

• Suriyeli göçmenlerin önemli oranda kadın ve çocuklardan oluşan bir grup olması iş piyasaları açısından diğer bir kırılganlık noktasıdır. İstismara açık bu kesimlerin kentlerde dilencilik yapması, kadınların ikinci eş olarak satılmaları, yeni dünyaya gelen çocukların “vatansız” olması ve eğitim konusunda ciddi sorunların yaşanması gibi bölge açısından yeni sorunların ortaya çıkması kolaylaşmaktadır.

• Suriyeli göçmenlerin bir bölümünün bağımsız olarak çalıştığı görülmektedir. Bunların daha çok küçük esnaf olarak faaliyet göstermeleri aynı alanda faaliyet gösteren yerli esnaf için ciddi

bir rekabet sorunu oluşturmaktadır. Bu yeni göçmenlerin vergilenmesi konusunda gösterilen hoşgörü gerginlik unsuru olmaya aday gözükmemektedir. Anadil nedeniyle bu işyerlerinden alışveriş yapanlar da çoğunlukla Suriyelilerdir. Bu ve benzeri örnekler çoğu zaman Türkiye’den Almanya’ya giden işçi göçünü ve orada oluşturulan ticaret ağlarını aklı getirmektedir.

Türkiye’ye gelmek zorunda kalan Suriyeli göçmenlerin savaşıla birlikte insani yaşam koşullarının kaybolması nedeniyle burada olduklarını biliyor. Türkiye’nin son dönemde sürdürdüğü dış politika bu ülkeden daha fazla göçmenin gelişinde tayin edici olmuştur. Göçmenlerin iş piyasalarına katılmalarıyla birlikte ortaya çıkan gelir ve sosyal güvenlik sorunlarının merhamet, cömertlik ve komşuya yardım hakkı temelinde değerlendirilmesi gerekirdi. Yapılacak düzenlemelerin hak temelli olarak ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Suriyeli göçmenlerin yurttaş olanlarla ve diğer göçmenlerle eşit haklara kavuşturulması, muhtemel çatışma alanlarının azaltılmasında etken olacaktır.

- ¹ Bu yazının farklı bir versiyonu Göç Dergisi'nin Ekim 2015 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Kuvvet Lordoğlu ve Mustafa Aslan, "Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014," *Göç Dergisi* 2, no. 2 (2015), <http://www.tplondon.com/dergi/index.php/gd/article/view/51>.
- ² Araştırma kapsamında 2015 yılının Nisan ayında Gaziantep, Hatay, Kilis, Mardin ve Şanlıurfa illerinde çeşitli kanaat önderleri ve STK temsilcileri ile toplam 36 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Toplanan bilgilerin bir bölümü bu görüşmecilerle yapılan mülakatlar sonucu elde edilmiştir. Sınırlı sayıda göçmen işçi ile görüşme yapılmıştır. Bazı görüşmecilerin isimleri istekleri doğrultusunda saklı tutulmuştur.
- ³ Kemal Kirişçi, *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınırı*, Çev. Sema Karaca (Ankara: Brookings Enstitüsü ve USAK, 2014), 17. Bu beş il çatışma bölgesine yakınlıklarıyla, dolayısıyla göç etme maliyetlerinin düşüklüğü ve sınır kapıları dışında kolay geçiş imkânı sunulması nedeniyle göçmenlere kolaylık sağlamaktadır.
- ⁴ Munise Tuba Aktaş, "Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri," *TESAM* 2, no. 2 (2015): 201.
- ⁵ TÜİK, *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi* (2014).
- ⁶ ORSAM, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme*, Rapor no: 196 (Ankara, Ocak 2015), 15.
- ⁷ Resmî olmayan veriler illerdeki il Göç İdaresi personelinden, insani yardım yapan çeşitli STK'lardan ve diğer kaynaklardan alınan tahmini değerlerdir.
- ⁸ TÜİK, *İl Bazında İşgücü Göstergeleri* (2011, 2012 ve 2013).
- ⁹ TÜİK, *Nüfus ve Konut Araştırması* (2011).
- ¹⁰ Gaziantep Sanayi Odası, *Ekovizyon 2014: Gaziantep'in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri* (Gaziantep, 2014), 29.
- ¹¹ Yunus Çolak, *Yeni Teşvik Sistemi ve Şanlıurfa*, Araştırma Raporu (Şanlıurfa, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Mart 2015).
- ¹² Bu konuda yapılmış bir çalışma 2013-2014 arasında basında çıkan haberleri derlemiştir: Ercüment Akdeniz, *Mülteci İşçiler: Suriye Savaşının Gölgesinde* (İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı, 2014), 105-140.
- ¹³ Gaziantep Sanayi Odası genel sekreter yardımcısı Yusuf İzzettin İymer ile yapılan görüşme notları (13 Nisan 2015).
- ¹⁴ Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nün vergi dairelerine gönderdiği 26 Ağustos 2013 tarihli ve 80391 sayılı yazılı emirde Suriye uyruklu vergi mükelleflerinin geçici kimlik belgelerinin yeterli olacağı, bunun dışında ikamet izni belgesinin istenmesine gerek olmadığı, bu belgenin yalnızca şirket kuracak Suriye uyruklulardan bilahare getirilmek kaydı ile alınacağı ifade edilmiştir.
- ¹⁵ Hatay Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası başkanı Abdullah Korkmaz ile yapılan görüşme notları (11 Nisan 2015).
- ¹⁶ Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR), *Türkiye ile Suriye Arasındaki Krizin Hatay ve Gaziantep Ekonomileri Üzerine Etkileri*, Rapor no: 12 (Ekim 2012), 58.
- ¹⁷ Gaziantep MEB şube müdürlüğünün 13 Nisan 2015 tarihli bilgi notu.
- ¹⁸ SABR İstatistik Araştırmaları ve Kamu Politikası Merkezi-MDN, *Suriyeli-Türk Uyumu* (Şubat 2015), 10.
- ¹⁹ ORSAM-TESEV, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Etkileri*, Rapor no: 195 (Ankara, Ocak 2015), 21.
- ²⁰ Yusuf İzzettin İymer ile yapılan görüşme notları (13 Nisan 2015).
- ²¹ M.G. ile yapılan görüşme notları (23 Nisan 2015).
- ²² Resmî olarak kaydı tutulanlar şunlardır: Refugee Education Trust (RET), Danish Refugee Council (DRC), Concern Worldwide Turkey, Medecins Sans Frontieres (MSF), Norwegian Refugee Council (NRC), AAR JAPAN, Uluslararası Ortadoğu Barış ve Araştırma Merkezi (IMPR), UNHCR International Rescue Committee (IRC), International Medical Corps (IMC), Şanlıurfa STK'ları İnsani Yardım Platformu ve Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı.
- ²³ Bu derneklerden bazılarının ismi şöyle: Suriye Nur Derneği, Suriye Türkleri Eğitim Derneği, Hayata Destek Derneği ve Keldani-Asurî Derneği. M.B. ile yapılan görüşme notlarından (11 Nisan 2015).
- ²⁴ SABR, *Suriyeli-Türk Uyumu*, 9.
- ²⁵ TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Kilis* (2013).
- ²⁶ AFAD Brifing Notları (Kasım 2014).
- ²⁷ Y.F.A. ile yapılan görüşme notlarından (14 Nisan 2015).
- ²⁸ P.E. ile yapılan görüşme notlarından (14 Nisan 2015).
- ²⁹ ORSAM-TESEV, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Etkileri*, 24-25.
- ³⁰ TÜİK, *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi* (2014).
- ³¹ Göç İdaresi tarafından yaptırılan mevsimlik tarım işçiliğinde yabancı göçmenlere ilişkin araştırmanın sahadaki gözlemleri ve yapılan mülakatlar bu bilgiyi doğrular niteliktedir.
- ³² İŞKUR, *Şanlıurfa İşgücü Piyasası Analiz Raporu* (2014), 11.
- ³³ İ.B. ile yapılan görüşme notlarından (17 Nisan 2015).
- ³⁴ Suriye Forumu adlı bu organizasyon, muhalif Suriyeli işadamları tarafından maddi olarak desteklenen, Özgür Suriye Ordusu ile ilişkili bir kurum niteliğindedir. Forumu bağlı olarak çalışan İhsan Yardım Derneği, Suriye Medya, İmran Stratejik Araştırmalar Merkezi, Pusula Eğitim Geliştirme Merkezleri bulunmaktadır. Bunların dışında Forumun stratejik ortaklarından biri de Rızık adlı Şanlıurfa'da 2014 yılında kurulmuş bir istihdam ofisidir.
- ³⁵ Onur Can Ülker saha tasarım raporu görüşme notları (Haziran 2015).
- ³⁶ ORSAM, *Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri*, 15.
- ³⁷ AFAD Brifing Notları (Kasım 2014).
- ³⁸ F.P. ve B.B. ile yapılan görüşme notlarından (6 Nisan 2015).
- ³⁹ A.B. ve M.B. ile yapılan görüşme notlarından (8 Nisan 2015).
- ⁴⁰ Son aylarda basın yolu ile izlenen tabloya göre Ege ve Akdeniz'de yakalanan ve kazaya uğrayan çok sayıda göçmen içinde Suriyeli olanların sayıca fazlalığı gelir düzeyinden bağımsız olarak Avrupa'ya geçmeye çalışanları göstermektedir.
- ⁴¹ Ensar geleneği İslam peygamberine ve yakınlarına Medine kentinin yardımcı olması anlamında kullanılan bir hoşgörü anlayışıdır.

AVRUPA'NIN KALP KRİZİ: AB'YE ASIL TEHDİT, OLMAYAN MÜLTECİ POLİTİKASI¹

Geride bıraktığımız aylarda Avrupa sınırlarına doğru hareketlenen Suriyeli göçmenler, göçmenlik bahsinde AB'nin merkez kurumlarında hüküm süren kayışı iyiden iyiye görünür kıldılar. Liberal hukuk normları söylemiyle perdelenmiş bir yaklaşımdan aşırı sağ akımlarda temsil olunan türden daha “açık” bir yaklaşıma geçiş son derece hızlı oldu. Sezin Öney, aşırı-popülist sağ söylemlerin yükselişini, AB'nin göç politikalarının aynasında değerlendiriyor.

2015 sonbaharının başında, dünya basınında, Almanya'nın küresel dil hazinesine yeni bir kelime kazandırdığı öne sürülüyordu: “Hoş geldin Kültürü” (*Willkommenskultur*). Birkaç yıldır Almanya'da siyasette sıklıkla duyulan bu kavram, Avrupa'ya gelen göçmen ve mültecilerin varlığının, gelişlerinin “sorunlaştırılmadan” kabul edilmesini, göçmenlerin Almanya'nın da ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde ülkenin “bağrına basılmasını” öngörüyordu. Kavramı ortaya atan politikacılara göre, ülkenin kuzeydoğu kısmında bulunan Mecklenburg-Pommern ve Brandenburg gibi yerler nüfus sıkıntısı çekiyordu; göçmen veya mülteciler de bu gibi yerleşim merkezlerinde kendilerine yeni hayatlar kurabiliyorlardı. Bu formülle hem iş gücü sıkıntısı çeken Almanya hem de ülke sınırlarından nasılsa bir yolunu bulup girmesi kaçınılmaz olan mülteci ve göçmenler “kazan-kazan” yaklaşımı ile parlak ve müreffeh bir geleceğe doğru ilerleyebileceklerdi.

Bu türden bir “kazan-kazan” formülü, daha önce de, mülteci krizi öncesi Avrupa'nın başlıca sorunu olarak gösterilen Roman sorunu ile ilgili olarak gündeme gelmişti. Dünya Bankası tarafından hazırlanan “Romanları Dışlamanın Ekonomik Yükü” başlıklı rapor,² 2010 yılından bu yana Avrupa'da

gerek insan hakları aktivistleri tarafından, gerekse sol ve liberal politik çevrelerde sıklıkla atıfta bulunulan bir çalışma oldu. Bu rapor, Romanların toplumsal olarak dışlanmasının, ülkelerin sırtına ekonomik yük bindirdiğini öne sürüyordu. Roman meselesi konusunda politik sorumluluk almaktan kaçan, ayrımcılığa karşı mücadele için dişe dokunur bir siyasi çözüm üretmeyen iktidarlara bir uyarı mesajı vermeyi amaçlayan rapor, insan hakları alanında “kâr-fayda analizlerinin” kullanılması yönünde bir çığır açtı. Türkiye'de de Kürt sorunu ile ilgili olarak çatışmaların maddi yüküne dikkat çeken analizler, “çözüm süreci” ilk başladığında hükümete yakın çevrelerce sıklıkla dile getirilmişti.³ İlk bakışta büyük toplumsal sorunların çözümüne yönelik olarak yapıcı bir yaklaşım ortaya koyuyormuş gibi görünen bu tarzdaki hak temelli olmayan “kazan-kazan” formülleri, son kertede, meseleleri sathî, savsaklayan tavırların

kısırdöngüsüne hapsederek daha da derinleştiriyor. Tıpkı, *Willkommenskultur* örneğinde olduğu gibi.

Karmaşık sorunlara “mucize” çözümler

Şansölye Angela Merkel'in liderliğindeki Almanya Hıristiyan Demokratlar Birliği (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*, CDU) hükümetinden temsilcilerin de popülerleşmesine katkıda bulunduğu *Willkommenskultur* kavramı, entegrasyon, göç, eşitlik, ayrımcılık karşıtlığı ve son dönemde mültecilik gibi ilintili fakat aslında birbirlerinden son derece farklı kavramları ve sorun alanlarını toptan bir şekilde kapsıyor. Bu anlayış ilk bakışta bir “mucize çözüm” algısı yaratsa da, aslında tam da bu kolaycılığıyla yanılısamaya yol açıyor. Nihayetinde “mucize çözümün” başlı başına kendisi bir “sorun” olarak karşımıza çıkıyor.

İlk bakışta büyük toplumsal sorunların çözümüne yönelik olarak yapıcı bir yaklaşım ortaya koyuyormuş gibi görünen bu tarzdaki hak temelli olmayan “kazan-kazan” formülleri, son kertede, meseleleri sathî, savsaklayan tavırların kısırdöngüsüne hapsederek daha da derinleştiriyor. Tıpkı, *Willkommenskultur* örneğinde olduğu gibi.

Sonbahar başında “kolları açık mültecileri bekleyen Almanya” imgesi dünya genelinde alkışlanırken, mevsimin daha sonuna gelmeden Türkiye’den, hatta “nane limon” bir havada ilişkiler yaşanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’dan medet uman bir Almanya imgesi söz konusu oluveriyor. Almanya’nın girişiyle Avrupa Birliği, mülteci akışını durdurması ve sınırlarındaki mülteciler için daha iyi şartlar sağlaması için Türkiye’ye 3 milyar Euro tahsis ediyor. Türkiye ile donan ilişkiler ve üyelik için müzakere süreci yeniden canlandırılırken, Türkiye’nin insan hakları ve demokratikleşme meseleleri göz ardı edilmeye başlanıyor.

Dahası, Eylülde Almanya’nın kabul edebileceği mülteci sayısında bir “üst limit” olmadığını söyleyen Merkel, Kasım ortasına gelindiğinde “kota sistemi”nin şart olduğunu vurgulamaya başlıyor. Peki, Merkel’in daha önceleri partisinin mülteci krizi karşısında takındığı tavrın, tıpkı Batı ve Doğu Almanya’nın birleşmesine yönelik takınılan tavrı gibi, aslında ilkesel bir duruş olduğunu söylemesine karşılık, sadece birkaç ay içinde fikrini değiştirmesi, basit bir hesap hatasının veya kafa karışıklığının sonucu mu?

Merkel’in tavrı değişikliğinde, baştan itibaren bu politikaya mesafeli yaklaşmış olan İçişleri Bakanı Thomas de Maizière gibi ya da mültecilerin ilk durak yerlerinden Bavyera eyaletinde söz sahibi olan, CDU’nun “kardeş” partisi CSU’nun lideri Horst Seehofer gibi muhafazakâr kanadın ağır toplarının kendi fikirlerinin alınmamasından dolayı duydukları rahatsızlığın etkisi var. Öte yandan Merkel, Almanya’ya gelen mültecilerin sayısının kimi zaman günde 10 bin kişiye varmasının getirdiği toplumsal sorgulamanın yüküyle yüzleşmekte de zorlanıyor.

Son kertede Almanya’nın 2015 sona ererken yöneldiği politika, Avrupa Birliği’nin yılda toplam 300-500 bin mülteciyi kabul edemeyeceği bir “kısıtlama” yoluna gitmek. Ancak, “kısıtlama” sözcüğü yerine tercih ettiği kelime “kota.” Elbette ki kotasının birden bire dolması veya aşılması gibi bir kriz durumunun yaşanmaması için en kilit konumda bulunan ülke de Türkiye. Eğer Türkiye sınırlarına kilit vurup mültecilerin geçişini durdurmazsa, Merkel’in planı da işlemez. Merkel’in planına göre, yalnızca tüm engelleri, Türkiye’nin

SON YILLARDA EN ÇOK SIĞINMACI ALAN ÜLKE ALMANYA

	2010	2011	2012	2013	2014
GERMANY	3	3	2	1	1
UNITED STATES	1	1	1	2	2
TURKEY	14	10	6	5	3
SWEDEN	4	5	4	4	4
ITALY	13	4	11	7	5
FRANCE	2	2	3	3	6
HUNGARY	21	26	23	9	7
UNITED KINGDOM	6	7	5	6	8
AUSTRIA	11	11	10	10	9
NETHERLANDS	9	12	14	11	10
SWITZERLAND	8	9	7	8	11
SERBIA*	26	19	19	20	12
DENMARK	17	17	17	18	13
BELGIUM	7	6	9	14	14
CANADA	5	8	8	16	15

Suriye iç savaşına denk gelen yıllarda en çok sığınmacı kabul eden ülke Almanya oldu. Türkiye ise bir anda sıranın en üst sıralarına tırmadı. Grafik ülkelerin sıralamalarının nasıl değiştiğini gösteriyor.

Kaynak: UNHCR, 2014 Yılı Sığınma Eğilimi Raporu.

koyduğu sınırlamaları aşip AB sınırlarına varabilen mülteciler, “AB piyangosunu” kazanmış olacak. Neticede bu piyangoyu kazanmış olanlar AB’nin kurumsal çapta benimsemiş olduğu kota sistemi uyarınca, yani ülkelerin nüfuslarına oranla dağıtılacak.

AB henüz mülteci krizi öncesi, 2015 baharında Kuzey Afrika’dan gelen mültecilere yönelik bazı tedbirler benimseme yoluna gitmişti; bu tedbirlerin tümü sınırları güçlendirmeye yönelikti. AB’nin sınır kontrol kurumu olan Frontex’in bütçesinin 100 milyon Euro kadar artırılması, ayrılan ek kaynakla daha fazla sınır polisi istihdam edilmesi, sınır takibi için yeni ekipman tedarik edilmesi, başta uçak olmak üzere sınır devriyesinde kullanılacak çeşitli araçların alınması öngörülmüyordu. Buna ek olarak AB’nin bir diğer planı ise birlik coğrafyasının her köşesindeki olaylara müdahale edebilecek şekilde yapılandırılacak Avrupa Sınır ve Kıyı Muhafızları (*European Border and Coast Guard*) adında yeni bir kurum oluşturmaktı. Zaman içinde Frontex’in yerini alacak bu yeni yapı, kendi inisiyatifiyle hareket edeceğinden, ulus-devletin güvenlik konusundaki egemenliğini aşındıracağı gerekçesiyle soru işaretleriyle karşılanmıştı. Gene de AB’nin bu konudaki nihai kurumsal pozisyonu, gelecek Hazirana kadar bu yeni muhafız gücü konusunda bir anlaşmaya varılmış olması. Şimdilik öngörülense yaklaşık 1500 kişiden müteşekkil, AB’nin her yerine müdahale hakkı olan bir kuvvet oluşturulması.

Her hâlükârda Frontex’in bütçesinin ileriki yıllarda da artırılması, Frontex görevlilerinin sayısının yükseltilmesi konusunda AB genelinde, sonbahardaki kriz öncesinde olduğu gibi, bir fikir birliği var. Yeni muhafız gücü konusunda ise, özellikle geçtiğimiz sonbahar ardından 28 üye ülkenin yaklaşımları birbirleriyle özdeşleşmeye başladı.

Almanya’nın 180 derecelik bu dönüşü, yani mülteciler konusunda AB genelinde geliştirilen “güvenlik eksenli” yaklaşım, elbette ki sadece Almanya’yı ilgilendiren bir durum değil. Almanya’nın tavrı değişikliğiyle birlikte tüm AB ülkeleri arasında “pozitif” bakış açısına sahip hiçbir ülke kalmamış oluyor. Geleneksel olarak mültecilere olumlu bir tavrı olan İsveç, Almanya’dan bile önce, kabul edeceği başvurulara kota getireceğini açıklamıştı. Bu türden kısıtlamalar tehdit algısını yükseltmenin ötesinde bir anlama sahip. Son derece somut ve sırt dönerek yok sayılmayacak türden insanî bir kriz karşısında hiçbir politika geliştirmiyor olmak, AB’yi yok edebilecek asıl tehdit aslında.

2016’da Britanya’da yapılması planlanan “AB ile tamam mı, devam mı?” referandumu; göçmen ve mülteci konularına şiddetli bir ret tavrıyla yaklaşan orta ve doğu Avrupa ülkelerinin sert söylemleri ve AB politikalarına kulak asmayan keyfilikleri; AB’nin belkemiği ülkelerinden olduğu hâlde sorumluluk almaz bir tavrı takınan Fransa’nın durumu; AB’yi AB yapan temel anlaşmalardan Schengen’in

askıya alınması yönünde üye ülkelerin politikacılarından gelen hezeyanlar... Birlik'e yönelik gerçek güvenlik sorunları bunlar değilse nedir?

Merkez sağın kaçış politikası: Yağmurdan kaçan doluya tutulur
Uluslararası Göç Organizasyonu (*International Organization for Migration*) tarafından sağlanan verilere göre,⁴ 2015 yılı boyunca AB sınırlarından içeri yaklaşık 1 milyon "göçer" giriş yaptı; tabii bu rakam, sadece kayda geçen sayı. Bu kişileri her nasıl adlandırırırsanız adlandırın, ister göçmen, ister mülteci, ister sığınmacı deyin, ortada bir gerçek var: Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, hatta yaşam hakkına tutunmak gibi son derece temel insan haklarını kullanmak isteyenlere karşı AB tarafından uygulanabilecek tek politika "güvenlik tedbirleri" olarak görülüyor. Almanya'nın "Anayasası" niteliğinde olan Temel Kanun'un 16/a maddesi, "siyaseten ülkesinde eziyet görenlerin Almanya'ya sığınma hakkını" garanti altına alıyor.⁵ Almanya'yı kendi anayasasını askıya alır hâle getiren mülteci krizinin neden olduğu bir diğer tehdit de, başta merkez sağ partiler olmak üzere AB genelindeki iktidar partilerini etkisi altına alan aşırı sağ politikalara boyun eğme eğilimi. Britanya'yı ele alalım; bu yaz ve sonbahar

aylarında Britanya'da tam bir panik, soruna sırtını dönme ve mülteci krizini bir güvenlik sorunu haline getirme tavrının hâkim olduğu dikkat çekiyordu. Muhafazakâr Parti hükümetinin İçişleri Bakanı Theresa May Ağustos sonunda *Sunday Times* gazetesinde yayımlanan makalesinde "yepyeni bir göç politikasından" bahsetmişti. Tam da Avrupa Birliği sınırlarına yığılan mültecilerin fotoğrafları dünya medyasında manşetlerdeyken May'in yazısında bir kez bile "mülteci" kelimesini kullanmaması dikkat çekiciydi. Sadece May için de değil, David Cameron başkanlığındaki Britanya hükümetinin tamamı için yaşananlar "bu yazınki olaylar" diye geçiştirilecek türdendi. Başbakan Cameron Temmuz'da mültecilerle ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtta mülteci kelimesini kullanmamış, "doluşan bir sürü insan" (*swarm of people*) ifadesini tercih etmişti. Muhalefetteki İşçi Partisi ise, Muhafazakârların politikasızlığına karşılık, "mülteci" kavramını sürekli gündeme getirme yoluna gitti. Ancak, hükümet politikasına en sert ve ciddi tepki popülist sağcı Britanya Bağımsızlık Partisi'nin (UKIP) lideri Nigel Farage'dan geldi. Farage, Eylül başında "mülteci" ve "göçmen" kavramlarının büsbütün birbirine karıştığı bir ortamda konuyu bambaşka bir yere, IŞİD'in Avrupa'da

Almanya'yı kendi anayasasını askıya alır hâle getiren mülteci krizinin neden olduğu bir diğer tehdit de, başta merkez sağ partiler olmak üzere AB genelindeki iktidar partilerini etkisi altına alan aşırı sağ politikalara boyun eğme eğilimi.

yarattığı güvenlik tehdidine çekti. Farage o dönemde şöyle demişti örneğin: "IŞİD, [Suriye'den Avrupa'ya giden] bu rotayı cihatçıları içeri sızdırmak için kullanıyor." Bu gibi söylemlerle Farage, popülist sağ-aşırı sağın sıklıkla yaptığı gibi, merkez sağın tutum almaktan çekindiği bir konuyu negatif bir yaklaşımla politize etmiş oluyordu. Farage'ın bu yaklaşımı, bir yandan merkezdeki siyasî zaafı kendi lehine istismar ederken bir yandan da "geleceğe" yatırım niteliğindedeydi. Tahmin edilebileceği gibi, 13 Kasım'da Paris'teki IŞİD saldırıları gerçekleştiğinde, Farage ve benzer çizgideki sağ-aşırı sağ popülistler kazançlı çıkmış oldu.

Fransa'da Aralık ayının ilk hafta sonunda yapılan yerel seçimlerin ilk turunda aşırı sağcı lider Marine Le Pen'in partisi Ulusal Cephe (FN) büyük bir çıkış yaptı. İlk tur sonuçlarına göre, daha öncesinde hiç yönetim tecrübesi olmayan FN on üç bölgeden altısının idaresini devralabilecek gibi gözüküyordu. FN'nin zaten güçlü olduğu Fransa'nın güneyi dışında, geleneksel olarak "sol siyasetin kalesi" sayılan Kuzey Fransa'da da ciddi bir çıkış yapması, yüzde 40'ı aşkın oy oranıyla (en yakın rakibi Sosyalist Parti'yle arasında 10 puandan fazla açarak) birinci parti konumuna gelmesi, tüm Avrupa'yı yakından ilgilendiren sarsıcı sonuçlardı. Bir hafta sonraki ikinci tur seçimlerinde FN'ye verilen destek düştü ve parti hiçbir bölge yönetimini kazanamadı. Ancak bu

sonucun elde edilmesi mümkün kılan en etkili sebeplerden biri, Sosyalist Parti'nin bazı kilit yerlerde Nicolas Sarkozy'nin lideri olduğu merkez sağ Cumhuriyetçiler (*Les Républicains*) lehine adaylarını geri çekmesiydi.

Elbette, FN'nin yükselişini yalnızca mülteci krizine ve Paris Saldırılarına bağlamak doğru olmaz. Marine Le Pen, 2011'de İtalya'nın Lampedusa Adası'ndaki göçmen kampını ziyaret etmiş ve mültecilere hitaben o dönem hayli ses getirmiş olan bir konuşma yapmıştı. Le Pen "Maalesef, Avrupa gemimiz sizi alacak kadar büyük değil" derken, popülist sağın söylemini tam olarak yansıtan bir örnek veriyordu; ırkçılığın köşelerini törpüleyerek sağlı sollu merkezi de yanına çekecek türden

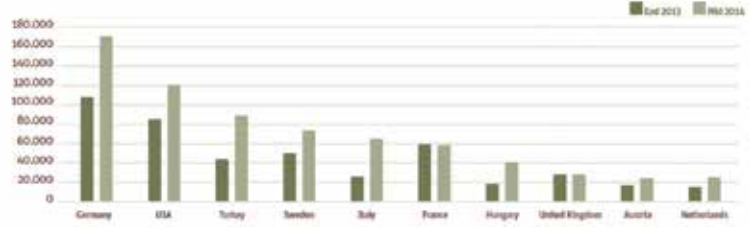
tuzaklar kuran, son derece sinsi, kurnaz ve elastik bir yaklaşımdı bu. 2010'ların başında "kaçaklardan" bahsederken 2015'te "mülteciler" meselesine geldiğimizde, Avrupa seçmenlerinin kafasında korku, kaygı ve o "batan gemi" içinde olma hissini pekiştirecek tohumlar çoktan ekilmiş, hatta filizlenmeye başlamıştı. 2011'de Lampedusa'da, çoğu Afrika'dan gelmiş, sefillik içinde kamplarda yaşayan göçmenlerin karşısında sanki onlara karşı şefkatliymiş de elinden bir şey gelmediği için pek üzgünmüş gibi konuştuğu zaman çizdiği grotesk portre, rakipleri tarafından Le Pen'in yüzüne vuruluyordu elbette. 2015 gelindiğindeyse, yani Paris Saldırılarının ardından, Le Pen parmağını sallayarak "ben demiştim" tavrını sergileyen,

“devletin çıkarlarını temsil eden” bir kişiliğe dönüşebilmişti. Paris’teki saldırılar ertesinde Cumhurbaşkanı François Hollande’in uygulamaya koyduğu tedbirler, yani olağanüstü hâl ilanı, radikal addedilen camilerin kapatılması, güvenlik güçlerine kendi başlarına karar alarak ev basma ve tutuklamalar gerçekleştirme izinlerinin verilmesi gibi uygulamalar Marine Le Pen’in ve partisinin önerdiği uygulamalardı.

Britanya ve Fransa’da aşırı ve popülist sağ akımların neden olduğu sorunlara, siyasetin merkezinin giderek sağın daha aşırı kanatlarına kaymasına karşılık, Almanya’da böyle bir sorun yoktu. Tabii, şimdiye kadar... Almanya için Alternatif (*Alternativ für Deutschland*, AfD) isimli

2014 YILINDA EN ÇOK SIĞINMA BAŞVURUSU ALMANYA’DA YAPILDI, TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SIRADAYDI

Kaynak: ÜNHCİR, 2014 Yılı Sığınma Eğilimi Raporu.

sağ popülist parti son aylarda birden bire güçlenmeye başladı. Kamuoyu araştırma şirketi INSA tarafından Kasım ortasında yapılan yoklamaya göre, AfD yüzde 10,5 oy oranıyla ülkenin üçüncü partisi konumuna yükselmişti. Bu araştırmaya göre, Yeşiller (*Bündnis 90/Die Grünen*) ve Sol Parti (*Die Linke*) gibi sol partileri geride bırakan AfD, 2013’te kurulduğunda esasen AB karşıtlığı üzerine temellendirilmiş bir söyleme sahipti. O dönemde gündemin ilk sıralarında ekonomik kriz konusu vardı. Bugünse partinin odağında özellikle mülteci krizi var. AfD’nin üç ay içinde oy oranını yüzde 3’ten yüzde 10’un üzerine çıkarması sonbaharda yaşanan mülteci krizine bağlıyor. AfD’den isimlerin milliyetçiliğe yönelik tabuları hiçe sayarak Almanya’nın “bin yıllık tarihine” vurgu yapması dikkat çekici; keza parti temsilcilerinin “Almanların başka bir Almanya’sı yok” şeklindeki söylemi de, Marine Le Pen’in “Fransa’nın Fransızlara ait olduğu” söylemiyle çok benzeşiyor. Tabii, popülist sağ dalganın en önemli etkilerinden biri, merkez sağın siyasetini dönüştürmeye yönelik etkisi. Baviera’da CSU’nun Almanya’nın sınırlarına, tıpkı Macaristan’ın yaptığı gibi, tel örgüden duvarlar çekmesi gerektiğini savunmaya başlamış olması, AfD söyleminin güç kazanmasında bağımsız bir durum değil. AfD, şu an için Almanya politikasında *Willkommenskultur*’ü eleştiren ve bu yaklaşıma sertçe muhalefet eden tek parti. İşin acı yönüne de bu; *Willkommenskultur*’den haz etmeyen veya işe yaramadığını düşünenlerin doğrudan yöneleceği tek adres AfD.

Diğer bir deyişle, tüm bu kafa karışıklığı ve siyasî çözüm üretme konusundaki

basiretsizlik, aşırı sağ da beslemiş oluyor. Aşırı sağ kazandığı siyasî ağırlıkla politikanın merkezini etkisi altına alıyor ve merkezi kendine benzetiyor. Oluşan bu fasit dairede kazanan, karmaşık sorunlara basit “çözümler” getiren aşırı sağ oluyor. Mülteciler konusu kuşkusuz ki üzerine politika üretmesi kolay olmayan bir sorun. Ne var ki, aşırı sağın önerdiği “çözüm”, yani sınırları kapatmak veya Müslüman nüfusun tümüne potansiyel suçlu muamelesi yapmak gibi tamamen güvenlik odaklı yaklaşımlar, sorunları daha da büyütmeğe öteye gitmeyecek.

¹ Yazı boyunca “mülteci” kavramı özellikle kullanılmıştır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme, mülteciyi, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen her şahıs” diye tanımlamaktadır. Yazının konu ettiği bireyleri de en iyi bu kavram tasvir etmektedir.

² World Bank, *Economic Costs of Roma Exclusion*, 2010.

³ Hüseyin Yayman, *Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası* (Ankara: SETA, 2011).

⁴ IOM, *Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015* (22 Aralık 2015), <http://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom>.

⁵ Almanya Temel Kanunu için bkz. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html.

ALEVİ DİASPORASINDA ÜÇÜNCÜ KUŞAK: KOPUŞ MU, KENETLENME Mİ?

Türkiye'ye yönelen göç dinamiğine odaklandığımız dosyamızda bu kez aynayı tersine çeviriyoruz. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Cemal Salman kısa zaman önce tamamladığı doktora tezinden hareketle Almanya'daki Alevi toplumunun örgütlenme serüvenine dair tarihsel ve güncel bir özet sunuyor.

Fotoğraf: Cemal Salman

Alevi diasporası açısından, geride kalan elli yıllık göç deneyiminin ardından gelinen nokta, analizlerin yönünü geçmişten çok geleceğe çevirmeyi gerektiriyor. Buradan hareketle, elinizdeki yazının temel kaygısı, ilk iki kuşağın taşıdığı noktayı göz ardı etmeden, Alevi diasporasında üçüncü kuşağa dair gözlemleri paylaşmak ve Avrupa Alevilerinin geleceğine dair bir projeksiyon sunabilmektir.¹

Avrupa'da yaşayan Alevilerin ve Avrupa Alevi hareketinin durumuna ilişkin yakın tarihli bir alan çalışmasını Türkan Özkan ve Deniz Coşan-Eke, Münih örnek olayı üzerinden yürütmüşlerdi.² Bu çalışma, Alevi bireylerin ev sahibi ve anavatan ülkede Alevilerin hakları, örgütlenme faaliyetlerine bakışı, din ve kültürleri, din eğitimi vb. konulardaki bakışını, ilk iki kuşak arasındaki farklılaşma ekseninde inceliyor ve önemli veriler içeriyordu. Bense bu yazıda ilk iki

kuşağa referansla okunan tarihsel arka planı hatırlatarak, bu zemin üzerinde üçüncü kuşağa bir pencere aralamaya çalışacağım. Burada aktaracağım veri, görüşme ve gözlemler, yazılı kaynakların yanı sıra doktora tezim kapsamında 2014 Mart-Eylül ayları arasında Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya (NRW) eyaleti ve kısmen Fransa'nın Alsas bölgesinde Strazburg ve civarındaki kentlerde yürüttüğüm alan çalışmalarından derlenmiştir.³

Tarihsel arka plan ve ilk iki kuşağa dair

Alevilerin yurtdışına göçü başta Batı Almanya olmak üzere birkaç Avrupa ülkesiyle 1961'den itibaren imzalanan işçi alımı anlaşmalarıyla başlar. Türkiye'de Aleviler bakımından iç göçün kitlesel boyut kazandığı, Alevilerin yüzlerce yıl sığındıkları dağlık, verimsiz, yoksul yerleşim yerlerinden koparak Türkiye'nin büyük kentlerine göç etmeye başladığı bu yıllar, barınma, iş bulma, toplumsal ve siyasal baskıyla yüzleşme bakımından Alevilerin "tutunma" kaygılarına tanıklık eder. İlk dönemde yurtdışına göçlerin temel nedeni ekonomikdir; 1970'lerin sonundan itibaren Türkiye'deki baskı ortamı nedeniyle politik nedenli göçler de yaygınlaşır. İlk göçmen kuşağı bir iş anlaşmasına dayanarak gittiği için iç göç sürecinde öne çıkan "iş bulma" kaygısı diasporada söz konusu değildir. İlk kuşak Alevi göçmenler de diğer yabancı işçiler gibi ağırlıklı otomotiv, demir-çelik, kimya, madencilik, inşaat gibi sektörlerde alt sınıf işçiler olarak çalıştırılmıştır. Her ne kadar gelir düzeyi ve sosyal haklar vb. bakımından Türkiye'ye göre farklılık olsa da diasporada ilk dönem Alevi göçmenlerin "alt sınıf" konumunu sürdürdüğü söylenebilir. Barınma konusunda da süreç diasporada Türkiye'den farklı işler. Göçün ilk yıllarında ev sahibi ülkeler tarafından "geçici" kabul edilen ve *Gastarbeiter* (Almanca "Misafir İşçi") olarak görülen işçiler, eşlerini ya da ailelerini yanlarında getirmelerine izin verilmediği için *heim* denilen kolektif yatakhane-yurtlarda kalmışlardır. 1970'li yıllarda artık bu işçilerin kalıcı olduğuna kanaat getirilmesiyle aile birleşmelerine izin verilmiş ve sosyal konutlara yerleşmeler başlamıştır.⁴

İlk kuşak göçmen Aleviler, Sökefeld'in tabiriyle, "büyük Türk işçi grubundan" ayrı değildir;⁵ fakat bunu daha çok "sosyo-ekonomik şartlar bakımından" diye tamamlamakta yarar var. Zira dinî ve kültürel çerçevede, en azından inanç pratiği açısından Alevilerin diasporada da Türkiye'den taşınan kaygı ve sıkıntılarının devam ettiğini söyleyebiliriz.

"Alevilik, Sünnilik ön planda değildi. Alevi çoğunluğu yoktu. Herhangi bir toplumda 'ben Aleviyim' diye ortaya çıkamıyordun. Alevilik azınlıktı. İkincisi de 'Aleviyim' demek ayıp gibi bir şey düşünülüyordu. Ancak tanıdığın bir kişi, iş yerinde, o seni tanıyordu, sen onu tanıyordun, tanıdığın tanıdığı vesilesiyle ancak..."⁶

İlk kuşak işçilerden Hasan Sever'in bu sözleri ilk yıllarda Alevilerin çekingen tutumlarına ışık tutarken, bu yıllarda Sünni göçmenlerin inançlarını korumak ve sürdürmek konusunda Alevilerden her açıdan daha avantajlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu süreçte Aleviler Türkiye'de dahi gizli cemler ve dede ziyaretleri ile inanç kurumlarını bir süre ayakta tutmaya çalışmış ama bu sürdürülebilir olmamıştır. Diasporada ise hem sosyo-ekonomik yönden tutunma ve ayakta kalma çabası, hem inanç önderlerinin olmayışı ya da varsa bile geçim derdinde oluşu, hem geçmiş dönemlerden devralınan korku ve çekingenlik nedeniyle Alevi göçmenler inanç ve kültür pratiklerini sürdürme yönünden daha dezavantajlıdır.

Bu durum örgütlenme faaliyetlerinde de kendini gösterir. Almanya'ya giden işçilerin ilk örgütleri politik, etnik ya da inançsal farklılıkların pek öne çıkmadığı işçi dernekleridir. İş dışı zamanlarda bir araya gelme, hasret giderme, sosyalleşme ve dayanışma amaçlarına hizmet eden bu ilk derneklere zaman içinde Türkiye'deki politik hareketlenmeye paralel gruplaşmalar başlar. Önce Türk Birliği adı altında bir araya gelen sağcı-milliyetçi-İslamcı grup ve cemaatler, 1970'lerin ortalarından itibaren İslam Kültür Merkezleri, Avrupa Milli Görüş Teşkilatı, Türk Federasyonu gibi kendi yapılarını, cami-derneklerini kurar. 1980'lere kadar göçmen işçilerle sağ gruplar üzerinden bağlantı kuran Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1982'de Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'ni (DİTİB) kurmasıyla diasporadaki sağ-Sünni örgütlenmenin Türkiye izdüşümlü manzarası tamamlanacaktır. Demokratik-sol çevreler ise 1970'lerde Yurtseverler Birliği, Avrupa Türkiyeli Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu ve nihayet Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu (DİDF) gibi yapılar altında örgütlenmiştir. Milliyetçi-İslamcı sağ örgütlenmenin yayıldığı bu dönemde Aleviler ağırlıklı sol-demokratik örgütlerde yer almıştır.⁷ Alevilerin kendi örgütlerinin, yayınlarının ve dini-kültürel mücadelesinin peşine düşmesi, 1980'lerin ikinci yarısı için ifade edilen "uyanış" dönemine denk gelir.

Türkiye'de Alevi uyanışı için 1980'ler eşik kabul edilir. Bu dönemde hem kırdan kente göçle başlayan sürecin geldiği sosyolojik ve politik düzey hem '80 darbesiyle beraber iyice gün ışığına

çıkan ve Massicard'ın "ideolojik-siyasal ve ekonomik yönden marjinalleşme"⁸ diye ifade ettiği pozisyon, Alevi hak mücadelesi için uygun zemini yaratmıştır. Yine aynı dönemde Alevilerin artık 20 yılı aşmış kent deneyimlerinin getirdiği topluluk içi değişimler ile ulusal ve uluslararası konjonktürün getirdiği dışsal etkenler, Aleviler bakımından da kendi kimliklerini yeniden inşa edecekleri bir mücadele arayışını kaçınılmaz kılar. Türkiye'de darbe sonrası koşullarından ötürü ancak 1990'dan itibaren mümkün olan ve asıl olarak '93 Madımak Katliamı ile yoğunlaşan örgütlenme ve yayın faaliyetinin ilk tohumları, Avrupa'da 1980'lerin ilk yarısında atılmıştır. 1980 öncesinde Yurtseverler Birliği başta olmak üzere doğrudan Aleviliğe dair bir içeriği olmayan ama Alevi işçilerin yoğun olarak yer aldıkları sol-senkil gruplar içinde örgütlenen Aleviler, gene Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak, sol grupların zayıflamasıyla kendi içlerinde örgütlenme arayışına yönelirler. Türkiye'den giden dedelerle Almanya'daki dedeler öncülüğünde Hamburg, Berlin, Köln gibi kentlerde toplantılar düzenlenir, dernekleşme ihtiyacı gündeme gelir. 1984'te Köln'de (daha sonra Köln ve Çevresi Hacı Bektaş-ı Veli Cemevi'ne dönüşecek olan) Hacı Bektaş-ı Veli Kültürünü Tanıtma Derneği için ilk girişim başlatılır. 1980'lerin ikinci yarısı, Almanya başta olmak üzere Avrupa'daki Alevilerin birbiri ardına kurdukları derneklere tanıklık eder. Avrupa'da "Alevi" adını içeren ilk örgüt, 1988'de Hamburg'da oluşan Alevi Kültür Grubu öncülüğünde kurulan Hamburg Alevi Kültür Merkezi (1990) olur. Aynı tarihlerde Almanya'nın çeşitli kentlerinde dernekler kurulur. 1989 yılında ilk çatı örgüt olarak Almanya Alevi Cemaatleri Federasyonu kurulur. Bu örgüt 1993'ten sonra Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) adını alacaktır. Gene 1988'den itibaren Gerçek İlim, Mürşit, Fidan gibi dergiler aracılığıyla yayın faaliyeti yoğunlaşır. 1994'ten itibaren Federasyon çatısı altında –bugün de yayınını sürdüren– Alevilerin Sesi dergisi çıkmaya başlar.

Bu "uyanış"ın zeminini yaratan, fitilini ateşleyen ve ilk adımları atanlar ilk kuşaktan Aleviler olsa da Avrupa'da Alevi hareketinin kırılma noktasında ve sonraki kazanımlarda bayrağı ikinci kuşağın devraldığını söylemek sanırım yanlış olmaz. Bunu ifade ederken, iki temel kaynaktan bahsedebilirim:

Alevi göçmen çocukları hem ev sahibi ülkenin hem de birlikte göç etmelerine rağmen kendilerine göre çoğunlukta olan Sünni ailelerin dini-kültürel dünyası karşısında azınlıktır. Geçim derdi ve tutunma kaygısıyla kimliğinden çok sosyo-ekonomik sorunlara yoğunlaşan ebeveynlerinin aksine, bu sosyo-ekonomik zeminin az çok sağlandığı şartlarda ikinci kuşağın bir kimlik arayışına girmesi olağandır.

Birincisi, ikinci kuşağın içinde yetiştiği kültür-kimlik boşluğudur. Yurtdışında doğan-büyüyen Alevi göçmen çocukları, farklı bir kültürel iklimde, hem ev sahibi ülkenin hem de birlikte göç etmelerine rağmen kendilerine göre çoğunlukta olan Sünni ailelerin dini-kültürel dünyası karşısında azınlıktır. Geçim derdi ve tutunma kaygısıyla kimliğinden çok sosyo-ekonomik sorunlara yoğunlaşan ebeveynlerinin aksine, bu sosyo-ekonomik zeminin az çok sağlandığı şartlarda ikinci kuşağın bir kimlik arayışına girmesi olağandır. Bu konuda çarpıcı bir anlatımı, Fransa'da Aytemir'den dinlemiştim. Sivas'ın Yıldızeli ilçesinden göç eden bir Alevi ailenin çocuğu olarak 1978'de Fransa'da doğan Aytemir'in

çocukluk yıllarında dışlanma ve kendi kimliğini bulamamaya başlayan travması, sonrasında neden Alevi kimliği ekseninde örgütlenmelere bu kadar ihtiyaç duyulduğuna ışık tutuyor. Çocukluk yıllarında hem Fransızlar hem de yaşadığı kentteki Sünni Türkiyeliler karşısında kendini yalnız hissettiğini, çoğu zaman Sünni arkadaşlarına yakın olabilmek için "yalandan Ramazan orucu bile tuttuğunu" kendi deyimiyle "utanarak" anlatan Aytemir'in dilinde Alevi örgütlenmesinin sosyo-psikolojik arka planını okumak mümkün:

"Dışlanmak, yalnız kalmak, kimsesiz kalmak ve tutunacak dalın da yok... Ben çocuklarımın bunları

yaşamalarını istemiyorum çünkü gerçekten çok büyük travma. Bunun için savaşıyorum. Çünkü neden, o dönemler cemin ismini biliyordum ama hiç cem görmemişim. Dedenin ismini biliyordum, dede görmemişim. Ben anlamaya biraz zorlanıyordum öyle olunca da bunu sosyal boyutta. Yani neden Alevi olduğumuz için ben isyan ettiğimi biliyorum. 'Niye biz Sünni değiliz?' diye anneme dediğimi biliyorum. 'Niye biz Sünni olmadık, niye ben rahat değilim?' Belki de bunun için bugün Avrupa'daki Alevi örgütlenmesi bu kadar güçlü. Belki de benim gibi söylemeyip de böyle olayları yaşayan gençlerimiz çok belki de."⁹

İkinci kuşağın hak mücadelesinin ön saflarında yer almasında ikinci etken, bu kuşağın bir bölümünün gerek 1970'lerin sonunda gerek 1980 darbesi sonrasında ülkeyi terk etmek zorunda kalmış politik figürler olmasıdır. Onların da –Türkiye'dekine benzer biçimde– sol gruplardan kimlik temelli oluşumlara doğru kaydığı söylenebilir. Böylece, önemli bir kısmının çeşitli kültür iklimleri (köylü-kentli, ev sahibi-yabancı, Hıristiyan-Müslüman, Sünni-Alevi vs.) arasında travmatik şekilde kaybolup gittiği varsayılsa bile, ikinci kuşaktan Alevilerin gerek bu kültür-kimlik arayışına cevap arayanlar gerek sol pratiğin içinden gelenler öncülüğünde Avrupa'da Alevi hak mücadelesinin bayrağını yükselttiği söylenebilir.

Gelinen nokta

Bugün Avrupa genelinde –resmi bir çalışma olmamakla beraber– 1 milyonu aşkın Alevinin yaşadığı tahmin ediliyor. REMID, BAMF gibi resmî Alman kurumlarının verilerine göre, sadece Almanya'da yaşayan Alevilerin sayısı 500 binin üzerindedir.¹⁰ AABF resmî sitesinde Almanya'da 500 bin ila 800 bin arasında Alevi yaşadığı ifade ediliyor.¹¹ Avrupa genelinde Aleviler 14 ülkede örgütlüdür. Bunların 10'unda örgütler federasyon düzeyindedir ve merkezi Almanya-Köln'de bulunan Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK) çatı örgütüne bağlıdır. Pek çok ülkede dini-kültürel haklarını büyük oranda elde etmiş olan Alevilerin, Avrupa'da hak mücadelesi sonunda geldiği nokta için –hem en büyük Alevi nüfusu barındırması hem de en geniş kazanımları sunması hasebiyle– Almanya örneğini ele alabilirim.

Önemli bir kısmının çeşitli kültür iklimleri arasında travmatik şekilde kaybolup gittiği varsayılsa bile, ikinci kuşaktan Alevilerin gerek bu kültür-kimlik arayışına cevap arayanlar gerek sol pratiğin içinden gelenler öncülüğünde Avrupa'da Alevi hak mücadelesinin bayrağını yükselttiği söylenebilir.

Fotoğraf: Cemal Salman

Alevilerin Almanya'daki yasal hak mücadelesinin öncülüğünü üstlenmiş olan AABF, gerek üye sayısı gerek taban karşılığı yönünden devlet yetkilileriyle görüşmelerini ve yapılan anlaşmaların aslı muhatabı olarak tanınmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren hem Alevilik dersleri hem diğer konularda yürütülen mücadelelerde elde edilen kazanımlar da Federasyon'un başarısı olarak kabul edilir. Federasyon'un Almanya'daki en önemli kazanımlarından biri Alevilik dersleridir. 2001 yılında AABF'nin Kuzey Ren-Vestfalya (NRW) Eyaleti'ne başvurusuyla başlayan sürecin sonucunda 2015 yılı itibariyle Almanya'nın 9 eyaletinde Alevilik dersi hak olarak tanınmış ve 120 okulda, 65 öğretmenle, yaklaşık 1500 öğrenciye ulaşılmıştır.¹² Alman Anayasası'nın 7/3. maddesinde din derslerinin programını ve içeriğini dinî topluluklara bırakan hükme dayanarak eyaletlerce tanınan bu hak gereği, derslerin içeriğini ve öğretmenini belirleme yetkisi AABF'dedir. 2012 yılında NRW eyaletinden başlayarak ortaokullarda da Alevilik dersleri verilmeye başlanmıştır.

Almanya'da Alevilerin eğitim alanı dışındaki diğer pek çok talebini güvence altına alan Hak Eşitliği anlaşmaları, inanç ve kültür alanındaki kazanımların geldiği son aşamayı yansıtır. 2012 yılında Hamburg, 2013 yılında Aşağı Saksonya ve 2014 yılında Bremen eyaletlerinin imzaladığı Hak Eşitliği Anlaşması (*Staatsvertrag*), diğer Müslüman birlik temsilcilerinin yanı sıra Alevilere de inançlarına yönelik temel haklardan eşit olarak yararlanma imkânı tanımıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Aleviler inanç ve kültürlerine yönelik şu temel hakları resmî düzeyde elde etmişlerdir: i) Alevilik inancı, anayasal ve yasal güvenceye alınmıştır. ii) Alevilikte özel kabul edilen günlere saygı gösterilecek ve bazı dinî günler resmî izin günü olabilecektir. iii) Alevilerin temsilcisi olarak AABF, kendi eğitim ve kültür kurumlarını oluşturabilecek ve okullarda Alevilik dersi verebilecektir. iv) Geçerli yasalar çerçevesinde AABF cemevleri, toplantı salonları ve benzeri oluşumları mal edinip işletebilecektir. v) Hastane, hapishane-yurt vb. resmî kuruluşlarda Aleviler dinî hizmet alabilecek, resmî mezarlıklarda Alevi geleneklerine göre cenaze töreni yapılabilecektir. vi) Resmî-özel televizyon ve radyo programlarında Alevilikle ilgili dinî bilgi yayın saatleri ayrılacaktır. vii) Hamburg Üniversitesi'nde Alevi öğretisinin devamlı olarak temsili için ders ve kadro açılacaktır.¹³ Son olarak,

Bugün için Almanya'daki Aleviler Türkiye'de henüz "talep" olarak ortada duran pek çok temel vatandaşlık hakkını resmî düzeyde elde etmiş durumdadır. Türkiye'de sadece resmen değil fiilen de Alevilerin pozisyonunun geriye gittiği düşünüldüğünde, Avrupa'daki Alevilerin kazanımlarının ve geldiği noktanın önemi biraz daha önem kazanıyor.

anlaşma hükümleri gereği 2015 Şubat ayı başında Hamburg Üniversitesi Dünya Dinleri Akademisi'nde Alevilik anabilim dalı açıldığı haberi medyada yer aldı. Böylece Aleviler kendi ülkelerinde henüz göremedikleri bir "ilk"i daha bir başka ülkede elde etmiş oldular. Bugün için Almanya'daki Aleviler Türkiye'de henüz "talep" olarak ortada duran pek çok temel vatandaşlık hakkını resmî düzeyde elde etmiş durumdadır. Türkiye'de 13 yılını geride bırakan İslamcı iktidar döneminde sadece resmen değil fiilen de Alevilerin pozisyonunun daha geriye gittiği düşünüldüğünde, Avrupa'daki Alevilerin kazanımlarının ve geldiği noktanın önemi biraz daha önem kazanıyor diyebilirim.

Görüşmemizde Almanya'da Alevilerin geldiği noktayı "Biz 25 yılda Alevileri özgürleştirdik, bütün kazanımlarımızı elde ettik," diye özetleyen AABF Başkanı Hüseyin Mat, bundan sonrası için sadece "kamu tüzel kişiliği" kazanma hakkının kaldığını, bunun için de bütün şartları sağladıklarını ve sadece 30 yılı doldurma şartını beklediklerini söylemişti. Mat'ın hesabına göre 5 yıl içinde Federasyon bu hakkı da elde edecek ve Almanya'daki Aleviler inançlarını-kültürlerini yaşatmaya dair bütün haklarını elde etmiş olacaklar. Bu nokta elbette çok önemli ve Türkiye'deki mücadeleye de ışık tutuyor. Fakat sadece "haklar mücadelesi" çerçevesinde elde edilen kazanımlar diaspora Alevilerinin bundan sonraki süreçte inançlarını-kültürlerini yaşatmaya yetecek mi? Bu tartışmanın cevabını elbette kısa bir metinde bulmak zor. Burada sadece bir pencere aralamak adına Almanya'daki Alevi gençlerine dair birkaç gözlemimi paylaşacağım.

Yeni bir kırılma eşiği: Üçüncü kuşak Aleviler

Almanya'da 147 Alevi Kültür Merkezi (AKM) var ve bunların 95'inin mülkiyetinin Alevilere ait olduğunu Federasyon başkanı gururla söylüyor. Federasyona bağlı örgütler dışında sayıları az da olsa

bağımsız dernekler ya da başka bir gruba –örneğin Cem Vakfı'na– yakın cemevleri de var. Dahası, bu örgütler içinden ister politik ister özel nedenlerle kopup kendi grubunu-derneğini örgütleyenler var. Almanya'da ilk gözlemlerime dayanarak kabaca inanç, siyaset ve etnisite (Türk ve Kürt Alevileri) temelli ayrışmalar gördüğümü ve bir tür üçlü sacayağından bahsedip bahsedemeyeceğimizi sorduğum Köln Hacı Bektaş-ı Veli Cemevi dedesi Abidin Bozdoğan, ayrışmanın temelde iki ayak üzerinde olduğunu ve etnisitenin bunlardan birine dâhil olduğunu ifade etmişti:

"Sizin sacayağı misali üç ayak dediğiniz aslında iki ayak. Yani birisi din ağırlıklı Alevilik, diğeri de politik ağırlıklı Alevilik. Ha siz bunun içerisine ulusalcılığı da sokarsanız, bu sefer o politik düşünceli Alevilik ikiye bölünüyor. Birisi Türk Aleviliği, diğeri Kürt Aleviliğidir."¹⁴

Hâlihazırda pek çok bölgede odak mekân (dernek, cemevi, AKM vb.) sıkıntısı varken bir de bu tür ayrışmaların olması, tabanı örgütlerden uzaklaştıran etmenlerden biri. Bu durum özellikle üçüncü kuşak Aleviler açısından kritik, çünkü genç kuşağın Alevi inanç ve kültürüyle bağını kurmasında-sürdürmesinde çevrede bir Alevi örgütünün varlığı büyük önem taşıyor. Kısaca ifade etmek gerekirse, a) Alevilerin yaşadıkları yerde bir Alevi örgütü olup olmaması, b) Mevcut örgütün inancı mı siyasal hakları mı öne çıkardığı, c) Örgütte etnik temelli ayrışmalar olup olmadığı, yurtdışındaki Aleviler açısından örgütlere bakışı ve örgütlenme pratiğini doğrudan etkileyen örnekler olarak göze çarpıyor. Bütün bu etmenler, Alevilik terminolojisine hiç hâkim olmadıkları bir dilde yetişen üçüncü kuşak açısından bir kademe daha yacıdır.

Yukarıda ilk iki kuşaktan kalkarak vermeye çalıştığım tarihsel arka planı hatırlayalım: Almanya'ya birinci kuşak

Fotoğraf: Cemal Salman

işçi olarak gidenler, uzun yıllar sadece geçim derdi ve para biriktirme ile meşgul olmuşlar, yabancı bir ülkede tutunabilme kaygısı inanç-kültür meselelerinin önüne geçmiştir. Bu nedenle ikinci kuşağa inanç değerleri ya hiç aktarılmamış ya da çok yüzeysel-yetersiz düzeyde aktarılmıştır. İkinci kuşak, girişte bahsi geçen Münih araştırmasında da belirtildiği üzere, inanç eksenli hareket yerine kültürel-siyasal haklar temelli mücadeleye daha yakın durmuştur. Bu araştırmanın daha çok dernek üyeliği ile bağlantılı bir düzlemde gerçekleştirilmiş olması, ikinci kuşağın tümüyle siyasal mücadele içinde olduğu yanılgısı doğurabilir. Gözlemlerime göre dernekler-siyasal gruplar içinde örgütlü olmayan ikinci kuşağın oldukça önemli bir bölümü ne inanç yönünden ne siyasal yönden Alevilik konusunda duyarlıdır. Bu grupta Aleviliğin yoğunlukla kültürel bir gelenek olarak yaşandığı ve dile getirildiğini gördüm. Haliyle, ilk kuşakta şartların zorlaması, ikinci kuşakta ise bilgi aktarımındaki sıkıntılar ve kültür-kimlik çatışmaları nedeniyle Aleviliğe dair bilgi düzeyi ve pratiğinin çok düşük düzeyde ve ancak bilhassa ilgili ya da örgütlü çevrelerle sınırlı kaldığını söylemek mümkün.

İşte tüm bunlar, hak mücadeleleriyle elde edilen kazanımların hepsi bir tarafa, üçüncü kuşağın karşı karşıya kaldığı

Önceki kuşakların Aleviliği kâh felsefi kâh neredeyse sosyalizmle özdeşleşmiş bir siyasal yönelime bağlayan anlatımlarında en azından çerçevesi çizilebilen ve kişinin kimliğini ifade edebildiği bir Alevilik tasavvuru görmek mümkün. Diasporada doğup büyümüş gençler açısından böyle bir tasavvura sahip olmak zor, çünkü Aleviliği algılamak ve tanımlamak için çok daha kısıtlı bir kavram dünyasının içinde yetişmekte.

Alevilik tanımı ve pratiği ile ilişkisini büyük oranda belirliyor. Önceki kuşakların Aleviliği kâh felsefi kâh neredeyse sosyalizmle özdeşleşmiş bir siyasal yönelime bağlayan anlatımlarında en azından çerçevesi çizilebilen ve kişinin kimliğini ifade edebildiği bir Alevilik tasavvuru görmek mümkün. Diasporada doğup büyümüş gençler açısından böyle bir tasavvura sahip olmak zor, çünkü Aleviliği algılamak ve tanımlamak için çok daha kısıtlı bir kavram dünyasının içinde yetişmekte. Köln'de farklı yaş gruplarından öğrencilerle görüştim. Köln Üniversitesi'nde Alevi Öğrenciler Derneği adlı bir dernek kuran ve bu çatı altında bir araya gelen üç arkadaşla buluşmamızda, hem onları böyle bir dernek kurmaya iten nedenler hem de Alevilik tanımları ve yaşama biçimleri

üstüne sohbet ettik. Bu gençlerden ikisi, Seda Kargın ve Gülistan Doğan, Almanya'da doğup büyümüşler. Göçmen ailelerin üçüncü kuşak çocukları. Halil Ünlütepe ise Türkiye'de doğmuş, ancak 7 yaşında ailesiyle beraber Almanya'ya göç etmiş. Aile ilk kuşak göçmenlerden, ancak 1970'lerde Türkiye'ye dönmüşler ve 1987'de tekrar Almanya'ya gitmişler. Bu üç arkadaş hem aile çevresinde hem Alevi örgütleri içinde kimliklerini bulabilecekleri, "Biz neyiz?" sorusuna yanıt olabilecek bir Alevilik anlayışı ve tanımı göremediklerini ifade ettiler. İlk iki kuşak arasındaki bilgi aktarımı sorunu, dolayısıyla üçüncü kuşağı da etkilemiştir. Bu gençlerin Köln Üniversitesi'nde bir dernek kurma düşüncesinin altında yatan da aileden alamadıkları, örgütlerde de "aradıklarını bulamadıkları" Aleviliği

kendi çabalarıyla öğrenme ve bu konuda çalışmalar yürütmeye amacındır.¹⁵

Bu noktada son olarak küçük çaplı ama kanımca genel duruma ışık tutan bir gözleme değineceğim. Üçüncü kuşak gençlerin kendi dünya görüşlerini oluşturmada –diğer etmenlerin yanı sıra– ailelerinin (ikinci kuşağın) inançla kurduğu bağın da çok etkili olduğunu gözlemledim. Buradan kalkarak üçüncü kuşakta dört belirgin prototip belirledim: i) Aileden inanca yönelik bir bilgi aktarımı olmayanlar. Bunlar bugün sadece “Alevi” olduklarını ifade ediyor ama Aleviliğe dair herhangi bir kavramı, ibadeti, felsefi ilkeyi bilmiyor ya da uygulamıyorlar. Bu gruptakilerin önemli bir bölümü anadilini çok az biliyor. ii) Siyasal tavırların belirgin olduğu ailelerde yetişenler. Aleviliği siyasi görüşlerinin bir parçası olarak alıyor ve öyle yorumluyorlar. Özellikle AABF çevresine ya da çeşitli siyasal gruplara yakın gençler bu durumda. Bu gruba ayrıca doğrudan siyasal çerçevede bir eğilimleri olmayan ama Aleviliği bir kültür olarak görüp yorumlayanlar da eklenebilir. iii) İnanç boşluğunu bulunduğu çevrede etkin olan diğer dinî grupların (genellikle radikal İslamcı grupların) söylemleriyle dolduranlar. Bunların bir kısmının yaşadığı yerde herhangi bir Alevi örgütü yoktur. iv) Özellikle son dönemde bir tür yeni “Alevi uyanışı” ile Aleviliği daha çok merak eden, onu kendi inancı ve kültürü olarak tanımlayıp yeniden Aleviliğe yönelenler. Bu yöneliş ilk başta daha çok saz, semah, deyiş gibi kültür öğeleriyle başlıyor. Haliyle bir tür “sembolik Aleviliğin” benimsenmesinden bahsedilebilir. Bu gruptakilerin çok önemli bir bölümü yaşadığı yerin yakınında bir cemevi, Alevi derneği ya da Alevi Kültür Merkezi olanlar. Bu gençlerin ailesinden de buralara gidip gelenler var. Haliyle (odak) mekânın varlığı ya da yokluğu, kimliğin örülüşünü de önemli oranda belirliyor.

Bu manzara, diasporadaki üçüncü kuşağın bütününe genellenebilir mi? Diasporada Aleviliğin geçmişi ve bugünü az çok şekillenmişken geleceğini konuşmak için bu prototiplerden hangisinin baskın geleceğine bakmak bir gereklilikten çok zorunluluğa dönüşüyor diyebilirim.

Bitirirken

Alevilerin Avrupa’daki varlığı ellinci yılını doldurdu. Artık üçüncü kuşağına erişen Alevi diasporasının yarım yüzyılı geride bırakan göçmenlik hikâyesini

özetlerken, birinci kuşakta –biraz da şartların zorlamasıyla– eksik bırakılan kimlik ifadesinin, göçün 25-30 yılını doldurduğu 1980’lerin ikinci yarısından itibaren adeta bir “patlama” ile ikinci kuşakta bir mücadele sembolü olarak yükseldiğini belirtmişim. İkinci kuşağın mücadelesi, bugün diaspora Alevilerinin hem bir inanç grubu hem de güçlü bir sivil topluluk olarak temel haklarını büyük oranda elde etmesiyle sonuçlandı. Fakat şimdi diasporada Alevileri yeni bir sınav

bekliyor. İkinci kuşak da artık 25-30 yılını doldurmak üzere ve bu kez mücadelesini verdiği hemen tüm haklarını elde etmiş ama kimi dil sorunu, kimi aileden aktarılamamış kimlik bilgisi, kimi Aleviliğin kendi iç dönüşümünün getirdiği pek çok sıkıntı nedeniyle bu kez “içeriden” engellerle yüz yüze bir kuşak yetişti. Bundan sonraki aşamanın kopuş mu kenetlenme mi getireceğini, bu kuşağın Alevilikle, örgütlerin de bu kuşakla kurabildiği bağ belirleyecek.

¹ Çok kabaca sınıflamak gerekirse, “birinci kuşak” Türkiye’de doğup büyümüş, ilk işçi anlaşmalarıyla ya da sonradan aile birleştirmeler vs. yoluyla 1961-1975 arasında yurtdışına göç etmiş göçmenleri ifade eder. Bu kuşaktakiler bugün 65 yaşının üzerinde emeklilerdir. “İkinci kuşak” Türkiye’de doğmuş olsa bile çocukluğunda ailesi ile birlikte yurtdışına göç etmiş yahut yurtdışında doğup yetişmiş göçmen çocuklarını ifade eder. Ayrıca 1970’lerin sonundan itibaren gerek siyasi nedenlerle gerek evlilik vs. yoluyla yurtdışına yerleşenler de bu kuşağa dâhildir. Bu kuşaktakiler bugün 35-50 yaş aralığındadır. “Üçüncü kuşak” ikinci kuşağın yurtdışında doğup büyümüş çocuklarıdır. Bu kuşağa 25 yaş altındaki bütün göçmen çocuklarını dâhil ediyorum.

² Türkan Özkan ve Deniz Coşan-Eke, “Diasporada Alevi Hareketinin Dönüşümü: Münih Örneği,” *Alevilerin Sesi*, no. 169 (2013): 16-20.

³ Cemal Salman, “Göç ve Kentleşme Sürecinde Alevi Kimliğinin Kültürel ve Siyasal Dönüşümü” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015).

⁴ Hasan Sever ile görüşme, Köln-Almanya, 30 Temmuz 2014; Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002), 43-44 ve 46.

⁵ Martin Sökefeld, “Mobilizing in Transnational Space: A Social Movement Approach to the Formation of Diaspora,” *Global Networks* 6, no. 3 (2006): 265.

⁶ Hasan Sever ile görüşme, Köln-Almanya, 30 Temmuz 2014.

⁷ Hıdır Temel ile görüşme, Söğütözü-Ankara, 18 Ocak 2014; Hüseyin Mat ile görüşme, Hückelhoven-Almanya, 01 Ocak 2014; *Yeni Hayat*, “Göçün 50. Yılında Göçmen Örgütlenmesi,” 28 Ekim 2011, <http://www.yenihayat.de/haber/gocun-50-yilinda-gocmen-orgutlenmesi>, (erişim tarihi: 12 Ekim 2015); Necdet Saraç, “Alevileri Kim Temsil Ediyor,” *Milliyet Blog*, 10 Şubat 2014, <http://blog.milliyet.com.tr/alevileri-kim-temsil-ediyor-/Blog/?BlogNo=448334>, (erişim tarihi: 12 Kasım 2015).

⁸ Élise Massicard, *Türkiye’den Avrupa’ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, Çev. Ali Berktaş (İstanbul: İletişim, 2007), 71-73.

⁹ Aytemir ile görüşme, Zelwiller-Fransa, 10 Haziran 2014.

¹⁰ BAMF: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Almanya Göç ve Mülteciler Federal Ofisi). REMID: Religionwissenschaftlicher Medien- und Informationsdienst e. V. (Din Araştırmaları Medya ve Enformasyon Servisi). Sonja Haug, Stephanie Müssig ve Anja Sticks, *Muslimisches Leben in Deutschland: im Auftrag der Deutschen Islam Konferenz* (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge-BAMF, 2009), 11-12; REMID, *Mitgliederzahlen: Islam* (2010), http://remid.de/info_zahlen/islam/, (erişim tarihi: 13 Kasım 2015).

¹¹ AABF, “GenelTanıtım,” <http://alevi.com/TR/hakkimizda/genel-tanitim/>, (erişim tarihi: 13 Kasım 2015).

¹² Hüseyin Mat ile görüşme, Hückelhoven-Almanya, 01 Ocak 2014; Köln AKM, “Alevilik Dersleri,” <http://www.alevi-koeln.de/alevitentum/alevilik-bilgileri/62-alevilik-dersleri.html>, (erişim tarihi: 12 Kasım 2015).

¹³ Anlaşmanın Aleviler açısından bir değerlendirmesi için bkz. Turan Eser, “Hamburg Alevi Anlaşması ile Ankara Alevi Açılımı,” *Muhalefet*, 21 Kasım 2012, <http://www.muhalefet.org/yazi-hamburg-alevi-anlasmasi-ile-ankara-alevi-acilimi-turan-eser-28-4151.aspx>, (erişim tarihi: 14 Kasım 2015).

¹⁴ Abidin Bozdoğan ile görüşme, Köln-Almanya, 21 Temmuz 2014.

¹⁵ Seda Kargın, Halil Ünlütepe ve Gülistan Doğan ile görüşme, Köln-Almanya, 31 Temmuz 2014.

» Fırat Genç

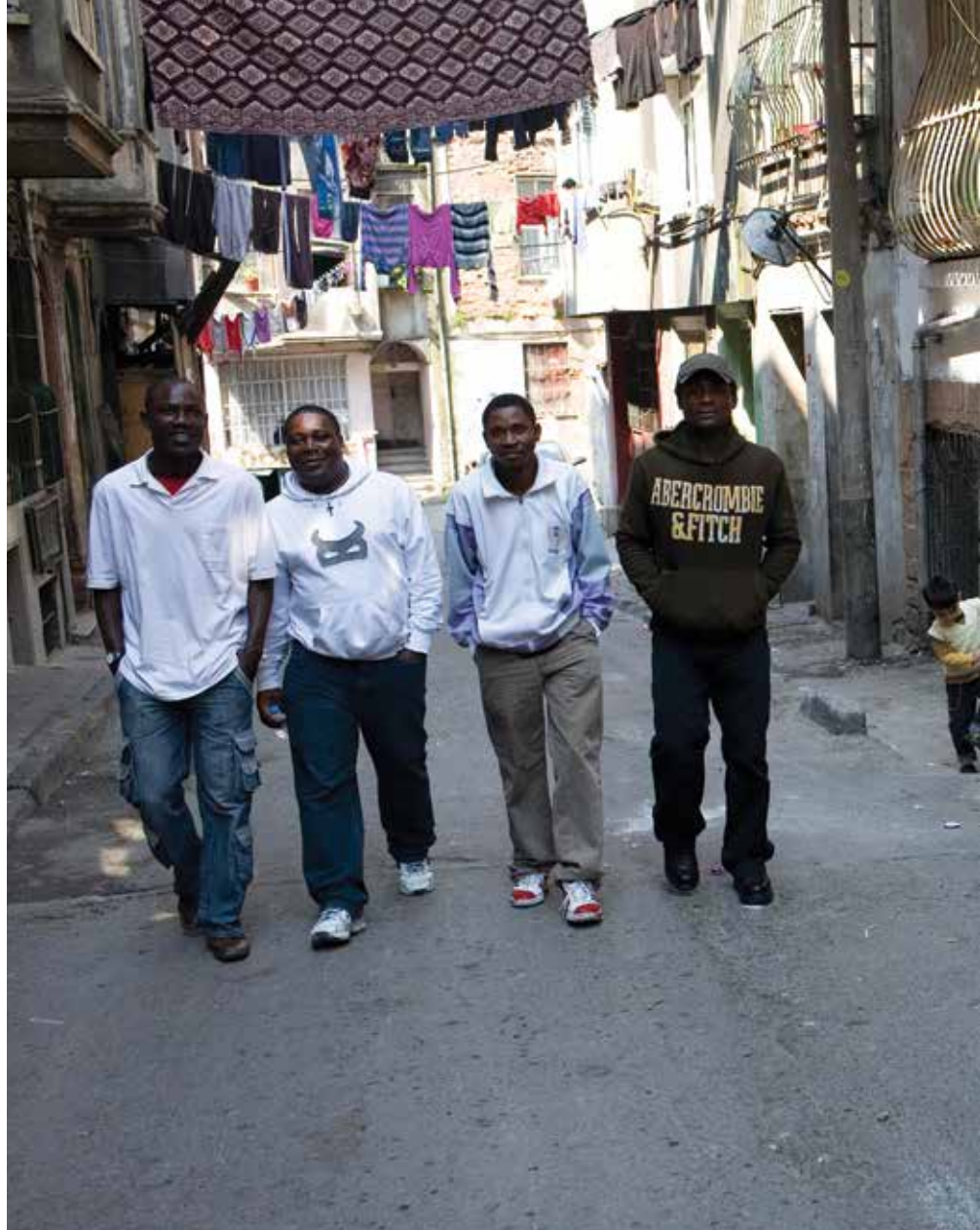
Göç: Kriz mi, Zenginlik mi?

Göç ve göçmenlik hâlleri çoğu kez bir kriz durumu olarak anlaşılıyor. Gündelik düzeyde, kamu idaresinde ve hatta akademik alanda bir ân önce çözülmesi gereken bir sorun yumağı gibi tasavvur ediliyor. Öte yandan bu türden okumalara meydan okuyan araştırmacıların sayısı da günbegün artıyor. Bu alanın bilgisi nasıl ve kimin için üretiliyor? Etik ve politik düzeyde ne türden bir yenilenmeye ihtiyaç var? Bu soruları, yıllar içinde biriktirdikleri tecrübeyi bir araştırmacı platformunda yan yana getirmek için yola çıkan isimlerden Pınar Uyan Semerci, Cavidan Soykan ve Kristen Biehl'e sorduk.

Göç Araştırmacıları Platformu nasıl bir ihtiyaçla, ne zaman ortaya çıktı?

Pınar Uyan Semerci: İlk olarak bunun hâlâ bir "girişim" olduğunu belirtmekte fayda var. Umarız bu dergi yayınlandığında davete açık bir platform hâlini alacak. Sahada yaşanan problemleri, ayrıca Türkiye'nin yoğun gündemini ve Türkiye'de sosyal bilimciler olarak aslında hepimizin yaşadığı ortak dertleri konuşmak üzere bir araya geldik. Göç de tabii, en azından şu anki koşullarda, hepimizin daha da zorlandığı bir alan. Kaygımız biraz da bu işin etik bir şekilde yapılması. Alanın kurallarının hem araştırmacıyı hem de araştırılanı koruyacak şekilde ve devletten bağımsız biçimde ortaya koyulması. Biliyorsunuz çok somut bir biçimde yaşadığımız bir kısıtlama oldu. Üniversitelerde Suriyeliler ile ilgili yapılan araştırmalara bir kısıt geldi, onay alınması şartı getirildi. Bu konuda bir kafa karışıklığı yaşandı. Biz de bir arada olmanın ve Türkiye gibi bir ortamda beraber düşünmenin, birbirimize destek olarak hareket etmenin önemli olduğunu düşünerek yola çıktık.

Cavidan Soykan: Suriyelilerle birlikte göç konusu -popülerleşti. Ama bir yandan da bu alana dönük etik kodlar üretmek, bunu da alandaki genç araştırmacı arkadaşlarla birlikte üretmek gerekiyor. Bunun sıkıntısını görüyoruz. Bu alanda çalışmak isteyen çok insan var, üstelik göç çalışmaları inter-disipliner bir alan, ama bu bilginin bilimsel olarak nasıl üretileceğine dair soru işaretleri var gibi gözüküyor. Bizim aramızda da henüz doktorasını bitiren/bitirmekte olanlar var;

o yüzden uzun vadeli olarak bu alandaki bilginin üretilmesine bir müdahalede bulunmak istiyoruz diyebiliriz.

Bu kısıtlama konusunu açar mısınız, son durum nedir?

P.U.S.: Üniversitelere bu alanda yapılacak çalışmalar için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden onay alınması gerektiğine dair bir yazı ulaştı. Gizlilik kaşesi vardı ama sonra bu yazı internette de erişilebilir hâle geldi. Sonrasında çok enformel bir şekilde bu yazının geçerliliğinin olmadığı ve araştırmacıların çalışabileceği bilgisi geldi. Bu sırada bizim aramızdan bazı arkadaşlar da araştırmalarını yürütüyorlardı, bazıları başvuru süreçlerini başlattı, bazıları tam onay almadan devam etmeye çalıştı. Ama bir muğlaklık hâlâ var. Net olarak

bu onayın gerekmediğine dair resmî bir açıklama yok.

C.S.: Geri adım atılmış değil, Ankara'dan takip edebildiğim kadarıyla geri alınmış değil. Belki de yeni bir yazının çıkarılması, bu konuda bir açıklama yapılması gerekiyor. Ama Göç İdaresi bu konuda bir adım atmış değil.

Sizlerin kişisel geçmişleriniz bile bu alanın çok disiplinli yapısına dair bir işaret. Aranızda antropologlar, siyaset bilimciler, sosyologlar var. Göç araştırmaları dediğimizde akademik olarak bu alanın sınırlarını nasıl çizmek gerekir? Geçmişten bugüne nasıl bir seyir içinde "göç araştırmaları" alanından bahsedebiliyoruz?

Kristen Biehl: Avrupa ve Amerika'daki

literatüre bakarsak, göç araştırmaları dendiğinde net bir şekilde uluslararası göç kastediliyor. Türkiye'de bu ayrım hâlâ çok muğlak. Türkiye'de göç çalışmaları dendiğinde, belki de son beş senede genişleyen bir alan olduğu için, gitgide herkes uluslararası göçü düşünmeye başladı. Ama belki bundan bir on sene önce iç göç, zorunlu göç ya da mevsimlik göç düşünülüyordu. Aslında Türkiye "in, from ve to," yani Türkiye içinde, Türkiye'den ve Türkiye'ye göç üreten bir ülke olduğu için, bütün bu tabakaları ele almak gerekir. Belki Türkiye'de yapılan çalışmaların biraz da böyle bir katkısı olacak. Ama uluslararası göç literatürüne baktığımızda gerçekten verili bir varsayım olduğunu görürüz. Bir makalede göç veya göçmen deniliyorsa, doğrudan göçmenin bir yabancı, yani uluslararası göçmen olduğu varsayılıyor.

P.U.S.: Uluslararası göç veya mültecilik çalışmaları göç çalışmalarının bir parçası şüphesiz. Ama aslında soru biraz da şu: Siz ne çalışmak istiyorsunuz? Ben aslında yalnızca göç çalışan biri değilim, çalıştığım saha daha çok toplumsal dışlanmanın değişik boyutlarına dair. Buna baktığımda iç göç de bunun bir parçası, mevsimlik tarımdakiler de. Başka bir ortamda kadınların durumuna baktığımda buraya göçle gelen, ev bakım hizmetini yapan kadınlar karşına çıktı. Her durumda göçmenlik hâli, bu hareketlilik, dünyamızın öyle bir parçası ki... O nedenle benim çalışmalarım göç çalışmaları denen alanın doğrudan içinde durmuyor mesela. Ama göç çalışmaları diye bir çalışma alanı, bir disiplinler-arası uzmanlık alanı kesinlikle var. Bizim aramızda da bunu yapan arkadaşlar var. Bu bence birbirimizi beslediğimiz bir süreç. Bugünün dünyasında yayın vs. gibi birçok noktada disiplinler-arası bir şey var. Daha uzmanlaşmaya yönelen bir şey var. Çok disiplinli biçimlerde çalışmak kendi başına başka problemleri de getiriyor, ama göç disiplinler-arası zorunlu kılan bir alan. Aslında burada bir zenginlik var.

C.S.: Ben bu alanda çalışmaya başladığımda çok zorlanıyordum, çünkü Türkiye'de mülteci çalışmaları alanında çok fazla çalışma yoktu. Son on yılda bir hareketlenme görüyoruz. Giderek göç konusunun sosyal bilimlerde öne çıkmaya başladığını ve farkı disiplinlerden insanların çalışmaya başladıklarını görüyoruz. Benim aslında dikkatimi çeken şu: Literatürde uluslararası ilişkiler

disiplininin bariz bir hâkimiyeti var. Göçmenlere, göçmenlik durumuna dair sosyolojik çalışmalar çok sınırlı kalmış, bu kadar göçmen olmasına rağmen. Türkiye’de Suriyelilerin gelişinden önce de farklı göçmen gruplarına dair yapılan çalışmalar arasında sorun odaklı bir ortaklaşma olmadığını görüyorduk. Alanın bilgisinin üretimine katkı açısından eksik kalan bir boyutu vardı. Ben işin hukuki boyutu üzerine çalıştım, ama bence hepsi birbirini tamamlıyor, çünkü bir takım temel bilgilere sahip olmanız gerekiyor. Sosyolojik çalışma yapıyorsanız hem uluslararası ilişkiler boyutuna dair bir fikrinizin olması gerekiyor, ama hem de hukuki boyutunu bilmeniz gerekiyor. Bu bilgiye sahip olma durumu zaten aslında bence bu disiplinler-arası doğuruyor. Buradan da yola çıkabiliriz, platform olarak farklı disiplinlerden araştırmacılar olarak bir araya gelişimizin bir sebebi de bu diyebilirim.

P.U.S.: Özellikle önyargı, kalıp yargı gibi meseleler üzerine çalışırken başta sorduğum sorulardan bir tanesi de İstanbulluluk üzerineydi. Öyle bir durum ki şu anda hemen hemen herkes doğduğu yerden başka bir yerde yaşıyor. O yüzden bence iç göç bağlamında hemşerilik ilişkileri vesaire birçok açıdan başka yerlere taşınabilecek bir potansiyeli taşıyor. Yani özellikle Türkiye’de iç göçü, zorunlu göçü, zorunlu göçün yaşattığı travmaları tartışırken konuştuğumuz şeyler, örneğin şu anda Suriyeli mülteciler için de düşünülecek, en azından empati geliştirmeye araç olabilecek bir potansiyeli taşıyor. Belki ilk başta söylememiz gereken şeylerden bir tanesi de bu: Bu platformda bir araya gelirken hepimizin ortak bir etik kaygısı da vardı. Toplumdaki bilgisizlik ya da ön yargılara dair bir şeyler üretme çabası da vardı. Sadece akademik bilgi üretiminin doğru ve düzgün yapılması değil. Aynı zamanda burada üretilen bilginin somut hayata dair bir bilgi olması ve aslında günümüzde hepimizin karşılaştığı bir gerçekliğe bir şeyler taşıyabilmesi. Bu konuda çok duyarlı olduğumu düşündüğüm kanallarda ya da yayınlarda bile “kaçak göçmen” ifadesinin kullanılmasını önemli olduğunu düşünüyorum örneğin. Türkiye’den Almanya’ya giden, Almanya’da yaşayan Türkiyeliler ile ilgili bir şey tartışırken insanların gösterdiği duyarlılık ile Türkiye’ye gelen insanların yaşadığı sorunlara karşı duyarlılığı konuştuğumuzda iki farklı ahlaki çerçeveye içinden bakıyor

Türkiye’de iç göçü, zorunlu göçü, zorunlu göçün yaşattığı travmaları tartışırken konuştuğumuz şeyler, örneğin şu anda Suriyeli mülteciler için de düşünülecek, en azından empati geliştirmeye araç olabilecek bir potansiyeli taşıyor.

olmanın yarattığı problemler hepimizin kafa yorduğu şeyler. Bu da bir tür beraber düşünme süreci aslında.

K.B.: Ben 2006’da başlamıştım bu alanda çalışmaya. Bu platformda bir araya gelen kişiler 2010 öncesinde, Suriye krizi olmadan önce de bu alanda çalışma yürütmüş kişiler olarak birbirini tanıyor zaten. O dönemde tezimi bu alanda yapmaya çalıştığımda birincisi kaynak bulmakta sıkıntı yaşıyordum; ikincisi, Türkiye’deki sosyal bilimciler arasında da bu alana dair çok fazla ilgi yoktu. Hem sayısal olarak hem toplumsal etkileri bakımından pek kayda değer görülüyordu. Bir de var olan çalışmalar Türkiye bağlamına dair eleştirel katkı sunma konusunda kısıtlı kalıyordu. Mesela Didem Danış ve Ayşe Parla’nın hem etnografik saha yapıp hem de uluslararası göçmenleri Türkiye’deki vatandaşlık tartışmalarının içine dâhil ettikleri çalışmaları bu anlamda ilkler arasında. Ben de mesela şu anki doktora araştırmamda kentleşme ve kentlilik mevzuunu, çeşitlilik, kentsel yaşama adaptasyon gibi temaları, sadece uluslararası göçmen nüfus bağlamında da değil, bütün şehrin vatandaşları-yaşayanları olarak ele almaya ve bunu da sadece göç literatürü ile değil kent çalışmaları literatürü ile de bağdaştırmaya çalışıyorum.

Etik meselesi sürekli kendi aramızda konuştuğumuz bir şey. Ürettiğimiz bilginin ne anlama gelebileceği, ne şekilde kullanılabileceği mevzuu var. Türkiye’de araştırmacıların metodoloji alanındaki etik prensiplere dair doğru düzgün bir eğitime tâbi tutulmaması ya da böyle ilkeleri olmaması beni çok şaşırtıyor. Özellikle zorunlu göç gibi çok hassas gruplarla çalıştığımızda ekstra hassasiyetlerin olması gerekiyor. Anonimlik bir kenara, psikolojik travma yaşamış bir insana tekrar o travmayı yaşatma riskin var. Ben 2006 yılında sahaya ilk gittiğimde, Kumkapı’da

Sudanlı bir adamla konuşuyordum. Orada tüberküloz çalışmaları yapan Amerikalı bir kadın vardı ve adama ilk sorduğum soru “Sen neredensin, neden geldin Türkiye’ye?” sorusuydu. Çok masumane bir soruydu benim için, ama kadın oradan direkt “Bu seni hiç ilgilendirmez!” dedi. Belki bu tepki biraz abartılıydı ama haklı bir kaygıyı barındırıyordu. Ben bu adama yolculuğunu soruyorum, nasıl geldiğini soruyorum. Ama bu soruların yanıtı oldukça hassas çünkü adam savaştan kaçmış, ailesini kaybetmiş. Bu tip hassasiyetler için iyi bir eğitimin, bunların farkındalığının olması gerekiyor; bizim biraz böyle bir kaygımız da var.

P.U.S.: Sadece göçmenlerle de değil, bütün kırılan gruplarla ilgili çalışmalarda hepimizin bu etik araştırma kodları konusunda çok daha dikkatli olması gerekiyor. Bunun için üniversitelerde etik kurulları var ve bazı araştırmalara başvururken etik kurul belgesi alınması gerekiyor. Ama bunların derslerin bir parçası, araştırma metodlarında öğretilmesi ve sahaya çıktığında neyin doğru neyin yanlış olduğunun iyi bir biçimde sosyal bilimlerin tüm alanlarında öğretiliyor olması çok önemli. Bu yüzden bizim girişim olarak derdimiz biraz da yeni başlayan arkadaşlara araştırmacılara bir ışık tutabilmek ya da en azından duyarlılığı arttırabilmek. Psikoloji belki bu anlamda daha tecrübeli bir alan. Ama sosyal bilimlerin genelinde, ders programlarımızın içine yedirilmiş bir halde, sahaya gitmenin, bir eve girmenin ne anlama geldiğinin, görüştüğün kişilere karşı beslemen gereken saygının, uyman gereken kurallar bütününün netleşmesi önemli. Elbette ki daha öncekilerin hepsi hatalı anlamında değil bu söylediklerimiz. Ama bu konuda duyarlılığın biraz daha fazla olması, altının daha da çizilmesi şart diye düşünüyoruz.

Peki, bu etik kaygının ötesinde bir bütün olarak göç araştırmaları alanının sosyal bilimlere, sosyal teoriye katkısına dair neler söylenebilir? Türkiye özelinde 2000’lerdeki birikimi de düşününce temel meselelerde, problematiklerde bir kaymadan ya da çeşitlenmeden bahsedilebilir mi? Örneğin, bu alanda eleştirel ve ana akım çalışmalar diye bir ayırmadan ne ölçüde bahsedilebilir?

P.U.S.: Bizim merkezde (İstanbul Bilgi Üniversitesi-Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi) mümkün mertebe her sene yaptığımız “göç ve edebiyat” serisi

var, bir göç temasının edebiyatta nasıl ele alınmış olduğuna bakıyoruz. Orada hep söylediğimiz bir şey var: Türkiye'yi anlarken aslında göçten bağımsız düşünmüyorsun, çünkü cumhuriyetin kurulması itibarıyla hem buradan bir gidiş öyküsü var, hem de buraya geliş öyküleri var. Göç aslında insanlık tarihiyle, öyküsüyle bir bütün. Bundan bağımsız düşünebileceğimiz bir şey değil ve giderek de göçün oranı, sayısı, yapılış biçimleri farklılaşıyor. Şu anda ulus-ötesi hareketliliklerden ya da bir yere gidip yerleşme değil de sürekli gider görür olma halinden vs. bahsediyoruz. Göç özel bir durum değil aslında, bu her zaman olan bir durum, ama bu durumun koşulları, çağın getirdikleri, her dönemin kendi koşullarında gerçekleşme biçimi farklı oluyor.

O halde bu konunun çalışılma biçiminde bir yerden bir yere geçiş var mı... Tabii ki her dönemin kendi konuları çerçevesinde ağırlıklı çalışılan şeyler var ya da yeni bakılan şeyler var. Bu ne demek? Küreselleşme gibi bir literatür varsa örneğin, o küreselleşme literatürünün içinde göç çalışmaları ya da göç çalışanların getirdiği kelimeler, mesela "ulus-ötesi" belki yeni bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Bizim en son yaptığımız bir derleme ulus-ötesinde eğitimin nasıl olabileceğini tartışıyor,

Türkiye'yi anlarken aslında göçten bağımsız düşünmüyorsun, çünkü cumhuriyetin kurulması itibarıyla hem buradan bir gidiş öyküsü var, hem de buraya geliş öyküleri var. Göç aslında insanlık tarihiyle, öyküsüyle bir bütün. Bundan bağımsız düşünebileceğimiz bir şey değil ve giderek de göçün oranı, sayısı, yapılış biçimleri farklılaşıyor.

örneğin. Ulus-ötesi bir eğitim mümkün müdür, bunun farklı örnekleri nelerdir, nasıl kurumsallaştırabiliriz gibi sorularımız var. Öyle bir şey ki, çalıştığınız her alanla yaşanan gerçekliğin bir keşiştiği ân oluyor ve orda yeni bir bilgi üretilmeye başlanıyor, yeni bir düşünce üretilmeye başlanıyor. Ama diğerleri bitiyor mu, bitmiyor, belki yoğunluğu azalıyor. Mesela entegrasyon bir dönem için neredeyse tüm akademik üretimin onun için yapıldığı bir şeyken, şimdi yine entegrasyon kelimesinin geçtiği ya da entegrasyona bakan çalışmalar olabiliyor ama biraz daha eleştirel bir yerden. Çünkü bir kavram çıkıyor, bir paradigma çıkıyor, onun eleştirisinden bir başka okuma üretiliyor ve karşıtı devam ediyor. O yüzden bana göre böyle bir şey yok, sosyal bilimin genelinde olduğu gibi birçok paradigma aynı anda devam ediyor. Belki biraz da baktığımız yerle ilişkili olarak konumlandırabiliyoruz. Örneğin şu anda Ortadoğu'da yaşanan bütün bu çelişkilerin, savaş durumunun

yaratığı başka bir hareketlilik var; ister istemez sosyal bilimlerde bunun getirdiği şeyin anlaşılması, doğru tespit edilmesi ve mümkünse de buna uygun doğru politikaların üretilmesi için bir bilgi üretim süreci yaşanıyor.

Diğer yandan, Türkiye'nin göç veren değil de göç alan bir ülke olduğu artık kimsenin tartışmadığı standart başlangıç cümlesi haline geldi. Bu artık kabul edildi, ama sadece akademik camiada. Bu kabulün toplumsal kabule dönüşmesi bence hâlâ tam gerçekleşmedi. Biz göç alan bir ülkeyiz, göçmenlere dair yasalarımızın düzenlenmesi gerekir, buradaki yaşam koşullarımız, vatandaşlık algımız bu yönde değişmeli gibi bir şey kamuoyu nezdinde de bence politika üretkenler nezdinde de kabul görmüş değil.

C.S.: Yapılan daha evvelki çalışmalara baktığımızda aslında devlet siyasetinin ağırlığını görüyoruz. Zorunlu göç konusunda da, Kürt sorunu konusunda

da, Türkiye'deki diğer gruplar konusunda da böyle bir eğilim vardı. Suriyelilerin gelişinden önce bu alanda yapılan çalışmaların kıyıda köşede kalmış olması ya da milliyetçilik-ırkçılık literatürü üzerinden ilerlememiş olması Türkiye'deki sosyal bilimlerin durumunu gösteriyor bence. Ama Suriyelilerin gelişi bir kırılma yaratabilir. Eğer bundan sonraki araştırmacıların yapacağı çalışmalarda göç başlığının daha farklı konularla birlikte ele alınmaya başladığını görebilsek, örneğin milliyetçilik olabilir, ırkçılık olabilir ya da toplumsal cinsiyet olabilir, böyle bir kırılma yaşayabileceğimizi düşünüyorum.

Bize genelge ile getirilmek istenen sınırlamada olsun, doğrudan alanda yürütülen çalışmalarda olsun devletin kendi koyduğu sınırları koruma çabasının sürdürüldüğünü görüyorum. Böyle dokunulamaz, konuşulamaz bir takım alanlar var sanki hâlâ. Diğer yandan, mesela artık Göç İdaresi, İçişleri Bakanlığı "misafir" dememeye başladı, "mülteci" kelimesini kullanıyorlar. Geçtiğimiz yaz boyunca yaşanan kriz nedeniyle. Belki bu bize bir imkân sağlayabilir. Bunu bir fırsat olarak görebilsek sosyal bilimciler olarak, çalışılmayan konuları da daha eleştirel bir yerden çalışabilirsek, göç çalışmaları alanında bir şeylerin değişebileceğini düşünüyorum ben.

P.U.S.: Türkiye'de hiçbir zaman sosyal bilimin bazı konularını eleştirel biçimde çalışmak kolay bir şey değildi, göç alanı da bundan kendini kurtarabilecek bir alan değil. Ama yine de her zaman eleştirel çalışmalar süregelmiştir.

Çıkarılan genelge türünden negatif müdahalelerin ötesinde kamu idaresinin ve siyasi iktidarın göç meselesine dair bir bilgi üretme kaygısından bahsedilebilir mi? Bir müdahale aralığı açıldığı anlaşılıyor. Örneğin Göç İdaresi gibi bir kurumun ortaya çıkması bile devlet nezdinde işin değiştiğini gösteriyor. Bu alanda fonlarla veya başka kurumsal araçlarla bir yönlendirme söz konusu mu?

K.B.: Kurumun isminin "göç idaresi," İngilizcesiyle *Directorate General of Migration Management* olması bile göçün bir şekilde idare edilmesi gereken bir husus gibi görüldüğünü gösteriyor. Benim duyduğum kadarıyla muazzam bir bilgi toplanıyor Suriyelilerin kayıtları esnasında, ama tabii hiçbirini paylaşılmıyor. Bu tip bilgileri bırakın bir

Suriyelilerin gelişi Türkiye'de sosyal teoride bir kırılma yaratabilir. Eğer bundan sonraki araştırmacıların yapacağı çalışmalarda göç başlığının daha farklı konularla birlikte ele alınmaya başladığını görebilsek, örneğin milliyetçilik olabilir, ırkçılık olabilir ya da toplumsal cinsiyet olabilir, böyle bir kırılma yaşayabileceğimizi düşünüyorum.

akademisyen olarak istemeyi, mesela bu yakınlarda katıldığım bir toplantıda Sağlık Bakanlığı'nın bile Göç İdaresi'nden bilgi temin etmeye çalışırken zorlandığını duydum. Bakanlıklar arasında bile belli bilgilerin paylaşımında sıkıntı var. Zaten Suriye krizi öncesi, yani 2010'dan önce de yine Yabancılar Şubesi Daire Başkanlığı vardı ve yine çok merkezî yönetiliyordu. Şu anda her ilde bir İl Göç İdaresi kuruldu vesaire, ama hâlâ çok merkezin tekelinde yürüyor bu işler. Tabii bu alana kesinlikle bir ilgi var. Türkiye'deki Suriyeli krizi ve bunun yönetimi kurumsal anlamda şu an bir araştırma önceliği olarak belirlenmiş durumda. Ama işte o araştırmanın ne şekilde bir bilgi üreteceği, neye ne şekilde hizmet edilebileceği soru işareti.

Suriye meselesinde Türkiye'nin ilk günden beri söylemi şu: Biz işte bu kampları kurduk, kamplar dünya standartlarının üstünde, vesaire. Bu doğru da olabilir ama sonuçta kamplarda sadece yüzde 15'lik bir kesimi var Suriyeli mültecilerin. Geri kalanlar şehirlerde ve bu yaz yaşadığımız süreç de, yani hâlâ devam etmekte olan Ege geçişlerindeki ciddi artış da aslında bunun bir yansıması. Türkiye'de koşulların o kadar da ahım şahım olmadığı ortada. Türkiye'deki mültecilere dair idare mekanizması hep bir geçicilik üzerine kuruluydu ve

Türkiye'deki mültecilere dair idare mekanizması hep bir geçicilik üzerine kuruluydu ve nitekim hâlâ da "geçici sığınmacı" deniyor. Tamam, artık "misafir" denmiyor ama hukuken bu kişilere "geçici sığınmacı" deniyor. Hâlbuki bu nüfus burada kalıp yerleşecek. Bu insanlar buradalar, bu hemen değişecek bir şey değil. Daha uzun vadeli düşünmek lazım.

nitekim hâlâ da "geçici sığınmacı" deniyor. Tamam, artık "misafir" denmiyor ama hukuken bu kişilere "geçici sığınmacı" deniyor. Üstelik Suriyeliler dışındaki mülteci nüfus da tamamen Türkiye'de geçici olarak barınıyor, çünkü bunlar mülteci kabul edilirse, varsayılan bunların başka ülkelere gönderileceği. Hâlbuki senin bahsettiğin bu nüfus burada kalıp yerleşecek. Gerçekten de on senedir bu alanda bir gelişme var ve bunun artık Türkiye'nin kalıcı sorunu olacağı algısı yavaş yavaş yerleşmeye başladı. Yani gerçekten de bu geçirdiğimiz son yaz bir dönüm noktası oldu. Bu insanlar buradalar, bu hemen değişecek bir şey değil. Daha uzun vadeli düşünmek lazım.

Güvenlik paradigmasındaki değişimleri, hatta yurttaşlık tanımının giderek dönüşüyor olmasını vs. düşündüğümüzde bizatihi göçmenlerin deneyiminin çok ötesine taşan bir şeyden bahsediyoruz sanki. Doğrudan göçmenlerin ötesinde etkileri olacak toplumsal-politik bir süreçten geçiyoruz belki de.

P.U.S.: Şu an Türkiye ağırlıklı konuşuyor gibiyiz ama aslında tüm dünyada da göçün hep güvenlikle ilişkilendirilmesi söz konusu. Göç ve güvenlik politikaları, göç ve güvenlik algısı, tehdit, göçün bir sorun olarak algılanması... Bunun gerçekten çok önemli olduğunu düşünüyorum. Türkiye de bundan bağımsız değil, bunun çok net yansımalarını görüyoruz. Ama göçün, insan hareketliliğinin çok doğal bir süreç olduğu, bunun aynı zamanda bir derinlik olduğu, sadece bir problem değil aynı zamanda bir zenginlik olduğu, bu hareketliliklerinin getirilerinin de olabileceği yönünde hem dünyada hem de Türkiye'de bir algı değişimi yaratmak gerekiyor. Ülkeye yeni gelen göçmenlerle nasıl ve ne koşullarda, hangi algılarla, ne türden bir vatandaşlık çerçevesinde, hangi haklarla beraber yaşamının koşullarının oluşacağı, bir sonraki adım. Ama burada işte sürekli bir korunma, sürekli bir sınır meselesi var. AB de kendi koyduğu evrensel kurallar ve kriterlerle uyguladıkları arasındaki

uçurum yüzünden çok kötü bir sınav veriyor. Burada tabii Türkiye'nin o sınır koruyan konumu nedeniyle bir noktada dönüp kendine sorması gerekiyor. Şunu vurgulamak istiyorum: Göçün bir sorun olarak okunuyor olması da bir okumadır. Ve bu okumanın hepimizde yarattığı, toplumda yarattığı bir etki ve psikoloji var. Esas bunu bir sorun olarak algılamak ve üzerine çözüm üretmeye çalışmak gerekir. Sorun belki de sistemin doğru kurulmamış olması, vatandaşlık algımızın sınırlılığı. Benzer bir şeyi iç göçü düşündüğümüzde de görürüz. Neden şehre gelen farklı grupların bu şehre adapte olması gibi bir problem olsun ki? Belki orayı bir problem olarak görmek, bu kurgudaki problemi ortaya dökmek ve bunun adaletle olan ilişkisini ortaya koymak gerekir. Toplumsal dışlanma dediğimiz mekanizmanın nasıl çalıştığını ortaya koymalıyız. Tabii ki Suriyeliler konusu bu kadar gündemdeyken, çok ciddi bir insani krizden bahsediyorken düşünülmesi gereken acil önlemler farklılaşabiliyor. Ama bence bu aşamada bile bu algı çok ciddi bir sorun kaynağı.

Peki, pratik olarak sahada ne durumdayız? 5-10 senelik yeni bir aşamadan bahsediyoruz, ama neyi ne kadar biliyoruz? Türkiye içinde hangi coğrafyalar ve gruplar araştırılıyor?

K.B.: Özellikle yüksek lisans ve doktora düzeyinde gerçekten de büyük bir ilgi var şu anda, bunların ürünlerini daha göreceğiz. Türkiye'de uluslararası göç bakan ilk kişiler siyaset bilimi ve

uluslararası ilişkilerden geliyorlardı, o yüzden de saha deneyimleri veya saha ilgileri çok kısıtlıydı. Sonrasında bizzat göçmen gruplarıyla görüşen, onların algılarını çalışmaya dâhil eden ikinci kuşak araştırmacılar geldi. Ama orada da çalışmalar biraz İstanbul merkezliydi çünkü İstanbul'da daha gözle görülebilir bir nüfus vardı göçmenler bakımından. Suriyelilerin gelişyle beraber artık Urfa'da, Antakya'da, Gaziantep'te yapılan çalışmalar var. Ancak benim endişem şu: Her şeyin bir trendi var, şimdi de çalışmalar çok Suriye odaklı olmaya başladı. Hâlbuki bir sürü farklı göçmen grubu var. Bir dönem Afrikalılar furçası vardı, özellikle yurt dışından gelen araştırmacılar nezdinde, ama şimdi de Suriyeliler üzerine çok yoğun ilgi var çünkü çok güncel ve politik bir mevzu.

P.U.S.: Bence çok farklı gruplarla çalışan ve farklı meselelere odaklanarak çalışan bir çok kişi var artık, bunun az bir sayı olduğunu düşünmüyorum. Biz daha çok uluslararası göç hakkında konuştuk, ama onun dışında iç göç, göçmenlik hâli, hemşerilik, gene mevsimlik işçi göçü alanlarında yapılan çalışmalar da arttı son 10-15 yılda. Tarımdaki mevsimlik işçilerin durumuyla ilgili üst üste çıkmış makale ve raporlar oldu. Belki burada altı çizilmesi gereken konulardan biri STK'ların oynadığı rol. STK'ların ürettiği bilgi önemli, çünkü alanda çok yoğun olarak varlar. Hem Suriyeliler hem de mevsimlik tarım alanından birebir biliyorum, bilgi bir şekilde akademisyenlerin raporlaması

veya danışmanlıkları ile üretiliyor ama aslında genelde STK'ların getirdiği kaynaklarla olabiliyor bunlar. Birbirimizi bir biçimde besliyoruz.

K.B.: Az önceki sorunla ilgili olarak komik bir anekdot var. Yurtdışında antropoloji doktorası yapanlar ve antropologlar hep gider kendi ülkesi olmayan bir ülkeyi çalışır. Antropoloji doktora programlarında genelde profil şudur: Fransız veya İtalyan'dır Etiyopya'yı çalışıyordu ya da Hindistan'ı çalışıyordu. Hep öteki ülkeyi çalışma durumu vardır. Tabii bunun da kendi içinde ciddi sıkıntıları var, o ayrıca tartışılır, ama ne zaman bir Türk varsa o genelde Türkiye'yi çalışıyordu. Ama uluslararası göç alanı araştırmaları en azından pek çok farklı dil, kültür ve tarihlere açılan bir kapı. Dolayısıyla bu yeni çalışmaların Türkiye'deki sosyal bilimlerin uluslararasılaşması, "metodolojik milliyetçilik"ten (*methodological nationalism*) sıyrılması için de bir faydası olur diye ümit ediyorum.

P.U.S.: Bence bu söylediğin sadece antropolojide değil, diğer alanlarda da olan bir şey. Bence mültecilik kendi başına vatandaşlığı sorgulatan bir şey. Sınırları sorgulatan, devleti, devletin meşruiyetini, insan haklarını, üretilen ve kullandığımız birçok kavramsal çerçeveyi sorgulatan bir şey. Ulus-ötesi bana her zaman için heyecan verici bir kavram gibi geliyor, çünkü düşündüğümüz şeyin, aslında egemen olan, ana akım hâle gelmiş

şeyin sanki verili koşul gibi alınmasıyla ilgili sınırları zorluyor. Bunun bir açılım getirebilmesi, hepimizin zihinsel olarak da, etik olarak da zayıf noktalarımızı ortaya çıkarması gibi bir zenginliği var.

C.S.: Benim Türkiye'deki çalışmalar ile ilgili hissettiğim bir tehlike var, çok fazla çalışma yapılıyor şu anda ama yazın yaşanan olaylarla birlikte bir popülerleşme de söz konusu. Çok fazla öneri ve istek var bu alanda çalışmaya hevesli arkadaşlardan. Ama bu popülerleşmenin alandaki akademik üretime ne kadar katkısı olduğu noktasında soru işaretleri var kafamda. Çünkü Pınar'ın da belirttiği gibi, bunu bir kriz olarak görme hâli söz konusu. Bu bir kriz ve bu krize devletin bir çözüm bulması gerekiyor. Doğru, Türkiye'de ve AB devletlerinde bu krize acil çözüm üretme noktasında bir takım teşvikler var. Bunlar fonlanıyor olabilir ya da devletlerin yönlendirdiği bir takım araçlar da olabilir. Ancak acil ihtiyaca yönelik fikir önerilemek için yapılan kısa vadeli işler kümülatif olarak ne kadar bir birikim yaratıyor, benim şüphelerim var. Çok fazla rapor üretmeye, uluslararası düzeyde kısa sürede daha çok bilgi üretmeye yönelik bir çaba içerisinde görüyorum kendimizi ve bu aslında bizi de kısıtlayan bir şey. Bunları nasıl aşabiliriz bilmiyorum, bu ciddi bir sorun. Bu da aslında göçün yönetilebilir ve yönetilmesi gereken bir kriz durumu olduğu mantığıyla da çok alakalı bir şey. Bu da bizim elimizi kolumuzu bağlayan bir şey.

İkincisi, mültecilik alanında çalışabilmek için hukuk bilgisi gerekiyor, ama mülteci hukuku anlatılmıyor üniversitelerde ve hukuk fakültelerinde. Bu alanda çalışanlar sadece alanın bilgisini üretmeyi amaçlamış sosyal bilimciler. Hukuku bir kenara bırakacak olursak, sivil toplum örgütleri anlamında da bu alanda çalışacak kişi yetiştirmek konusunda ciddi bir sıkıntı var, bu da bilgi üretimindeki eksikliklerle ilgili. Yine buna bağlı olarak, hukuk fakültelerinde konunun yabancılar hukuku olarak çalışılması, insan hakları boyutunun geri planda kalması, meseleye bu çerçeveden yaklaşılmaması gibi bir sorun da var. Öyle olunca da aslında çalışılabilecek birçok şey var mültecilik üzerine, ama çalışılmıyor. Sosyoloji ile hukukun kesiştiği alanda bilgi üretilmesine dair bir sıkıntı görüyorum ben şahsen. Bununla ilgili yüksek lisans programları da olmadığı için ya da alanın bilgisine sahip olup yönlendirme yapabilecek akademisyen sayısı da az olduğu için böyle bir sıkıntı görüyorum geleceğe dair.

P.U.S.: Şu anda belki gündem çok fazla Suriyelilere odaklı ama Afganlar çalışıldı, Iraklılar çalışıldı, çalışılıyor da. Ama aklımıza bir ya da iki isim geliyor, dünya geneliyle kıyasladığımızda sayının bu kadar olması aslında az. Almanya'daki göç çalışmalarını düşününce ne kadar çok alt dalda uzmanlaşmış olduklarını anlıyorsun. Eğitimde ayrı çalışan var, dil öğreniminde ayrı çalışan var vs. Bizde konuya o kadar hâkim değiliz, ama genele göre

baktığımızda da bir 10-15 yıl öncesine göre hayli yükselen bir hareket var. Göç artık daha fazla insanın sorguladığı veya düşündüğü bir konu. Ama bence hukuk örneğinde olduğu gibi belli başlı alanlarda, örneğin toplumsal cinsiyet başlığında, biraz daha eğitim olmalı. Hatta biz Göç Merkezi olarak bu konuda ufak bir proje geliştirmeye çalışıyoruz. Bir açık ders hazırlamak ve bunu herkese ulaştırılabilir kılmak gibi. Bunun ortaokul ve lise versiyonlarını da düşünebiliriz ileride. Zaten tüm bu meseleler Türkiye'deki insan hakları veya ayrımcılık konusundan bağımsız değil.

O halde mesele sadece araştırmacıların kendilerini nasıl konumlandıkları ya da entelektüel yatkınlıkları değil, aynı zamanda bu alanın nasıl kurumsallaştığı, devletin bu alanı yönlendirme biçimi ya da daha spesifik olarak STK'ların bu alandaki konumu, zira maddi kaynak biraz da buradan geliyor. Peki, buna karşılık akademi alanı içindeki örgütlenmelerden nasıl bir yanıt üretilmeye çalışılıyor?

P.U.S.: Eskiye göre daha çok üniversitede göç üzerine uygulama ve araştırma merkezleri var. Her bir merkezde çalışanların durduğu yere göre üretilen bilgi de çok farklı olabiliyor. Dediğim gibi göç çok farklı şekillerde çalışılabiliyor ya da göçmene karşı algı, senin bakış açın, o merkezin ürettiği bilgiyi de belirliyor. Yani merkezlerin hepsi aynı şekilde çalışmıyor, fakat neticede bunlar üniversite yapısının içinde olan yerler. Bizse girişimimizi daha bireysel düzeyde, herkesin yer aldığı bir şey olarak düşünüyoruz. O yüzden de burası biraz daha özgür olabilir ve daha rahat hareket edebilir.

Ancak ne yazık ki Türkiye'nin gündemi ve yaşadığımız şeyler öyle bir yoğunlukta ki, fırsat bulabilirsek belki bundan bir adım sonra farklı çalışmalar yapmaya, karşılaştırmalı ürünler de çıkartmaya çalışacağız. O anlamda başka katkılar sunmak konusunda hepimiz çok sıkışmış durumdayız. Belki İstanbul'da veya Türkiye'de olmanın getirdiği bir yetişememe hâli var hepimizde. Farklı öncelikler, daha doğrusu aciliyetler devreye giriyor, bu yaşadığımız zorunluluk hâlinde baktığımız, önemseyemediğimiz şey neyse onun peşinde koşmaya başlıyoruz. Bunun kolay bir şey olduğunu düşünmüyorum ama çok da haklı buluyorum, neredeyse koşturur hâlde bilgi üretiyoruz. ☸

Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin son aylarda yayınladığı üç kitabı ve diğer yayınları iletisim@hyd.org.tr adresine yazarak talep edebilirsiniz. Kitaplar ücretsiz, sadece kargo gönderi masrafını sizin ödemeniz gerekiyor. Ayrıca kitapların bazılarını www.hyd.org.tr web sitesindeki Yayınlar bölümünden PDF olarak indirmek de mümkün.

HELSINKI
YURTTAŞLAR
DERNEĞİ